ZGODNE Z USZCZUPLONĄ PODSTAWĄ PROGRAMOWĄ

WYDANIE UAKTUALNIONE

ZBIÓR ZADAŃ MATURALNYCH

Nowa teraz matura

JĘZYK POLSKI MATURA USTNA

- gotowe odpowiedzi do zadań jawnych CKE
- przykładowe realizacje zadań niejawnych
- katalog motywów literackich

nowa era

Hanna Moszczeńska
Zofia Kołos
Marianna Gutowska
Anna Polińska
Agata Karolczyk-Kozyra
Jan Jończy
i inni

Nowa teraz matura

JĘZYK POLSKI

ZBIÓR ZADAŃ MATURALNYCH. MATURA USTNA

nowa era
Twoje mocne strony

Nowa teraz matura

Nabyta przez Ciebie publikacja jest dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy o przestrzeganie praw, jakie im przysługują.
Zawartość publikacji możesz udostępnić nieodpłatnie osobom bliskim lub osobiście znanym,
ale nie umieszczaj jej w internecie. Jeśli cytujesz jej fragmenty, to nie zmieniaj ich treści
i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. Możesz skopiować część publikacji jedynie na własny użytek.

Szanujmy cudzą własność i prawo. Więcej na **www.legalnakultura.pl**

Wykorzystywanie treści niniejszego Utworu, w jakiejkolwiek formie lub w jakimkolwiek procesie, do celów eksploracji tekstu i danych, uczenia maszynowego, rozwoju i/lub szkolenia i/lub wzbogacania sztucznej inteligencji jakiegokolwiek rodzaju jest surowo zabronione.

nowa era

© Copyright by Nowa Era Sp. z o.o. 2025
ISBN 978-83-267-5323-7

Autorstwo zadań: Hanna Moszczeńska, Zofia Kołos, Marianna Gutowska, Anna Polińska, Agata Karolczyk-Kozyra, Jan Jończy, Izabela Deptuła, Marta Malec, Emilia Lazar, Katarzyna Dobrochowska, Małgorzata Sławicka.

Redakcja merytoryczna: Robert Chamczyk, Karina Kosicka.
Współpraca redakcyjna: Anna Tomaszewicz-Kowalska, Karolina Cierzan.
Redakcja językowa: Justyna Dobrowolska, Aleksandra Bednarska, Justyna Mroczkowska-Lepka.
Koordynacja prac: Robert Chamczyk.
Nadzór artystyczny: Ewa Kaletyn, Kaia Pichler.
Opieka graficzna: Maciej Galiński.
Projekt okładki: Ultra, Maciej Galiński, Marcin Oleksak.
Projekt graficzny: Klaudia Jarocka-Ciok.
Opracowanie graficzne: Klaudia Jarocka-Ciok, Marcin Kołacz, Marek Błoszko, Alicja Skupin-Podwojewska, Zuzanna Sri.
Ilustracje: Laura Maziewska.
Fotoedycja: Magdalena Dzwonkowska.
Realizacja projektu graficznego: Katarzyna Bielejewska.

Zdjęcia pochodzą ze zbiorów:
BE&W/Alamy/Asar Studios s. 108, **Michał Dziewulski/Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau** s. 126, **Muzeum Narodowe w Krakowie** s. 124; **PhotoPower/Bridgeman Images** s. 122.

Wykaz źródeł tekstów:
Asnyk Adam, *Do młodych*, [w:] tegoż, *Wiersze wybrane*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1988; Broniewski Władysław, *Do poezji*, [w:] tegoż, *Wiersze i poematy*, Wydawnictwo Łódzkie, Warszawa 1981; *Informator o egzaminie maturalnym z języka polskiego jako przedmiotu obowiązkowego (część ustna oraz część pisemna na poziomie podstawowym) od roku szkolnego 2024/2025*, https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2023/Informatory/2024/Informator_EM2024_Jezyk_polski_pp.pdf [dostęp: 10.04.2025]; Kochanowski Jan, *Tren VIII*, [w:] tegoż, *Treny*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Kraków 1978; *Lament świętokrzyski*, [w:] *Polskie pieśni pasyjne. Średniowiecze i wiek XVI*, red. Juliusz Nowak-Dłużewski, Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1977; Mickiewicz Adam, *Pan Tadeusz*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 2018; Mickiewicz Adam, *Romantyczność*, [w:] tegoż, *Wybór poezyj*, t. 1, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1997; Miłosz Czesław, *Który skrzywdziłeś*, [w:] tegoż, *Wiersze*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1987; Prus Bolesław, *Lalka*, Wydanie I elektroniczne, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 2019; Przemówienie Bronisława Komorowskiego wygłoszone w 25. rocznicę wyborów z 4 czerwca 1989 r., https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/801396,pelny-tekst-przemowienia-bronislawakomorowskiego-wygloszonego-w-25-rocznice-wyborow-z-4-czerwca-1989.html [dostęp: 17.05.2023], Sienkiewicz Henryk, *Potop*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1983; Szymborska Wisława, *Życie na poczekaniu*, [w:] tejże, *Wiersze wybrane*, a5, Kraków 2005 (Twórczość Wisławy Szymborskiej © Fundacja Wisławy Szymborskiej, www.szymborska.org.pl).

Wydawnictwo dołożyło wszelkich starań, aby odnaleźć posiadaczy praw autorskich do wszystkich utworów zamieszczonych w publikacji.
Pozostałe osoby prosimy o kontakt z Wydawnictwem.

Nowa Era Sp. z o.o.
Aleje Jerozolimskie 146 D, 02-305 Warszawa
www.nowaera.pl, e-mail: nowaera@nowaera.pl
Centrum Kontaktu: 58 721 48 00

Druk i oprawa: Quad/Graphics Europe Sp. z o.o.

Jak korzystać ze Zbioru zadań maturalnych do matury ustnej z cyfrowym wspomaganiem nauki?

Ze Zbioru zadań maturalnych w praktyczny sposób przygotujesz się do części ustnej egzaminu maturalnego z języka polskiego.

Do wszystkich zadań jawnych CKE zostały opracowane przykładowe realizacje (konspekty), dzięki którym zaoszczędzisz czas i skutecznie przygotujesz się do wypowiedzi ustnej.

Sprawdź w Vademecum PP
Antygona, s. 53–58

Sprawdź w Vademecum PR
Antygona, s. 61–66

Dzięki odsyłaczom do lektur obowiązkowych opracowanych w **Vademecum dla poziomu podstawowego (PP)** oraz do **Vademecum dla poziomu rozszerzonego (PR)** przypomnisz sobie treść i problematykę lektur obowiązkowych.

→ **Przykładowa realizacja zadania (konspekt), s. 136–137**

W Zbiorze zadań maturalnych znajdują się **przykładowe realizacje zadań niejawnych** oraz **zadań niejawnych do samodzielnej realizacji**, do których zostały opracowane przykładowe konspekty zamieszczone na końcu publikacji, o czym informują odsyłacze do stron z odpowiedziami.

Dzięki Zbiorowi zadań maturalnych do matury ustnej zyskujesz dostęp do zasobów cyfrowych.

Poszukaj motywów i kontekstów

app.nowa terazmatura.pl
Kod: 6T61SH

Katalog motywów:
Miłość

Interaktywny katalog motywów literackich i kulturowych pokazuje, jak najczęściej występujące w zadaniach motywy, np. samotność czy miłość, realizowane są w lekturach obowiązkowych oraz innych tekstach kultury. Dzięki niemu nauczysz się funkcjonalnego dobierania kontekstów, które są niezbędnym warunkiem poleceń na maturze ustnej.

Dowiedz się, jak zmierzyć się z zadaniem

app. nowaterazmatura.pl
Kod: WVPR4F

film z rozwiązaniem przykładowego zadania niejawnego

Filmy z rozwiązaniami, w których doświadczeni nauczyciele krok po kroku podpowiadają, na co zwrócić uwagę podczas pracy z zadaniami maturalnymi i czego się wystrzegać, by nie popełnić błędu.

SPRAWDŹ AKTUALNOŚCI CKE

Kod: QZBXW2

app.nowaterazmatura.pl

Sprawdź aktualności CKE, dzięki którym będziesz na bieżąco ze wszystkimi informacjami i zmianami, które zostaną wprowadzone.

MATERIAŁY NA OSTATNIĄ PROSTĄ

Spis treści

Konteksty na maturze 5

Przygotowanie do egzaminu ustnego 6

Zasady oceniania egzaminu ustnego 10

Zadania jawne CKE z odpowiedziami

Zadanie 3. jawne CKE – przykładowa realizacja 14

Zadanie 31. jawne CKE +WSKAZÓWKI 16

Zadania jawne CKE 18

Starożytność (Biblia, antyk) 18

Średniowiecze 27

Barok 30

Oświecenie 35

Romantyzm 36

Pozytywizm 50

Młoda Polska 63

20-lecie międzywojenne 70

Literatura wojny i okupacji 78

Literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r. 85

Ramowy plan wypowiedzi na egzaminie ustnym z języka polskiego 103

Zadania niejawne

Zadanie 1. niejawne z materiałem do analizy językowej – przykładowa realizacja 106

Zadanie 2. niejawne z materiałem ikonicznym – przykładowa realizacja 108

Zadanie 3. niejawne z materiałem literackim – przykładowa realizacja 110

Zadanie 4. niejawne z materiałem do analizy językowej +WSKAZÓWKI 113

Zadanie 5. niejawne z materiałem do analizy językowej +WSKAZÓWKI 115

Zadanie 6. niejawne z materiałem do analizy językowej +WSKAZÓWKI 117

Zadanie 7. niejawne z materiałem do analizy językowej +WSKAZÓWKI 120

Zadanie 8. niejawne z materiałem ikonicznym +WSKAZÓWKI 122

Zadanie 9. niejawne z materiałem ikonicznym +WSKAZÓWKI 124

Zadanie 10. niejawne z materiałem ikonicznym +WSKAZÓWKI 126

Zadanie 11. niejawne z materiałem literackim +WSKAZÓWKI 128

Zadanie 12. niejawne z materiałem literackim +WSKAZÓWKI 130

Zadanie 13. niejawne z materiałem literackim +WSKAZÓWKI 132

Odpowiedzi 136

SPRAWDŹ AKTUALNOŚCI CKE

Kod: QZBXW2

app.nowaterazmatura.pl

Konteksty na maturze

Na maturze **konteksty** będą odgrywać dużą rolę. Będziesz się do nich odwoływać w zadaniach **na egzaminie ustnym**, w **teście historycznoliterackim** oraz w **wypracowaniu** – zarówno na poziomie podstawowym, jak i rozszerzonym.

Kontekst to zbiór odniesień wykorzystywanych w celu zrozumienia utworu literackiego oraz pogłębienia jego odczytania, co jest możliwe poprzez odwołania do świata poza danym utworem.

Poniższa tabela przedstawia wybrane konteksty, ich definicje oraz przykłady zastosowań.

KONTEKST	DEFINICJA I ZNACZENIE	PRZYKŁAD ZASTOSOWANIA
literacki (w tym biblijny i mitologiczny)	Odwołanie się do innych utworów, w których występuje omawiany problem, motyw czy topos.	Przywołanie losów Jacka Soplicy, bohatera *Pana Tadeusza*, oraz Kmicica, bohatera *Potopu*, w pracy dotyczącej przemiany wewnętrznej bohatera.
biograficzny	Wykorzystanie w interpretacji utworu faktów z życia twórcy i określenie ich wpływu na dzieło.	Odwołanie do biografii Jana Kochanowskiego – śmierci córki poety i przeżywanej żałoby – w interpretacji trenów.
historyczny	Odwołanie się do wydarzeń i postaci historycznych oraz określenie ich roli w utworze.	Wykorzystanie w powieści Henryka Sienkiewicza *Potop* przebiegu wojny polsko-szwedzkiej toczonej na terenach Rzeczpospolitej.
polityczny	Odniesienie do sytuacji politycznej, ustroju, funkcjonowania władzy oraz określenie ich roli w utworze.	Przywołanie realiów stanu wojennego w interpretacji opowiadania *Profesor Andrews w Warszawie* Olgi Tokarczuk.
społeczny	Odwołanie do życia społecznego, przemian społecznych i ustrojowych oraz charakterystyka warstw społecznych.	Przywołanie losów Cezarego Baryki, bohatera *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego, jako przykładu zmiany poglądów bohatera dotyczących rewolucji.
historycznoliteracki	Nawiązanie do znajomości konwencji charakterystycznych dla danej epoki, charakteru literatury w danym okresie, najważniejszych cech epoki.	Nawiązanie do światopoglądu epok romantyzmu i pozytywizmu w interpretacji postawy Stanisława Wokulskiego, bohatera *Lalki* Bolesława Prusa.
religijny	Wykorzystanie znajomości założeń danej religii w interpretacji postaw i zachowań bohaterów.	Przywołanie roli Biblii w życiu bohaterów powieści *Zbrodnia i kara* Fiodora Dostojewskiego – Soni wierzącej w zbawczą moc Ewangelii i Raskolnikowa, który dzięki Biblii oraz działaniom Soni pojmuje sens wiary i się nawraca.
filozoficzny	Nawiązanie do myśli filozofów oraz kierunków filozoficznych w celu uzasadnienia poglądów wyrażonych w danym utworze, podsumowania swoich wniosków.	Odwołanie do egzystencjalizmu w interpretacji postaw bohaterów *Dżumy* Alberta Camusa.
kulturowy	Odwołanie do innych tekstów kultury, pozaliterackich (np. obrazów, utworów muzycznych), w interpretacji dzieła literackiego.	Odwołanie do malarstwa ukazującego martwą naturę w temacie dotyczącym motywu przemijania.
teoretycznoliteracki	Zwrócenie uwagi np. na konstrukcję dzieła (przynależność rodzajową i gatunkową) i jej wpływ na sposób kreacji świata przedstawionego w utworze.	Odwołanie do *Dżumy* Alberta Camusa jako powieści paraboli w temacie dotyczącym postaw ludzi wobec zła.
egzystencjalny	Dotyczy pozatekstowej rzeczywistości uwzględniającej spektrum doświadczeń człowieka, jego życia, dylematów, emocji.	Odwołanie do doświadczeń ludzi, ich dylematów, rozterek i emocji, stawianych pytań o sens życia i różne wartości w konfrontacji z doświadczeniami bohaterów literackich.

Przygotowanie do egzaminu ustnego

Jak przebiega egzamin ustny?

Twoim zadaniem na maturze ustnej jest samodzielne przygotowanie i wygłoszenie przed komisją egzaminacyjną wypowiedzi monologowych będących realizacją dwóch zadań z wylosowanego zestawu.

ZADANIA W ZESTAWIE EGZAMINACYJNYM

Zadanie 1. z puli zadań jawnych CKE	Zadanie 2. (niejawne)
dotyczy treści oraz problematyki lektur obowiązkowych	może dotyczyć zagadnienia związanego z literaturą, sztuką albo językiem

Egzamin trwa **30 minut**: **15 minut** przeznaczono na **przygotowanie odpowiedzi, 10 minut** na wygłoszenie wypowiedzi **monologowych** przez zdającego oraz **5 minut** na **rozmowę z egzaminatorami**.

Łącznie za oba zadania zdający mogą otrzymać **30 p.** w następujących kryteriach: Aspekt merytoryczny wypowiedzi monologowych – **16 p.**; Kompozycja wypowiedzi monologowych – **4 p.**; Aspekt merytoryczny wypowiedzi podczas rozmowy – **6 p.**; Zakres i poprawność środków językowych w wypowiedziach zdającego – **4 p.** (zob. **Zasady oceniania, s. 10–12**).

Poniższe tabele obrazują, w jaki sposób będą zbudowane polecenia w zadaniach 1. i 2.

BUDOWA POLECENIA W ZADANIU 1. (Z PULI ZADAŃ JAWNYCH CKE)	SCHEMAT POLECENIA DO	
	LEKTURY OBOWIĄZKOWEJ OMAWIANEJ W CAŁOŚCI	LEKTURY OBOWIĄZKOWEJ OMAWIANEJ WE FRAGMENTACH
Zagadnienie w formie twierdzenia lub pytania	np. Motyw cierpienia niezawinionego.	np. Czym dla człowieka może być doświadczenie samotności?
Element 1. polecenia: wskazanie lektury	Omów zagadnienie na podstawie *Dżumy* Alberta Camusa.	Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Pieśni o Rolandzie*.
Element 2. polecenia: kontekst	W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.	W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

BUDOWA POLECENIA W ZADANIU 2. (NIEJAWNYM)	SCHEMAT POLECENIA DO ZADANIA ZWIĄZANEGO		
	Z LITERATURĄ (ZADANIA ZAWIERAJĄCE MATERIAŁ LITERACKI)	ZE SZTUKĄ (ZADANIA ZAWIERAJĄCE MATERIAŁ IKONICZNY)	Z JĘZYKIEM (ZADANIA ZAWIERAJĄCE MATERIAŁ DO ANALIZY JĘZYKOWEJ)
Zagadnienie w formie twierdzenia lub pytania	np. Kryzys wartości w świecie skażonym złem.	np. Tworzenie – naśladowanie rzeczywistości czy jej wyobrażanie?	np. Zróżnicowanie językowe wypowiedzi jako sposób wyrażania emocji.
Element 1. polecenia: tekst źródłowy	Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału	Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału	Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału
Element 2. polecenia: tekst 2. ALBO własne doświadczenia	oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego.	oraz wybranego utworu literackiego.	oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego, albo własnych doświadczeń komunikacyjnych.

Źródło: *Informator o egzaminie maturalnym z języka polskiego jako przedmiotu obowiązkowego (część ustna oraz część pisemna na poziomie podstawowym) od roku szkolnego 2024/2025*, https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2023/Informatory/2024/Informator_EM2024_jezyk_polski_pp.pdf [dostęp: 10.04.2025].

Praca z tekstem w zadaniach niejawnych

- Przeanalizuj utwór bądź fragment utworu dołączony do zadania niejawnego pod kątem problemu lub zagadnienia przedstawionego w poleceniu.
- Zwróć uwagę na przynależność rodzajową i cechy gatunkowe załączonego utworu. Zastanów się, jakimi cechami się charakteryzuje – skorzystaj ze wskazówek przedstawionych w tabeli.

UTWÓR LITERACKI		
EPICKI	DRAMATYCZNY	LIRYCZNY
• zwróć uwagę na narratora oraz sposób prowadzenia narracji • rozpoznaj problem, temat, główny motyw • scharakteryzuj bohatera • określ czas i miejsce zdarzeń	• zwróć uwagę, o czym informuje tekst poboczny • określ, czego dotyczy sytuacja w przedstawionym fragmencie • wskaż, co jest istotą akcji, czego dotyczą dialogi między bohaterami lub monologi bohaterów • przyjrzyj się wypowiedziom bohaterów, doborowi słownictwa, szykowi zdań, interpunkcji – pomoże Ci to w charakterystyce bohaterów	• zwróć uwagę na sytuację liryczną przedstawioną w utworze • określ podmiot liryczny, jego obecność lub dystans w utworze • zastanów się, czego dotyczą refleksje, emocje i przeżycia podmiotu lirycznego • przeanalizuj dobór środków stylistycznych oraz określ ich funkcję

- Weź pod uwagę tytuł utworu – o czym informuje, w jaki sposób łączy się z treścią tekstu.
- Wykorzystaj swoje spostrzeżenia w takim zakresie, w jakim jest to istotne dla rozważenia problemu lub omówienia zagadnienia przedstawionego w poleceniu.
- Odwołuj się do znajomości treści i problematyki lektur obowiązkowych.

Jak pracować z tekstem ikonicznym?

Tekstem ikonicznym załączonym do zadania niejawnego może być np. obraz, rzeźba, plakat, grafika, fotografia, czyli dzieła wykorzystujące różne środki wyrazu artystycznego.

- Określ temat tekstu ikonicznego dołączonego do polecenia. Zwróć uwagę na jego tytuł (może być istotny w kontekście problemu, zagadnienia sformułowanego w poleceniu).
- Ustal, w jakiej konwencji jest utrzymane dzieło, np. czy jest realistyczne, naturalistyczne, symboliczne, abstrakcyjne, groteskowe. Zastanów się, czemu służy ten zabieg.
- Zwróć uwagę na środki wyrazu zastosowane w danym dziele (właściwe dla niego), np. kolorystykę, kompozycję, kształt, światłocień. Zastanów się, jak wpływają one na nastrój i wymowę dzieła.
- Wykorzystaj spostrzeżenia w takim zakresie, w jakim jest to istotne dla rozważenia problemu lub omówienia zagadnienia wskazanego w zadaniu.

Jak pracować z tekstem w zadaniu dotyczącym języka?

Materiałem dołączonym do zadania niejawnego może być fragment utworu literackiego albo fragment tekstu nieliterackiego (np. ilustrującego codzienne doświadczenia komunikacyjne) dotyczący zagadnień językowych.

- Przeczytaj uważnie załączony tekst i zastanów się, w jaki sposób odnosi się on do zagadnienia sformułowanego w poleceniu.
- Zastanów się, w jaki sposób treść, język, forma tekstu łączą się z zagadnieniem, które ma być tematem Twojej wypowiedzi – do zajęcia jakiego stanowiska Cię skłania.
- Przeanalizuj załączony tekst pod kątem zagadnienia językowego podanego w poleceniu (np. środki językowe, funkcje tekstu, stylizacja językowa).

Etapy przygotowania do matury ustnej

KROK 1. Jak rozpocząć przygotowania do matury ustnej?

1. Przypomnij sobie tytuły lektur obowiązkowych – przyporządkuj je do kolejnych epok literackich i powtórz treści z nimi związane, np. w wypadku utworów epickich dotyczące świata przedstawionego (czas i miejsce akcji, bohaterowie, zdarzenia), problematyki i jej związku ze światopoglądem epoki, konwencjami literackimi służącymi przedstawieniu problemów. Rzetelne utrwalenie wiadomości o lekturach jest ważne, ponieważ może Cię uchronić przed popełnieniem błędu kardynalnego bądź rzeczowego w trakcie egzaminu.
2. Sporządź listę popularnych motywów – w tym celu przyporządkuj do każdego z nich wybrane przez siebie lektury obowiązkowe, uzupełniające, samodzielnie czytane utwory literackie oraz inne teksty kultury (np. obraz, plakat, piosenka, film). Możesz także skorzystać z dostępnego w **aplikacji Katalogu motywów literackich i kulturowych**.
3. Powtórz i usystematyzuj wiedzę z zakresu nauki o języku: gramatykę, zagadnienia związane ze zróżnicowaniem języka, komunikacją językową, kulturą języka oraz retoryką – zadania na maturze ustnej będą sprawdzać, czy potrafisz objaśnić funkcję zastosowanych w tekście rozwiązań językowych (np. funkcję środków językowych, stylizacji językowej, środków perswazji).
4. Zapoznaj się z zadaniami z puli zadań jawnych CKE – dzięki temu dowiesz się, pod jakim kątem będzie sprawdzana znajomość treści i problematyki lektur obowiązkowych, które motywy są istotne dla odczytania znaczeń zawartych w poszczególnych utworach (pamiętaj, że podstawą sformułowania odpowiedzi na temat jest zrozumienie polecenia).
5. Zauważ, że w każdym zadaniu z puli zadań jawnych CKE musisz odwołać się do wybranego kontekstu (zob. **Konteksty na maturze na s. 5**). Podczas powtórek analizuj poszczególne lektury pod kątem kontekstów (np. historycznego, literackiego, teoretycznoliterackiego, historycznoliterackiego, biograficznego, kulturowego, religijnego, filozoficznego, politycznego, społecznego), które umożliwią Ci pogłębione odczytanie utworów. Pomocna będzie tu lista wybranych kontekstów do każdej lektury obowiązkowej, zamieszczona na końcu opracowania danego utworu w Vademecum dla poziomu podstawowego i rozszerzonego.
6. Skorzystaj z **gotowych konspektów odpowiedzi do wszystkich zadań z puli zadań jawnych CKE udostępnionych w publikacji** – dzięki temu usystematyzujesz wiedzę, nauczysz się funkcjonalnie wykorzystywać konteksty oraz tworzyć spójne i logiczne wypowiedzi.

KROK 2. Jak przygotować odpowiedź do zadania 1.?

Dowiedz się, jak zmierzyć się z zadaniem

app.nowa terazmatura.pl
Kod: 2RWD7D

film z rozwiązaniem przykładowego zadania z puli zadań jawnych CKE

1. Uważnie przeczytaj całe polecenie. Wyodrębnij (podkreśl, wypisz) zagadnienie, którego ma dotyczyć Twoja wypowiedź.
2. Zastanów się, jak je rozumiesz – zapisz słowa kluczowe i ich synonimy. Pomogą Ci w gromadzeniu materiału i przygotowaniu wstępu (możesz je objaśnić we wprowadzeniu do tematu).
3. Zwróć uwagę, jak jest zbudowane polecenie – czy zawiera stwierdzenie, które masz rozwinąć, czy – pytanie, na które musisz sformułować odpowiedź. Ułatwi Ci to opracowanie koncepcji swojej wypowiedzi.
4. Przeanalizuj dalszy ciąg polecenia – zauważ, że musisz **w rozwinięciu uwzględnić dwa elementy**: odwołać się do lektury obowiązkowej (element 1.) oraz do wybranego kontekstu (element 2.).
5. Przypomnij sobie treść lektury, którą masz uwzględnić w swojej wypowiedzi – wynotuj takie treści, które będą przydatne w opracowaniu zagadnienia wskazanego w poleceniu. Pamiętaj, żeby nie streszczać wątków i nie charakteryzować bohaterów, nie omawiać różnych tematów lektury – **skup się na problemie podanym w poleceniu**.
6. Twoim zadaniem jest **zinterpretowanie lektury z wykorzystaniem kontekstu**, czyli wiedzy historyczno- lub teoretycznoliterackiej, a także kulturowej, która jest niezbędna do zrozumienia utworu i osadzenia omawianego zagadnienia w szerszej perspektywie.
7. Przypomnij sobie rodzaje kontekstów, a następnie rozważ, który z nich będzie najlepiej pogłębiał czy poszerzał interpretację lektury wskazanej w poleceniu i omawiany problem (wybierz ten kontekst, który znasz najlepiej).
8. Zadbaj o kompozycję swojej wypowiedzi. Bez względu na formę polecenia (pytanie lub twierdzenie) **we wstępie** należy zająć **stanowisko**. Może mieć ono charakter ogólnej myśli (uogólniającego stwierdzenia) lub stanowić tezę.
9. **Argumentacja**, którą przedstawisz **w rozwinięciu**, powinna być bogata, czyli pogłębiona – świadcząca o bardzo dobrej znajomości lektury, **poparta trafnymi przykładami**, i szeroka – ujmująca różne aspekty zagadnienia, które masz omówić.
10. **W zakończeniu** wypowiedzi podsumuj swoje rozważania. Wyciągnij **wnioski**, uogólnij najważniejsze argumenty, którymi jeszcze raz potwierdzisz stanowisko przedstawione we wstępie.

KROK 3. Jak przygotować odpowiedź do zadania 2.?

1. Zapoznaj się z poleceniem zadania 2. i ustal, czego ma dotyczyć Twoja wypowiedź – czy masz skupić uwagę na motywie, temacie, problemie kulturowym czy zagadnieniu językowym.
2. Zapoznaj się z materiałem dołączonym do zadania – może to być utwór literacki (także spoza listy lektur), tekst ikoniczny, tekst nieliteracki. Przeanalizuj tekst pod kątem problemu zawartego w zadaniu – zebrane wnioski będą podstawą Twojej argumentacji.
3. Pamiętaj, że w wypowiedzi **masz się odwołać** nie tylko **do załączonego tekstu** (literackiego, nieliterackiego, ikonicznego), lecz także – zgodnie ze wskazówką zawartą w poleceniu – do **innego utworu literackiego, innego tekstu kultury** albo **własnych doświadczeń komunikacyjnych**.
4. Po przeanalizowaniu załączonego tekstu sformułuj **we wstępie stanowisko** będące odpowiedzią na problem podany w poleceniu. Może mieć ono charakter ogólnej myśli (uogólniającego stwierdzenia) lub stanowić tezę będącą odpowiedzią na pytanie z zadania.
5. **Argumentacja**, którą przedstawisz **w rozwinięciu**, powinna być bogata, czyli pogłębiona – **poparta trafnymi przykładami**, i szeroka – ujmująca różne aspekty zagadnienia, które masz omówić.
6. Pamiętaj, aby po omówieniu każdego tekstu sformułować **wniosek cząstkowy** – dzięki temu łatwiej będzie Ci zapanować nad logicznym i uporządkowanym wywodem w Twojej wypowiedzi.
7. **W zakończeniu** wypowiedzi podsumuj swoje rozważania. Wyciągnij **wnioski**, uogólnij najważniejsze argumenty, aby jeszcze raz poprzeć stanowisko przedstawione we wstępie.

Dowiedz się, jak zmierzyć się z zadaniem

app.nowaterazmatura.pl
Kod: WVPR4F

film z rozwiązaniem przykładowego zadania niejawnego

KROK 4. Jak uporządkować materiał do wypowiedzi?

1. Przygotuj plan (konspekt) swojej wypowiedzi – pomoże Ci to uporządkować treści, które omówisz, i zachować spójność wypowiedzi.
2. Zapisz w nim najważniejsze zagadnienia, które będziesz omawiać:
   - sformułuj stanowisko
   - uporządkuj logicznie argumenty i przykłady oraz płynące z nich wnioski
   - pamiętaj o wszystkich elementach polecenia, do których masz się odwołać (np. do kontekstu w zadaniu 1. czy do własnych doświadczeń komunikacyjnych w zadaniu 2.)
   - wypunktuj wnioski końcowe.
3. Pamiętaj, że podczas egzaminu nie będziesz czytać planu, a jedynie do niego zaglądać, aby rozwinąć zasygnalizowane w nim kwestie – nie trać czasu na rozbudowane zdania, zapisuj krótkie hasła.

KROK 5. Wygłaszanie wypowiedzi

1. Wygłoś wypowiedzi do zadań 1. i 2. według przygotowanych planów (nie musisz trzymać się kolejności zadań z zestawu) – masz na to 10 minut (Twoja wypowiedź nie zostanie przerwana przez egzaminatorów, chyba że przekroczysz ustalony na nią czas).
2. Mów na temat. Buduj konkretne i zwięzłe zdania. Pilnuj, aby kolejne elementy Twoich wypowiedzi logicznie z siebie wynikały i łączyły w spójną całość.
3. Pamiętaj o zachowaniu poprawności rzeczowej. Jeśli nie masz pewności, że informacje, które chcesz podać, są poprawne, lepiej o nich nie wspominaj.
4. Dbaj o kulturę wypowiedzi – Twoja wypowiedź powinna być poprawna pod względem językowym (unikaj powtórzeń i sformułowań potocznych) oraz wygłoszona zgodnie z zasadami retoryki.
5. Mów wyraźnie – zwróć uwagę na tempo mówienia i donośność głosu. Zachowuj kontakt wzrokowy z egzaminatorami.

KROK 6. Rozmowa z egzaminatorami

Po Twoich wypowiedziach monologowych nastąpi rozmowa z egzaminatorami – przeznaczono na nią 5 minut. W trakcie rozmowy egzaminatorzy zadadzą Ci od 1 do 3 pytań związanych z Twoimi wypowiedziami. Mogą one dotyczyć: zagadnień określonych w poleceniach do obu zadań lub do jednego z dwóch zadań, utworu literackiego albo tekstu kultury dołączonego do polecenia, treści utworów literackich i tekstów kultury przywołanych przez zdającego w wypowiedziach. Zadawane pytania nie mogą dotyczyć faktograficznych detali dotyczących lektury obowiązkowej / omówionych tekstów kultury.

Zasady oceniania egzaminu ustnego

1. Aspekt merytoryczny wypowiedzi monologowych (maksymalnie 16 punktów)

Uwaga: za wypowiedź monologową zdający może otrzymać maksymalnie 16 p. (zadanie 1. – 8 p., zadanie 2. – 8 p.).

		Zadanie 1.	Zadanie 2.
<u>W zadaniu 1.</u> Temat + 2 elementy (zagadnienie + lektura + kontekst przywołany przynajmniej częściowo funkcjonalnie) <u>W zadaniu 2.</u> Temat + 2 elementy (zagadnienie + tekst 1 + tekst 2 / własne doświadczenia)	• bogata argumentacja; bez poważnych błędów rzeczowych	8	8
	• bogata argumentacja z 1–2 poważnymi błędami rzeczowymi ALBO • zadowalająca argumentacja bez błędów rzeczowych	7	7
	• zadowalająca argumentacja z 1–2 poważnymi błędami rzeczowymi ALBO • powierzchowna argumentacja bez błędów rzeczowych	6	6
	• powierzchowna argumentacja z 1–2 poważnymi błędami rzeczowymi	5	5
<u>W zadaniu 1.</u> Temat + 1 element (zagadnienie + lektura) <u>W zadaniu 2.</u> Temat + 1 element (zagadnienie + tekst 1 LUB zagadnienie + tekst 2 / własne doświadczenia)	• bogata argumentacja; bez poważnych błędów rzeczowych	4	4
	• bogata argumentacja z 1–2 poważnymi błędami rzeczowymi ALBO • zadowalająca argumentacja bez błędów rzeczowych	3	3
	• zadowalająca argumentacja z 1–2 poważnymi błędami rzeczowymi ALBO • powierzchowna argumentacja bez błędów rzeczowych	2	2
	• powierzchowna argumentacja z 1–2 poważnymi błędami rzeczowymi	1	1
brak wypowiedzi; wypowiedź nie na temat; wypowiedź zawiera błąd kardynalny ALBO 3 lub więcej poważnych błędów rzeczowych; wypowiedź nie odnosi się w ogóle do lektury wskazanej w poleceniu		0	0

Uwagi:

1. Jeżeli liczba punktów przyznana w kryterium *Aspekt merytoryczny wypowiedzi monologowych* w którymkolwiek z zadań wynosi 0 p., to w kryterium 2. za kompozycję wypowiedzi monologowej w tym zadaniu przyznaje się również 0 p.
2. Jeżeli **<u>ostateczna liczba punktów</u>** przyznana w kryterium *Aspekt merytoryczny wypowiedzi monologowych* wynosi 0 p., wówczas w pozostałych kryteriach przyznaje się 0 p.

Wyjaśnienia (kryterium 1. – *Aspekt merytoryczny wypowiedzi monologowej*)

1. <u>Argumentacja</u> to uzasadnienie stanowiska zdającego wobec zagadnienia sformułowanego w poleceniu za pomocą argumentów.

1) <u>Bogata argumentacja</u> to argumentacja pogłębiona, poparta trafnymi przykładami i szeroka/wieloaspektowa, stanowiąca – jako całość – wnikliwą analizę zagadnienia sformułowanego w poleceniu, zawierająca elementy refleksji / głębszego namysłu nad zagadnieniem.
2) <u>Zadowalająca argumentacja</u> to argumentacja pogłębiona, poparta trafnymi przykładami.
3) <u>Powierzchowna argumentacja</u> to argumentacja oparta na uogólnieniach, niewnikająca w istotę rzeczy, poprzestająca na pobieżnych obserwacjach, mało dokładna, czasami niepoparta przykładami.

2. <u>Kontekst</u> należy rozumieć jako <u>odniesienie się</u> przez zdającego w wypowiedzi do np.: innego utworu literackiego niż wskazany w poleceniu, historii literatury, teorii literatury, charakteru epoki, biografii autora, filmu, spektaklu teatralnego, utworu muzycznego, dzieła plastycznego, mitologii, Biblii, religii, historii, filozofii,

kwestii politycznych, kwestii społecznych, wybrane przez zdającego w sposób celowy, przydatne do osadzenia omawianego zagadnienia w szerszej perspektywie. Zdający powinien wykorzystać kontekst przynajmniej częściowo funkcjonalnie, tzn. trafnie ze względu na omawiane zagadnienie przywołać np. informacje, wydarzenia – kontekst nie musi pogłębiać ani rozwijać omawianego zagadnienia.

3. Błąd kardynalny to błąd rzeczowy świadczący o nieznajomości treści i problematyki lektury obowiązkowej, do której odwołuje się zdający, w zakresie:
   a) fabuły, w tym głównych wątków utworu
   b) losów głównych bohaterów, w tym np. łączenie biografii różnych bohaterów.
4. Błąd kardynalny może dotyczyć wyłącznie lektur obowiązkowych wskazanych w podstawie programowej jako lektury do omówienia w całości (nie we fragmentach).
5. Poważny błąd rzeczowy to błąd świadczący o:
   1) nieznajomości wskazanej w poleceniu lektury obowiązkowej (z podstawy programowej), do której odwołuje się zdający, w zakresie innym niż w przypadku błędu kardynalnego, tj. np. błąd w przypisaniu autorstwa, w użyciu błędnego nazwiska/imienia bohatera, dotyczący losów bohaterów drugoplanowych bądź wątków innych niż główne
   2) nieznajomości utworu literackiego lub tekstu kultury, do którego odwołuje się zdający, innego niż lektura obowiązkowa (każdy błąd merytoryczny)
   3) braku wiedzy dotyczącej kontekstu wybranego przez zdającego, np. błędne przywołanie pojęć lub faktów historycznych.
6. Dokładnie ten sam błąd rzeczowy (np. konsekwentne stosowanie błędnego imienia bohatera, którego można w jednoznaczny sposób zidentyfikować, a wypowiedź zdającego świadczy o znajomości lektury) powtórzony kilkakrotnie jest liczony jako jeden błąd.

2. Kompozycja wypowiedzi monologowych (maksymalnie 4 punkty)

	Zadanie 1.	Zadanie 2.
Kompozycja wypowiedzi spójna (tzn. uporządkowana, logiczna).	2	2
Kompozycja wypowiedzi częściowo spójna.	1	1
Kompozycja wypowiedzi niespójna.	0	0

Wyjaśnienia (kryterium 2. – *Kompozycja wypowiedzi monologowych*)

1. Kompozycja wypowiedzi jest spójna, jeżeli wypowiedź zawiera wstęp, część zasadniczą i zakończenie, a te elementy składają się na logiczną i uporządkowaną całość.
2. Kompozycja wypowiedzi jest częściowo spójna, jeżeli w wypowiedzi:
   a) brakuje wstępu oraz/lub zakończenia ALBO
   b) połączenie między dwoma z trzech elementów wypowiedzi, tj. wstępem a częścią zasadniczą, ALBO częścią zasadniczą a zakończeniem, ALBO wstępem a zakończeniem jest nielogiczne, ALBO
   c) zawarto treści nieistotne, zbędne dla omawianego zagadnienia, bez związku z omawianym zagadnieniem.
3. Kompozycja wypowiedzi jest niespójna, jeżeli w wypowiedzi:
   a) brakuje części zasadniczej ALBO
   b) połączenia między trzema elementami wypowiedzi, tj. wstępem, częścią zasadniczą a zakończeniem są nielogiczne, ALBO
   c) zawarto nieuzasadnione wnioski, sprzeczne stwierdzenia.

3. Aspekt merytoryczny wypowiedzi podczas rozmowy (maksymalnie 6 punktów)

Wypowiedzi na temat (na temat = adekwatne + merytorycznie poprawne)	• w zakresie wypowiedzi, które są na temat: właściwy stopień uszczegółowienia wypowiedzi względem postawionego pytania / postawionych pytań	6
	• w zakresie wypowiedzi, które są na temat: zaburzenia w stopniu uszczegółowienia wypowiedzi względem postawionego pytania / postawionych pytań	5
Fragmenty wypowiedzi na temat, pozostałe fragmenty wypowiedzi – częściowo na temat (zaburzenia w adekwatności lub zaburzenia merytoryczne)	• w zakresie wypowiedzi, które są na temat lub częściowo na temat: właściwy stopień uszczegółowienia wypowiedzi względem postawionego pytania / postawionych pytań	4
	• w zakresie wypowiedzi, które są na temat lub częściowo na temat: zaburzenia w stopniu uszczegółowienia wypowiedzi względem postawionego pytania / postawionych pytań	3

Zasady oceniania egzaminu ustnego

Wszystkie wypowiedzi częściowo na temat (zaburzenia w adekwatności lub zaburzenia merytoryczne)	• w zakresie wypowiedzi, które są częściowo na temat: właściwy stopień uszczegółowienia wypowiedzi względem postawionego pytania / postawionych pytań	2
	• w zakresie wypowiedzi, które są częściowo na temat: zaburzenia w stopniu uszczegółowienia wypowiedzi względem postawionego pytania / postawionych pytań	1
Wypowiedzi nie na temat; wszystkie wypowiedzi zdawkowe; błąd kardynalny; niezachowanie zasad dialogu (np. niezachowanie norm grzecznościowych)		0

Wyjaśnienia (kryterium 3. – *Aspekt merytoryczny wypowiedzi podczas rozmowy*)

1. Wypowiedzi na temat to wypowiedzi: adekwatne do zadawanych pytań, poprawne merytorycznie.
2. Wypowiedzi częściowo na temat to wypowiedzi nieadekwatne do zadawanych pytań ALBO niepoprawne merytorycznie.
3. Wypowiedzi zdającego podczas rozmowy są właściwie uszczegółowione, jeżeli nie ograniczają się wyłącznie do ogólnikowych stwierdzeń, a zawierają ich rozwinięcie.
4. Zaburzenia w stopniu uszczegółowienia wypowiedzi wynikają z operowania ogólnikami przez zdającego w czasie rozmowy, z braku precyzji w wyjaśnianiu omawianych zagadnień/kwestii/pojęć itp.

4. Zakres i poprawność środków językowych w wypowiedziach zdającego (maksymalnie 4 punkty)

Uwaga: oceniając zakres i poprawność środków językowych, bierze się pod uwagę zarówno wypowiedzi monologowe zdającego, jak i jego wypowiedzi podczas rozmowy.

Zadowalający zakres środków językowych, w szczególności leksykalnych	w wypowiedziach zachowano właściwą dla języka mówionego poprawność językową (w zakresie fleksji, leksyki, frazeologii, składni i fonetyki) oraz płynność (dopuszczalne sporadyczne błędy językowe oraz/lub usterki w płynności)	4
	w wypowiedziach częściowo zachowano właściwą dla języka mówionego poprawność językową (w zakresie fleksji, leksyki, frazeologii, składni i fonetyki) oraz płynność (w wypowiedzi występowały liczne błędy językowe oraz/lub usterki w płynności)	3
Wąski zakres środków językowych	w wypowiedziach zachowano właściwą dla języka mówionego poprawność językową (w zakresie fleksji, leksyki, frazeologii, składni i fonetyki) oraz płynność (dopuszczalne sporadyczne błędy językowe oraz/lub usterki w płynności)	2
	w wypowiedziach częściowo zachowano właściwą dla języka mówionego poprawność językową (w zakresie fleksji, leksyki, frazeologii, składni i fonetyki) oraz płynność (w wypowiedzi występowały liczne błędy językowe oraz/lub usterki w płynności)	1
• Wypowiedź niekomunikatywna ALBO • W wypowiedzi nie zachowano właściwej dla języka mówionego poprawności językowej (w zakresie fleksji, leksyki, frazeologii, składni i fonetyki) oraz płynności (w wypowiedzi występowały bardzo liczne błędy językowe oraz/lub usterki w płynności).		0

Wyjaśnienia (kryterium 4. – *Zakres i poprawność środków językowych*)

1. Nie każde nieprecyzyjne sformułowanie jest niepoprawne językowo (stanowi błąd językowy) – może być przejawem nieporadności językowej. Błędem jest nieporadność językowa będąca oczywistym nieuzasadnionym naruszeniem obowiązującej normy językowej.
2. Indywidualne upodobania językowe egzaminatora nie mogą wpływać na ocenę poprawności środków językowych w wypowiedzi zdającego.
3. Zadowalający zakres środków językowych oznacza, że zastosowane przez zdającego środki językowe, w szczególności leksykalne, umożliwiają omówienie zagadnienia oraz ułatwiają odbiór wypowiedzi; zdający stosuje wyrazy/wyrażenia synonimiczne, używa precyzyjnego słownictwa, w tym – terminologii.
4. Wąski zakres środków językowych oznacza, że leksyka i składnia są proste/ograniczone, utrudniają omówienie zagadnienia oraz odbiór wypowiedzi.

Źródło: *Informator o egzaminie maturalnym z języka polskiego jako przedmiotu obowiązkowego (część ustna oraz część pisemna na poziomie podstawowym) od roku szkolnego 2024/2025*, https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2023/Informatory/2024/Informator_EM2024_jezyk_polski_pp.pdf [dostęp: 10.04.2025].

Zadania jawne CKE z odpowiedziami

Zadanie 3. jawne CKE – przykładowa realizacja

Zadanie 3.

Poszukaj motywów i kontekstów

app.nowa terazmatura.pl
Kod: 9PK21C

Katalog motywów:
Apokalipsa

Wizja końca świata.

Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów Apokalipsy św. Jana. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

WSTĘP

Wprowadzenie

- Ostatnia księga Nowego Testamentu, Apokalipsa św. Jana, należy do tzw. ksiąg prorockich, opisujących koniec świata oraz wyjaśniających sens dziejów. Księga powstała pod koniec I wieku naszej ery. Święty Jan przedstawił w niej wizje, które miał na wyspie Patmos, dokąd został zesłany jako biskup Efezu. Apokalipsa nasycona jest tajemniczą symboliką, uniemożliwiającą jednoznaczne odczytanie tekstu.
- Zawarte w księdze opisy, na przykład znaków zapowiadających zburzenie Jerozolimy albo walki szatana z Kościołem, są niezwykle plastyczne i silnie oddziałują na wyobraźnię odbiorców. Świadczą o tym liczne odwołania do wizji św. Jana obecne w dziełach różnych epok.
- Artyści podejmujący problematykę czasów ostatecznych albo tworzą dzieła zgodne z topiką, albo od niej odchodzące. Tę drugą możliwość wykorzystują rzadziej, choć zdarza się, że powstają wtedy niezwykłe utwory, np. wiersz *Piosenka o końcu świata* Czesława Miłosza.

Zajęcie stanowiska (teza):

Obraz końca świata zawarty w Apokalipsie św. Jana stał się ważnym kulturowym toposem – ujęciem tematu pojawiającym się w literaturze od średniowiecza aż do czasów współczesnych.

ROZWINIĘCIE

Argumentacja

1. **Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – fragmentów Apokalipsy św. Jana.**

   Przykłady z utworu:

   - Święty Jan opisał swe widzenia, w których została mu objawiona tajemnica czasów ostatecznych, czyli sądu Bożego, zwanego potocznie dniem końca świata. Księga nie zapowiada jednak absolutnego kresu dziejów – z kataklizmu wyłania się nowy świat, nowe Jeruzalem, nastaje nowy porządek oznaczający ostateczny triumf Kościoła.
   - Zwiastunami wielkiego dnia gniewu Bożego są w Apokalipsie św. Jana kolejno: siedem pieczęci, siedem trąb i siedem czasz.
   - Motywy apokaliptyczne to zjawiska, które wiążą się z nadejściem czasów ostatecznych, np. trzęsienia ziemi towarzyszące otwarciu szóstej pieczęci, czarne słońce, krwawy księżyc czy spadające na ziemię gwiazdy. Po otwarciu siódmej pieczęci powietrze rozświetlają błyskawice, rozlegają się gromy, ziemia się trzęsie. Kiedy aniołowie opróżniają kolejne czasze, na ludzkość spadają ogromne cierpienia, krwawe pożogi, a ziemię pokrywają ciemności.

Wniosek (uogólnienie):

Apokalipsa św. Jana wyjaśnia sens cierpienia, trudów i śmierci, na które człowiek został skazany w wyniku grzechu pierworodnego. Przedstawia zapowiedź końca dziejów świata, ale ukazuje także wizję nowego Jeruzalem.

Zagadnienie do omówienia

Zadanie do wykonania

Wskazanie utworu, do którego należy się odwołać w argumentacji

Wskazanie obowiązku odwołania się do wybranego kontekstu

Ogólne refleksje na temat omawianego zagadnienia

Sformułowanie stanowiska – podkreślenie wagi toposu końca świata

Funkcjonalne odniesienie do opisu końca świata w Apokalipsie św. Jana wraz z przykładami z utworu

2. **Odwołanie do kontekstu – np. wiersza *Piosenka o końcu świata* Czesława Miłosza (kontekst literacki).**

Przykłady z utworu:

- Utwór został wydany drukiem tuż po kataklizmie II wojny światowej, w tomie zatytułowanym *Ocalenie* (1945 r.).
- W wierszu Czesława Miłosza koniec świata następuje bez błyskawic i gromów, bez jakichkolwiek znaków czy archanielskich trąb, w sposób niespodziewany dla ludzi, którzy nie mogą uwierzyć, że koniec świata staje się każdego dnia. Nie potrafią przyjąć do wiadomości, że kiedy ich świat się kończy, wszystko dookoła wygląda normalnie.
- Tylko starzec, który cierpliwie przewiązuje pomidory, jest świadom tego, że *innego końca świata nie będzie*. W obliczu nieuchronnego nie buntuje się, gdyż wie, że bunt niczego nie zmieni.

Funkcjonalna analiza utworu Czesława Miłosza – kontekst literacki – i rozwinięcie zagadnienia poprzez podkreślenie innej realizacji motywu końca świata

Wniosek (uogólnienie):

Motyw końca świata w wierszu Czesława Miłosza nie jest wierną realizacją biblijnej księgi. Poeta wykorzystał codzienne czynności i obrazy oraz nadał utworowi charakter piosenki, aby podkreślić, że zawsze dla kogoś jest jakiś koniec świata i najczęściej nie jest on poprzedzany niezwykłymi zjawiskami. W ten sposób Miłosz porusza głęboką problematykę filozoficzną i eschatologiczną.

ZAKOŃCZENIE

Podsumowanie

Obraz końca świata przedstawiony przez św. Jana stał się jednym z najważniejszych toposów kulturowych, obecnych nie tylko w literaturze, lecz także w innych tekstach kultury. Apokalipsa biblijna jest najszerzej znaną i najczęściej przywoływaną wizją końca świata. Nawet jeśli ów koniec przedstawiano inaczej – jak ma to miejsce w *Piosence o końcu świata* – takie odmienne obrazy można uznać za pewną polemikę ze św. Janem lub reinterpretację biblijnego obrazu.

Podsumowanie wcześniejszych rozważań pogłębione refleksją na temat różnych wizji końca świata

Zadanie 31. jawne CKE + WSKAZÓWKI

Zadanie 31.

Praca jako pasja człowieka.

Omów zagadnienie na podstawie *Lalki* Bolesława Prusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Sprawdź w Vademecum PP
Lalka, s. 203–210

Sprawdź w Vademecum PR
Lalka, s. 231–238

Wskazówki

1. Przeczytaj uważnie polecenie.
2. Wyodrębnij (podkreśl, wypisz) zagadnienie, które należy rozważyć w wypowiedzi.
3. Zastanów się, jak rozumiesz zagadnienie, którego ma dotyczyć Twoja wypowiedź – zapisz objaśnienia, skojarzenia, synonimy – wykorzystasz je we wprowadzeniu do wypowiedzi.
4. Zajmij stanowisko wobec zagadnienia sformułowanego w poleceniu.
5. Zwróć uwagę, że masz omówić problem na podstawie *Lalki* Bolesława Prusa. Pamiętaj, żeby skupić się na zagadnieniu podanym w poleceniu (nie streszczaj wątków utworu nieistotnych dla kwestii określonej w temacie). W tym celu przypomnij sobie realizację motywu pracy w powieści oraz bohaterów, dla których praca była bardzo ważną wartością.
6. Dobrymi przykładami bohaterów, w życiu których praca odgrywała bardzo ważną rolę, są Ignacy Rzecki i Stanisław Wokulski. Przypomnij sobie tych bohaterów, ich zajęcia, zaangażowanie w to, co robili, determinację. Czy w ich przypadku praca była pasją? Co osiągnęli dzięki pracy?
7. Cała wypowiedź powinna stanowić wnikliwą analizę zagadnienia sformułowanego w poleceniu, a więc zawierać nie tylko zreferowanie sposobu ujęcia tego zagadnienia w lekturze, lecz także własną refleksję.
8. Pamiętaj, że do pełnej realizacji zadania konieczne jest odwołanie się do wybranego kontekstu, dzięki któremu pogłębisz swoje rozważania, osadzisz omawiane zagadnienie w szerszej perspektywie. Przypomnij sobie inne utwory literackie (wówczas uruchomisz kontekst literacki), w których występuje motyw pracy, i zastanów się, czy w wybranych przykładach praca dawała radość, była pasją, czy wręcz przeciwnie – była wyzwaniem, ciężkim fizycznym obowiązkiem lub odgrywała jeszcze inną rolę. Dobrymi przykładami utworów literackich, które można wykorzystać jako kontekst, mogą być np.: *Chłopi* Władysława Stanisława Reymonta, *Nad Niemnem* Elizy Orzeszkowej, *Dżuma* Alberta Camusa. Wybierz ten utwór, który znasz najlepiej.
9. Sformułuj plan wypowiedzi ustnej.
   - Zadbaj o kompozycję wypowiedzi (wprowadzenie do tematu, zajęcie stanowiska, argumentacja, uogólnienie, podsumowanie).
   - We wstępie zajmij stanowisko wobec problemu określonego w poleceniu – może mieć ono charakter ogólnej myśli, uogólniającego stwierdzenia, tezy.
   - W rozwinięciu sformułuj argumenty, które poprzesz trafnie dobranymi przykładami z lektury oraz kontekstem. Pamiętaj o uogólnieniu każdego z argumentów.
   - W zakończeniu wyciągnij wnioski i podsumuj swój wywód.
10. Pamiętaj o tym, że Twoja wypowiedź powinna być:
    - spójna i logiczna
    - poprawna pod względem językowym i stylistycznym
    - wygłoszona zgodnie z zasadami retoryki.
11. Kontroluj czas – na wygłoszenie wypowiedzi do jednego zadania masz około 5 minut.

Zadanie

Przygotuj plan (konspekt) swojej wypowiedzi. Pamiętaj, że masz się odwołać do *Lalki* Bolesława Prusa oraz wybranego kontekstu.

Wstęp

Rozwinięcie

Zakończenie

→ Przykładowa realizacja zadania (konspekt), s. 136

Zadania jawne CKE

Biblia (fragmenty)

Zadanie 1.

Motyw cierpienia niezawinionego.

Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów Księgi Hioba. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Sprawdź w Vademecum PP
Biblia, s. 61–69

Sprawdź w Vademecum PR
Biblia, s. 69–77

Poszukaj motywów i kontekstów
app.nowa terazmatura.pl
Kod: W8VKT3
Katalog motywów: Cierpienie

Wprowadzenie

- Przeżywanie cierpienia jest niezwykle trudnym doświadczeniem egzystencjalnym, które skłania ludzi do poszukiwania odpowiedzi na pytanie: *Czym sobie na to zasłużyliśmy?*.
- Najwięcej emocji wywołuje kwestia cierpienia, które jest postrzegane jako niezawinione.

Zajęcie stanowiska (teza)

Mimo potrzeby poczucia sprawiedliwości ludzie potrafią przyjąć cierpienie, które uważają za niezawinione.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – Księgi Hioba.

Przykłady z utworu:

- Bogobojny Hiob zostaje wystawiony na próbę. Bóg, aby przekonać szatana o lojalności swego sługi, odbiera Hiobowi niemal wszystko: majątek, dzieci i zdrowie.
- Przyjaciele radzą Hiobowi, aby uznał swoją winę, nawet jeśli teraz czuje się niewinny. Twierdzą, że cierpienie jest wynikiem grzechów.
- Hiob ma niewzruszoną pewność swojej prawości, dlatego pragnie poznać przyczynę nieszczęścia. Kocha Stwórcę, nie wątpi w jego dobroć, lecz nie potrafi pogodzić się ze swym złym losem. Odczuwa żal, smutek, a nawet gniew – przeklina swój los i wyraża pragnienie śmierci.
- Stwórca odpowiada wiernemu słudze, ale nie czyni tego wprost: ukazuje niewiedzę Hioba, dowodząc w ten sposób, że człowiek nie jest w stanie zrozumieć boskich zamiarów.
- Bohater uświadamia sobie swoją znikomość wobec Boga. Przyjmuje, że nie można pojąć jego wyroków ludzkim rozumem, oceniać Stwórcy ludzką miarą. Uznaje znoszenie cierpienia za doświadczenie wpisane w życie.

Wniosek (uogólnienie):

Wiara w dobroć Stwórcy, mimo istnienia zła w świecie, staje się siłą Hioba. Sprawia, że bohater potrafi z zaufaniem przyjąć swój los.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Dżumy* Alberta Camusa (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Gdy w Oranie wybucha epidemia dżumy, ojciec Paneloux przekonuje mieszkańców miasta, że choroba jest karą za ich grzechy.
- Śmierć synka sędziego Othona wstrząsa duchownym – nie potrafi zrozumieć, dlaczego niewinne dziecko straciło życie.
- Od tej pory Paneloux zaczyna postrzegać dżumę jako zło. Jego wiara sprawia jednak, że nie traci zaufania do Boga. Godzi się na cierpienie, pomaga chorującym.

Wniosek (uogólnienie):

Wiara sprawia, że nawet w obliczu cierpienia niezawinionego człowiek potrafi przyjąć postawę akceptacji i mieć siłę, by wspierać innych.

Podsumowanie

Historia Hioba pokazuje, że mimo cierpienia można godnie znosić swój los, nawet jeśli nie sposób go zrozumieć, i zachować wiarę w Boga oraz jego dobroć. Postawa ojca Paneloux, bohatera *Dżumy*, przekonuje nas, że zamiast próbować znaleźć uzasadnienie dla zła, należy skupić się na walce z nim.

Zadanie 2.

Człowiek wobec niestałości świata.

Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów Księgi Koheleta. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Poszukaj motywów i kontekstów
app.nowa terazmatura.pl
Kod: V9FZ55
Katalog motywów
Przemijanie

Wprowadzenie

- Niestałość, którą w odniesieniu do życia i świata możemy także określić jako ulotność, przemijanie, jest źródłem refleksji od najdawniejszych czasów, o czym świadczy m.in. obecność tej tematyki w utworach literackich.
- Zainteresowanie wspomnianym zagadnieniem wynika z faktu, że człowiek boi się przemijania, pragnie je oswoić, przeżyć życie tak, by umiejętnie wykorzystać dany mu czas.

Zajęcie stanowiska (teza)

Utwory literackie dostarczają wskazówek, jakie postawy warto przyjmować wobec niestałości świata.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – Księgi Koheleta.

Przykłady z utworu:

- Tytułowy Kohelet wypowiada na kartach biblijnej Księgi słowa: *Marność nad marnościami i wszystko marność* – w ten sposób wskazuje na nietrwałość wszystkiego, co może człowiekowi wydawać się wartościowe.
- Mędrzec zwraca uwagę, że to, czego w życiu doświadczamy, ma swój czas, są chwile dobre i złe, np. jest czas rodzenia i umierania, śmiechu i płaczu.
- Choć wszystko przemija, Kohelet radzi, aby cieszyć się życiem oraz umiejętnie z niego korzystać. Zaleca przy tym, aby ufać Stwórcy i żyć w zgodzie z jego przykazaniami, ponieważ Bóg będzie każdego z nas sądził.
- Mędrzec tłumaczy, że cierpienie jest elementem człowieczeństwa, ponieważ tylko doświadczając bólu, człowiek może docenić szczęście.

Wniosek (uogólnienie):

Choć temat marności świata wywołuje przygnębienie, to jednak wymowa słów Koheleta skupia naszą uwagę na wartości życia. Jedyne, co możemy zrobić, to cieszyć się życiem, starać się mądrze i dobrze je przeżyć.

2. Odwołanie do kontekstu – np. wiersza *Marność* Daniela Naborowskiego (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Podmiot liryczny zwraca uwagę, że człowiek z natury hołduje marnościom, czyli skupia uwagę na tym, co jest związane z życiem na ziemi, doświadczaniem przyjemności. Taka postawa jest wpisana w jego naturę.
- Zachęca, abyśmy korzystali z uciech świata, ale z umiarem, postępowali zgodnie z zasadami wiary, dobrze i uczciwie – dzięki temu nie będziemy musieli obawiać się śmierci.

Wniosek (uogólnienie):

Wiersz Daniela Naborowskiego *Marność* pokazuje, że nie ma niczego złego w korzystaniu z życia. Trzeba to jednak czynić, przestrzegając wartości, odróżniając dobro od zła.

Podsumowanie

Motyw marności świata ukazany przez Koheleta stał się ważnym przesłaniem dla twórców różnych epok. Przestrzegają oni, że życie to tylko chwila, która szybko przeminie, więc trzeba ją mądrze wykorzystać. Jest to bez wątpienia refleksja o charakterze uniwersalnym.

Jan Parandowski, *Mitologia* (cz. I *Grecja*)

→ Przykładowa realizacja zadania 3, jawnego CKE, s. 14–15

Zadanie 4.

Poświęcenie się w imię wyższych wartości.

Omów zagadnienie na podstawie *Mitologii* (cz. I *Grecja*) Jana Parandowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

V

Sprawdź w Vademecum PP

Mitologia, s. 44–50

V

Sprawdź w Vademecum PR

Mitologia, s. 48–54

Wprowadzenie

- Poświęcenie się w imię wyższych wartości często jest równoznaczne z rezygnacją z własnego dobra na rzecz innych.
- Z aktem odwagi dla dobra sprawy wiążą się nie tylko uznanie i sława, lecz także często trudne konsekwencje.
- Zdolność do poświęcenia się dla innych jest najczęściej dowodem szlachetnej ofiarności jednostki, która sprzeciwiając się przyjętym normom, świadomie zgadza się na cierpienie, a często również na śmierć.

Zajęcie stanowiska (teza)

Osoba, która poświęca się dla wyższych wartości, powinna odznaczać się duchową siłą i gotowością do tego, aby wziąć odpowiedzialność za swoje czyny.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Mitologii* Jana Parandowskiego.

Przykłady z utworu:

- Tytan Prometeusz, wbrew woli Zeusa, wykradł ogień z Olimpu i podarował go ludziom. Bogowie postanowili zemścić się na tytanie – zesłali na ziemię Pandorę, przez którą na świat wydostały się wszelkie nieszczęścia nękające ludzi.
- Na ten podstępny czyn odważny tytan również odpowiedział podstępem, w wyniku którego ludzie mieli odtąd składać Zeusowi w ofierze kości wołu zamiast tłuszczu i mięsa. Znieważony pan Olimpu okrutnie zemścił się na Prometeuszu. Kazał przykuć go do skał Kaukazu, gdzie codziennie przylatywał orzeł i wyjadał mu wciąż odrastającą wątrobę.
- Prometeusz to symbol cierpienia z miłości do ludzi, poświęcenia. Jest dobroczyńcą ludzkości, ponieważ dał człowiekowi ogień. Jest również symbolem buntownika, który z miłości do ludzi sprzeciwia się bogom.

Wniosek (uogólnienie):

Zarówno odważne czyny dla dobra ludzi, jak i przyjęcie na siebie niewyobrażalnego cierpienia świadczą o tym, że Prometeusz liczył się z konsekwencjami swojego postępowania. Poświęcenie Prometeusza było oznaką jego siły i determinacji.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Kordiana* Juliusza Słowackiego (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Kordian podjął decyzję, że zabije cara koronowanego na króla Polski – w ten sposób chciał wyrazić protest wobec zachowawczej postawy innych spiskowców. Bohater wierzył, że dzięki poświęceniu przyniesie upragnioną wolność Polsce.
- Gdy Kordian zaczął realizować swój plan, został pokonany przez Strach i Imaginację – będące personifikacjami wahań i rozterek.

Wniosek (uogólnienie):

Brak duchowej siły i pewności siebie sprawiły, że Kordian okazał się niezdolny, by dokonać czynu w imię wyższych wartości.

Podsumowanie

Zdolność do poświęceń świadczy zazwyczaj o wewnętrznej sile i determinacji. Przykłady bohaterów literackich pokazują, że nie każdy jest zdolny do wyzbycia się lęku i poniesienia ofiary w imię wyższych wartości, dobra ogółu.

Zadanie 5.

Problematyka winy i kary.

Omów zagadnienie na podstawie *Mitologii* (cz. I *Grecja*) Jana Parandowskiego. W swojej wypowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Problematyka winy i kary, a więc odpowiedzialności człowieka za swoje czyny, jest obecna w tekstach kultury i literatury od najdawniejszych czasów.
- Najczęściej kara jest naturalną konsekwencją win człowieka. Musi on odpokutować za swoje postępowanie, poprzez które sprzeciwił się powszechnie wyznawanym zasadom i wartościom.

Zajęcie stanowiska (teza)

Podstawą moralnego porządku świata jest przekonanie, że każdy zły uczynek musi zostać ukarany.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Mitologii* Jana Parandowskiego.

Przykłady z utworu:

- Tantal, król Lidii, dopuścił się czynu, za który musiał ponieść karę. Zaprosił bogów na ucztę do swojego pałacu, ponieważ postanowił sprawdzić, czy rzeczywiście przewyższają oni ludzi swoją wszechwiedzą. W tym celu okrutny król podał gościom pieczeń przygotowaną ze swego syna Pelopsa. Bogowie z obrzydzeniem odmówili spożycia potrawy. Królewicz został wskrzeszony przez Zeusa, Tantal zaś – dotkliwie ukarany za zbrodnię.
- Zesłano go do Tartaru, gdzie od tej pory, stojąc w wodzie i mając nad sobą drzewo z owocami, miał cierpieć z powodu wiecznego głodu i niekończącego się pragnienia oraz doświadczać strachu, który nigdy nie minie (nad królem nieustannie chwiała się skała, której widok budził lęk przed zmiażdżeniem).

Wniosek (uogólnienie):

Historia Tantala dowodzi, że każdy za winy zostanie dotkliwie ukarany – utraci to, czym cieszył się za życia. W wypadku króla jest to dostatnie i spokojne życie.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Bohater powieści, Rodion Raskolnikow, zamordował starą lichwiarkę i jej siostrę w przekonaniu, że dzięki temu na świecie będzie mniej zła i cierpienia. Na jego motywację wpłynęło przeświadczenie, że jest wybitną jednostką, która ma prawo postępować wbrew obowiązującym zasadom moralnym, ponieważ chce w ten sposób pomóc innym.
- Raskolnikow – po długiej wewnętrznej walce, jaką musiał stoczyć z własnym sumieniem – zgłosił się na policję (duży wpływ na decyzję bohatera miała Sonia, która zaczęła odgrywać rolę duchowego przewodnika Rodiona). Następnie – w wyniku procesu – został zesłany na katorgę. To doświadczenie przyczyniło się do przemiany bohatera.

Wniosek (uogólnienie):

Losy Raskolnikowa pokazują, że odbycie kary za przewinienia może przyczynić się do odnowy moralnej winnego.

Podsumowanie

Obecność problematyki winy i kary w utworach literackich świadczy o tym, że jasne zasady moralne, według których należy postępować, odgrywają ważną rolę w życiu społeczności. Wyznaczają ramy sprawiedliwości, zgodnie z którymi zło powinno być ukarane, dają poczucie bezpieczeństwa.

Zadanie 6.

Poszukaj motywów i kontekstów

app.nowa terazmatura.pl
Kod: 6T61SH
Katalog motywów: **Miłość**

Poszukaj motywów i kontekstów

app.nowa terazmatura.pl
Kod: EH236X
Katalog motywów: **Śmierć**

Miłość silniejsza niż śmierć.

Omów zagadnienie na podstawie *Mitologii* (cz. I *Grecja*) Jana Parandowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Miłość jest jednym z najsilniejszych i najintensywniej przeżywanych ludzkich uczuć.
- Może być źródłem zarówno największego szczęścia, gdy doświadczamy spełnienia, jak i straszliwego cierpienia, gdy wiąże się ze śmiercią ukochanej osoby.
- Utwory literackie z różnych epok pokazują, że istnieje miłość silniejsza niż śmierć.

Zajęcie stanowiska (teza)

Obecne w tekstach kultury przeświadczenie, że miłość jest silniejsza niż śmierć, nie tylko podkreśla znaczenie miłości w życiu człowieka, lecz także wyraża przekonanie o nieśmiertelności wartości duchowych, które nie umierają nigdy, pozostają w nas na zawsze.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Mitologii* Jana Parandowskiego.

Przykłady z utworu:

- Orfeusz, młody król Tracji, słynący z pięknej gry na lirze i śpiewu, utracił ukochaną Eurydykę – nimfa umarła w wyniku ukąszenia przez żmiję.
- Zrozpaczony mężczyzna, nie mogąc pogodzić się ze śmiercią żony, wyruszył za nią do Hadesu. Tu przed obliczem władcy podziemi i jego żony wyśpiewał swoją skargę. Dzięki muzyce otrzymał zgodę na opuszczenie świata zmarłych z Eurydyką.
- W trakcie drogi powrotnej – wbrew zakazowi – odwrócił się i spojrzał na ukochaną. Przez to ją utracił.
- Odtąd rozżalony, w tęsknocie błąkał się po ziemi, aż rozerwały go menady. Po śmierci trafił na Pola Elizejskie, gdzie czekała na niego Eurydyka.

Wniosek (uogólnienie):

Mit o Orfeuszu i Eurydyce pokazuje, że istnieje miłość silniejsza niż śmierć. Nieudana próba odzyskania Eurydyki nie wygasiła uczucia Orfeusza, lecz tylko spotęgowała jego tęsknotę.

2. Odwołanie do kontekstu – np. ballady *Romantyczność* Adama Mickiewicza (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Bohaterka ballady, młoda dziewczyna Karusia, w środku dnia na rynku rozmawiała ze zjawą zmarłego ukochanego Jaśka.
- Choć jej doświadczenie zostało zakwestionowane przez Starca, to pozostali świadkowie wydarzenia, wraz z narratorem, uwierzyli dziewczynie – czucie i wiara Karusi przekonały zebranych, że Jasio jest przy niej obecny, śmierć nie zdołała przerwać ich uczucia.

Wniosek (uogólnienie):

Ballada *Romantyczność* ukazuje miłość, która jest silniejsza niż śmierć. Bohaterka, zgodnie z treścią motta poprzedzającego utwór, widzi *oczyma duszy*, co sprawia, że doświadcza obecności ukochanego, wbrew *szkiełku i oku* mędrca.

Podsumowanie

Miłość potrafi być tak silna, że kochający bohaterowie literaccy przekraczają granice świata materialnego, by doświadczyć obecności najbliższych. Taka wizja miłości dowodzi, że jest ona potężnym uczuciem, które potrafi trwać niezależnie od okoliczności, ponieważ jest też wartością duchową.

Homer, *Iliada* (fragmenty)

Zadanie 7.

Heroizm jako postawa człowieka w zmaganiu się z losem.

Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Iliady* Homera. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Sprawdź w Vademecum PP
Iliada, s. 50–53

Sprawdź w Vademecum PR
Iliada, s. 54–57

Wprowadzenie

- Sformułowanie *zmaganie się z losem* wskazuje na aktywność człowieka, która wiąże się z podjęciem wysiłku, trudem.
- Heroizm można rozumieć nie tylko jako bohaterstwo, waleczność, rycerskość, zdolność do podjęcia czynu, lecz także jako akceptację swojego losu, zdolność poświęcenia się w imię wyższych spraw bądź dla dobra innych.

Zajęcie stanowiska (teza)

O tym, czy ktoś potrafi przyjąć postawę heroiczną wobec losu, często decydują siła charakteru, rola społeczna, światopogląd, a także wiara.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Iliady* Homera.

Przykłady z utworu:

- W *Iliadzie* Homera heroizmem wykazują się przede wszystkim dwaj bohaterowie – Hektor i Achilles.
- Hektor, syn króla Priama, mężnie i z poświęceniem stanął do walki w obronie ojczyzny, choć wiedział, że zginie. Mimo błagania ojca, by wrócił do miasta (ocaliłby wówczas życie), pozostał na polu bitwy.
- Achilles, wzorzec walecznego herosa, zdaje sobie sprawę, że zginie pod Troją, jednak akceptuje swoje przeznaczenie.
- Bogowie ingerujący w konflikt trojański decydowali o przeznaczeniu walczących – Zeus przesądził o śmierci Hektora.
- Bohater podjął walkę z Achillesem, przeczuwając śmierć z ręki herosa – udział w starciu był dla trojańskiego wojownika obroną własnej godności, gwarantował sławę, nawet za cenę życia.
- Bohaterowie, zdani na łaskę i niełaskę kapryśnych i zmiennych bogów, w rzeczywistości nie mają wpływu na to, co ich spotka. Mogą jedynie zaakceptować swoje przeznaczenie i dzięki heroicznej postawie zawalczyć o swoją godność i sławę.

Wniosek (uogólnienie):

Heroizm bohaterów mitologicznych uwypukla tragizm losu ludzkiego, nad którym ciąży fatum.

2. Odwołanie do kontekstu – np. Księgi Hioba (kontekst biblijny).

Przykłady z utworu:

- Hiob został poddany przez Boga próbie – stracił dzieci, zdrowie i majątek.
- W obliczu trudnych doświadczeń nie odwrócił się od Stwórcy, nie zakwestionował jego dobroci.
- Heroicznie przyjął cierpienie, zaakceptował swój los i z pokorą uznał, że nie jest w stanie zrozumieć boskich planów.

Wniosek (uogólnienie):

Wiara w dobroć Boga stała się siłą Hioba, pozwoliła mu heroicznie mierzyć się z trudnymi doświadczeniami.

Podsumowanie

Przedstawione przykłady bohaterów pokazują, że człowiek znajduje siłę do heroicznego mierzenia się z losem dzięki wyznawanym wartościom, sile charakteru, a także wierze. Antyczna koncepcja ludzkiego losu zakłada jednak całkowite uzależnienie człowieka od wyroków boskich. Człowiek może jedynie wybrać, czy przyjmie je z pokorą, czy heroicznie będzie próbował się z nimi zmagać.

Sofokles, *Antygona*

Zadanie 8.

Prawa boskie a prawa ludzkie.

Omów zagadnienie na podstawie *Antygony* Sofoklesa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Sprawdź w Vademecum PP
Antygona, s. 53–58

Wprowadzenie

- Do konfliktu racji moralnych dochodzi w sytuacji, gdy wybór jednych wartości wyklucza poszanowanie drugich, np. kierowanie się dobrem indywidualnym zagraża dobru wspólnemu.
- Niemożność pogodzenia różnych racji sprawia, że człowiek przeżywa konflikt wewnętrzny.

Sprawdź w Vademecum PR
Antygona, s. 61–66

Zajęcie stanowiska (teza)

Wybór między prawem boskim a prawem ludzkim wiąże się z kategoriami wyboru tragicznego oraz tragizmem postaci.

Poszukaj motywów i kontekstów
app.nowa terazmatura.pl
Kod: 3WFCR2
Katalog motywów: Konflikt

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Antygony* Sofoklesa.

Przykłady z utworu:

- Konflikt racji moralnych w tragedii dotyczy odpowiedzi na dwa pytania: które prawo jest ważniejsze – ludzkie czy boskie, oraz czyim dobrem należy się kierować – dobrem jednostki czy państwa. Antygona, która uznaje wyższość boskiego prawa, chce pochować brata uznanego przez prawo ludzkie za zdrajcę.
- Kreon jako władca stoi na straży prawa ludzkiego – uważa, że Polinejkesowi nie należy się pochówek.
- Antygona wbrew rozkazowi grzebie brata. Kreon postanawia ją ukarać za złamanie prawa – zamurować żywcem. Odrzuca argumenty syna wstawiającego się za ukochaną, nie bierze pod uwagę zdania poddanych, czym doprowadza do samobójczej śmierci Antygony, Hajmona i Eurydyki.
- Antygona znalazła się w sytuacji, w której każda podjęta decyzja ściągnęłaby na nią tragiczne konsekwencje. Kreon jako władca doprowadził do śmierci nie tylko Antygony, lecz także swego syna i żony – w ten sposób wypełniła się klątwa ciążąca nad rodem Labdakidów i ich bliskimi.

Wniosek (uogólnienie):

Zarówno Antygona, jak i Kreon są postaciami tragicznymi. Nie są w stanie uciec od przeznaczenia.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Główny bohater, Rodion Raskolnikow, niczym Bóg daje sobie prawo do podziału ludzi na „zwykłych", którzy muszą się podporządkować zasadom, oraz „niezwykłych", których zasady nie obowiązują.
- Według Raskolnikowa to za sprawą jednostek wybitnych dokonuje się postęp cywilizacji, to niezwykłe jednostki są amoralne, zwolnione z obowiązku stosowania się do obowiązujących zasad, nie podlegają ocenie moralnej jak wszyscy.

Wniosek (uogólnienie):

Bohater sam ustala prawo. Widzi siebie w gronie jednostek wybitnych, którym wolno więcej, dlatego daje sobie prawo do zamordowania lichwiarki. Po tym czynie uświadamia sobie jednak, że złamał prawo boskie, dręczą go wyrzuty sumienia, pragnie odkupienia swojego czynu.

Podsumowanie

Przedstawione przykłady literackie pokazują, że konsekwencją wyborów moralnych są wydarzenia mające tragiczne skutki (w *Antygonie* to śmierć bohaterów, w *Zbrodni i karze* – zabójstwo lichwiarki). Motywacje dokonywanych wyborów są różne, jednak w każdej sytuacji prowadzą do klęski.

Zadanie 9.

Człowiek wobec przeznaczenia.

Omów zagadnienie na podstawie *Antygony* Sofoklesa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Poszukaj motywów i kontekstów

app.nowaterazmatura.pl
Kod: B2CB4L

Katalog motywów: Fatum

Wprowadzenie

- Starożytni Grecy wierzyli w przeznaczenie jako siłę nadrzędną, której podlegają nie tylko ludzie, lecz także bogowie.
- Wolna wola, swobodna możliwość podejmowania decyzji – to mrzonki, gdyż człowiek jest zbyt słaby, aby móc samodzielnie kierować własnym losem.

Zajęcie stanowiska (teza)

Przeznaczenie jest siłą, przed którą człowiek nie zdoła uciec.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Antygony* Sofoklesa.

Przykłady z utworu:

- Klątwa, jaka zawisła nad rodem Labdakidów, dosięgła również córkę Edypa, Antygonę. Kiedy w bratobójczym pojedynku zginęli obaj jej bracia, Kreon – król Teb – zakazał pochowania zwłok uznanego za zdrajcę Polinejkesa. Klątwa, która ciążyła nad całym rodem Labdakidów, dała o sobie znać: Antygona musiała dokonać wyboru tragicznego, a więc bez możliwości podjęcia korzystnej dla siebie decyzji.
- Antygona jest uwięziona między prawem boskim a prawem ludzkim. Córka Edypa może albo złamać zakaz króla i pogrzebać ciało Polinejkesa, albo złamać prawo boskie i odstąpić od pochówku brata. Złamanie prawa ludzkiego kończy się wydaniem na dziewczynę wyroku i śmiercią Antygony. Gdyby jednak zrezygnowała z pogrzebania zwłok Polinejkesa, wzbudziłaby gniew bogów i ściągnęła na siebie karę w zaświatach.

Wniosek (uogólnienie):

Przeznaczenie, które wisi jako klątwa nad rodem Labdakidów, sprawia, że Antygona nie ma żadnego dobrego wyjścia, żadnego kompromisu. Każda decyzja, jaką podejmie, przyniesie jej zgubę.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Króla Edypa* Sofoklesa (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Bogowie zsyłają na Teby klątwę. Edyp postanawia odkryć tajemnicę śmierci Lajosa i dowiaduje się, że za królobójstwem stoi on sam. Do tego jest nie tylko ojcobójcą, lecz także kazirodcą. Jokasta popełnia samobójstwo, a przerażony i załamany Edyp oślepia się i udaje na wygnanie.
- Po latach Eteokles i Polinejkes rozpoczęli brutalną walkę o tron tebański. Polinejkes sprzymierzył się z wrogami Teb i razem z nimi najechał miasto. Eteokles odparł napastników, ale obaj bracia zginęli w walce. Kreon wyprawił pogrzeb Eteoklesowi, natomiast ciało Polinejkesa nakazał zostawić niepochowane, jako karę za zdradę i odstraszający przykład dla tebańczyków.

Wniosek (uogólnienie):

Utwór Sofoklesa jest tragiczną konfrontacją bohatera z własnym losem.

Podsumowanie

Starożytni Grecy wierzyli w istnienie przeznaczenia, determinującego losy człowieka. Uważali, że nikt nie uniknie swego losu. Bohaterowie mitu o Labdakidach (Lajos, Jokasta, Edyp, Antygona) usiłują uciec przed strasznym losem, jednak każde ich działanie powoduje, że katastrofa jest coraz bliżej.

FATUM

los, przeznaczenie, nieuchronność, dola, predestynacja, fortuna, opatrzność

Wprowadzenie

W wielu tekstach kultury wyrażone jest przekonanie, że ludzkim życiem kierują siły zewnętrzne: los, przeznaczenie, ingerencja boska lub szatańska, fatum. Motyw ten zakłada, że człowiek nie decyduje o swoim losie i jest bezsilny wobec z góry przesądzonego planu.

Motyw fatum w literaturze

Jan Parandowski, *Mitologia*

- Mojry (Kloto, Lachesis, Atropos) były córkami Nocy. Od nich zależało ludzkie życie – przędły jego nić, a kiedy ją ucinały, następowała śmierć.
- Grecy wierzyli, że bogowie mogą przemawiać poprzez wyrocznie. Najsłynniejszą z nich była wyrocznia delficka. Boskie wyroki były ludziom przekazywane przez kapłanki Pytie, które od dzieciństwa mieszkały w świątyniach. Przepowiednia wypowiedziana przez Pytię była nieodwracalna.
- Edyp, mimo że robił wszystko, aby nie spełniła się przepowiednia wyroczni, nie mógł uniknąć przeznaczenia. Jego czyny prowadziły do zrealizowania ciążącego na nim fatum, którego nie mógł zmienić – nieświadomie zabił swojego ojca i ożenił się z matką.

Sofokles, *Antygona*

Nad bohaterami dzieła Sofoklesa ciąży fatum. Działania Antygony, córki Edypa, skazane są na tragiczne zakończenie.

Jan Kochanowski, *O żywocie ludzkim*

Utwór zawiera ważne przesłanie: wszystko, czego pragniemy i do czego dążymy za życia, przeminie. Jesteśmy częścią mechanizmu, aktorami w teatrze świata, bezwolnymi marionetkami.

William Szekspir, *Hamlet*

Działaniami Hamleta nie rządzą zewnętrzne siły ani fatum, tylko konieczność dokonania moralnie złego czynu. Od kiedy dowiaduje się prawdy o śmierci ojca, wie, że nie może obrać innej drogi niż zabójstwo stryja. Na tym właśnie polega tragizm Hamleta – nieuchronność jego losu jest spowodowana wewnętrznym poczuciem powinności.

Bolesław Prus, *Lalka*

Rzecki, nakręcając mechaniczne zabawki, uświadamia sobie, że ludzie są jak marionetki, a przekonanie o decydowaniu o własnym losie jest jedynie złudzeniem. Wokulski przez długi czas świadomie kształtował swoje życie – wywodził się z ubogiej rodziny i dążył do zdobycia majątku i rozwoju kariery kupieckiej, osiągał sukcesy. Jednak kiedy spotkał Izabelę, podporządkował jej wszystkie swoje działania. Kiedy starał się zaimponować ukochanej, stawał się bezwolny niczym nakręcana lalka.

Franz Kafka, *Proces*

Tragizm Józefa K. polega na tym, że nie ma żadnego wpływu na postępowanie sądowe, które wytoczono przeciwko niemu. Choć bohater nie poznaje nawet powodu zaistniałej sytuacji, wyrok już zapadł. Jego proces przypomina rozpędzoną machinę, której nie sposób zatrzymać.

Wisława Szymborska, *Życie na poczekaniu*

Jednostka przedstawiona w wierszu jest pozbawiona realnego wpływu na swoje życie, czuje, że została nagle „wrzucona w istnienie", że nie może się przygotować na kolejne wydarzenia, które ją spotykają.

Lament świętokrzyski (fragmenty)

Zadanie 10.

Motyw cierpiącej matki.

Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Lamentu świętokrzyskiego*. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Sprawdź w Vademecum PP
Lament świętokrzyski, s. 79–80

Wprowadzenie

- Matka odgrywa w życiu dziecka ogromną rolę. Troszczy się o nie, przeżywa razem z nim radości i smutki, wspiera, cierpi, gdy dzieje mu się krzywda.
- Jest w stanie walczyć ze światem o dobro swojego potomstwa. Matka potrafi wybaczyć dziecku, ponieważ kocha je miłością bezwarunkową.

Sprawdź w Vademecum PR
Lament świętokrzyski, s. 87–89

Zajęcie stanowiska (teza)

Literatura różnych epok kreuje obrazy matki cierpiącej. Przyczyną cierpienia matek najczęściej są krzywda i zło wyrządzane ich potomstwu oraz bezgraniczna miłość do dziecka.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Lamentu świętokrzyskiego*.

Przykłady z utworu:

- Podmiot liryczny, którym jest Matka Boska, w formie monologu wyraża ból, nieszczęście, bezradność i żal wobec ukrzyżowania Syna, cierpi z powodu Jego śmierci.
- Na początku kobieta zwraca się do wszystkich ludzi: matek, młodych, starych, słowami skargi na to, co ją spotkało, prosi o wysłuchanie oraz o współczucie i współuczestnictwo w cierpieniu.
- Opowiada o cierpieniu Syna ze swojej perspektywy – o bólu, którego doświadcza, patrząc na męki dziecka. Słowami pełnymi czułości zwraca się do Syna, chcąc w ostatniej chwili Jego życia zbliżyć się do Niego i ulżyć Mu w męce.
- Mimo swego cierpienia nie myśli wyłącznie o własnej tragedii, zachęca inne matki do modlitwy, gdyż pragnie, by nie spotkało ich podobne nieszczęście.

Wniosek (uogólnienie):

Maryja w *Lamencie świętokrzyskim* to cierpiąca i lamentująca matka, jedna z wielu, która nie ma wpływu na losy Syna, nie może Mu pomóc. Została ukazana jako zwykła kobieta, doświadczająca bólu i cierpienia.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Matka Cezarego, żyjąc na obczyźnie, od chwili wyjazdu tęskni za rodzinnymi Siedlcami. Ukojenie daje jej wychowywanie syna, którego bardzo kocha, dlatego go rozpieszcza, jest dla niego dobra i łagodna.
- Kobieta jest przerażona poglądami Cezarego, cierpi z tego powodu, jednak jej miłość jest bezkrytyczna. Nie odwraca się od niego nawet wtedy, gdy chłopak donosi władzom rewolucyjnym, gdzie są przechowywane rodzinne oszczędności.

Wniosek (uogólnienie):

Barykowa jest uosobieniem bezgranicznego poświęcenia się matki dla dziecka. W pełni świadomie naraża się dla syna (zdobywa pożywienie za miastem, żebrze, samej sobie odmawia jedzenia).

Podsumowanie

Obraz matki cierpiącej jest motywem szczególnym, pojawiającym się w kulturze wielu epok. Choć kreacje bohaterek są uwarunkowane kontekstem epoki, łączy je doświadczanie krzywdy i bólu wynikających z troski o dziecko. Emocje tych postaci są jednak szczere, a żal głęboki, gdyż wynika z matczynej miłości i przywiązania.

Rozmowa mistrza Polikarpa ze Śmiercią (fragmenty)

Zadanie 11.

Motyw tańca śmierci.

Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Rozmowy mistrza Polikarpa ze Śmiercią*. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Sprawdź w Vademecum PP

Rozmowa mistrza Polikarpa ze Śmiercią, s. 80–82

Sprawdź w Vademecum PR

Rozmowa mistrza Polikarpa ze Śmiercią, s. 89–91

Poszukaj motywów i kontekstów

app.nowa terazmatura.pl
Kod: QGFRN8

Katalog motywów:
Taniec

Wprowadzenie

- Średniowieczni twórcy ukazywali śmierć w sposób alegoryczny – jako szkielet z kosą lub rozkładające się ciało, które stoi na czele tanecznego korowodu składającego się z przedstawicieli różnych stanów.
- Taki sposób obrazowania nosi nazwę *danse macabre* i przypomina ludziom, że śmierć dosięgnie każdego bez względu na jego pochodzenie, zasługi czy ziemskie bogactwa. Taniec jest wyrazem równości wszystkich wobec śmierci.

Zajęcie stanowiska (teza)

Wykorzystanie motywu tańca śmierci miało charakter dydaktyczny i służyło celom moralizatorskim.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Rozmowy mistrza Polikarpa ze Śmiercią*.

Przykłady z utworu:

- Śmierć przedstawiona w utworze ma tak szkaradny wygląd, że Polikarp mdleje na jej widok (rozkładające się ciało, przepasane płachtą, w ręku trzymające kosę).
- Jako rozmówczyni drwi z przerażenia mistrza, przechwala się swoimi dokonaniami, wymienia ludzi różnych stanów i w karykaturalny sposób opisuje ich grzechy, np. mnichom wypomina, że lubią dobrze zjeść, karczmarzom, że oszukują i rozwadniają trunki, sędziom, że wydają niesprawiedliwe wyroki.
- Gdy Polikarp próbuje ją przekupić, Śmierć wyjaśnia mu, że nikt nie może przed nią uciec – podlegają jej wszyscy ludzie niezależnie od stanu, wieku i majątku. Nie muszą się jednak jej obawiać ludzie, którzy dobrze żyją.

Wniosek (uogólnienie):

Fragmenty, w których upersonifikowana Śmierć wylicza swoje przeszłe i przyszłe ofiary, nawiązują do motywu *danse macabre*, podkreślają równość wszystkich wobec śmierci.

2. Odwołanie do kontekstu – np. obrazu *Taniec śmierci* z kościoła bernardynów w Krakowie (kontekst kulturowy).

Przykłady z dzieł:

- Barokowy obraz *Taniec śmierci* z kościoła bernardynów w Krakowie nawiązuje do motywu *danse macabre* popularnego w średniowieczu.
- Obecny w centralnej części dzieła taneczny krąg składa się z dziewięciu kobiet tańczących z kościotrupami. Przygrywa im dwóch grajków, którym także towarzyszą kościotrupy.
- W rogach centralnego malowidła przedstawiono sceny nawiązujące do grzechu i zbawienia. Na dole można dostrzec Adama i Ewę oraz piekło. W górnej części – ukrzyżowanie Jezusa i otwarte niebo.
- Scenę centralną okalają mniejsze malowidła ukazujące mężczyzn z różnych stanów – oni również tańczą z kościotrupami.
- Na obrazie znajdują się ponadto klepsydra i czaszka, czyli popularne w baroku symbole przemijania.

Wniosek (uogólnienie):

Barokowy obraz nawiązujący do motywu *danse macabre* przypomina o nieuchronności przemijania. Zwielokrotnienie wizerunku śmierci podkreśla, że każdy zostanie zaproszony do jej tańca.

Podsumowanie

Przywołane przykłady pokazują, że motyw *danse macabre* miał uświadamiać, że wszyscy ludzie są równi wobec śmierci, każdy bez wyjątku spotka ją na swojej drodze.

Pieśń o Rolandzie (fragmenty)

Zadanie 12.

Średniowieczny wzorzec rycerza.

Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Pieśni o Rolandzie*. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Sprawdź w Vademecum PP
Pieśń o Rolandzie, s. 82–85

Sprawdź w Vademecum PR
Pieśń o Rolandzie, s. 92–95

Poszukaj motywów i kontekstów
app.nowa terazmatura.pl
Kod: MWSGY3
Katalog motywów: Rycerz

Wprowadzenie

- Rozpowszechnianiem wzorców osobowych, typowych dla ideowego charakteru oraz potrzeb danej epoki, zajmuje się literatura parenetyczna.
- Wiele wzorców osobowych wykreowało średniowiecze, do najważniejszych należą: asceta, święty oraz doskonały władca i idealny rycerz.

Zajęcie stanowiska (teza)

Tytułowy bohater *Pieśni o Rolandzie* uosabia najważniejsze cechy wzorca idealnego rycerza chrześcijańskiego.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Pieśni o Rolandzie*.

Przykłady z utworu:

- Roland jest ideałem średniowiecznego rycerza – wysoko urodzony (siostrzeniec Karola Wielkiego), silny, odważny, niezwykle sprawny fizycznie, prawy, dumny. Dobre imię przedkłada nad wszystko, dlatego w wąwozie opiera się przed wezwaniem na pomoc Karola (obawia się, że byłoby to niehonorowe i sprzeczne z kodeksem rycerskim).
- Wiernie służy ojczyźnie, oddając życie za wiarę i słodką Francję.
- Jest rycerzem chrześcijańskim, wiernie służy Bogu, rozpoczyna modlitwą swój rytuał śmierci, która jest pełna chwały.

Wniosek (uogólnienie):

Roland uosabia cechy idealnego rycerza, żyje zgodnie z etosem rycerskim, a nagrodą za piękne życie będzie zbawienie jego duszy.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Dziejów Tristana i Izoldy* (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Tristan z utworu *Dzieje Tristana i Izoldy* również jest przykładem idealnego rycerza. Jednak w przypadku tego bohatera, oprócz typowych cech idealnego rycerza, jak odwaga, honor, oddanie władcy, można dostrzec inne umiejętności.
- Bohater opanował np. sztukę śpiewu, gry na instrumentach, umie też oporządzać złowioną zwierzynę i – co wydaje się szczególnie ważne – stosować fortele i podstępy.

Wniosek (uogólnienie):

Wzorzec idealnego rycerza ewoluuje. Kultura rycerska zaczęła ustępować kulturze dworskiej – od rycerzy nie wymagano już tylko bezwzględnej walki z niewiernymi, lecz także innych umiejętności, przydatnych w czasie pokoju.

Podsumowanie

Idealny rycerz, zgodnie z wzorcem wykreowanym w średniowiecznej literaturze, musi spełniać kilka fundamentalnych warunków. Przede wszystkim musi być wierny Bogu, swojemu władcy (feudalizm wymusza bezwzględne posłuszeństwo w układzie wasalno-senioralnym) oraz ojczyźnie (patriotyzm, oznaczający gotowość do walki za ojczyznę i do oddania życia za swój kraj). Roland spełnia te wymagania, co czyni go przykładem idealnego rycerza.

William Szekspir, *Makbet*

Zadanie 13.

Moralna odpowiedzialność za czyny.

Omów zagadnienie na podstawie *Makbeta* Williama Szekspira. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Sprawdź w Vademecum PP
Makbet, s. 117–121

Sprawdź w Vademecum PR
Makbet, s. 133–137

Wprowadzenie

- Przysłowie *Nie czyń drugiemu, co tobie niemiłe* czy biblijne słowa *Kochaj bliźniego swego jak siebie samego* wiele osób zapewne uznaje za swoje dewizy życiowe, choć zdarzają się sytuacje, w których człowiek dopuszcza się czynów niezgodnych z przyjętymi wartościami.
- W literaturze odnajdziemy wiele kreacji bohaterów, których niemoralne czy wręcz zbrodnicze uczynki wiązały się z konsekwencjami. Niektóre z tych postaci zrozumiały swoje błędy i ich żałowały, inne uparcie podążały drogą zła, która prowadziła je do zatracenia.

Zajęcie stanowiska (teza)

Literatura wyraźnie daje do zrozumienia, że nie ma zbrodni bez kary, a człowiek odpowiada moralnie za wyrządzone zło.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Makbeta* Williama Szekspira.

Przykłady z utworu:

- Początkowo Makbet był dzielnym wodzem oddanym królowi. Pod wpływem Czarownic, które przepowiedziały mu zdobycie władzy, oraz Lady Makbet podsycającej jego ambicje, uległ żądzy urzeczywistnienia wróżb.
- Makbet dokonał królobójstwa, zdobył władzę i rozpoczął rządy tyrana. W obawie przed ujawnieniem popełnionych morderstw dopuścił się kolejnych zbrodni, byleby za wszelką cenę utrzymać zdobytą pozycję.
- Zbrodnia zniszczyła psychikę bohatera – stał się podejrzliwy, nieufny, samotny, wyobcowany, utracił wiarę w sens życia. Ostatecznie zginął z ręki Makdufa.

Wniosek (uogólnienie):

Losy Makbeta, a także jego żony Lady Makbet dowodzą, że każdy jest odpowiedzialny za popełnione czyny, musi zapłacić cenę za wyrządzone zło.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Mistrza i Małgorzaty* Michaiła Bułhakowa (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Piłat z Pontu – prokurator Judei – uczestniczył w krwawych wojnach, cierpiał na migreny, był samotny i zgorzkniały, myślał o samobójstwie. Choć wierzył w niewinność Jeszui, ostatecznie wydał na niego wyrok (donos złożony przez Judę z Kiriatu sprawił, że prokurator zatwierdził wyrok śmierci).
- Niezgoda Piłata na zło, do którego sam się przyczynił, spowodowała, że zlecił zabójstwo – zasztyletowanie Judy z Kiriatu, winnego wydania Jeszui.
- Piłat nie mógł się pogodzić z wyrokiem, który wydał na Jeszuę, cierpiał z powodu wiecznie odczuwanego niepokoju, rozmyślał o własnym tchórzostwie, śnił o rozmowie z Jeszuą.

Wniosek (uogólnienie):

Psychiczny niepokój Piłata był dla niego karą za popełniony czyn, bohater cierpiał z powodu wyrzutów sumienia, miał świadomość tego, że postąpił źle.

Podsumowanie

Literatura ukazuje ludzi jako istoty skłonne do popełniania złych czynów, które są powodowane dążeniem do osiągnięcia korzyści, słabością, tchórzostwem, złością. Kreacja Makbeta dowodzi, że złe czyny niszczą psychikę człowieka, zmieniają jego życie w koszmar i ostatecznie prowadzą do upadku.

Zadanie 14.

Czy człowiek decyduje o własnym losie?

Omów zagadnienie na podstawie *Makbeta* Williama Szekspira. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Poszukaj motywów i kontekstów
app.nowa terazmatura.pl
Kod: B2CB4L
Katalog motywów: Fatum

Wprowadzenie

- Człowieka od najdawniejszych czasów interesowały zagadnienia ludzkiej egzystencji, zwłaszcza zaś nieprzewidywalne koleje jego losu, zdarzenia spotykające go często wbrew jego woli.
- Problem, czy człowiek sam kieruje swoim życiem, czy jest tylko biernym i nieświadomym wykonawcą jakiegoś z góry dla niego przewidzianego planu, interesował wielu starożytnych filozofów, pisarzy i poetów.

Zajęcie stanowiska (teza)

Człowiek jest z natury wolny i dlatego może sam świadomie decydować o swoim losie, a zależne od jego woli czyny podlegają ocenie.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Makbeta* Williama Szekspira.

Przykłady z utworu:

- Spotkanie Makbeta i Banka z czarownicami, przepowiadającymi im przyszłość, jest momentem, który zmieni życie rycerza.
- Mimo sceptycyzmu co do nazwania go tanem Kawdoru i przyszłym królem Szkocji, Makbet uświadamia sobie skrywane ambicje, których projekcję stanowiła przepowiednia.
- Zabójstwo króla Dunkana okazuje się jedyną drogą do zaspokojenia ambicji Makbeta. Wahanie się rycerza, obawy przed wstąpieniem na drogę zbrodni – nieetyczną i niezgodną z kodeksem rycerskim – są tylko chwilowe. Po pokonanie skrupułów zwycięża żądza władzy podsycana przez Lady Makbet, bohater podejmuje decyzję o zabójstwie króla.
- Zbrodnia ta rodzi kolejną zbrodnię, a rządy Makbeta, ciągle obawiającego się utraty władzy okupionej zbrodnią, naznaczone są tyranią i despotyzmem.
- Ostatecznie Makbet ponosi klęskę, ponieważ pozwolił dojść do głosu ciemnej stronie swojej natury.

Wniosek (uogólnienie):

Makbet sam wybrał swój los – nie musiał zabijać, mógł poskromić swoją ambicję i żądzę władzy, lecz tego nie zrobił, ponieważ były one silniejsze niż sumienie, honor rycerza i lojalność wobec władcy.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Innego świata* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Kostylew w nieludzkich warunkach łagru podejmuje niezależną decyzję o swoim życiu.
- Bunt skazańca przeciw ograniczaniu wolności jednostki – opalanie ręki w ogniu jako wyraz decydowania o sobie i swoim losie nawet w ekstremalnej sytuacji.
- Świadome skazywanie się na cierpienie i w końcu na śmierć.

Wniosek (uogólnienie):

Wyjątkowość postawy Miszy Kostylewa, który z własnego cierpienia uczynił narzędzie oporu i buntu przeciw oprawcom z sowieckiego łagru.

Podsumowanie

Człowiek zawsze ma możliwość samodzielnego decydowania o swoim losie. Mimo że na postanowienia jednostki mają często wpływ inni ludzie i niespodziewane okoliczności, to ostateczna decyzja zawsze należy do nas. To od nas zależy, czy będzie ona racjonalna, czy też podejmiemy ją pod wpływem chwilowych namiętności.

Zadanie 15.

Jaki wpływ na człowieka ma sprawowanie przez niego władzy?

Omów zagadnienie na podstawie *Makbeta* Williama Szekspira. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Poszukaj motywów i kontekstów

app.nowa terazmatura.pl
Kod: WQGXTW

Katalog motywów:
Władza

Wprowadzenie

- Sprawowanie władzy wiąże się z odpowiedzialnością. Wymaga siły charakteru, stanowczości, mądrości. Sprawujący władzę jednak nie zawsze wyróżniają się tymi cechami, wykorzystują swoją pozycję w różnych celach.
- W literaturze występuje wiele wizerunków władców – często są one związane ze światopoglądem epoki bądź okolicznościami powstania dzieła.
- Władza znacznie częściej ma negatywny wpływ na człowieka niż pozytywny. Wywołuje poczucie przewagi nad innymi, obawę przed utratą autorytetu, prowadzi do pychy, staje się narzędziem do zaspokajania własnych ambicji i potrzeb.

Zajęcie stanowiska (teza)

Literackie realizacje motywu władzy ukazują różnorodne kreacje panujących, w mniejszym bądź większym stopniu odkrywają ich ludzką naturę pełną słabości.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Makbeta* Williama Szekspira.

Przykłady z utworu:

- Makbet zawłaszczył tron, zabijając prawowitego króla Dunkana. W ten sposób wyrzekł się wartości rycerskich i norm moralnych.
- Kierowany żądzą władzy, utrzymywał panowanie, dokonując rozlewu krwi (np. zlecił zabicie swojego przyjaciela Banka, który był świadkiem przepowiedni wiedźm, oraz rodziny Makdufa).
- Znienawidzony przez lud, osamotniony, zobojętniały wobec żony, coraz bardziej pogrążał się w obsesji – nie widział możliwości powrotu z wybranej drogi zbrodniarza.
- Przed śmiercią, którą poniósł z rąk Makdufa, miał świadomość utraty ideałów, sensu życia.

Wniosek (uogólnienie):

Kreacja Makbeta to studium psychologiczne zbrodniarza, ukazujące, jak niebezpieczna może być władza w rękach uzurpatora ulegającego żądzom.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Antygony* Sofoklesa (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- W konflikcie z Antygoną stojącą po stronie prawa boskiego Kreon kieruje się rozumem i reprezentuje prawo ludzkie, dobro obywateli – ma świadomość, że spoczywa na nim odpowiedzialność za porządek i bezpieczeństwo w państwie.
- Gdy dziewczyna łamie zakaz pogrzebania zwłok brata, władca skazuje ją na karę śmierci. Mimo próśb syna, Hajmona, nie cofa wyroku – kompromis jest niemożliwy.
- Kreon każe uwolnić Antygonę dopiero pod wpływem przepowiedni Tyrezjasza, która głosi, że jeśli król tego nie zrobi, ściągnie na siebie i swoją rodzinę nieszczęście. Decyzja zapada jednak zbyt późno – Kreon traci najbliższych: Hajmona i żonę Eurydykę.

Wniosek (uogólnienie):

Kreon to przykład władcy tragicznego, podejmującego decyzje, które doprowadzają go do katastrofy.

Podsumowanie

Władza w znacznym stopniu wpływa na człowieka, może powodować jego przemianę lub podkreślać prawdziwy charakter. W utworze Szekspira odkrywamy ciemną stronę człowieka uwiedzionego władzą, który w wyniku własnych wyborów przeistacza się w tyrana, zaś w tragedii antycznej dostrzegamy wpływ fatum na los panującego.

Molier, *Skąpiec*

Zadanie 16.

Czy dobra materialne czynią człowieka szczęśliwym?

Omów zagadnienie na podstawie *Skąpca* Moliera. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Sprawdź w Vademecum PP *Skąpiec*, s. 121–123

Sprawdź w Vademecum PR *Skąpiec*, s. 142–145

Wprowadzenie

- Społeczeństwa zawsze były zróżnicowane pod względem majątkowym. Od najdawniejszych czasów nie stanowiły spójnej i jednolitej całości.
- Hierarchia społeczna opierała się na pochodzeniu albo na dobrach materialnych. Tworzyło to między ludźmi niemożliwe do przekroczenia bariery, podziały i kontrasty, wpływające na wzajemne relacje i prowadzące często do konfliktów albo indywidualnych tragedii. Skąpstwo oraz miłość do pieniędzy są również częstą przyczyną nieporozumień w rodzinie.

Zajęcie stanowiska (teza)

Literatura poszukuje często odpowiedzi na pytanie, czy prawdziwe jest stare porzekadło, że *pieniądze szczęścia nie dają*.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Skąpca* Moliera.

Przykłady z utworu:

- Miłość Harpagona do pieniędzy staje się przyczyną nieporozumień w rodzinie i siłą niszczącą rodzinne relacje. Materializm bohatera zabija w nim ojcowskie uczucia do dzieci.
- Harpagon przez swoje chorobliwe skąpstwo obarcza dzieci winą za to, że powodują wydatki. Ojciec nie zamierza dzielić się pieniędzmi z dziećmi, nie dopuszcza myśli o tym, żeby mogły one współdecydować o jego majątku, być jego spadkobiercami albo oczekiwać wiana.
- Dorosłe dzieci Harpagona nie chcą się pogodzić z decyzjami ojca, za pomocą intryg i buntów próbują walczyć o swoje prawa, co prowadzi do rodzinnych konfliktów i waśni.

Wniosek (uogólnienie):

Karykaturalny obraz rodziny ukazanej w krzywym zwierciadle komedii Moliera stanowi dobitne potwierdzenie prawdziwości porzekadła, że *pieniądze szczęścia nie dają*.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Ojca Goriota* Honoriusza Balzaka (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Dzieje Goriota i jego córek są przykładem niszczenia więzi rodzinnych przez dążenie do bogactwa. Ojciec był potrzebny córkom, dopóki mógł im zapewnić wysoką pozycję, dawać pieniądze, spełniać ich kaprysy, lecz kiedy już oddał im wszystkie zasoby materialne, a sam popadł w biedę i podupadł na zdrowiu, przestały się w ogóle nim interesować.
- Kiedy bohater nie miał już niczego, nie mógł liczyć na własne córki, nie był im potrzebny. Córki nie przyszły również na pogrzeb ojca, mimo że zawdzięczały mu pozycję i majątek.

Wniosek (uogólnienie):

W powieści Balzaka pieniądze stają się źródłem upadku moralnego, obojętności i wzmagają jedynie chęć posiadania.

Podsumowanie

Literatura podejmuje problem znaczenia dóbr materialnych w życiu człowieka i dostarcza odpowiedzi na pytanie, czy pieniądze czynią człowieka szczęśliwym. Wniosek płynący z przywołanych utworów wydaje się jasny: pieniądze mają najczęściej demoralizujący wpływ na jednostkę – niszczą relacje międzyludzkie, osłabiają uczucia, wywołują obojętność.

Zadanie 17.

Przyczyny nieporozumień między rodzicami a dziećmi.

Omów zagadnienie na podstawie *Skąpca* Moliera. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Zdrowe relacje rodzinne powinny opierać się na miłości i wzajemnym szacunku.
- W komedii są one często przedstawiane w krzywym zwierciadle. Wyolbrzymienie wad bohaterów, ukazanie ich karykaturalnego zachowania wobec członków rodziny wzbudza śmiech u odbiorcy, a jednocześnie skłania go do refleksji.

Zajęcie stanowiska (teza)

Karykaturalne, toksyczne relacje Harpagona z dziećmi nie tylko śmieszą, lecz także pokazują przyczyny nieporozumień między nimi i podkreślają zgubny wpływ wartości materialnych na życie rodziny.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Skąpca* Moliera.

Przykłady z utworu:

- Chciwość głównego bohatera i jego miłość do pieniędzy są przyczyną nieporozumień w rodzinie, siłą niszczącą w ojcu uczucia do własnego potomstwa.
- Chorobliwie skąpy człowiek obarcza dzieci winą za to, że te powodują wydatki. Nie zamierza się z nimi dzielić pieniędzmi, uważa, że nie powinny od niego żądać wiana ani majątku. Z kolei jego dorosłe dzieci nie chcą się pogodzić z decyzjami ojca, próbują za pomocą intryg i buntu walczyć o swoje prawa.
- Harpagon nie myśli o szczęściu dzieci, z ich ożenków chce czerpać korzyści finansowe (Elizę zamierza zmusić do małżeństwa z wdowcem Anzelmem, znacznie starszym od niej, Kleant zaś ma poślubić wdowę). Syn i córka z kolei spiskują przeciw ojcu – pragną bowiem związać się z osobami, które darzą uczuciem.

Wniosek (uogólnienie):

Relacje Harpagona z dziećmi (córką Elizą i synem Kleantem) pozostają trudne i pełne wrogości, ponieważ senior rodu nad wszystko przedkłada miłość do pieniędzy.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Zemsty* Aleksandra Fredry (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Wieczna niezgoda między Raptusiewiczem a Milczkiem i wzajemna nienawiść niszczą ich relacje rodzinne. Rejent Milczek, aby dopiec Cześnikowi, gotów jest ożenić jedynego syna z Podstoliną, wbrew jego woli.
- Z kolei Raptusiewicz, aby zrobić na złość Milczkowi, pozwala na ślub Wacława i Klary.
- Obaj bohaterowie, zapiekli w nienawiści, nie dbają o szczęście rodzinne. Dzięki zbiegowi okoliczności wszystko jednak dobrze się kończy.

Wniosek (uogólnienie):

Cześnik i Rejent są tak skupieni na wzajemnej nienawiści, że nie zważają na uczucia swoich bliskich.

Podsumowanie

Autorzy komedii, eksponując wady swoich bohaterów, ukazują domy rodzinne pozbawione wzajemnego szacunku, miłości i rodzicielskiej troski. Z pozoru zabawne historie po głębszej refleksji jawią się jako tragiczne – wynaturzone, wrogie, absurdalne – ponieważ zaburzone relacje rodzinne stają się przyczyną nie tylko nieporozumień, lecz także cierpienia i krzywdy ludzkiej.

Ignacy Krasicki, wybrana satyra

Zadanie 18.

Wady ludzkie w krzywym zwierciadle satyry.

Omów zagadnienie na podstawie znanej Ci satyry Ignacego Krasickiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Sprawdź w Vademecum PP wybrane satyry, s. 137–138

Sprawdź w Vademecum PR wybrane satyry, s. 160–161

Wprowadzenie

- Satyra to utwór literacki wyrażający krytyczny stosunek autora wobec otaczającej go rzeczywistości, ośmieszający lub piętnujący występujące w nim zjawiska.
- Efekt ośmieszenia w satyrze często jest uzyskany poprzez deformację wybranych elementów świata przedstawionego, np. wyolbrzymieniu ulegają zjawiska, z którymi autor utworu się nie zgadza i uważa je za negatywne.

Zajęcie stanowiska (teza)

Zadaniem satyry jest poddanie krytyce, napiętnowanie lub ośmieszenie wad ludzkiego charakteru.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – wybranych satyr: *Pijaństwo* i *Do króla* Ignacego Krasickiego.

Przykłady z utworów:

- W satyrze *Pijaństwo* krytyce zostaje poddana jedna z narodowych wad Polaków – skłonność do nadużywania alkoholu. Krzywe zwierciadło polega tu na intensyfikacji przedstawianych zdarzeń: historii szlachcica, który podejmowanie w domu gości traktuje jako pretekst do kilkudniowej pijatyki. Z utworu wynika, że picie jest silnie zrytualizowane, przy alkoholu Polacy są odważni, wdają się w polityczne dyskusje, pod byle pretekstem wywołują awantury i bijatyki. Wnioski są pesymistyczne: jeden z bohaterów, ponarzekawszy na zgubne skutki pijaństwa, odchodzi, by znowu napić się wódki.
- W satyrze *Do króla* Krasicki stosuje ciekawy zabieg formalny: chwali króla poprzez stawianie mu kolejnych zarzutów. Krytyce zostają natomiast poddani ludzie atakujący Stanisława Augusta Poniatowskiego – ich argumenty przeciw królowi są tak głupie, że kompromitują tych, którzy je wysuwają (król jest młody, mądry, łagodny, szlacheckiego pochodzenia).

Wniosek (uogólnienie):

Satyry Krasickiego odzwierciedlają obyczajowość oświecenia i piętnują ludzkie wady i błędy.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Rozmowy mistrza Polikarpa ze Śmiercią* (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Wady ludzkie ośmieszane są również w średniowiecznej *Rozmowie mistrza Polikarpa ze Śmiercią*. Utwór jest przykładem poezji moralizatorskiej i dydaktycznej, zawiera też silne elementy satyryczne.
- W swoich wypowiedziach Śmierć, wyliczając ludzkie wady i występki, stosuje środki typowe dla satyry (m.in. wyolbrzymia przykłady ludzkich występków). Kiedy poddaje krytyce ludzi niewiernych, skupia się na rozpustnych kobietach. Gdy mówi o okradaniu bliźnich, przywołuje obraz karczmarzy oszukujących przy nalewaniu piwa, kiedy wskazuje na nieumiarkowanie w jedzeniu i piciu, pojawiają się plebani z tłustymi od piwa szyjami.

Wniosek (uogólnienie):

Obrazowe przykłady grzeszników w *Rozmowie mistrza Polikarpa ze Śmiercią* podkreślają, wyolbrzymiają i wykrzywiają krytykowane wady ludzkiego charakteru.

Podsumowanie

Ignacy Krasicki, pisząc o celach satyry, stwierdzał, że jej zadaniem jest piętnowanie ludzkich wad, lecz nie konkretnych osób. Bohaterowie utworów satyrycznych stają się w ten sposób ilustracją wad przedstawianych w krzywym zwierciadle, krytykowanych i ośmieszanych przez autorów.

Adam Mickiewicz, *Romantyczność* oraz wybrane ballady

Zadanie 19.

Świat ducha a świat rozumu.

Omów zagadnienie na podstawie *Romantyczności* Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Sprawdź w Vademecum PP
wybrane ballady, s. 150–153

Sprawdź w Vademecum PR
wybrane ballady, s. 173–176

Wprowadzenie

- Pogranicza epok często wiążą się ze sporami programowymi oraz konfliktami wartości. Do najbardziej ostrych należał spór między oświeceniowymi klasykami a romantykami.
- Ludzie oświecenia (nazywani przez romantyków starymi) jawili się w tym sporze jako zwolennicy rozumu (oświeceniowego racjonalizmu). Młodzi, czyli romantycy, opowiadali się za dominacją irracjonalnego uczucia (serca), a więc świata ducha.

Zajęcie stanowiska (teza)

Romantyczność Adama Mickiewicza jest manifestem romantycznego światopoglądu, który zakładał dominację świata ducha nad światem rozumu.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Romantyczności* Adama Mickiewicza.

Przykłady z utworu:

- *Romantyczność* to historia Karusi, która na skutek śmierci ukochanego Jasia postradała zmysły. W obłędzie widzi nieżyjącego kochanka, rozmawia z nim, śmieje się do niego. Wieśniacy wierzą, że duch zmarłego jest przy dziewczynie, czemu ostro sprzeciwia się przybyły na miejsce Starzec. Ten twardo stąpający po ziemi, wykształcony racjonalista utrzymuje, że Karusia opowiada bzdury, a zgromadzonym ludziom zarzuca bluźnierstwo wobec rozumu.
- Głos zabiera narrator, jednoznacznie opowiadając się po stronie obłąkanej Karusi oraz prostych wieśniaków. Dziewczyna czuje, lud wierzy – to są według niego dowody na istnienie ducha nieżyjącego Jasia. Gani Starca, by ostatecznie zadeklarować: *Czucie i wiara silniej mówi do mnie, / Niż mędrca szkiełko i oko.*
- Ballada stała się programową deklaracją polskiego romantyzmu przed powstaniem listopadowym.

Wniosek (uogólnienie):

Dla Adama Mickiewicza – romantyka jest oczywiste, że oprócz świata realnego istnieje „coś jeszcze". To właśnie świat ducha, wszelkiego rodzaju zjawiska nadprzyrodzone, fantastyczne istoty, cudowne zdarzenia.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Hamleta* Williama Szekspira (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- W tragedii Williama Szekspira pilnującym zamku strażnikom ukazuje się duch nieżyjącego króla, starego Hamleta. Na miejsce zostaje wezwany Horacjo, przyjaciel syna zmarłego władcy.
- Horacjo próbuje rozumowo wytłumaczyć zjawisko – uważa, że to, co widzieli strażnicy, jest tylko przywidzeniem. Deklaruje, że jeśli zjawa się pokaże, to on z nią porozmawia, jednak kiedy pojawia się duch starego Hamleta, Horacjo, zatrwożony i zdumiony, nie wie, co począć. Gdy relacjonuje całe zdarzenie synowi zabitego monarchy, Hamlet odpowiada, że ciągle widzi zmarłego ojca.

Wniosek (uogólnienie):

Horacjo prezentuje postawę człowieka przekonanego o prymacie rozumu nad światem ducha. Zmienia zdanie, kiedy przed jego oczami pojawi się duch zamordowanego króla Danii.

Podsumowanie

Nieprzypadkowo Adam Mickiewicz uczynił mottem *Romantyczności* cytat z *Hamleta* Szekspira. Romantycznym dogmatem stało się przekonanie, że oprócz realnego świata istnieje inny, pozazmysłowy, do którego dotrzeć możemy intuicją, wiarą, wyobraźnią, a nawet szaleństwem.

Zadanie 20.

Na czym polega ludowa sprawiedliwość?

Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci ballad Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Sprawiedliwość jest wartością związaną ze sferą etyki, cenioną już w starożytności.
- W greckiej mitologii dziedzina ta była reprezentowana przez Temidę – boginię sprawiedliwości. Do dziś wyobrażenia Temidy widnieją w ważnych instytucjach związanych z wymiarem sprawiedliwości.

Zajęcie stanowiska (teza)

Świat nadprzyrodzony oraz natura są strażniczkami ludowej sprawiedliwości. Mickiewicz w wielu swoich balladach ukazuje skutki złego postępowania bohaterów – winnym przekraczającym normy moralne należy się kara.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – wybranych ballad Adama Mickiewicza.

Przykłady z utworów:

- *Rybka*

  Ballada opisuje los nieszczęśliwej Krysi, ubogiej dziewczyny uwiedzionej przez pana, którego kochała szczerą miłością. Naiwna dziewczyna wierzyła w obietnicę zaślubin, jednak pan nie miał zamiaru wziąć odpowiedzialności za dziewczynę i dziecko będące owocem tej miłości. Mężczyzna wybiera na żonę księżną. Zrozpaczona Krysia prosi świtezianki o pomoc i topi się. Dziewczyna pamięta jednak o swoim synku – zamieniona w rybkę co wieczór wynurza się z wody zawołana przez sługę, by nakarmić dzieciątko. Mężczyzna ponosi konsekwencje, zostaje zamieniony w głaz.

- *Lilije*

  Na skutek rozłąki z mężem, który wyruszył na Kijów, pani zapomina o wierności małżeńskiej. Zabija powracającego z wojny męża, aby nie dowiedział się o jej zdradzie, a na jego grobie sieje lilie. Do zamku przybywają dwaj bracia męża. Kiedy po wielu miesiącach czekania tracą nadzieję na jego powrót z wojny, proponują bratowej małżeństwo. Mężem miał zostać ten kandydat, który uplecie piękniejszy wianek z kwiatów. Zbrodniarka wybiera wianek z lilii, jak się okazuje – rosnących na grobie męża. Wówczas pojawia się duch zamordowanego rycerza, ziemia rozstępuje się i wszyscy giną.

  Wniosek (uogólnienie):

  Narzędziem kary za wyrządzone zło w obu balladach stają się natura i siły nadprzyrodzone. Utwory podkreślają odwieczną prawdę, że nie ma zbrodni bez kary.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Balladyny* Juliusza Słowackiego (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Ludową prawdę, że nie ma zbrodni bez kary, ilustruje los Balladyny, której ambicje dotyczące awansu społecznego nie kończą się na zabójstwie siostry. Znakiem wyższej sprawiedliwości jest kainowe znamię, które bohaterka ukrywa pod wstęgą.
- Postępki bohaterki dramatu Słowackiego przeczą elementarnym zasadom moralnym – dziewczyna nie tylko morduje siostrę, lecz także wypiera się matki, sprowadza śmierć na swego męża, zabija również kochanka.

Wniosek (uogólnienie):

Wyższy porządek uosobiony przez naturę ostatecznie wymierza jej karę – Balladyna zostaje rażona piorunem po tym, jak wydaje wyrok na samą siebie.

Podsumowanie

Ludowa moralność ukazana w tych utworach łączy zasady Dekalogu oraz romantyczne prawdy wiary – przekonanie, że świat nadprzyrodzony przenika się z doczesnym. Karę wymierzają zbrodniarzom istoty nadprzyrodzone (świtezianki, duchy) oraz natura (żywioł wody, lilie, piorun).

Adam Mickiewicz, *Dziady* część III

Zadanie 21.

Losy młodzieży polskiej pod zaborami.

Omów zagadnienie na podstawie *Dziadów* części III Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Sprawdź w Vademecum PP
Dziady część III, s. 161–168

Sprawdź w Vademecum PR
Dziady część III, s. 185–191

Wprowadzenie

- Kiedy Nikołaj Nowosilcow został namiestnikiem cara w Wilnie, postanowił wykazać się przed swoim władcą. Aby osiągnąć cel, potrzebował kozła ofiarnego. Wybór padł na studenckie i młodzieżowe stowarzyszenia oraz związki, których w owym czasie działało na Litwie kilka.
- Pretekstem do rozpoczęcia prześladowań młodzieży stał się zamieszczony na murach jednego z kościołów w Wilnie prowokacyjny napis, w którym wyrażono pochwałę dla Konstytucji 3 maja i domagano się śmierci despotów. Tajna policja natychmiast przystąpiła do działań. Aresztowano wielu młodych ludzi, w tym członków działającego w Wilnie Towarzystwa Filomatów.

Zajęcie stanowiska (teza)

Literatura romantyczna buduje martyrologiczny (męczeński) mit niewinnych młodych ludzi prześladowanych przez brutalny carski aparat policyjno-sądowy.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Dziadów* cz. III Adama Mickiewicza.

Przykłady z utworu:

- Obrazami prześladowanej młodzieży najsilniej została nasycona scena I, tzw. więzienna. Uwięzieni młodzi ludzie, ofiary Nowosilcowa, rozmawiają o przyczynach i celach działania okrutnego carskiego namiestnika. Tomasz Zan kreśli sytuację uwięzionych studentów.
- Jan Sobolewski opowiada o wywózce żmudzkiej młodzieży na Sybir. W swojej relacji, pełnej odniesień do symboliki religijnej, opisuje szczególnie drastyczne przypadki: młodego chłopca z trudem dźwigającego ciężkie kajdany, wymizerowanego, lecz dumnego Janczewskiego, skatowanego w okrutnym śledztwie, nieprzytomnego Wasilewskiego, którego żołnierz musiał zanieść do kibitki.
- Puentą powyższych historii jest opowiedziana przez Żegotę bajka Goreckiego o diable i ziarnie. Młodzież zostaje w niej przedstawiona w alegoryczny sposób jako ziarno rzucone w ziemię i wydające plon.

Wniosek (uogólnienie):

Młodzież prześladowana przez opresyjny system została przedstawiona jako ofiara, dzięki której ojczyzna się odrodzi.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Kamieni na szaniec* Aleksandra Kamińskiego (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Utwór przedstawia wojenne losy grupy warszawskich harcerzy, wśród nich główne role odgrywają: Aleksy Dawidowski, Jan Bytnar i Tadeusz Zawadzki.
- Bohaterowie za najwyższą wartość uznają służbę ojczyźnie i społeczeństwu. W chwili wybuchu wojny bez wahania podejmują walkę przeciwko okupantowi.
- Angażują się w działalność konspiracyjną – na ulicach okupowanej Warszawy przeprowadzają liczne akcje sabotażowe, a potem na szerszą skalę akcje dywersyjne przeciwko Niemcom.

Wniosek (uogólnienie):

Utwór ukazuje patriotyzm młodych ludzi, którzy w obliczu wojny są gotowi do walki i najwyższego poświęcenia dla dobra ojczyzny.

Podsumowanie

Tragiczne losy młodzieży wileńskiej, ukazane przez Mickiewicza w kontekście symboliki religijnej, należy odczytywać jako martyrologiczną ofiarę złożoną z młodych Polaków na ołtarzu walki o wolność ojczyzny.

Zadanie 22.

Mesjanizm jako romantyczna idea poświęcenia.

Omów zagadnienie na podstawie *Dziadów* części III Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Poszukaj motywów i kontekstów

app.nowa terazmatura.pl
Kod: KHCSLD

Katalog motywów: Ojczyzna

Wprowadzenie

- Epoka romantyzmu przypada na dramatyczne czasy dla polskiego narodu.
- Polska znajdowała się pod zaborami, nadzieje związane z powstaniem listopadowym okazały się klęską, której konsekwencją była m.in. emigracja.
- Poetom i pisarzom wyznaczono ważną rolę, mieli oni w swojej twórczości nadawać sens klęskom narodu polskiego.

Zajęcie stanowiska (teza)

Mesjanizm zakładał, że męczeństwo narodu polskiego jest ofiarą, dzięki której cała ludzkość uwolni się od tyranii. Był zapowiedzią przyszłego zmartwychwstania Polski.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Dziadów* cz. III Adama Mickiewicza.

Przykłady z utworu:

- Mickiewicz wykorzystuje ideę mesjanizmu, która głosiła zbawienie ludzkości za sprawą jednostki lub grupy wybranej przez Boga. Idea mesjanistyczna przedstawiała optymistyczną wizję historii – tak jak Chrystus zmartwychwstał, tak naród może się odrodzić po przegranej i odzyskać wolność. Przekonanie, że dziejami kieruje Opatrzność, nadawało metafizyczny sens wydarzeniom historycznym, ratowało ludzi przed zwątpieniem.
- W scenie V Ksiądz Piotr doświadcza wizji, w której dzieje Polski zostały przedstawione na wzór męki Chrystusa.
- Scena ukazuje męczeństwo narodu polskiego zgodnie z hasłem *Polska Chrystusem narodów*. W tym sensie Polacy są narodem wybranym przez Boga.

Wniosek (uogólnienie):

Polacy przez swoje cierpienie mają odkupić winy świata, a ich ból nie pozostanie bez nagrody, ponieważ Polska zmartwychwstanie.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Kordiana* Juliusza Słowackiego (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Juliusz Słowacki w *Kordianie* polemizuje z mesjanistyczną koncepcją Mickiewicza. W *Prologu* zestawia ze sobą dwa stanowiska – Pierwszej i Trzeciej Osoby. Pierwsza, która uosabia Mickiewicza, przewiduje zmartwychwstanie narodu polskiego, ale jedocześnie usypia swój lud, pragnie biernie czekać na zbawienie. Trzecia Osoba – będąca *alter ego* Słowackiego – zapowiada stworzenie nowej poezji, mitycznej opowieści opartej na rodzimych wartościach, która oświeci Polaków, poderwie ich do czynu i poprowadzi do zwycięstwa.
- Zgodnie z tą koncepcją, zwaną winkelriedyzmem, naród musi mieć działacza i przywódcę, aby odnieść zwycięstwo. Tym przywódcą zostaje Kordian, który ostatecznie nie realizuje się jako człowiek czynu.

Wniosek (uogólnienie):

Juliusz Słowacki w roli wybawcy narodu widzi walczącą jednostkę, skłonną do poświęcenia swojego życia i poderwania ludzi do czynu.

Podsumowanie

Dzieło Adama Mickiewicza dawało nadzieję rodakom pogrążonym w rozpaczy po klęsce powstania listopadowego. Mesjanizm głoszący, że męczeństwo narodu polskiego jest ofiarą, dzięki której cała ludzkość uwolni się od tyranii, był wyrazem wiary w boski porządek świata i przyszłe odrodzenie ojczyzny.

OJCZYZNA

kraj rodzinny, ziemia ojczysta, państwo, Polska, Rzeczpospolita, mała ojczyzna

Wprowadzenie

Pojęcie ojczyzny odnosi się do terytorium związanego z czyimś miejscem urodzenia. Z tego powodu ma ono dwa zakresy znaczeniowe: kraj, w którym ktoś się urodził; mała ojczyzna – region, okolica, miejsce, w którym ktoś się wychował i z którym jest związany emocjonalnie.

Ojczyzna przedstawiana jest alegorycznie, np. jako okręt – kraj zagrożony i targany wojnami przypomina statek na morzu podczas sztormu; płat czerwonego sukna – kojarzy się z królewskim płaszczem, ale także ze skrwawioną tkaniną.

Motyw ojczyzny w literaturze

Ignacy Krasicki, *Hymn do miłości ojczyzny*

Utwór powstał w 1774 r., a więc dwa lata po pierwszym rozbiorze Polski. W tym dramatycznym okresie w historii Rzeczpospolitej Krasicki stworzył utwór zrównujący miłość do ojczyzny z wolą poniesienia dla niej wszelkich wyrzeczeń. Jest to pierwszy znany polski utwór, który wskazał, że patriotyzm wymaga ofiary, co szczególnie oddziaływało na wyobraźnię przyszłego pokolenia – poetów romantycznych.

Adam Mickiewicz, *Dziady* cz. III

Utwór powstał w celu rozrachunku z klęską powstania listopadowego, czemu służyło przedstawienie realistycznego obrazu polskiego społeczeństwa w czasach historycznej próby (uczniów i studentów, inteligencji, urzędników, szlachty), różnych postaw wobec ojczyzny (od jawnej zdrady po poświęcenie życia), a także oddanie charakteru i działań władzy carskiej. Dla ojczyzny poświęca się Gustaw-Konrad, który z romantycznego kochanka zmienia się w żarliwego patriotę. Cierpią również studenci i dzieci – aresztowani pod zarzutem spisku tracą wolność (studenci wywożeni w kibitkach), życie (Rollison) lub sprawność (Cichowski). Losy Polski porównane są do losów Chrystusa (np. w *Widzeniu* Księdza Piotra poprzez obrazy nawiązujące do rzezi niewiniątek czy ukrzyżowania), stąd też idea ta jest określana terminem *mesjanizm*.

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

Utwór przedstawia wyidealizowany obraz utraconej ojczyzny. To kraj dzieciństwa – dostatni, piękny, bezpieczny – nostalgicznie wspominany przez emigranta. Mieszkańców Soplicowa cechują patriotyzm i szacunek dla tradycji. Dowodem na to jest wystrój dworku, a szczególnie portrety osób zasłużonych w walkach o niepodległość Polski: Tadeusza Kościuszki, Jakuba Jasińskiego, Tadeusza Korsaka i Tadeusza Rejtana oraz kurantowy zegar wygrywający *Mazurka Dąbrowskiego*. Polowanie, grzybobranie, koncert Jankiela – to elementy budujące tradycyjną polską tożsamość.

Stanisław Wyspiański, *Wesele*

Wesele to portret polskiego społeczeństwa na początku XX w. Wykorzystuje symbole i obrazy ważne dla historii i zbiorowej wyobraźni Polaków. Za ich pomocą autor ukazuje stan ducha narodu, a także diagnozuje dręczące go problemy. Rachela w rozmowie z Poetą określa bronowicką chatę jako miejsce rozkochane w polskości.

Stefan Żeromski, *Przedwiośnie*

Ojczyznę w powieści Żeromskiego oglądamy z kilku perspektyw, m.in. Seweryna, Jadwigi i Cezarego Baryków. Seweryn Baryka stara się wychować syna w duchu patriotyzmu. Jest idealistą i marzycielem, rozbudza w synu marzenia o Polsce. Przedstawia ojczyznę jako kraj mądrze rządzony, uprzemysłowiony, sprawiedliwy. Cezary przyjeżdża do Polski pełen nadziei. Szybko się jednak zawodzi, ponieważ zamiast obiecanych szklanych domów widzi nędzę i proste domy stawiane z najprostszych materiałów. Z czasem jednak odnajduje się w nowej sytuacji i to z jego perspektywy przedstawiony jest proces kształtowania się państwa, które po ponad wieku odzyskało niepodległość. Jadwiga Baryka nigdy nie zadomowiła się w Baku. Jedynym domem, za którym nieustannie tęskniła, było dla niej rodzinne miasto – Siedlce.

Zadanie 23.

Postawy społeczeństwa polskiego wobec zaborcy.

Omów zagadnienie na podstawie *Dziadów* części III Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Czasy rozbiorów, kiedy Rzeczpospolita zniknęła z map Europy, zmusiły zaangażowanych politycznie Polaków do przyjęcia właściwych postaw wobec zaborcy.
- Należało przeciwstawiać się złu, aby walczyć o wolność ojczyzny. Ludzie przyjmowali różne postawy, przede wszystkim buntu wobec tyranii.

Zajęcie stanowiska (teza)

Za bunt wobec zła bohaterowie literaccy płacą wysoką cenę.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Dziadów* cz. III Adama Mickiewicza.

Przykłady z utworu:

- Postawę odwagi i walki z zaborcą przyjmuje najmłodsze pokolenie reprezentowane w utworze przede wszystkim przez studentów. Bohaterów tych poznajemy w celi więziennej. Większość z nich nie znała powodu swojego aresztowania, co jeszcze bardziej wzmogło w więźniach chęć do wali z zaborcą.
- Bohaterem, który przyjmuje postawę buntu wobec zaborcy, jest Konrad. Motywowany miłością do rodaków, walczący o wolność i szczerze nienawidzący zaborcy, gotów jest poświęcić własną duszę, byle zrealizować swą misję. Kulminacja prometejskiego buntu Konrada następuje w scenie *Wielkiej Improwizacji*.
- Wśród bohaterów utworu Mickiewicza dostrzegamy również negatywne postawy wobec zaborcy. Dla tzw. towarzystwa stolikowego losy kraju nie miały większego znaczenia, nie chcieli o nich słuchać, dla nich ważniejsze były rozrywki.
- W negatywnym świetle zostali także przedstawieni Polacy, którzy pragnęli przypodobać się władzy carskiej, np. doktor August Bécu czy Wacław Pelikan.

Wniosek (uogólnienie):

Adam Mickiewicz ukazuje różne postawy społeczeństwa polskiego wobec zaborcy.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Konrada Wallenroda* Adama Mickiewicza (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Powieść poetycka Mickiewicza jest historią człowieka, który przekracza wiele granic, by przeciwstawić się złu: morduje prawdziwego Konrada Wallenroda, przejmuje jego tożsamość, cierpliwie pracuje na awans w hierarchii zakonu, gromiąc swych rodaków, aż zostaje wielkim mistrzem.
- Realizuje swój plan, prowadząc rycerzy zakonnych do militarnej klęski. Traci jednak szansę na osobiste szczęście – porzuca ukochaną, żyje w kłamstwie, obarczony ciągłym poczuciem winy pogrąża się w pijaństwie.

Wniosek (uogólnienie):

Konrad Wallenrod za bunt płaci własnym życiem.

Podsumowanie

Dominującą postawą wobec zaborcy jest bunt. Zarówno Konrad, jak i Konrad Wallenrod misją swego życia uczynili bunt wobec zła. Obaj gotowi są na walkę, obaj płacą też za swą determinację wysoką cenę. Prometejski bunt głównego bohatera III cz. *Dziadów* doprowadza go na skraj bluźnierstwa, z kolei konsekwencją wyborów Wallenroda w jego patriotyczno-prometejskiej walce o wolność Litwy są alkoholizm, obłęd i samobójcza śmierć.

Zadanie 24.

Poszukaj motywów i kontekstów

app.nowa terazmatura.pl
Kod: 4DJA6N

Katalog motywów:
Bóg

Różne postawy człowieka wobec Boga.

Omów zagadnienie na podstawie *Dziadów* części III Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Bohaterowie literaccy wchodzą z Bogiem w rozmaite relacje.
- Kiedy ludzie są szczęśliwi, nie wątpią w dobroć Boga i czuwającą nad światem opatrzność. Gdy jednak dotkną ich nieszczęścia, tragedie, katastrofy, przyjmują różne postawy – od całkowitego zawierzenia się Bogu po bunt przeciwko Najwyższemu.

Zajęcie stanowiska (teza)

Postawy bohaterów literackich wobec Boga mogą przyjmować skrajne formy.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Dziadów* cz. III Adama Mickiewicza.

Przykłady z utworu:

- Postawę Księdza Piotra można nazwać pokornym mesjanizmem. Bóg zsyła na niego widzenie, w którym Polska jawi się jako Chrystus narodów, a rozbiory z końca XVIII w. zostają porównane do męczeństwa Jezusa na krzyżu. Wizja Księdza Piotra przynosi również zapowiedź zbawienia ludzkości dzięki męczeństwu narodu polskiego.
- Przeciwieństwem pokornego bernardyna jest Konrad, którego postawa stanowi przykład prometejskiego buntu przeciwko Bogu.
- Pierwszym sygnałem sprzeciwu wobec Stwórcy jest *Pieśń zemsty* śpiewana przez Konrada w scenie I. W kolejnej scenie młodzieniec wygłasza monolog, w którym żąda od Najwyższego władzy nad ludzkimi duszami. W swoim mniemaniu – jako poeta i wybitna jednostka – dorównuje Stwórcy, a nawet Go przewyższa. Konrad pragnie stanąć na czele narodu jako przywódca i tak rządzić uczuciami ludzi, by doprowadzić ich do zbawienia. Decyduje się na bluźnierstwo przez nazwanie Boga carem, a więc despotycznym władcą nieliczącym się z poddanymi. W ostatniej chwili bluźniercze słowo wypowiada za niego diabeł.

Wniosek (uogólnienie):

Bohaterowie III cz. *Dziadów* przyjmują dwie skrajne postawy w stosunku do Boga. Ksiądz Piotr w pokorze przyjmuje boskie wyroki, natomiast Konrad buntuje się przeciw Bogu, posuwając się niemal do bluźnierstwa.

2. Odwołanie do kontekstu – np. Księgi Hioba (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Hiob to pobożny człowiek żyjący w ziemi Us wraz z liczną rodziną (żoną, siedmioma synami i trzema córkami), który zgromadził pokaźny majątek.
- W wyniku zakładu, jaki Bóg zawarł z Szatanem, Hiob zostaje wystawiony na próbę, aby Stwórca mógł się przekonać o sile pobożności Hioba.
- Hiob traci wszystko, nie tylko rodzinę, lecz także majątek, a na koniec zdrowie – zostaje naznaczony trądem, jednak przyjmuje te nieszczęścia z pokorą, nie ulega namowom, aby złorzeczyć Bogu. Za swoją postawę i bogobojność Bóg przywrócił Hiobowi wszystko to, co utracił.

Wniosek (uogólnienie):

Postawa Hioba wobec Boga świadczy o bezgranicznej miłości i wierze w działania Stwórcy, nawet jeśli wyroki boskie są niezrozumiałe.

Podsumowanie

Bohaterowie literaccy, którzy przyjmują istnienie opatrzności, rozmawiają z Bogiem, wadzą się z Nim, buntują przeciwko Niemu. Wierzą, że Bóg ingeruje w dzieje i w życie człowieka, a na Jego decyzje można wpłynąć przez prośby, żądania czy wymuszanie zmian.

BÓG

Stwórca, Wszechmogący, Najwyższy, Wiekuisty, Jahwe, Mesjasz, Chrystus

Wprowadzenie

W religiach monoteistycznych Bóg to istota nadprzyrodzona, cudowna, Stworzyciel i Pan wszechświata. W religiach politeistycznych – istota lub zjawisko będące przedmiotem kultu.

Motyw Boga w literaturze

Biblia

Wizerunek Boga wyłaniający się ze Starego Testamentu to obraz wszechmocnego Stwórcy i sprawiedliwego, choć surowego Ojca. Nowy Testament opisuje życie Jezusa oraz apostołów. Zawiera rady i pouczenia, a także wizję końca świata i sądu ostatecznego. Nowy Testament kreuje odmienny od starotestamentowego obraz Boga – to Chrystus Zbawiciel, pełen miłosierdzia Syn Boży, Jezus cierpiący w imię dobra ludzkości.

Bogurodzica

Bogurodzica to najstarsza polska pieśń religijna. Ma formę modlitwy ludzi, wspólnoty wierzących, do Matki Boskiej, aby wraz z Janem Chrzcicielem wstawiła się za nimi u Chrystusa. Ludzie epoki średniowiecza nie śmiali się zwracać do Boga bezpośrednio, dlatego swoje prośby przekazywali Bogu za pośrednictwem Jego Matki lub innych świętych. Takie podejście wskazuje na pełen szacunku stosunek do Boga, który był potężnym Stwórcą i Panem całego świata.

Lament świętokrzyski

W wierszu stojąca pod krzyżem Maryja wyraża ból, który odczuwa, patrząc na swoje konające dziecko. Lament zawiera ogromny ładunek emocji, uczuć i ekspresji rozpaczającej matki i wskazuje jednoznacznie na ludzki wymiar Boga, który cierpi i umiera jak każdy człowiek.

Jan Kochanowski, *Hymn*

Renesansowi humaniści postrzegali Boga jako doskonałego Stwórcę, gospodarza i artystę, który zbudował piękny, dobry i harmonijny świat. Bóg Stwórca nie był srogim, karzącym za błędy ojcem, lecz mądrym i wyrozumiałym opiekunem świata. Utwór jest dziękczynieniem Bogu za otrzymane dary i piękno świata.

Adam Mickiewicz, *Dziady* cz. III

W dramacie motyw Boga jest bardzo istotny dla interpretacji głównych idei utworu. W *Wielkiej Improwizacji* Bóg staje się adresatem bluźnierczego monologu Konrada. Bohater porównuje Go do cara, oskarża o krzywdy ludzkości, obojętność, brak miłosierdzia. Bóg jednak milczy i nie odpowiada na zarzuty Konrada. Z kolei motywy Mesjasza i mesjanizmu pojawiają się w *Przedmowie* (gdy poeta porównuje cierpienie filaretów do rzezi niewiniątek), w scenie więziennej (to motyw ziarna w bajce Żegoty) oraz w *Widzeniu Księdza Piotra* (w koncepcji Polski jako Chrystusa narodów).

Hanna Krall, *Zdążyć przed Panem Bogiem*

Tytuł utworu *Zdążyć przed Panem Bogiem* można interpretować na dwa sposoby: w odniesieniu do wydarzeń wojennych oraz w nawiązaniu do późniejszych doświadczeń autora, gdy był lekarzem. W czasie okupacji chodziło o to, aby człowiek mógł sam zadecydować o sposobie własnej śmierci, uprzedzając Boga w Jego decyzjach. Edelman po wojnie, już jako kardiochirurg, nadal pragnął uprzedzać wyroki Boga i krzyżować Jego plany – kiedy ratował ludziom życie i przyszłość, operując ich serca.

Zadanie 25.

Jakie prawdy o człowieku ujawniają jego sny albo widzenia?

Omów zagadnienie na podstawie *Dziadów* części III Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Ludzie od wieków zadawali sobie pytania, dlaczego zasypiamy i dlaczego śnimy. Próbowali wyjaśnić cel i znaczenia snów.
- Spośród wielu hipotez dotyczących istoty sennego marzenia najciekawsza i najistotniejsza w kontekście pytania problemowego o funkcję snu i widzenia w utworze literackim wydaje się ta o śnie jako możliwości odkrycia tego, co na co dzień jest zakryte przed oczyma i rozumem człowieka.

Zajęcie stanowiska (teza)

Literackie sny i widzenia pozwalają bohaterom zajrzeć w inny wymiar: poznać przyszłość, odsłonić tajemnice przeznaczenia, zrozumieć los.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Dziadów* cz. III Adama Mickiewicza.

Przykłady z utworu:

- Konrad kilka razy przekracza granicę między jawą a snem. W *Prologu*, śniąc, widzi swoją przyszłość, a dobre i złe duchy walczą o jego duszę. W *Małej Improwizacji* (scena I) oraz w *Wielkiej Improwizacji* (scena II) wznosi się na skrzydłach poetyckiego natchnienia ponad światem, usiłując dotrzeć do Boga, nawiązać z nim kontakt i, w akcie ostatecznej rozpaczy, wyzwać Najwyższego na pojedynek.
- Sen Senatora w scenie VI ma groteskowy charakter. Bezwzględny Nowosilcow dręczony jest przez diabły obrazami pokazującymi stosunki panujące w carskiej Rosji – diabły najpierw łechcą dumę Senatora, pokazując go jako wielkiego dostojnika, którego docenia nawet car, aby po chwili sponiewierać go wizją wypadnięcia z łask imperatora.
- Scena V ukazuje widzenie Księdza Piotra. Bóg zsyła na niego widzenie, w którym z jednej strony tłumaczona jest przeszłość Polski (rozbiory porównane są do sądu nad Jezusem i ukrzyżowania), a z drugiej – pojawia się zapowiedź przyszłych losów narodu.

Wniosek (uogólnienie):

Dzięki snom i widzeniom bohaterowie poznają przyszłość, doznają natchnienia, łączą się z siłami wyższymi (Bogiem, diabłem).

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Makbeta* Williama Szekspira (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Wiedźmy swymi wizjami motywują Makbeta do działania, a on sam przed zamordowaniem Dunkana widzi unoszący się w powietrzu, błyszczący sztylet.
- Silna osobowość Lady Makbet rozpada się w czasie snu – kobieta traci zmysły. W lunatycznym transie krąży po zamku i usiłuje zmyć z rąk ślady krwi. Sen jest siłą, która dociera do świadomości kobiety i niszczy ją, popychając do samobójstwa.

Wniosek (uogólnienie):

Wizje i sny motywują bohaterów do działania, wpływają na ich decyzje.

Podsumowanie

III cz. *Dziadów* pokazuje, że sny i widzenia pozwalają bohaterom zajrzeć w inny wymiar, pokonać granicę poznania. Dzięki nim bohaterowie dowiadują się o swym przeznaczeniu, walczą z Bogiem (Konrad), poznają mesjańską przyszłość Polski (Ksiądz Piotr), dręczą ich diabły (Senator).

Zadanie 26.

W jakim celu twórca nawiązuje do motywów biblijnych?

Omów zagadnienie na podstawie *Dziadów* części III Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Biblia jest jednym z najważniejszych źródeł kultury europejskiej. Odgrywa ważną rolę jako skarbnica motywów kulturowych, które mają uniwersalny, ponadczasowy charakter.
- Znaczenie motywów pochodzących z Pisma Świętego jest bardzo szerokie – są źródłem inspiracji dla kolejnych pokoleń, pełnią funkcję moralizatorską, dydaktyczną, a także stanowią zbiór zasad moralnych, wzorców i postaw.

Zajęcie stanowiska (teza)

Motywy biblijne są często wykorzystywane w literaturze i kulturze oraz odgrywają różnorodne role.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Dziadów* cz. III Adama Mickiewicza.

Przykłady z utworu:

- Jednym z najczęstszych odniesień biblijnych jest motyw męczeństwa Chrystusa. Mickiewicz wykorzystał go w scenie V. Ksiądz Piotr doświadcza wizji, w której dzieje Polski zostały przedstawione na wzór męki Chrystusa. Scena ukazuje męczeństwo narodu polskiego zgodnie z romantyczną ideą mesjanizmu narodowego.
- Innym sposobem nawiązania do Biblii w dramacie jest przywołanie zaczerpniętego z Księgi Hioba motywu niezawinionego cierpienia. Za jego pośrednictwem została ukazana martyrologia polskiej młodzieży. W scenie więziennej bohaterowie dzielą się swoimi doświadczeniami związanymi z niewolą.
- Z Biblii został też zaczerpnięty motyw matki cierpiącej ukazany w scenie VII. Podczas balu do Senatora przychodzi pani Rollison, matka studenta, nieludzko potraktowanego przez władze carskie. Odczytanie tej sceny przez pryzmat motywu biblijnego potęguje odczucie ogromu niezawinionego cierpienia, którego doświadczyli bohaterowie utworu.

Wniosek (uogólnienie):

Odwołania do Biblii wprowadzają do dramatu koncepcję mesjanizmu, a także nobilitują i uświęcają cierpienie bohaterów.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Lamentu świętokrzyskiego* (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Utwór ukazuje cierpienie i gorycz Matki Boskiej skarżącej się nad ciałem Syna.
- Kobieta bezskutecznie próbuje pomóc swojemu dziecku, pragnie ulżyć Mu w cierpieniu. Błaga też ludzi o wysłuchanie i współczucie. Zwraca się z wyrzutem do Archanioła Gabriela, zarzucając mu, że nie dotrzymał słowa danego podczas zwiastowania. Obiecał, że będzie szczęśliwa, tymczasem ona cierpi, patrząc na męki swego Jedynego Syna.
- Matka Boża w utworze to postać nie tylko boska, lecz także ludzka. Z jednej strony jest matką Boga, a z drugiej – bezradną kobietą, która ulega emocjom, cierpi i rozpacza.

Wniosek (uogólnienie):

Nawiązanie do motywu biblijnego służy podkreśleniu człowieczeństwa postaci Maryi.

Podsumowanie

Twórcy dzieł wykorzystują motywy biblijne w różnorodny sposób. Pokazują analogie między postawami osób opisanych w Biblii a sposobem postępowania ludzi żyjących w późniejszych czasach. Motywy te nadają przedstawionym wydarzeniom i postaciom uniwersalny, ponadczasowy charakter.

Zadanie 27.

Walka dobra ze złem o duszę ludzką.

Omów zagadnienie na podstawie *Dziadów* części III Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Krąg kultury łacińskiej powiązał dobro z Bogiem i przykazaniami wiary, natomiast zło przypisał temu, co sprzeciwia się Bogu oraz boskim prawom.

Zajęcie stanowiska (teza)

Obiektem walki dobra ze złem w III części *Dziadów* jest dusza Konrada, wybitnej jednostki, mogącej w przyszłości odegrać ważną rolę.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Dziadów* cz. III Adama Mickiewicza.

Przykłady z utworu:

- Walka dobra ze złem o duszę bohatera (Więźnia, którym jest Gustaw-Konrad) rozpoczyna się już w *Prologu*. Bohater pogrążony jest we śnie, a złe duchy (Duchy Nocne oraz Duchy z Lewej Strony) szturmują na jego duszę. To, co pochodzi ze strony prawej, jest dobre (prawe) i wiąże się z Bogiem, natomiast ze stroną lewą kojarzone jest zło.
- W *Wielkiej Improwizacji* do coraz gwałtowniejszych wystąpień przeciwko Najwyższemu prowokuje bohatera głos z lewej strony, w tym samym czasie głos z prawej strony usiłuje uspokoić Konrada, złagodzić ogarniające go prometejskie szaleństwo, a w konsekwencji – uratować jego duszę. Po raz kolejny prawej stronie zostały więc przypisane atrybuty dobra, natomiast lewą Mickiewicz połączył z siłami nieczystymi, szatańskimi.
- W scenie III Ksiądz Piotr dokonuje na Konradzie egzorcyzmu i od tej pory Konrad przestaje być prometejskim buntownikiem, a staje się pełnym pokory, cierpiącym Hiobem.

Wniosek (uogólnienie):

Wygrana dobra daje nadzieję na to, że Konrad stanie się zbawcą narodu.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Sądu Ostatecznego* (obraz) Hansa Memlinga (kontekst kulturowy).

Przykłady z dzieła:

- Tradycyjny obraz psychomachii (walki dobra ze złem o ludzką duszę) przedstawiony jest na obrazie Hansa Memlinga.
- Punktem odniesienia Memling uczynił siedzącego na tronie Chrystusa, którego umieścił w górnej partii centralnej części panelu, dokładnie nad ważącym ludzkie dusze archaniołem Michałem.
- Wszystko, co znajduje się po prawicy Chrystusa, jest dobre, dlatego też prawe skrzydło tryptyku prezentuje raj, do którego podążają zbawieni. Lewe skrzydło (to, co po lewicy Jezusa) zawiera przerażające sceny piekielne – widać demony pastwiące się nad duszami potępionych.

Wniosek (uogólnienie):

Anioły i diabły walczą o ostateczne przeznaczenie ludzkiej duszy – zbawienie lub potępienie.

Podsumowanie

Dobro i zło toczą odwieczną walkę o ludzkie dusze. Czy w III części *Dziadów* zwycięży dobro? Tego nie wiadomo. Mickiewicz nie pokazuje losów Konrada na zesłaniu, zapowiada jedynie możliwość jego tryumfalnego powrotu jako męża ukrytego pod imieniem *czterdzieści i cztery*.

Zadanie 28.

Czym dla człowieka może być wolność?

Omów zagadnienie na podstawie *Dziadów* części III Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Życie w wolnym kraju daje ludziom poczucie bezpieczeństwa, czyni ich szczęśliwymi i dumnymi.
- Kiedy wolność jest zagrożona, żaden obszar życia nie jest stabilny.

Zajęcie stanowiska (teza)

Człowiek, który dąży do wolności, gotów jest zapłacić najwyższą cenę.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Dziadów* cz. III Adama Mickiewicza.

Przykłady z utworu:

- W III cz. *Dziadów* Gustaw-Konrad zmaga się z utratą własnej wolności oraz zniewoleniem narodu.
- W scenie więziennej dokonuje się przemiana bohatera – umiera Gustaw, rodzi się Konrad. Bohater przestaje być romantycznym kochankiem gotowym oddać życie za ukochaną, teraz – już jako Konrad – jest bojownikiem poświęcającym się walce o wolność własną, swojego narodu i ludzkości.
- Pragnienie wolności doprowadza Konrada na skraj katastrofy. Jego determinację spróbują wykorzystać siły piekielne, opętując go i popychając do konfrontacji z Bogiem. Stawką jest nie tylko życie bohatera, lecz także zbawienie – bądź potępienie – jego duszy.
- Mickiewicz pozostawia zakończenie III części *Dziadów* otwarte, nie wyjaśnia, jak kończą się losy Konrada. Możemy się jednak domyślać, że w przyszłości wróci on z zesłania i – jako mąż ukryty pod tajemniczym imieniem *czterdzieści i cztery* – zostanie wskrzesicielem narodu, że przyniesie swym rodakom wytęsknioną i umiłowaną wolność.

Wniosek (uogólnienie):

Główny bohater w poszukiwaniu wolności jest gotów rzucić wyzwanie nawet Bogu.

2. Odwołanie do kontekstu – np. bajki *Ptaszki w klatce* Ignacego Krasickiego (kontekst literacki).

Przykłady z dzieła:

- Rozmowa dwóch czyżyków w bajce Krasickiego ukazuje wartość wolności. Pierwszy z ptaków znakomicie czuje się w uwięzieniu, drugi tęskni za wolnością.
- Pierwszy jest młody, nigdy nie zakosztował smaku wolności, urodził się w klatce i nie zna świata rozciągającego się poza kratami tego więzienia. Ze zdziwieniem pyta więc starego, dlaczego ten płacze.
- Stary czyżyk kiedyś żył na zewnątrz, ale stracił wolność i od tej pory cierpi, marząc o powrocie na swobodę.

Wniosek (uogólnienie):

Za wolność warto zapłacić utratą wygód i przywilejów.

Podsumowanie

Gustaw-Konrad, główny bohater III części *Dziadów* Adama Mickiewicza, nie potrafi przestać myśleć o wolności. Dla siebie, ale także dla swoich rodaków. To właśnie z troski o nich gotów jest nie tylko walczyć z carem, lecz także rzucić wyzwanie samemu Bogu. Utwór Krasickiego zaś należy odczytywać jako alegorię ludzkich dążeń do wolności, stanu naturalnego dla każdego człowieka.

Zadanie 29.

Motyw samotności.

Omów zagadnienie na podstawie *Dziadów* części III Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Od najdawniejszych czasów istnieli ludzie, którzy szukali samotności, np. chrześcijańscy pustelnicy dobrowolnie udawali się do pustelni, gdzie oddawali się modlitwie i medytacji.
- Samotność w życiu bohaterów odgrywa bardzo ważną rolę – podkreśla ich indywidualny, podmiotowy charakter oraz misję, którą mają wypełnić.

Zajęcie stanowiska (teza)

Samotność jest próbą, na jaką wystawiani są bohaterowie literaccy, a także dowodem ich nieprzeciętności.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Dziadów* cz. III Adama Mickiewicza.

Przykłady z utworu:

- Głównego bohatera dramatu poznajemy w scenie *Prologu* jako Więźnia osadzonego w pojedynczej celi klasztoru bazylianów zamienionego na więzienie. Zatem już na wstępie bohater mierzy się z samotnością.
- W kulminacyjnej scenie utworu – *Wielkiej Improwizacji* – Konrad zdaje sobie sprawę z własnego osamotnienia. Ceną nieprzeciętności jest bowiem brak zrozumienia przez bliźnich. Uważa się za twórcę ponadprzeciętnego, wybitnego. Jego poezja nie będzie czytana przez śmiertelnych, wyrasta daleko ponad ziemskie przestrzenie.
- Konrad jest skazany na samotną walkę – toczy ją nie tylko z carem, lecz również z Bogiem. Żąda od Stwórcy, by ten podzielił się z nim władzą nad ludzkimi duszami. Gdy Bóg nie reaguje, Konrad zapala się w swym gniewie, aż do granicy bluźnierstwa.
- Z pomocą Konradowi przychodzi Ksiądz Piotr, który egzorcyzmami wypędza z bohatera złego demona. Okazuje się więc, że samotność Konrada nie jest bezwarunkowa, że czasami przydatna staje się pomoc z zewnątrz. Fakt, że pomocy udziela ksiądz, można traktować jako dowód boskiej ingerencji w losy bohatera.

Wniosek (uogólnienie):

Konrad jest samotny nie tylko jako niezrozumiany poeta, lecz także jako buntownik walczący z carem i Bogiem.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Lalki* Bolesława Prusa (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- W powieści Prusa o samotności można mówić w kontekście losów głównego bohatera – Stanisława Wokulskiego.
- Wokulski, choć otoczony ludźmi, w istocie jest człowiekiem bardzo samotnym. Jego dążenia, pragnienia oraz pasja do nauki i chęć tworzenia wynalazków spotykają się z niezrozumieniem nawet wśród najbliższych mu osób, np. przyjaciela Ignacego Rzeckiego. Samotność Wokulskiego pogłębia również nieszczęśliwa miłość do Izabeli Łęckiej.

Wniosek (uogólnienie):

Podejmowane przez Wokulskiego działania w każdej dziedzinie pozostają dla wszystkich niezrozumiałe, co czyni bohatera samotnikiem.

Podsumowanie

Jak dowodzi literatura, jednostki wybitne muszą doświadczać samotności i niezrozumienia. Pozostawione samym sobie lub izolujące się od bliźnich z własnej woli, mogą zajrzeć w głąb własnej duszy, rozważyć swoje życie.

SAMOTNOŚĆ

osamotnienie, wyobcowanie, wykluczenie, odizolowanie, odosobnienie, alienacja

Wprowadzenie

Samotność w znaczeniu dosłownym oznacza oddzielenie od innych. Jest to również niemożność porozumienia się pomimo obecności ludzi wokół. Samotnym można być z wyboru (dobrowolna izolacja ze względu np. na motywacje religijne lub osobiste), z przymusu (w wyniku zrządzenia losu), z powodu obcości, inności (wykluczenie np. jednostek wybitnych czy osób pochodzących z innych kręgów kulturowych lub społecznych), z powodu opuszczenia przez innych, odrzucenia (pozostanie samemu po odejściu bliskich osób).

Motyw samotności w literaturze

Jan Parandowski, *Mitologia grecka*

Samotność w mitologii bywa karą za sprzeciw wobec bogów. Zarówno Prometeusz, jak i Syzyf przeżywają swoją karę w odosobnieniu. Tytan cierpi, przykuty do skał Kaukazu, a król Koryntu wykonuje mozolną i bezsensowną pracę, która nigdy się nie kończy.

Sofokles, *Antygona*

Antygona jako jedyna buntuje się przeciw zarządzeniu Kreona. Dumna i skupiona na celu, chce pogrzebać brata za wszelką cenę, przez co inni opuszczają ją w obawie przed gniewem króla. Jest samotna także w chwili śmierci.

Adam Mickiewicz, *Romantyczność*

W tym poetyckim manifeście romantyzmu pojawia się postać Karusi, dziewczyny samotnej, obłąkanej z miłości, widzącej nierzeczywiste zjawiska. Dziewczyna wśród tłumu jest samotna, nikt bowiem nie rozumie tego, co ona czuje i widzi.

Juliusz Słowacki, *Kordian*

Kordian, który już w młodości odczuwa bezsens istnienia i wyobcowanie, pogłębia swoją alienację w czasie podróży po Europie. W trakcie jej trwania traci kolejne złudzenia i dąży do dokonania zamachu na cara. Pozbawiony wsparcia ze strony spiskowców, podejmuje się tego czynu w pojedynkę.

Stefan Żeromski, *Przedwiośnie*

Główny bohater to urodzony w azerskim Baku potomek imigrantów z Polski. Po wybuchu rewolucji, stracie całego majątku i śmierci matki udaje się z ojcem w podróż do ojczyzny przodków. Seweryn Baryka nie dociera jednak do celu wyprawy, a osamotniony Cezary nie czuje żadnego związku emocjonalnego z odrodzonym państwem polskim – nie rozumie ludzi wzruszonych na widok słupów granicznych i nie podziela euforii z powodu odzyskanej niepodległości. Jest rozczarowany, bo opowieści ojca o Polsce „szklanych domów" nie znajdują żadnego potwierdzenia w rzeczywistości. Wszędzie, gdzie się pojawia – w Warszawie, Nawłoci, Chłodku – czuje się tylko gościem.

Albert Camus, *Dżuma*

Epidemia wymusza na mieszkańcach Oranu zamknięcie bram miasta. Przez to uwięzione w nim zostają także osoby, które znajdują się tam przejazdem, jak np. Rambert. Odczuwa on samotność wyjątkowo dotkliwie i dąży do powrotu do domu i ukochanej.

Czesław Miłosz, *Campo di Fiori*

Podmiot liryczny w wierszu zastanawia się nad przyczynami samotności umierających ludzi. Ilustracją do tych rozważań są dwie sceny: śmierć ostatnich mieszkańców getta warszawskiego w sąsiedztwie rozbawionego tłumu i egzekucja Giordana Bruna pośród zajętych codziennymi sprawami przekupniów z Campo de' Fiori.

Bolesław Prus, *Lalka*

Zadanie 30.

Miłość – siła destrukcyjna czy motywująca do działania?

Omów zagadnienie na podstawie *Lalki* Bolesława Prusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Sprawdź w Vademecum PP
Lalka, s. 203–210

Wprowadzenie

- Miłość jest jednym z najsilniej przeżywanych uczuć, dlatego zarówno w sytuacji, gdy jest odwzajemniona, jak i gdy wzajemności brakuje, mocno oddziałuje na życie człowieka.
- Może przyczynić się do jego przemiany i rozwoju albo pogrążyć go w rozpaczy i marazmie.

Sprawdź w Vademecum PR
Lalka, s. 231–238

Zajęcie stanowiska (teza)

Miłość bywa zarówno siłą niszczącą, jak i budującą, motywującą do doskonalenia siebie.

Poszukaj motywów i kontekstów
app.nowa terazmatura.pl
Kod: 6T61SH
Katalog motywów:
Miłość

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Lalki* Bolesława Prusa.

Przykłady z utworu:

- Miłość Wokulskiego do Izabeli Łęckiej była zarówno katalizatorem działań podejmowanych przez bohatera, jak i przyczyną jego załamania.
- Pod wpływem uczucia bohater zgromadził majątek, aby przyćmić brak arystokratycznego pochodzenia.
- Próbował zdobyć przychylność Izabeli hojnymi wydatkami i czynami (np. wykupił zobowiązania Łęckiego i darował mu długi, nabył kamienicę po zawyżonej cenie, stał się właścicielem klaczy i pojedynkował z baronem Krzeszowskim, kupił aplauz dla aktora lubianego przez Łęcką).
- Miłosne zauroczenie sprawiło, że Wokulski długo nie konfrontował się z faktem, że nie ma szans na odwzajemnienie uczuć przez kobietę z wyższej sfery.
- W zderzeniu z prawdą o Izabeli bohater poniósł klęskę – nie był w stanie dalej żyć (być może w sensie dosłownym).

Wniosek (uogólnienie):

Miłość w życiu Wokulskiego okazała się siłą destrukcyjną, ponieważ bohater przeżywał ją w sposób romantyczny – idealizował obiekt westchnień, traktował Izabelę jak anioła, a nie kobietę, która oprócz zalet ma też wady.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Potopu* Henryka Sienkiewicza (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Miłość Kmicica do Oleńki Billewiczówny przyczyniła się do przemiany bohatera.
- Początkowo Kmicic był szlachetnym, ale porywczym młodzieńcem, działającym w sposób impulsywny, np. w odwecie za zabicie kompanów spalił Wołmontowicze, czym utracił częściowo przychylność ukochanej.
- Bohater postanowił służyć ojczyźnie, aby odzyskać dobre imię w oczach Oleńki. Mimo szlachetnych zamiarów i uczciwości za służbę u Radziwiłła został uznany za zdrajcę. Był to moment przełomowy, początek przemiany, do której siłę Kmicic czerpał z miłości do Oleńki.
- Andrzej Kmicic odkupił swoje winy jako Babinicz, m.in. obronił Jasną Górę, uratował króla. Dzięki swoim czynom zrehabilitował się i odzyskał przychylność Oleńki.

Wniosek (uogólnienie):

Miłość pozwoliła Kmicicowi się odrodzić, ale nie udałoby się to bez wyrozumiałej i wybaczającej postawy Oleńki.

Podsumowanie

Jak wynika z przywołanych przykładów, człowiek, który mimo starań nie zyskuje wzajemności, popada w marazm, często traci poczucie sensu. Ci, którzy otrzymują wzajemność, w imię uczucia są w stanie zmienić się na lepsze.

Zadanie 32.

→ Wskazówki do zadania 31. jawnego CKE, s. 16

→ Przykładowa realizacja (konspekt) zadania 31. jawnego CKE, s. 136

Jaką rolę w relacjach międzyludzkich odgrywają majątek i pochodzenie?

Omów zagadnienie na podstawie *Lalki* Bolesława Prusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Od najdawniejszych czasów społeczeństwa dzieliły się na warstwy według kryteriów pochodzenia i stanu majątkowego.
- Osoby należące do danej klasy miały podobne priorytety, pozostawały obojętne na doświadczenia innych warstw.

Zajęcie stanowiska (teza)

Pochodzenie i majątek negatywnie wpływały na relacje między ludźmi z różnych grup społecznych.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Lalki* Bolesława Prusa.

Przykłady z utworu:

- Arystokraci ukazani w *Lalce* są próżni i niezdolni, by sprostać wyzwaniom epoki – dążą do zachowania *status quo* zapewniającego im wysoką pozycję (wyjątek stanowi Julian Ochocki).
- Gardzą niżej urodzonymi, nawet jeśli ci posiadają majątek – Wokulski, szlachcic z pochodzenia, jest traktowany z wyższością, protekcjonalnie.
- Choć nie znają się na prowadzeniu biznesów (książę, Łęcki), są zadłużeni oraz bezradni w obliczu rodzącego się kapitalizmu, interesownie zabiegają o względy kupca.
- Mieszczanie (subiekci, Żydzi, Niemcy) skupiają się na zarabianiu pieniędzy i nie myślą o sprawach publicznych.
- Lud żyje na granicy przetrwania, inteligencja zaś jest nieliczna i słaba ekonomicznie.

Wniosek (uogólnienie):

Różnice majątkowe i związane z pochodzeniem nie pozwalają wykorzystać potencjału ludzkiego – osoby z niższych warstw nie mają szans na awans społeczny, nawet jeśli są wartościowe.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Weselne rozmowy między osobami z różnych grup społecznych ukazują brak wzajemnego zrozumienia i napięcia społeczne.
- Inteligenci uciekają od problemów życia w sztukę i chłopomanię. Ich zainteresowanie mieszkańcami wsi jest powierzchowne (np. Pan Młody zachwyca się urodą żony i jej kolorowym strojem), nie znają realiów życia wiejskiego (np. rozmowa Radczyni z Kliminą obnażająca ignorancję w kwestii upraw), chcą widzieć wieś jako miejsce spokojne i wesołe (Poeta, Dziennikarz).
- Chłopi mają aspiracje społeczne, pragną stać się równoprawną częścią narodu.
- Inteligencja nie potrafi odpowiedzieć na ich oczekiwania, jest niezdolna do przywództwa (Gospodarz przekazuje złoty róg symbolizujący szansę na wolność Jaśkowi, chłopak go gubi, schylając się po czapkę z piórami).

Wniosek (uogólnienie):

Wynikające z pochodzenia różnice kulturowe oraz skostniałe przekonania sprawiają, że poszczególne grupy społeczne nie są w stanie porozumieć się i zjednoczyć w dążeniu do wolności.

Podsumowanie

Przywołane przykłady potwierdzają, że pochodzenie i majątek negatywnie wpływały na rozwój relacji między ludźmi z różnych warstw – hamowały wykorzystanie potencjału ludzkiego, rozwój, szanse na poprawę jakości życia i odzyskanie wolnej ojczyzny.

Zadanie 33.

Konfrontacja marzeń z rzeczywistością.

Omów zagadnienie na podstawie *Lalki* Bolesława Prusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Ludzie mają marzenia i chcą je realizować. To właśnie one motywują ich do działania, dają odwagę i determinację w dążeniu do ich spełnienia.
- Marzenia przyczyniają się też do postępu w wielu dziedzinach, bo dzięki nim to, co wydawało się niemożliwe, staje się możliwe. Nie zawsze jednak marzenia się spełniają.

Zajęcie stanowiska (teza)

W dążeniu do realizacji marzeń trzeba wykazać się wiarą i determinacją, często pokonywać wiele przeszkód tworzonych przez rzeczywistość, trzeba również liczyć się z porażką.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Lalki* Bolesława Prusa.

Przykłady z utworu:

- Stanisław Wokulski to bohater, który dąży do spełnienia swoich marzeń mimo barier, które przed nim stoją. Marzył o zdobyciu wykształcenia. Był pasjonatem nauki, dlatego – choć go wyśmiewano i drwiono z jego ambicji – został uczniem szkoły przygotowawczej, a potem studentem Szkoły Głównej. W realizacji marzeń przeszkodził mu udział w powstaniu styczniowym.
- Największym marzeniem Wokulskiego stało się zdobycie uczucia arystokratki Izabeli Łęckiej. Podporządkował mu całe swoje życie i wszystkie działania. Wiedział jednak, że różnice i uprzedzenia klasowe nie pozwolą mu na realizację tego marzenia, dlatego podejmował wiele działań zmierzających do zbliżenia się do Izabeli. W ich efekcie zyskał nadzieję, że dumna arystokratka zgodzi się go poślubić. Jednak rzeczywistość okazała się brutalna. Po odkryciu, że był tylko zabawką w świecie panny Izabeli, i nieudanej próbie samobójczej nigdy już nie wrócił do równowagi psychicznej i tajemniczo zniknął z Warszawy.

Wniosek (uogólnienie):

Marzenia Wokulskiego zostały unicestwione przez rzeczywistość, w jakiej żył – konwenanse społeczne oraz nieodwzajemnione uczucie.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Opowieść o szklanych domach przedstawiona synowi przez Seweryna Barykę ukazywała sposób rozwiązania problemów społecznych Polski po odzyskaniu niepodległości. Była ona także symbolem marzeń pokoleń Polaków, którzy wolną ojczyznę pragnęli widzieć jako kraj nie tylko wolny, lecz także sprawiedliwy, pozbawiony nierówności i kontrastów społecznych.
- Wizja ta prowadziła Cezarego do nieznanej mu ojczyzny. Rzeczywistość przygranicznego miasteczka, jego bieda i zaniedbanie rozczarowały młodego Barykę, który zrozumiał, że wizja szklanych domów była tylko marzeniem.

Wniosek (uogólnienie):

Przedstawiona w *Przedwiośniu* wizja ukazuje, że marzenia często okazują się nierealne i niemożliwe do realizacji w konkretnej rzeczywistości.

Podsumowanie

Mimo że marzenia często ponoszą klęskę w konfrontacji z rzeczywistością, to nigdy nie należy z nich rezygnować. Trzeba wierzyć w możliwość ich realizacji i walczyć o nie, bo człowiek pozbawiony marzeń pogrążyłby się w stagnacji i marazmie.

Zadanie 34.

Miasto – przestrzeń przyjazna czy wroga człowiekowi?

Omów zagadnienie na podstawie *Lalki* Bolesława Prusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Poszukaj motywów i kontekstów

app.nowa terazmatura.pl
Kod: HWV21U

Katalog motywów
Miasto

Wprowadzenie

- Jako bohater literacki miasto pojawia się już w najdawniejszych dziełach, np. starożytną grecką Troję uwiecznił Homer w *Iliadzie*, z Tebami łączą się dzieje rodu Labdakidów opisane w *Antygonie* Sofoklesa.
- Niektóre z biblijnych miast zyskały rangę symbolu, np. Babilon stał się znakiem pychy i upadku moralnego, podobnie jak Sodoma i Gomora symbolizujące ognisko grzechu i rozpusty, a Jerozolima to miejsce święte.

Zajęcie stanowiska (teza)

Szczególnego znaczenia miasto nabrało w literaturze pozytywizmu. Stało się wówczas synonimem nowoczesności i postępu cywilizacyjnego, ale też związanych z nimi zagrożeń.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Lalki* Bolesława Prusa.

Przykłady z utworu:

- Warszawa ukazana w *Lalce* jest miastem pełnym kontrastów, co wynika ze zróżnicowania klasowego jej mieszkańców – żyją tu arystokracja, mieszczaństwo i biedota.
- Prus uwypukla kontrasty występujące w społeczeństwie poprzez opisy różnych dzielnic stolicy.
- Aleje Ujazdowskie, Łazienki i Ogród Botaniczny to przestrzenie, w których mieszka i bywa arystokracja. Przedstawiciele tej klasy są właścicielami eleganckich rezydencji i kamienic. Czas wypełnia im rozrywka: wizyty, spacery, przedstawienia teatralne.
- Powiśle to siedlisko brudu i biedy, miejsce upodlenia człowieka (mieszka tu Wysocki). Mieszkańcy Powiśla żyją w ruderach, pogrążeni w ubóstwie.
- Krakowskie Przedmieście i Podwale to rejon zamieszkiwany przez mieszczaństwo – tu też mieszczą się sklepy i warsztaty (sklep Wokulskiego).
- Przeciwieństwem Warszawy jest Paryż, który budzi podziw Wokulskiego nowoczesnością, poziomem życia, uporządkowaną strukturą miasta. Pod względem rozplanowania przypomina budowę żywego organizmu (gąsienicę) o symetrycznym układzie odnóży (szerokie ulice i parki zapewniające wentylację, a także kanalizacja). Ulice tętnią życiem, w kawiarniach i restauracjach można spotkać tłumy.

Wniosek (uogólnienie):

Warszawa ukazana w *Lalce* jest przestrzenią zarówno piękną, przyjazną, jak i wrogą, odrażającą. To, jakie oblicze ukazuje swoim mieszkańcom, zależy od ich pochodzenia i statusu materialnego.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Petersburg ukazany w *Zbrodni i karze* przypomina labirynt brudnych, ponurych i obskurnych budynków, z którego nie sposób się wyrwać (mieszkanie Raskolnikowa przypominające trumnę).
- Mieszkańcy żyją w nędzy, głodują, wpadają w nałogi, dopuszczają się przestępstw.
- Warunki życiowe w Petersburgu budzą w Raskolnikowie najgorsze instynkty – zabija lichwiarkę i jej siostrę.

Wniosek (uogólnienie):

Poprzez kreację głównego bohatera Dostojewski pokazuje, jak Petersburg niszczy człowieka i budzi w nim zło.

Podsumowanie

W XIX-wiecznych powieściach realistycznych miasta stanowią nie tylko przestrzeń i tło wydarzeń, lecz także stają się równoprawnym bohaterem powieści, żywym organizmem. Za pomocą portretów miast pisarze diagnozowali ważne zjawiska społeczne.

MIASTO

metropolia, przestrzeń, miejsce, miejscowość, aglomeracja, teren

Wprowadzenie

Miasto – teren o zwartej zabudowie i gęstym zaludnieniu, siedziba władz administracyjnych, centrum handlu i kultury. W związku z tym, że w mieście na małym obszarze są skupieni różnorodni ludzie – a więc stanowi mikroświat – jest ono często opisywane, zwykle jako tło wydarzeń, m.in. w literaturze.

Motyw miasta w literaturze

Homer, *Iliada*

Troja (zwana też Ilionem, od imienia legendarnego założyciela Ilosa) zostaje przez Homera ukazana w trakcie trwającej już dziesiąty rok wojny, podczas oblężenia. Homer drobiazgowo przedstawia kulturę materialną i duchową starożytnej Grecji. Szczegółowo opisuje wytwory rąk ludzkich (pałac króla Priama, statki, uzbrojenie, przedmioty codziennego użytku), obyczaje (uczty, pogrzeby, pojedynki). Jednocześnie nadaje swoim bohaterom i ich przeżyciom wymiar uniwersalny. Ukazuje ponadczasowe prawdy o naturze człowieka.

Adam Mickiewicz, *Bakczysaraj w nocy*

Miasto Bakczysaraj zachwyciło Mickiewicza swym orientalnym charakterem. Poeta podziwiał wspaniałe zabytki architektury muzułmańskiej – meczety i pałace dawnych władców chanatu krymskiego. Chłonął atmosferę obcego kulturowo miejsca, z odmiennymi obyczajami, strojami, zajęciami mieszkańców. Aby oddać egzotykę tego miasta, wprowadził do utworu wiele orientalnych elementów (np. obco brzmiące nazwy związane z islamem).

Bolesław Prus, *Lalka*

Prus w *Lalce* zawarł niezwykle realistyczny obraz Warszawy 2. połowy XIX w. Dokładnie opisał autentyczne miejsca, nakreślił panoramę społeczną miasta. Pisarz w mistrzowski sposób oddał obyczaje, mentalność, poglądy, a nawet mowę mieszkańców stolicy. Całkowitym przeciwieństwem Warszawy jest idealizowany przez Wokulskiego Paryż. W oczach głównego bohatera to miasto idealne: uporządkowane, rozplanowane w przemyślany sposób, o przestronnych, szerokich ulicach zapewniających dopływ świeżego powietrza i systemie kanalizacji chroniącym przed rozwojem chorób. Panuje tu nowoczesność i postęp, a ludzi nie dzieli się według klas społecznych.

Fiodor Dostojewski, *Zbrodnia i kara*

Akcja *Zbrodni i kary* rozgrywa się w Petersburgu. Ulice miasta i wnętrza budynków są brudne, obskurne, ciasne, duszne i cuchnące. Ponury obraz miasta uzupełniają jego mieszkańcy – w większości nieprzyjemni, zapijaczeni lub zdegenerowani. Realistyczne i niezwykle sugestywne opisy stanów psychicznych postaci, często zbliżających się do granicy obłędu, korespondują z obrazem miasta – pułapki i labiryntu bez wyjścia, a także z całościową wizją świata przedstawionego w powieści Dostojewskiego.

Albert Camus, *Dżuma*

Narrator rozpoczyna swoją opowieść i ją kończy opisem miasta Oran, w którym rozprzestrzenia się dżuma. Mieszkańcy żyją w izolacji od świata przyrody. Przestrzeń Oranu przypomina labirynt, w którym człowiek czuje się więźniem. Miasto o zamkniętych bramach staje się niczym pułapka, w której bohaterowie powieści muszą zmierzyć się nie tylko z chorobą, lecz także z samotnością, śmiercią i niezawinionym cierpieniem.

Olga Tokarczuk, *Profesor Andrews w Warszawie*

Warszawa została ukazana w utworze jako miasto labirynt (plątaniny ulic, tuneli i przejść oraz skupiska bloków), profesor Andrews jest skazany na błądzenie w nieznanej przestrzeni. Telefony są wyłączone, po ulicach jeżdżą czołgi i wozy pancerne, wszędzie jest pełno wojska – to oznaka zniewolenia. Warszawa staje się więc symbolem zagubienia w rzeczywistości, podważenia dotychczas znanego porządku.

Zadanie 35.

Czym dla człowieka mogą być wspomnienia?

Omów zagadnienie na podstawie *Lalki* Bolesława Prusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Pamięć jest funkcją, która pozwala człowiekowi przetrwać, odnaleźć się w otaczającym świecie, zrozumieć, kim jest.
- Wspomnienia mogą wywołać różne emocje, złe i dobre. Czasem dają siłę, by mierzyć się z rzeczywistością, zwłaszcza wtedy, gdy można z nich wyciągnąć wnioski i uczyć się na popełnionych błędach.

Zajęcie stanowiska (teza)

Wspomnienia pomagają nadać życiu sens, radzić sobie z problemami, oderwać się od przygnębiającej rzeczywistości.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Lalki* Bolesława Prusa.

Przykłady z utworu:

- Wspomnienia Ignacego Rzeckiego pozwalają zrozumieć, jak się kształtowały jego poglądy, uznawana hierarchia wartości, skąd się wzięły jego obecne zachowania. Pozwalają zrozumieć tęsknotę starego subiekta za stylem handlu z lat jego młodości.
- Powroty Rzeckiego do przeszłości są formą ucieczki od rzeczywistości, w której Rzecki nie potrafi się odnaleźć. Wspomnienia przyjaźni z Augustem Katzem w Rzeckim ciągle budzą wzruszenie, zwłaszcza przez okoliczności śmierci przyjaciela. Stary subiekt wraca pamięcią do swojego udziału w węgierskiej kampanii Wiosny Ludów, traktuje ten czas jako najlepszy okres w swoim życiu.
- *Pamiętnik starego subiekta* jest także źródłem informacji o przeszłości Wokulskiego – ukazuje młodego chłopaka wyrastającego ponad przeciętność, ambitnego, uparcie dążącego do realizacji marzeń. Przedstawia, jak Wokulski poświęca swoje marzenia o karierze naukowej sprawie niepodległości (uczestniczy w konspiracyjnych spotkaniach, walczy w powstaniu styczniowym, a na koniec zostaje zesłany na Sybir). Pokazuje stan Wokulskiego po powrocie z zesłania (trudności z odnalezieniem się w ojczyźnie, małżeństwo z Minclową jako wyraz ostatecznego pożegnania z marzeniami, drobnomieszczański żywot, śmierć żony i niezrozumiała dla Rzeckiego decyzja o wyjeździe na wojnę rosyjsko-turecką).

Wniosek (uogólnienie):

Wspomnienia zawarte w *Pamiętniku starego subiekta* prowadzonym przez Ignacego Rzeckiego ukazują czytelnikowi obraz bohatera, a także losy jego najlepszego przyjaciela – Stanisława Wokulskiego.

2. Odwołanie do kontekstu – np. fraszki *Do gór i lasów* Jana Kochanowskiego (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Jan Kochanowski we fraszce *Do gór i lasów* powraca do lat młodości, doświadczeń, które go ukształtowały jako poetę i jako człowieka.
- W utworze wspomina o swoich podróżach, uczelniach, na których zdobywał wykształcenie, wymienia swoje profesje i zaszczyty.

Wniosek (uogólnienie):

Wspomnienia służą odkrywaniu przeszłości podmiotu lirycznego, pozwalają zrozumieć jego decyzje, stany emocjonalne, obecny charakter.

Podsumowanie

Wspomnienia stanowią niezwykle ważny element życia człowieka. Przyglądając się sobie sprzed lat, możemy ocenić swoje postępowanie i decyzje, a dzięki płynącym z tego wnioskom – lepiej rozumieć siebie i innych oraz uniknąć dawnych błędów.

Henryk Sienkiewicz, *Potop* (fragmenty)

Zadanie 36.

Postawy odwagi i tchórzostwa.

Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Potopu* Henryka Sienkiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Sprawdź w Vademecum PP
Potop, s. 210–217

Sprawdź w Vademecum PR
Potop, s. 238–245

Wprowadzenie

- W obliczu trudnych sytuacji ludzie przyjmują różne postawy – odważnie mierzą się z zagrożeniami bądź się wycofują, pozostają bierni.
- Akty odwagi od zawsze wzbudzają szacunek i podziw, o czym świadczą liczne dzieła literackie, tchórzostwo zaś jest postrzegane jako słabość.

Zajęcie stanowiska (teza)

Jednym z czynników decydujących o tym, czy ktoś potrafi wykazać się odwagą, czy pozostanie tchórzem, jest umiejętność poświęcenia się dla dobra sprawy.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Potopu* Henryka Sienkiewicza.

Przykłady z utworu:

- W *Potopie* możemy wskazać zarówno bohaterów, którzy wyróżniają się odwagą, jak i tych, którzy zasługują na miano tchórzy.
- Andrzej Kmicic jest przykładem osoby wykazującej się odwagą. Dzięki podstępnemu wysadzeniu kolubryny udaremnił plany Szwedów związane z zaatakowaniem Jasnej Góry.
- Ważnym przykładem odwagi jest postawa przeora Augustyna Kordeckiego. Choć ksiądz nie uczestniczył w walkach, to swoją postawą dodawał otuchy ludowi i walczącym, przekonywał, by w starciu z wrogiem się nie poddawać.
- Uosobieniem tchórzostwa w *Potopie* jest Janusz Radziwiłł, który postanowił poddać Litwę królowi Szwecji w zamian za korzyści (marzył o polskiej koronie).
- Za tchórza można uznać także Hieronima Radziejowskiego, który popadł w konflikt z królem i ściągnął Szwedów do Polski.

Wniosek (uogólnienie):

Odwaga wyróżnia tych bohaterów *Potopu*, którzy kierują się dobrem wspólnym, są prawdziwymi patriotami. Tchórzostwo cechuje postacie, które dążą do osiągnięcia własnych korzyści.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Dżumy* Alberta Camusa (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- W powieści postawy odwagi i tchórzostwa wiążą się z epidemią dżumy.
- Doktor Bernard Rieux i Jean Tarrou odważnie stawiają czoła chorobie – czują, że ich obowiązkiem jest pomaganie chorym.
- Dziennikarz Raymond Rambert chce uciec z Oranu, ale po pewnym czasie zaczyna pomagać w ochotniczych formacjach. Gdy nadarza się okazja do ucieczki, postanawia jednak zostać.
- Postawę Cottarda można określić jako tchórzostwo – jest to jedyna osoba w miasteczku ciesząca się z dżumy. Wybuch epidemii chroni go przed aresztowaniem za działalność przestępczą.

Wniosek (uogólnienie):

Postawa odwagi wobec epidemii wiąże się z różnymi motywacjami bohaterów – z poczuciem powołania do niesienia pomocy, z przekonaniem o konieczności walki ze złem, z odpowiedzialnością za dobro ogółu. Tchórzostwo Cottarda wynika z egoizmu.

Podsumowanie

Przywołane przykłady przekonują, że jednostki zdolne do odwagi to ludzie, którzy potrafią kierować się wyższymi wartościami, przedłożyć dobro ogółu nad własne. Bohaterowie, którym można przypisać tchórzostwo, kierują się własnymi korzyściami.

Fiodor Dostojewski, *Zbrodnia i kara*

Zadanie 37.

Walka człowieka ze swoimi słabościami.

Omów zagadnienie na podstawie *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Sprawdź w Vademecum PP *Zbrodnia i kara*, s. 218–221

Sprawdź w Vademecum PR *Zbrodnia i kara*, s. 246–249

Wprowadzenie

- Wszyscy ludzie mają jakieś słabości, ale u każdego mogą one wiązać się z innymi zachowaniami, mniej lub bardziej szkodliwymi dla siebie i otoczenia.
- Są ludzie, którzy walczą z wybuchowym charakterem, nieśmiałością lub strachem. Są ludzie, którzy walczą z zazdrością bądź własną pychą.
- Jeszcze inni mierzą się ze skłonnością do złych czynów, brakiem odpowiedzialności, egoizmem, uleganiem cudzym wpływom czy tchórzostwem.

Zajęcie stanowiska (teza)

Walka ze słabościami wymaga siły, którą można znaleźć dzięki innym ludziom.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego.

Przykłady z utworu:

- Rodion Raskolnikow, w przekonaniu, że jest wybitną jednostką, która może dokonywać czynów wykraczających ponad zasady moralne, zabił lichwiarkę. Uważał, że dzięki temu świat stanie się lepszy.
- Zbrodnia odcisnęła piętno na bohaterze – zadręczał się, miał koszmarne sny, odczuwał strach, nie był w stanie udźwignąć świadomości dokonanego czynu.
- Rozmowy z Sonią o morderstwie, próba przekonania dziewczyny o racji własnych argumentów, jej współczucie i zdecydowana postawa spowodowały, że Raskolnikow przyznał się do popełnienia zbrodni i odbył karę.

Wniosek (uogólnienie):

Dzięki wsparciu Soni Raskolnikow pokonał strach przed odpowiedzialnością za zbrodnię i odrodził się moralnie.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Dżumy* Alberta Camusa (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Dla dziennikarza Raymonda Ramberta wybuch epidemii w Oranie oznaczał uwięzienie.
- Bohater przede wszystkim myślał o własnym szczęściu, nie interesowały go losy mieszkańców Oranu – chciał wrócić do Paryża, spotkać się z ukochaną kobietą. Gdy legalne próby opuszczenia zadżumionego miasteczka nie przyniosły rezultatu (Rambert m.in. domagał się od dr. Rieux zaświadczenia o tym, że jest zdrowy), postanowił skorzystać z pomocy przemytnika.
- Zanim nadarzyła się okazja do wyjazdu, bohater przewartościował swoją postawę – zrozumiał, że problem dżumy dotyczy także jego, że w miasteczku są ludzie w podobnej sytuacji rozłąki z bliską osobą (dr Rieux). Dołączył do oddziałów sanitarnych i postanowił zostać w Oranie do końca epidemii.

Wniosek (uogólnienie):

Rambert, widząc cierpienie mieszkańców Oranu, zrozumiał, że po opuszczeniu miasteczka nie będzie szczęśliwy. Pokonał własny egoizm i podjął walkę z dżumą.

Podsumowanie

Przywołane przykłady bohaterów literackich potwierdzają, że w walce ze słabościami pomaga obecność innych ludzi – ich miłość, podobne doświadczenia, ich odwaga dają siłę, skłaniają do refleksyjnego spojrzenia na własne życie, przewartościowania dotychczasowych postaw.

Zadanie 38.

Motyw winy i kary.

Omów zagadnienie na podstawie *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Moralność to silnie zakorzeniony w ludzkich przekonaniach system norm i zespół zasad definiujących, co jest dobre, a co złe.
- Najczęściej zasady moralne określane są poprzez różnego rodzaju nakazy i zakazy wskazujące, co ludzie powinni czynić (gdyż jest to dobre), a czego robić im nie wolno (ponieważ jest to złe).
- Fundamentem poczucia sprawiedliwości jest od wieków przekonanie, że za złe uczynki człowieka spotyka kara. Znajdowało to odzwierciedlenie we wszystkich systemach, tak natury religijnej, jak i prawnej.

Zajęcie stanowiska (teza)

Przekonanie, że tam, gdzie jest wina, musi być i kara, znalazło swoje odzwierciedlenie w literaturze różnych epok.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego.

Przykłady z utworu:

- Główny bohater powieści, student Rodion Raskolnikow, morduje starą lichwiarkę, Alonę Iwanowną. Przypadkową ofiarą staje się również przyrodnia siostra zabitej, Lizawieta.
- Wina Raskolnikowa jest bezsprzeczna: popełnił podwójne morderstwo. Bohater dopuścił się swego czynu pod wpływem dwuznacznej moralnie teorii, akceptującej zbrodnię popełnianą w imię wyższych celów. Sam Raskolnikow był bardzo biedny, co przyczyniło się do podjęcia decyzji o zabiciu i obrabowaniu lichwiarki.
- Kara spada na bohatera wkrótce po popełnieniu zbrodni. Podwójne morderstwo, jakiego się dopuścił, niszczy jego psychikę. Popada w stan chorobowy, omdlewa podczas wizyty na komisariacie, gorączkuje, majaczy. W końcu nie wytrzymuje napięcia, przyznaje się do winy. Wyrokiem sądu zostaje skazany na osiem lat katorgi.

Wniosek (uogólnienie):

Dostojewski tworzy studium psychiki zbrodniarza, pokazując, że za wyrządzone zło winowajcę musi spotkać kara. Raskolnikow otrzymuje jednak szansę ocalenia człowieczeństwa i z tej szansy korzysta.

2. Odwołanie do kontekstu – np. ballady *Lilije* Adama Mickiewicza (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Wiarołomna żona zabija męża, który powraca z wyprawy wojennej. Jego zwłoki grzebie w gaju, a na grobie sieje kwiaty.
- Od tej pory nie zazna spokoju – nocami będzie ją prześladował duch zabitego męża, wzmagając w zabójczyni lęk przed karą. Ostatecznie winowajczyni zostanie zdemaskowana i pochłonięta przez ziemię.
- Romantycy potwierdzali moralną prawdę, dobitnie wyartykułowaną słowami starego pustelnika, że nie ma zbrodni bez kary.

Wniosek (uogólnienie):

Ludowe poczucie sprawiedliwości bazowało na przekonaniu, że zło musi zostać bezwzględnie ukarane, a tego, kto się dopuścił występku, spotkają surowe konsekwencje.

Podsumowanie

Twórcy podzielają przekonanie, że fundamentem porządku społecznego jest moralność wskazująca, co jest dobre, a co złe. Wina musi zostać ukarana, co pokazują zarówno realistyczna, psychologiczna powieść Dostojewskiego, jak i romantyczne ballady Mickiewicza.

Zadanie 39.

Ile człowiek jest gotów poświęcić dla innych?

Omów zagadnienie na podstawie *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Poświęcenie wiąże się z wyrzeczeniem, z pewnego rodzaju ofiarą, którą jesteśmy gotowi ponieść dla dobra innych.
- Umiejętność rezygnacji z własnego dobra na rzecz konkretnych osób lub ogółu zasługuje na podziw i uznanie, choć z reguły ci, którzy są gotowi do poświęceń, nie szukają poklasku.

Zajęcie stanowiska (teza)

Człowiek w imię miłości, współczucia, powołania czy ideałów jest zdolny poświęcić dla innych swoją wolność, godność, a nawet życie.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego.

Przykłady z utworu:

- W powieści Dostojewskiego na szczególną uwagę zasługują bohaterki. Pełne poświęcenia są trzy kobiety: Pulcheria Raskolnikowa (matka głównego bohatera), jego siostra Dunia oraz Sonia Marmieładow.
- Matka Rodiona Raskolnikowa odmawiała sobie wszystkiego, żyła w nędzy, aby tylko zapewnić dzieciom lepszy byt; poświęciła własne życie i zdrowie, aby wykształcić syna.
- Także siostra głównego bohatera, Dunia, zaręczyła się z majętnym, lecz przejawiającym despotyczny charakter Łużynem, aby pomóc bratu.
- Postacią kobiecą, która zasługuje na szczególną uwagę, jest Sonia Marmieładow, córka alkoholika. Dziewczyna poświęciła własną godność, moralność, aby zapewnić byt rodzinie – zdecydowała się na prostytucję.
- W imię miłości udała się na zesłanie wraz z Rodionem Raskolnikowem. Jej poświęcenie doprowadziło bohatera do moralnej odnowy.

Wniosek (uogólnienie):

Upór i poświęcenie bohaterek *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego są dowodami, że człowiek jest w stanie poświęcić bardzo wiele dla innych, szczególnie dla ratowania kogoś, kto jest mu najbliższy.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Dżumy* Alberta Camusa (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Gdy w Oranie wybucha epidemia dżumy, doktor Rieux poświęcił cały swój czas, wszystkie siły i umiejętności, aby ratować ludzi, mimo że w tym czasie jego żona śmiertelnie zachorowała.
- Także Jean Tarrou podjął walkę o życie ludzi – zgłosił się do doktora Rieux, aby stworzyć ochotnicze formacje do walki z dżumą, sam umarł jako ostatnia ofiara epidemii.

Wniosek (uogólnienie):

Poprzez swoje poświęcenie doktor Rieux i Jean Tarrou zasługują na miano świętych bez Boga. Podjęli trud walki dla dobra ogółu niczym Prometeusz, nie szczędząc własnych zasobów.

Podsumowanie

Poświęcenie jest wyrazem heroizmu człowieka, który jest w stanie ofiarować własną wolność, godność, a nawet życie dla ratowania innych ludzi. Przykłady bohaterów literackich potwierdzają, że ludzie zdolni do rezygnacji z siebie to osoby o wielkich sercach, wierne wyznawanym wartościom, skromne.

Zadanie 40.

Co może determinować ludzkie postępowanie?

Omów zagadnienie na podstawie *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Najwcześniejsze teksty kultury przynoszą opisy bohaterów, których działania są determinowane w różnoraki sposób, dzięki czemu możemy mówić o motywacjach fantastycznej (zjawiska i postacie nadprzyrodzone, ingerujące w życie ziemskie) czy metafizycznej (los, przeznaczenie, siły wyższe).
- Na co dzień ludzie są najczęściej motywowani społecznie (zewnętrznie) oraz psychologicznie (wewnętrznie), co zauważyli pisarze XIX-wieczni, tworzący w nurtach realistycznym oraz naturalistycznym.

Zajęcie stanowiska (teza)

Determinantami działań, jakie podejmują ludzie, mogą być zarówno czynniki zewnętrzne, jak i wewnętrzne.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego.

Przykłady z utworu:

- 23-letni były student wydziału prawa jest biednym, źle ubranym, często głodnym młodym człowiekiem. Mieszka w fatalnych warunkach, w maleńkim pokoiku, który sam nazywa trumną. Jest przekonany, że gdyby udało mu się zdobyć 3 tys. rubli, odmieniłby swoje życie: wrócił na studia, ukończył je, a następnie dostał dobrą pracę, dzięki której pomógłby wielu ludziom. Te zewnętrzne czynniki determinują działanie Raskolnikowa.
- Do nikczemnego działania napędzają bohatera również czynniki wewnętrzne. Mając duszę buntownika, Raskolnikow nie zgadza się na porządek świata, który określa jako niesprawiedliwy, bo niezgodny z rozumem, z logiką. W napisanym przez siebie artykule stawia tezę, że ludzie dzielą się na przeciętnych zjadaczy chleba (masę) oraz na wybitne jednostki, które w imię postępu dziejowego mogą więcej, gdyż „mają prawo" nawet zabić szarego człowieka.

Wniosek (uogólnienie):

Do zamordowania lichwiarki Rodiona Raskolnikowa popychają czynniki zewnętrzne (nędza, w jakiej żyje) oraz wewnętrzne (dwuznaczna moralnie teoria, dzięki której chce się przekonać, czy jest w stanie dokonać zbrodni).

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Proszę państwa do gazu* Tadeusza Borowskiego (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Szczególnie drastyczny przykład determinowania ludzkich działań przez czynniki zewnętrzne ukazuje w swych opowiadaniach obozowych Tadeusz Borowski.
- Bohater *Proszę państwa do gazu* jest świadkiem scen pokazujących, że człowiek, stojący w obliczu bezpośredniego zagrożenia własnego życia, gotów jest poświęcić życie innych, choćby najbliższych (jak matka, uciekająca przed własnym dzieckiem). Instynkt samozachowawczy wyłącza pozostałe, a pragnienie przetrwania staje się głównym czynnikiem determinującym wszelkie działanie.

Wniosek (uogólnienie):

W rzeczywistości obozów koncentracyjnych główną siłą determinującą ludzkie działanie stał się instynkt samozachowawczy, przejawiający się w dążeniu do przetrwania za wszelką cenę.

Podsumowanie

Utwory literackie, których autorzy dążą do takiej kreacji świata przedstawionego, by odzwierciedlał pewną prawdę o świecie, ukazują człowieka jako istotę determinowaną przede wszystkim poprzez czynniki zewnętrzne. Konstrukcja psychologiczna i moralna również mają znaczenie, jednak w sytuacjach skrajnych do głosu dochodzi instynkt nakazujący przetrwać.

Zadanie 41.

Motyw przemiany bohatera.

Omów zagadnienie na podstawie *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Motyw przemiany jest szczególnie inspirujący literacko, pozwala pokazać bohatera dynamicznego, wielowymiarowego, niejednoznacznego.
- Niektórzy bohaterowie ulegają słabościom, dają się ponieść zgubnym żądzom, jak pragnienie władzy (np. Makbet, tytułowy bohater utworu Williama Szekspira). Inni, jak Jacek Soplica z *Pana Tadeusza* czy Andrzej Kmicic z *Potopu*, porzucają nierozważny żywot awanturnika i dojrzewają do odpowiedzialności za siebie i ojczyznę.

Zajęcie stanowiska (teza)

Natura ludzka jest tak skomplikowana, że niektórzy przechodzą w swoim życiu przemianę wewnętrzną.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego.

Przykłady z utworu:

- Rodion Raskolnikow to student prawa, dążący do konkretnego celu – zdobycia wykształcenia. To kochający syn i brat. Wrażliwy człowiek wierny zasadom moralnym. Odczuwa solidarność z pokrzywdzonymi, słabymi, upadłymi. Jednak Petersburg, miasto nędzy i upadki moralnego, w którym żyje – wywołuje przemianę bohatera. Pragnie on sprawdzić, czy jest jednostką wybitną, zdolną do popełnienia zbrodni dla dobra ludzkości. Wprowadza swoją teorię w czyn – morduje siekierą lichwiarkę i jej siostrę.
- Po dokonaniu zbrodni życie Raskolnikowa staje się nie do zniesienia. Bohater nie może się pogodzić z faktem popełnienia morderstwa. Postanawia przyznać się do błędu.
- Ostateczna przemiana bohatera dokonuje się pod wpływem Soni – czytanie Biblii (historii o Łazarzu) z Sonią staje się przyczynkiem do jego przemiany duchowej. Bohater przyznaje się do winy i jest gotów przyjąć karę. Na Syberii Raskolnikow nawraca się, przechodzi duchową przemianę.

Wniosek (uogólnienie):

Rodion po dokonaniu zbrodni pragnie oczyszczenia duchowego. Ponosi karę, ale ostatecznie odnosi zwycięstwo – dzięki miłości do Soni i wierze w zbawczą moc Ewangelii bohater odzyskuje sens życia i się nawraca.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Potopu* Henryka Sienkiewicza (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Gwałtowny i lekkomyślny Andrzej Kmicic za swoje nikczemne czyny – rzeź Butrymów, podpalenie Wołmontowiczów, służbę księciu Radziwiłłowi – zostaje odrzucony przez ukochaną Oleńkę.
- Miłość do Oleńki i wierna służba Rzeczpospolitej sprawiają, że Kmicic pragnie zmienić swoje dotychczasowe postępowanie, przechodzi przemianę wewnętrzną. Pod zmienionym nazwiskiem dokonuje wielu bohaterskich czynów (walczy ze Szwedami, broni Jasnej Góry, ratuje życie króla Jana Kazimierza).

Wniosek (uogólnienie):

Andrzej Kmicic zdaje sobie sprawę ze swojego postępowania. Dokonuje szlachetnych czynów, aby odkupić winy.

Podsumowanie

Trudno jednoznacznie ocenić postępowanie bohaterów, którzy dopuścili się nikczemnych czynów, ponieważ wpływ na nie miało wiele czynników. Świadomość wyrządzonego zła i wyrzuty sumienia doprowadziły do przemiany moralnej bohaterów.

PRZEMIANA

zmiana, przekształcenie, metamorfoza, przeobrażenie, transformacja

Wprowadzenie

Przemiana może dotyczyć zmian zewnętrznych (wyglądu) oraz wewnętrznych (zmiana wyznawanych wartości, światopoglądu, drogi życiowej) postaci. Przemiana wewnętrzna często wywołana jest trudnym doświadczeniem, człowiek może też zmieniać się pod wpływem wiary, uczucia lub działania innych osób.

Motyw przemiany w literaturze

Biblia, przypowieść o synu marnotrawnym

W biblijnej przypowieści syn, który roztrwonił darowiznę ojca, wraca do ojczystego domu, aby prosić o przebaczenie. Zachodzi w nim przemiana – porzuca hulaszcze życie, aby w pokorze stanąć przed ojcem i przyznać się do popełnionych win.

William Szekspir, *Makbet*

Przepowiednia wiedźm budzi w Makbecie pragnienie władzy. Początkowo wątpi w słowa czarownic, przeraża go wizja popełnienia zabójstwa. Do zabicia Dunkana nakłania go żona. Okazuje się jednak, że pierwsza zbrodnia pociąga za sobą kolejne. Ze szlachetnego i odważnego rycerza, lojalnego sługi króla Makbet stopniowo zmienia się w bezwzględnego mordercę i tyrana, który zrobi wszystko, aby utrzymać się przy władzy i wyeliminować przeciwników.

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

Postacią, która ulega głębokiej przemianie, jest Jacek Soplica. W młodości zawadiaka, hulaka i awanturnik, zakochany do szaleństwa w córce Stolnika Horeszki – Ewie. Kiedy Stolnik nie wyraża zgody na jego ślub z Ewą, Jacek wpada w gniew i rozpacz. W przypływie wściekłości zabija Horeszkę. Zabójstwo Stolnika całkowicie zmienia życie Soplicy, który żałuje popełnionego czynu i postanawia odpokutować swoje grzechy. Z mściwego awanturnika dbającego o własne interesy staje się pokornym mnichem (na znak pokory przyjmuje imię Robak), służącym Bogu, oraz patriotą poświęcającym swoje życie ojczyźnie, mężnym żołnierzem i emisariuszem politycznym.

Henryk Sienkiewicz, *Potop*

Główny wątek powieści koncentruje się wokół losów Andrzeja Kmicica. To młody szlachcic, który pod wpływem wypadków dziejowych oraz miłości do kobiety przechodzi przemianę moralną i ideową. Bohater z lekkomyślnego zabijaki staje się prawdziwym patriotą, a z zaślepionego stronnika zdradzieckich Radziwiłłów – lojalnym poddanym króla Jana Kazimierza.

Fiodor Dostojewski, *Zbrodnia i kara*

Rodion Raskolnikow w wyniku skomplikowanych przemyśleń i analiz podejmuje decyzję o zabójstwie lichwiarki. Uznaje, że jest wybrańcem i nie obowiązują go ludzkie prawa, ponieważ usprawiedliwia go wyższa motywacja – zabija, aby pomóc innym. Okazuje się jednak, że po zabójstwie pogrąża się w poczuciu winy i wyrzutach sumienia. Ciąży mu grzech, choć wcześniej uważał, że jest on tylko konwencją obowiązującą przeciętnych ludzi. W przemianie pomaga mu Sonia – jej miłość i wiara doprowadzają Raskolnikowa do duchowego odrodzenia.

Albert Camus, *Dżuma*

Doświadczenie epidemii zmusza wszystkich mieszkańców Oranu do wprowadzenia zmian w ich życiu. W powieści przemianę przechodzi kilku bohaterów. Jednym z nich jest Rambert. Dziennikarz przybyły do miasta przed epidemią, początkowo za wszelką cenę chce uciec, ale w pewnym momencie dochodzi do wniosku, że związał się już z miastem i jego mieszkańcami i nie mógłby być szczęśliwy poza murami, wiedząc, że jego towarzysze wciąż są tam uwięzieni.

Stanisław Wyspiański, *Wesele*

Zadanie 42.

Co utrudnia porozumienie między przedstawicielami różnych grup społecznych?

Omów zagadnienie na podstawie *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Sprawdź w Vademecum PP *Wesele*, s. 247–255

Sprawdź w Vademecum PR *Wesele*, s. 278–286

Wprowadzenie

- Dawniej społeczeństwo było zhierarchizowane – podzielone na stany, które różniły się obowiązkami i przywilejami.
- O przynależności do danej grupy decydowały takie kryteria, jak pochodzenie oraz majątek. Z czasem istotnym czynnikiem okazało się także wykształcenie.

Zajęcie stanowiska (teza)

Przyczyną nieporozumień między przedstawicielami różnych grup były odmienność doświadczeń i potrzeb oraz wzajemne uprzedzenia.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego.

Przykłady z utworu:

- W *Weselu* przedstawiciele inteligencji traktują chłopów wyniośle i protekcjonalnie (dialog Dziennikarza z Czepcem o polityce i Chinach).
- Jednocześnie pamiętają rabację galicyjską i boją się we wsi rozruchów (Pan Młody i Gospodarz, ożenieni z chłopkami, mają świadomość, że byle pretekst może doprowadzić do krwawego konfliktu).
- Mieszkańcy miasta nie znają realiów życia na wsi (Radczyni wykazuje się ignorancją w rozmowie o pracach na roli), chcą widzieć wieś jako miejsce wesołe i spokojne (Pan Młody zachwyca się żoną i jej kolorowym strojem).
- Chłopi zostali ukazani jako ludzie ciekawi świata, pragnący awansu społecznego, gotowi do walki, do działania – brakuje im jednak przywództwa.
- Mieszkańcy wsi wątpią, czy panowie są gotowi do przyjęcia tej roli (Upiór Jakuba Szeli, który ukazuje się Dziadowi, obnaża pozorną zgodę między chłopami a panami).

Wniosek (uogólnienie):

Zebrani w bronowickiej chacie weselni goście należą do dwóch światów, które wiele dzieli: wzajemna nieufność, pamięć o rabacji chłopskiej, nieodkupione winy oraz kompleksy i słabości.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Lalki* Bolesława Prusa (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Społeczeństwo ukazane w *Lalce* jest rozwarstwione. Najbardziej uprzywilejowana grupa arystokratów tworzy zamkniętą kastę, mieszczanie skupiają się na pomnażaniu majątku, a najbiedniejsi żyją na skraju nędzy, bez szans na rozwój i awans społeczny.
- Stanisław Wokulski jest przedstawicielem zubożałej szlachty, dzięki swojej pracowitości, intuicji i odwadze zgromadził ogromny majątek. Mimo że pod względem zaradności w zmieniającym się świecie przewyższa arystokratów, ci z racji pochodzenia uważają go za kogoś gorszego, kto nie zasługuje na przyjęcie do ich grona (zainteresowanie arystokratów Wokulskim jest jedynie interesowne).

Wniosek (uogólnienie):

Grupy społeczne ukazane w *Lalce* dzieli przepaść. Arystokraci jako kasta podtrzymują uprzedzenia i nieufność wobec osób z niższych warstw społecznych.

Podsumowanie

Przywołane przykłady z utworów literackich potwierdzają, że przyczyną nieporozumień między przedstawicielami różnych grup społecznych były różnice mentalne, oparte na stereotypach uprzedzenia klasowe, poczucie wyższości wobec osób z niższych warstw oraz pamięć dawnych konfliktów.

Zadanie 43.

Rola chłopów i inteligencji w sprawie niepodległościowej.

Omów zagadnienie na podstawie *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- W czasach, gdy nasz kraj był pod zaborami, pisarze podejmowali tematykę zrywu narodowościowego, który przywróciłby Polsce niepodległość.
- Rozważaniom tym towarzyszyła refleksja na temat roli, jaką w sprawie odzyskania wolnego państwa miałyby odegrać grupy społeczne – chłopi i inteligencja.

Zajęcie stanowiska (teza)

Literackie obrazy chłopstwa i inteligencji potwierdzają, że wzajemny brak zrozumienia między tymi grupami czynił je niezdolnymi do skutecznej walki o wolną ojczyznę.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego.

Przykłady z utworu:

- Relacje między chłopami a inteligentami zgromadzonymi na weselu w bronowickiej izbie są pełne napięć.
- Chłopi pragną uczestniczyć w życiu narodowym i społecznym, inteligenci zaś traktują ich w powierzchowny sposób. Zachwycają się kulturą chłopską, tężyzną fizyczną, szukają na wsi spokoju będącego antidotum na nastroje dekadenckie (np. Poeta).
- Jednocześnie inteligenci pamiętają rabację galicyjską. Boją się gwałtowności chłopskiej natury. Chłopi są porywczy, gotowi do walki, lecz brak im planu, czekają na przywódcę z inteligencji.
- Inteligencja z jednej strony zdradza marzenia o wielkich dziełach (ujawnione w scenach z widmami pragnienia Dziennikarza i Poety), z drugiej zaś – prezentuje niemoc i brak odpowiedzialności (nieodpowiedzialne zachowanie Gospodarza – oddanie złotego rogu Jaśkowi, dla którego ważniejsza jest czapka z piór).

Wniosek (uogólnienie):

Brak wzajemnego porozumienia między inteligencją a chłopstwem sprawia, że grupy te nie są w stanie odegrać swoich ról w sprawie narodowej: inteligenci – mądrych przewodników, chłopi zaś – równoprawnych uczestników zrywu, solidarnych z przywódcami.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Rozdzióbią nas kruki, wrony...* Stefana Żeromskiego (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Uczestnik powstania styczniowego Szymon Winrych zostaje zabity przez Moskali.
- Gdy na miejsce zbrodni przybywa chłop z pobliskiej wsi, ciało zmarłego jest rozszarpywane przez kruki i wrony (ptaki symbolizują zaborców i tę część społeczeństwa, która była przeciwna powstaniu, m.in. chłopów).
- Żyjący w biedzie i zacofaniu chłop okrada zmarłego, dziękując Bogu za otrzymane dary.

Wniosek (uogólnienie):

Brak szacunku dla powstańca ukazany w opowiadaniu potwierdza, że chłopi zaniedbywani przez szlachtę i zmanipulowani przez cara dekretem uwłaszczeniowym nie byli zdolni zjednoczyć się z nią w walce (powstanie styczniowe było zrywem szlacheckim), nie mieli poczucia przynależności do Polski.

Podsumowanie

Ukazane w *Weselu* oraz opowiadaniu *Rozdzióbią nas kruki, wrony...* relacje inteligencji i chłopstwa odzwierciedlają ówczesne napięcia i brak porozumienia. Prowadzą do gorzkiej refleksji, że sojusz tych grup był niemożliwy ze względu na istniejące podziały.

Zadanie 44.

Sen o Polsce czy sąd nad Polską?

Omów zagadnienie na podstawie *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- W obliczu utraty niepodległości podjęto dyskusje na temat przyczyn upadku kraju.
- Diagnozy zaistniałej sytuacji dokonywano poprzez rozliczanie postaw społeczeństwa, wskazywanie jego wad.
- Jednocześnie rozważaniom tym towarzyszyło poszukiwanie sposobu na odzyskanie wolności oraz wskazywanie zmian, które w polskim społeczeństwie powinny nastąpić, aby walka o ojczyznę przyniosła wymierne skutki.

Zajęcie stanowiska (teza)

Twórcy polskiej literatury osądzili Polaków za sytuację ojczyzny.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego.

Przykłady z utworu:

- Wyspiański ukazuje w *Weselu* upadek kolejnych polskich mitów narodowych.
- Inteligenci nie są w stanie odegrać roli przywódców społeczeństwa. Wobec mieszkańców wsi kierują się stereotypami, ulegają chłopomanii, chcieliby widzieć wieś jako krainę szczęścia, lekceważą aspiracje chłopów do awansu społecznego.
- Skłonny do awantur Czepiec nie ma w sobie nic z chłopa-Piasta, kosyniera spod Racławic. Odgraża się Gospodarzowi, że zgromadzeni na podwórzu mieszkańcy wsi czekają na rozkaz i są gotowi użyć kos – także przeciwko panom, jak w 1846 r.
- Finalna scena *Wesela* pokazuje biesiadników poruszających się w somnambulicznym tańcu. Uśpieni, nie mogą wydostać się z zaczarowanego kręgu niemocy, swoich wad i kompleksów.

Wniosek (uogólnienie):

Sąd Wyspiańskiego nad Polską to jednocześnie sąd nad Polakami. Autor pokazuje, że Polacy żyją przeszłością, dawnymi mitami, nie potrafią działać solidarnie, gdyż różnice punktów widzenia poszczególnych grup są zbyt głębokie.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Grobu Agamemnona* Juliusza Słowackiego (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Utwór wpisywał się w dyskusje, które toczyły się na emigracji po upadku powstania listopadowego.
- Przywołanie w dziele dwóch symbolicznych bitew z czasów antycznej Grecji (bohaterstwa walczących pod Termopilami i przegranej uczestników bitwy pod Cheroneą) posłużyło autorowi do ukazania analogii między klęską Polaków w powstaniu listopadowym a klęską Greków pod Cheroneą – w obu przypadkach o przegranej zdecydowały tchórzostwo oraz brak ducha walki.
- Słowacki postawił polskiej szlachcie (i sobie) poważne zarzuty: dążenie do prywaty, umiłowanie zbytku, konfliktowość, naśladownictwo obcych – w wadach tych upatrywał źródła klęsk.

Wniosek (uogólnienie):

Autor dokonał diagnozy wad Polaków, które – jego zdaniem – przyczyniły się do upadku powstania. Mimo gorzkiej oceny utwór ten był odczytywany jako apel do rodaków o kontynuowanie walki o wolność.

Podsumowanie

Przywołane utwory pokazują, że nie da się myśleć o przyszłości bez przeprowadzenia rozrachunku z historią. Sąd nad Polską dokonany przez pisarzy prowadzi do refleksji, że w ogromnej mierze Polacy sami doprowadzili do utraty niepodległości.

Zadanie 45.

Symboliczne znaczenie widm i zjaw.

Omów zagadnienie na podstawie *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Łączenie fantastyki z realizmem nadaje tematom prezentowanym w literaturze odpowiednią rangę, wzmacnia ich znaczenie.
- Widma i zjawy stają się w utworach literackich nośnikami ważnych treści – dostarczają informacji o bohaterach, ich emocjach, obawach.

Zajęcie stanowiska (teza)

Obecność istot nadprzyrodzonych w dziełach wpływa na ich wymowę oraz zrozumienie przesłania dzieła.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego.

Przykłady z utworu:

- Widma i zjawy pojawiające się w drugim akcie *Wesela* są niezwykle ważne dla zrozumienia przesłania dramatu.
- Dziennikarzowi ukazuje się Stańczyk – duch błazna króla Zygmunta Augusta, symbolizujący mądrość i przenikliwość polityczną. Obnaża on słabość bohatera, który zamiast skupić się na teraźniejszości, rozpamiętuje przeszłość, winiąc rodaków za klęskę narodową. Demaskuje jego nadmierny krytycyzm i niewiarę we własne siły.
- Poeta widzi Rycerza – Zawiszę Czarnego, wzór cnót rycerskich. Wyraża on tęsknotę młodopolskiego artysty dekadenta za romantyczną wizją poety wieszcza, który budzi swoją twórczością ducha walki i przewodzi narodowi.
- Gospodarz spotyka Wernyhorę – legendarnego ukraińskiego lirnika, proroka, który przewidział rozbiory Polski. Powierza on bohaterowi misję przygotowania powstania. Jednocześnie demaskuje lęki bohatera, przedstawiciela inteligencji, obnaża słabość tej grupy społecznej, jej niezdolność do działania i pełnienia roli przywódczej.
- Dziadowi ukazuje się Upiór, zjawa Jakuba Szeli, która wyraża niewiarę w pojednanie panów i ludu.

Wniosek (uogólnienie):

Zjawy ukazujące się bohaterom dramatu symbolizują ich niepokoje, zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i zbiorowym, dotyczącym całych grup społecznych.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Makbeta* Williama Szekspira (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Fantastycznymi postaciami w dramacie Szekspira są czarownice, które uosabiają ambicje i marzenia Makbeta o władzy.
- Pozdrawiając Makbeta tytułem przyszłego króla Szkocji, wiedźmy uruchamiają lawinę wydarzeń, które doprowadzają bohatera na tron.
- Spotkanie czarownic odmienia życie bohatera, rozpoczyna jego moralną degradację. Lojalny rycerz i dobry człowiek staje się bezwzględnym zbrodniarzem.

Wniosek (uogólnienie):

Postacie fantastyczne w tragedii Szekspira służą wyeksponowaniu skrywanych, mrocznych cech psychiki tytułowego bohatera, który staje się mordercą.

Podsumowanie

Wprowadzenie do utworów postaci nierealnych pozwala obnażyć najbardziej skryte uczucia bohaterów, ich lęki, pragnienia i obawy. Dzięki kreacjom widm i zjaw w *Weselu* czytelnik może zrozumieć, co kryje się za wzajemnym dystansem grup społecznych – inteligencji i chłopów. Kreacje zjaw w *Makbecie* pozwalają poznać zbrodnicze motywacje tytułowego bohatera.

Zadanie 46.

Motyw tańca.

Omów zagadnienie na podstawie *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Poszukaj motywów i kontekstów

app.nowa terazmatura.pl
Kod: QGFRN8

Katalog motywów
Taniec

Wprowadzenie

- Taniec jest popularną formą ekspresji, dzięki której można wyrażać różne emocje. Towarzyszy ludziom niemalże na co dzień – jako forma rozrywki i relaksu, realizacji pasji, narzędzie terapeutyczne pozwalające lepiej poznać i zrozumieć siebie.
- Taniec jest także obecny w literaturze – pełni w tekstach funkcję motywu i ma znaczenie symboliczne.

Zajęcie stanowiska (teza)

Motyw tańca w literaturze służy symbolicznemu ukazaniu przesłania dzieł.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego.

Przykłady z utworu:

- W dramacie Wyspiańskiego motyw tańca został wprowadzony w finalnej scenie, w której inteligenci i chłopi czekają na wezwanie do czynu.
- Jasiek, który zgubił złoty róg – symbol nadziei na odzyskanie wolności narodowej – wyjmuje z dłoni zgromadzonych kosy i szable, kreśli na ich czołach znak kółka, łączy w pary, po czym wszyscy zaczynają tańczyć w rytm muzyki granej przez chochoła.
- Gdy chłopak przypomina sobie o przepowiedni Wernyhory, na próżno próbuje wezwać tańczących do walki (nie ma złotego rogu).
- Poruszają się oni monotonnie jak w transie, pozostają obojętni na nawoływania do zrywu narodowego.

Wniosek (uogólnienie):

Chocholi taniec staje się swego rodzaju tańcem śmierci idei wyzwolenia narodu. Obrazuje bierność i niemoc Polaków.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Tanga* Sławomira Mrożka (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Edek, uosobienie brutalnej siły i prostactwa, gdy nadarza się okazja, dokonuje przewrotu – przejmuje władzę nad trwającą w chaosie i bierności rodziną Stomilów, obrazującą społeczeństwo polskie.
- W ostatniej scenie Edek, przebrany w marynarkę inteligenta Artura, tańczy z Eugeniuszem tango *La Cumparsita* – w ten sposób symbolicznie sztukę wysoką zastępuje kulturą masową, narzuca dyktaturę, swoje brutalne normy życia społecznego.

Wniosek (uogólnienie):

Finalny taniec Edka z Eugeniuszem ukazuje uniwersalny mechanizm obejmowania władzy przez brutalną siłę, którą można utożsamić z systemem totalitarnym. Scena tańca jest przestrogą przed biernością społeczeństwa, które daje się oszukać dyktatorom.

Podsumowanie

Symboliczny sens chocholego tańca w kontekście polskiej kultury i historii to odzwierciedlenie narodowych słabości, społecznych podziałów, które paraliżują Polaków, zamykają ich w bezczynności i niemocy. W dramacie Sławomira Mrożka można dostrzec uniwersalność motywu tańca. Prostacka władza narzucona przez Edka uzmysławia, że wśród zniewolonego grona bohaterów nie ma nikogo, kto zdołałby mu się przeciwstawić.

TANIEC

zabawa, bal, wesele

Wprowadzenie

Taniec to ruchy ciała wykonywane w rytm muzyki. Może mieć charakter rozrywkowy, ale też religijny, sportowy czy terapeutyczny. Taniec popularny był już w starożytności, stanowił ważną część obrzędów ku czci Dionizosa (taniec dionizyjski). W średniowieczu rozpowszechniony był motyw tańca śmierci (*danse macabre*) przedstawiający śmierć w sposób alegoryczny – zwykle jako kościotrupa, który zaprasza do tanecznego korowodu reprezentantów różnych stanów.

Motyw tańca w literaturze

Rozmowa mistrza Polikarpa ze Śmiercią

Średniowieczny utwór przedstawia rozmowę mistrza Polikarpa z alegorycznie ukazaną śmiercią – w postaci rozkładającego się ciała kobiety. Przerażająca zjawa wyjaśnia uczonemu, że wszyscy muszą umrzeć, albowiem śmierć zaprosi do swojego tanecznego korowodu każdego człowieka – niezależnie od majątku i pozycji społecznej (motyw *danse macabre*, tańca śmierci).

Jan Kochanowski, *Pieśń świętojańska o Sobótce*

Sobótka świętojańska to dawne słowiańskie święto powitania lata, obchodzone w najkrótszą noc roku (z 23 na 24 czerwca, inaczej: noc kupały). W tę noc palono ogniska, tańczono wokół ognia, bawiono się, śpiewano pieśni miłosne. Taniec, o którym pisze Kochanowski w swoim utworze, symbolizuje radość, zabawę i pochwałę idealnego życia na wsi. Wyraża pełnię życia – zadowolenie z pracy i zasłużonego odpoczynku, ciągłość tradycji, poczucie harmonii i piękna natury.

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

Polonez jest polskim tańcem narodowym, o uroczystym charakterze, utrzymanym w tempie umiarkowanym, dostojnym. Polonez wieńczący XII księgę poematu Mickiewicza ma bogatą symbolikę. Wodzirejem tańca jest Podkomorzy – poważny starszy szlachcic pielęgnujący staropolskie obyczaje. Do tańca Podkomorzego, idącego z Zosią w pierwszej parze, przyłączają się pozostali goście. Mickiewiczowski polonez oznacza pojednanie szlachty oraz dumę z bogatej tradycji; wyraża optymizm, narodową zgodę i nadzieję na wolność.

Stanisław Wyspiański, *Wesele*

W akcie I dramatu, mającym charakter realistyczny, mamy do czynienia z typową żywą muzyką weselną – goście chętnie tańczą i rozmawiają. Skoczne melodie mogą sugerować, że weselnicy, reprezentujący różne grupy polskiego społeczeństwa, potrafią się zgodnie bawić. To jednak złudzenie, ponieważ rozmowy bohaterów ujawniają wewnętrzne konflikty i wzajemną niechęć. W akcie III, który ma charakter symboliczny, zmieniają się nastrój i muzyka. Weselnicy w finale utworu tańczą – niczym w letargu – chocholi taniec, który symbolizuje nieudolność i apatię polskiego społeczeństwa.

Czesław Miłosz, *Walc*

Wiersz jest zbudowany z dwóch planów: pierwszy to bal sylwestrowy w 1910 r., drugi – plan wojenny. Opowieść o przeszłości zamyka się w regularnych zwrotkach naśladujących takt walca – efekt ten poeta osiągnął dzięki temu, że zastosował szczególny rodzaj wiersza sylabotonicznego. Niepokojące obrazy wojenne, wprowadzone do środkowej części utworu, zapowiadające chaos i zagładę, burzą regularny rytm tańca i – co jeszcze bardziej kontrastuje z okalającymi je scenami z balu – rozgrywają się w ciszy.

Sławomir Mrożek, *Tango*

Utwór ukazuje kryzys rodziny i kultury, który rodzi tęsknotę za powrotem do jasnych reguł i uporządkowanego systemu wartości. Marzy o tym Artur. Zanim jednak zdąży zrealizować swój zamysł powrotu do tradycji, władzę nad rodziną Stomilów przejmuje Edek. Brutalny prostak narzuca wszystkim przemocą dyktaturę, symbolizowaną przez popularne i pełne emocji tango *La Cumparsita*.

Władysław Stanisław Reymont, *Chłopi* (fragmenty)

Zadanie 47.

Obyczaj i tradycja w życiu społeczeństwa.

Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Chłopów* Władysława Stanisława Reymonta. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- W życiu narodów i lokalnych społeczności istotną rolę odgrywają obyczaje, normy, zachowania, wierzenia i poglądy przekazywane z pokolenia na pokolenie.
- Jako tradycja budują one poczucie tożsamości i więzi z przeszłością, wyznaczają zasady postępowania.

Zajęcie stanowiska (teza)

Tradycja i obyczaje dają społecznościom poczucie bezpieczeństwa i budują poczucie wspólnoty.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Chłopów* (wybranego fragmentu) Władysława Stanisława Reymonta.

Przykłady z utworu:

- W życiu gromady lipieckiej obyczaje i tradycje są związane z wydarzeniami okolicznościowymi, rytmem pór roku oraz religią.
- Mieszkańcy wsi celebrują ważne w życiu człowieka momenty, jak np. oświadczyny i ślub – Boryna wysyła do domu Jagny swatów (Jambrożego i wójta), podczas ślubu Jagna występuje w tradycyjnym stroju łowickim, na weselu tańczy z każdym z gości; odbywają się różne zabawy i oczepiny, w ramach których są zbierane pieniądze na czepiec.
- Jesienią jedną z form życia towarzyskiego jest przygotowywanie kapusty na zimę, które stanowi okazję do spotkania się i rozrywki. W Zaduszki mieszkańcy uczestniczą w procesji na cmentarz, a niektórzy, jak Kuba, praktykują obyczaj kruszenia chleba na grobach zmarłych.
- Ważnym zwyczajem jest udział w niedzielnej mszy, podczas której przestrzega się ustalonego podziału miejsc w kościele – przy ołtarzu zasiadają najzamożniejsi, biedni stoją z tyłu.

Wniosek (uogólnienie):

Tradycje i obyczaje organizują życie chłopów, sprawiają, że mieszkańcy wsi czują się wspólnotą.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- W epopei autor ukazał liczne przykłady tradycji i obyczajów szlachty sarmackiej.
- Sędzia Soplica dużą wagę przywiązuje do etykiety i grzeczności (goście wracają ze spaceru w ustalonym porządku, zajmują miejsca przy stole zgodnie z obowiązującymi zasadami, zadaniem mężczyzn jest usługiwanie kobietom).
- Do tradycji należy też celebrowanie posiłków oraz dobór rozrywek, takich jak grzybobranie czy polowanie.
- Istnieją obyczaje, które wywołują napięcia i konflikty, np. podanie czarnej polewki kandydatowi starającemu się o poślubienie kobiety (Stolnik zaserwował polewkę Jackowi Soplicy zabiegającemu o rękę jego córki Ewy) czy zwyczaj zajazdu, czyli samowolnego dochodzenia sprawiedliwości przez zbrojny najazd grupy szlachty na sąsiada (Hrabia wraz z Gerwazym i szlachtą dobrzyńską najechali dwór Sędziego).

Wniosek (uogólnienie):

W soplicowskim świecie tradycje i obyczaje regulują zasady życia społecznego, stanowią zrozumiały dla wszystkich kod postępowania.

Podsumowanie

Przestrzeganie tradycji daje ludziom poczucie bezpieczeństwa oraz przynależności do grupy, dookreśla ich tożsamość i system wartości.

Sprawdź w Vademecum PP
Chłopi, s. 256–259

Sprawdź w Vademecum PR
Chłopi, s. 287–290

Poszukaj motywów i kontekstów
app.nowa terazmatura.pl
Kod: ARRRK3
Katalog motywów: Obyczaje i tradycja

Stefan Żeromski, *Przedwiośnie*

Zadanie 48.

Jakie znaczenie ma tytuł dla odczytania sensu utworu?

Omów zagadnienie na podstawie *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Sprawdź w Vademecum PP
Przedwiośnie, s. 275–283

Sprawdź w Vademecum PR
Przedwiośnie, s. 308–314

Wprowadzenie

- Głównym celem tytułu jest oddziaływanie na odbiorcę – wzbudzenie jego zainteresowania i emocji po to, aby skłonić go do sięgnięcia po książkę, poznania jej treści. Cel ten osiągali twórcy w różny sposób.
- Wieloznaczność rzeczownika *przedwiośnie* wykorzystał w tytule swojej powieści Stefan Żeromski, dzięki czemu tytuł ten można odczytywać na wielu płaszczyznach. Stanowi on klucz do interpretacji utworu i odczytania jego sensu.

Zajęcie stanowiska (teza)

Tytuł ma najczęściej bezpośredni związek z sensem utworu i wywiera znaczący wpływ na sposób interpretacji dzieła przez odbiorcę.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego.

Przykłady z utworu:

- W powieści Żeromski wykorzystuje tę porę roku, aby ukazać obraz pierwszych lat Polski po odzyskaniu niepodległości.
- Przedwiośnie to czas, gdy Cezary Baryka przekracza granicę Polski. Jego pierwsze zetknięcie z krajem rodziców – nędznym i zaniedbanym przygranicznym miasteczkiem – budzi rozczarowanie, bo widok ten nie ma nic wspólnego z ojcowską wizją Polski „szklanych domów". Wraz z poznawaniem kraju bohater dostrzega, że „zima" zaborów wprawdzie minęła, ale „wiosna" wolności nie jest udziałem wszystkich obywateli. Odrodzona Polska to kraj kontrastów społecznych, nędzy i opóźnienia gospodarczego, kraj, w którym ścierają się różne koncepcje dotyczące przyszłości.
- Tytuł utworu można również interpretować jako etap w procesie ideowego dojrzewania Cezarego Baryki, ciągle poszukującego swojego miejsca i roli w społeczeństwie.

Wniosek (uogólnienie):

Przedwiośnie to metafora sytuacji ojczyzny, w której mimo trudnej sytuacji społecznej i gospodarczej ciągle jest nadzieja na nadejście wiosny, czyli lepszej, sprawiedliwej i demokratycznej przyszłości.

2. Odwołanie do kontekstu – np. opowiadania *Górą „Edek"* Marka Nowakowskiego (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Tytuł *Górą „Edek"* jest bezpośrednim odwołaniem do bohatera z dramatu Sławomira Mrożka *Tango*. Edek z dramatu Mrożka to prostak i cham, który wykorzystuje chaos, aby objąć władzę w domu i zdominować jego mieszkańców.
- Z podobnym kontrastem mamy do czynienia w opowiadaniu Nowakowskiego *Górą „Edek"*, które pokazuje konflikt między niepozornym inteligentem – kierowcą „malucha" – a prymitywnym, wierzącym w siłę swoich pieniędzy kierowcą forda.

Wniosek (uogólnienie):

Tytuł opowiadania wskazuje bezpośrednio bohatera (*Edek*) oraz wydarzenie i problematykę utworu (*górą* – sugeruje dominację, przewagę nad kimś lub nad czymś).

Podsumowanie

Tytuł utworu pozostaje w ścisłym związku z jego treścią, do której się odnosi i którą symbolizuje. Jest ważnym elementem dzieła mającym wpływ na jego interpretację.

Zadanie 49.

Wojna i rewolucja jako źródła doświadczeń człowieka.

Omów zagadnienie na podstawie *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Poszukaj motywów i kontekstów
app.nowa terazmatura.pl
Kod: QF8HT6
Katalog motywów: Rewolucja

Poszukaj motywów i kontekstów
app.nowa terazmatura.pl
Kod: 3NU1E7
Katalog motywów: Wojna

Wprowadzenie

- Wojna i rewolucja to wydarzenia tragiczne i gwałtowne, które odmieniają oblicze świata, odciskają piętno na życiu narodów, społeczeństw oraz zwykłych ludzi.
- Wiążą się z przelewem krwi i ludzką tragedią. Losy bohaterów literackich, których udziałem były wojny i rewolucje, potwierdzają, że takie wydarzenia stają się źródłem skrajnych doświadczeń.

Zajęcie stanowiska (teza)

Wojny i rewolucje to doświadczenia niszczące, stawiające człowieka w sytuacjach ekstremalnych, przynoszących skrajne przeżycia. Miarą wartości człowieka jest umiejętność sprostania tym wyzwaniom.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego.

Przykłady z utworu:

- Seweryn Baryka walczy w I wojnie światowej po stronie Rosjan, a następnie w Legionach Piłsudskiego. Podczas wojny podupada na zdrowiu i w drodze powrotnej do Polski umiera.
- Cezary Baryka z matką – w wyniku wojny domowej między Turkami a Ormianami oraz rewolucji bolszewickiej – tracą wszystko. Prześladowania doprowadzają Jadwigę Barykową do śmierci.
- Udział Cezarego w wojnie polsko-bolszewickiej w 1920 r. owocuje przyjaźnią z Hipolitem Wielosławskim, któremu uratował życie, a następnie pobytem w Nawłoci – gdzie następuje konfrontacja doświadczeń Cezarego z czasu rewolucji z atmosferą szlacheckiego dworu.
- Pod wpływem przeżyć z okresu wojny i rewolucji (m.in. chaos, terror, śmierć matki) Cezary dojrzewa jako Polak, obywatel, człowiek.

Wniosek (uogólnienie):

Wojna i rewolucja doprowadzają do tragedii jednostek (np. śmierć rodziców Cezarego, utrata majątku) i całych grup społecznych (np. rzeź Ormian).

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Potopu* Henryka Sienkiewicza (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Wojna wyzwala skrajne postawy, od zdrady do bohaterstwa.
- Janusz i Bogusław Radziwiłłowie liczą na objęcie władzy w Rzeczpospolitej i sprzymierzają się ze Szwedami. Stefan Czarniecki i ksiądz Kordecki bohatersko walczą w obronie kraju.
- Kmicic pod wpływem podstępu Janusza Radziwiłła okrywa się hańbą. Pod nazwiskiem Babinicz dąży do odkupienia win: broni Jasnej Góry, wysadza kolubrynę, ratuje życie królowi Janowi Kazimierzowi, wsławia się jako obrońca ojczyzny. Odzyskuje dobre imię i zdobywa serce Oleńki.

Wniosek (uogólnienie):

Wojna zmusza do podejmowania skrajnych decyzji.

Podsumowanie

Bohaterowie *Przedwiośnia* i *Potopu* są przykładem na to, że wojna stawia człowieka przed skrajnymi doświadczeniami. Cezary jako młody człowiek podczas rewolucji doświadczył wiele zła, ale wszystkie te przeżycia kształtowały go i wpływały na proces jego dojrzewania. Kmicic również doświadczył trudów walki, trafił do niewoli, został ranny – zmył jednak z siebie hańbę, naprawił wcześniejsze błędy.

Zadanie 50.

Różne wizje odbudowy Polski po odzyskaniu niepodległości.

Omów zagadnienie na podstawie *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Poszukaj motywów i kontekstów

app.nowa terazmatura.pl
Kod: KHCSLD

Katalog motywów:
Ojczyzna

Wprowadzenie

- Utrata przez Polskę niepodległości w wyniku rozbiorów w końcu XVIII w. sprawiła, że priorytetem dla kilku pokoleń Polaków stała się walka o odzyskanie wolnej ojczyzny. Równie ważne były marzenia o jej przyszłym kształcie.
- Po szoku porozbiorowym literatura XIX w., zwłaszcza literatura romantyczna, coraz częściej komentowała wydarzenia polityczne, a dzieła literackie przeważnie odnosiły się do bieżących zdarzeń historycznych czy dyskusji ideowych. Twórcy tego okresu wyznaczyli literaturze zadanie utrzymania tożsamości narodowej, zaś naczelnymi tematami utworów stały się walka narodowowyzwoleńcza oraz koncepcje dotyczące kształtu przyszłego niepodległego państwa.

Zajęcie stanowiska (teza)

Po odzyskaniu niepodległości Polacy, w odniesieniu do przykrych doświadczeń z przeszłości, pragnęli zbudować nowe, sprawiedliwe państwo. Istniało wiele sprzecznych, bardziej lub mniej realnych koncepcji odbudowy polskiej państwowości.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego.

Przykłady z utworu:

- *Przedwiośnie* to powieść zadająca pytania o przyszłość niepodległej Polski. Przedstawia pesymistyczny obraz rzeczywistości społeczno-politycznej odrodzonego kraju, jest jej diagnozą, wyrazem zaniepokojenia stanem ojczyzny oraz próbą poszukiwania możliwych dróg jej rozwoju.
- W utworze zostały zaprezentowane różne koncepcje odbudowy Polski po odzyskaniu niepodległości. Należą do nich: utopijna wizja szklanych domów z opowieści Seweryna Baryki jako aluzja do romantycznych wizji niepodległej Polski, program Szymona Gajowca, narodowca, wiceministra skarbu wierzącego w możliwość naprawy polskiej rzeczywistości na drodze szeroko zakrojonych reform oraz program rewolucji społecznej komunistów.

Wniosek (uogólnienie):

Przedstawione w *Przedwiośniu* wizje zmian w Polsce po odzyskaniu niepodległości to wyrastająca z poczucia odpowiedzialności za kraj dyskusja nad taką przyszłością państwa, która spełniłaby romantyczne marzenia Polaków.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Lalki* Bolesława Prusa (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Działalność Wokulskiego w zakresie realizacji hasła pracy u podstaw – stworzenie licznych miejsc pracy w spółce do handlu ze Wschodem, rozwój sklepu i zatrudnianie nowych pracowników – oraz w zakresie pracy organicznej – utworzenie spółki do handlu ze Wschodem (Rosją) w celu ożywienia rodzimego handlu i zwiększenia zysków polskich przedsiębiorców.
- Wskazanie nauki jako drogi do postępu i nowoczesności – wynalazki Geista i Ochockiego.

Wniosek (uogólnienie):

Powieść Bolesława Prusa realizuje pozytywistyczne postulaty pracy organicznej i pracy u podstaw jako program wzmocnienia i odbudowy kraju.

Podsumowanie

Przedstawiane w utworach literackich różne wizje przyszłości niepodległej Polski wynikają z indywidualnych i odmiennych poglądów ich autorów, ale wszystkie wyrastają z troski o dobro i pomyślność wolnej ojczyzny oraz jej obywateli.

Zadanie 51.

Młodość jako czas kształtowania własnej tożsamości.

Omów zagadnienie na podstawie *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Dorastanie to czas, w którym kształtują się postawy, człowiek dojrzewa psychicznie, zaczyna odgrywać różne role i zdobywać ważne doświadczenia (inicjacja społeczna).
- Młodzi ludzie odczuwają wówczas silną potrzebę niezależności i akceptacji w grupie rówieśniczej, a także poszukiwania autorytetów poza gronem najbliższych.

Zajęcie stanowiska (teza)

Z okresem dorastania i poszukiwaniem własnej drogi przez młodego człowieka łączą się różne problemy. W tym czasie kształtują się poglądy społeczno-polityczne, dojrzałość emocjonalna i intelektualna.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego.

Przykłady z utworu:

- Cezarego Barykę poznajemy jako rozpieszczonego przez rodziców czternastolatka, dorastającego w ogarniętym rewolucją i wojną domową Baku. Bohatera fascynują idee głoszone przez kolegów rewolucjonistów w Baku, uczestniczy w ich spotkaniach. Groza rewolucji (m.in. śmierć matki, praca przy wywożeniu trupów i widok ciała zabitej młodej Ormianki) sprawia, że zaczyna wątpić w jej ideały.
- Rewolucyjne doświadczenia i dyskusje z Szymonem Gajowcem o sposobie odbudowy Polski wpływają na kształtowanie się poglądów polityczno-społecznych bohatera. Cezary nie chce stopniowych reform, lecz szybkich zmian, pozostaje jednak sceptyczny wobec rewolucji postulowanej na spotkaniach komunistów. Jest rozdarty między różnymi poglądami, co oddaje niejednoznaczne zakończenie powieści.
- Miłość w życiu Cezarego pozwala mu osiągnąć dojrzałość. Nawiązany w Nawłoci romans z Laurą Kościeniecką kończy się fiaskiem, miłość Karoliny i Wandy do Cezarego prowadzi do tragedii.

Wniosek (uogólnienie):

Przeżycia kształtują osobowość oraz poglądy bohatera i pozwalają mu osiągnąć dojrzałość.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Madame* Antoniego Libery (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Narratorem i głównym bohaterem utworu jest maturzysta, a później student i praktykant w liceum, który jako dorosły człowiek wspomina swoją młodość.
- Dorastanie w trudnych czasach PRL-u tłumi indywidualność młodzieży, w tym także głównego bohatera.
- Fascynacja nauczycielką języka francuskiego staje się najważniejszym czynnikiem kształtującym bohatera, zarówno w sensie emocjonalnym, jak i w zakresie podglądów.
- Drogą do zaspokojenia marzeń o lepszym świecie oraz ocalenia niezależności myślenia jest rozwój wewnętrzny – bohater po mistrzowsku gra w szachy, zna języki, biegle mówi po francusku, czyta literaturę francuską.

Wniosek (uogólnienie):

Mimo dorastania w systemie niesprzyjającym indywidualnemu rozwojowi bohater dojrzewa wewnętrznie.

Podsumowanie

Dorastanie to moment wkraczania w dorosłość. Wiążą się z nim odkrywanie swojej tożsamości, pierwsze ważne życiowe wybory, osiąganie dojrzałości emocjonalnej. Te procesy obserwujemy i u Cezarego Baryki, i u bohatera powieści Antoniego Libery.

Zadanie 52.

Rola autorytetu w życiu człowieka.

Omów zagadnienie na podstawie *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Otoczenie człowieka ma duży wpływ na jego zachowanie, kształtowanie postaw oraz życiowe wybory.
- Szczególnie w czasie dorastania młodzi ludzie odczuwają silną potrzebę niezależności i akceptacji w grupie rówieśniczej, a także poszukiwania autorytetów poza gronem najbliższych.

Zajęcie stanowiska (teza)

Ludzie poszukują autorytetów w różnych dziedzinach i korzystają z ich wskazówek podczas podejmowania ważnych decyzji. Niekiedy zdarza się także, że otoczenie narzuca jednostce swoje wartości i poglądy.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego.

Przykłady z utworu:

- Na decyzje i życiowe wybory Cezarego Baryki mają wpływ osoby z najbliższego otoczenia bohatera. Ważną rolę w jego życiu odgrywa ojciec. Seweryn przekonuje syna do powrotu do Polski – kraju szklanych domów, idealnego miejsca na ziemi. Cezary uznaje ojca za autorytet, choć wewnętrznie buntuje się przeciwko niemu. Ma do Seweryna pretensje, że jego opowieści o szklanych domach były ułudą, a równocześnie pielęgnuje pamięć o ojcu.
- Ogromny wpływ na młodego Barykę mieli rewolucjoniści, którzy stali się autorytetem dla bohatera. Dopiero śmierć matki i praca przy wywożeniu zwłok przyniosły rozczarowanie, a Cezary uświadomił sobie, że rewolucja i wojna domowa są okrutną, niszczycielską siłą.
- Ważną osobą w życiu Cezarego był Szymon Gajowiec, którego bohater poznaje po przybyciu do Polski. Dawna miłość jego matki, patriota i zwolennik reform szybko staje się autorytetem dla Baryki.

Wniosek (uogólnienie):

Pod wpływem otoczenia kształtuje się charakter Cezarego Baryki. Scena końcowa powieści świadczy o podjęciu przez bohatera decyzji niezależnej od otoczenia, jedynie na podstawie własnych przemyśleń.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Madame* Antoniego Libery (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Ogromny wpływ na postępowanie i życie głównego bohatera powieści Libery miała tytułowa Madame – nauczycielka języka francuskiego.
- Fascynacja nauczycielką (piękną, elegancką, inną niż otoczenie) staje się najważniejszym czynnikiem kształtującym bohatera, zarówno w sensie emocjonalnym, jak i w zakresie poglądów.
- Pod wpływem nauczycielki oraz aby jej zaimponować, bohater po mistrzowsku gra w szachy, uczy się języków, biegle mówi po francusku, czyta literaturę francuską.

Wniosek (uogólnienie):

Dla bohatera powieści Antoniego Libery nauczycielka była inspiracją do rozwoju wewnętrznego w represyjnym systemie PRL.

Podsumowanie

Omówione przykłady potwierdzają, że otoczenie ma duży wpływ na życiowe wybory człowieka. Różne autorytety i doświadczenia odciskają piętno na systemie wartości, postawach i decyzjach ludzi.

Zadanie 53.

Utopijny i realny obraz rzeczywistości.

Omów zagadnienie na podstawie *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Utopia to ideał społeczeństwa szczęśliwego, często ukazywany przez twórców dzieł literackich.
- Utopijne wizje i realny obraz rzeczywistości pozostają w sprzeczności ze sobą, czego dowodzą liczne przykłady zawarte w tekstach kultury.

Zajęcie stanowiska (teza)

Utopijny obraz rzeczywistości w wizji szklanych domów Seweryna Baryki jest wyrazem marzeń o lepszej ojczyźnie.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego.

Przykłady z utworu:

- Utopijną wizję szklanych domów roztacza przed Cezarym jego ojciec Seweryn. Szklane domy umożliwiają życie na wyższym poziomie, zmniejszają nierówności społeczne, ponieważ wszyscy mieszkają w podobnych warunkach. Pozytywnie wpływają na moralny aspekt egzystencji. Są ideą kraju, w którym panują sprawiedliwość społeczna i dobrobyt, symbolem zmian dokonywanych drogą ewolucji i postępu technicznego.
- Po przybyciu do Polski młody Baryka dostrzega nędzę i zrujnowany kraj, a żadna z propozycji odbudowy kraju nie jest idealna. Cezary zdaje sobie sprawę, że szklane domy to utopijne odzwierciedlenie marzeń emigranta-patrioty, tęskniącego do ojczyzny.

Wniosek (uogólnienie):

Konfrontacja opowieści ojca z rzeczywistością rozczarowuje Cezarego. Kraj jest zniszczony materialnie, pełen społecznych kontrastów.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Lalki* Bolesława Prusa (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Utopijne wizje w powieści Prusa są zgodne z pozytywistycznymi ideami pracy organicznej i pracy u podstaw.
- Zasławek został ukazany jako utopia społeczna – oaza szczęścia dla gości Prezesowej (właścicielki), żyjących w poczuciu bezpieczeństwa i dostatku chłopów oraz dworskiej służby. W Zasławku feudalne zacofanie zastąpił rozwój technologiczny (idealna wizja realizacji pracy organicznej i pracy u podstaw).
- Idealnym miejscem dla głównego bohatera, Stanisława Wokulskiego, jest Paryż. Jest on wzorem nowoczesnego miasta (bohater podziwia budowle, porządek przestrzenny, harmonię Paryża). To również przykład nowoczesnego społeczeństwa – Polacy w porównaniu z mieszkańcami Paryża są skryci i nieufni, Francuzi na pierwszym miejscu stawiają pracę.

Wniosek (uogólnienie):

Utopijne wizje, z którymi styka się Wokulski, służą krytyce polskiego feudalizmu i pogardy dla pracy. Pozostają w sprzeczności z realnym obrazem rzeczywistości, w jakiej żyją Polacy drugiej połowy XIX w.

Podsumowanie

W omawianych utworach autorzy przedstawili swoje marzenia o Polsce. Wynikały one z obserwacji otaczającej ich rzeczywistości oraz analizy problemów społecznych. Stefan Żeromski zderzył utopię z rzeczywistością, aby ukazać problemy istniejące w niepodległej Polsce. Prus natomiast poszukiwał sposobów ratowania kraju, który znajdował się pod zaborami i był zacofany.

Witold Gombrowicz, *Ferdydurke* (fragmenty)

Zadanie 54.

Groteskowy obraz świata.

Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Ferdydurke* Witolda Gombrowicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Sprawdź w Vademecum PP
Ferdydurke, s. 284–287

Sprawdź w Vademecum PR
Ferdydurke, s. 314–318

Wprowadzenie

- Groteską nazywamy kategorię estetyczną, która w utworze przejawia się deformacją świata przedstawionego, mieszaniem konwencji, stylów i gatunków, przeplataniem elementów uznawanych za sprzeczne: komizmu z tragizmem, powagi z żartem.

Zajęcie stanowiska (teza)

Groteska w dziełach literackich może być realizowana na poziomie fabuły i języka. Jako zabieg sprzyja przekazaniu przesłania utworu.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Ferdydurke* Witolda Gombrowicza.

Przykłady z utworu:

- Utwór Gombrowicza jest groteskowy zarówno w warstwie fabularnej, jak i językowej. Autor nadał nowe znaczenia wielu słowom, szczególnie tym związanym z częściami ciała: gęba, pupa, łydka. Wyposażył bohaterów w karykaturalnie zindywidualizowany język – w ich wypowiedziach występują zbitki utartych zwrotów, które pokazują, jak poprzez słownictwo można przyjąć narzucaną nam pozę.
- W fabule absurdalny jest m.in. fakt odesłania trzydziestoletniego bohatera do szkoły, gdzie tak jak inni uczniowie jest traktowany jak dziecko (upupiany).
- W szkole między Miętusem a Syfonem dochodzi do pojedynku na miny, będącego próbą narzucenia przeciwnikowi gęby; pojedynek kończy się „zgwałceniem przez uszy" Pylaszczkiewicza.
- Państwo Młodziakowie, do których domu trafia Józio, są wrogami tradycji i konwenansów, uważają siebie za nowoczesnych. Gdy jednak odkrywają, że w pokoju ich córki Zuty jest dwóch mężczyzn, nie wiedzą, jak się zachować.

Wniosek (uogólnienie):

W *Ferdydurke* groteska jest widoczna na poziomie fabuły i języka, służy ukazaniu zmagań człowieka z formą.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Tanga* Sławomira Mrożka (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Groteska w *Tangu* przejawia się na kilku płaszczyznach: są to dziwaczne ubrania bohaterów oraz ich społecznie nietypowe zachowania i wypowiedzi.
- Babcia Eugenia, w czapce z daszkiem i trampkach, przeklina podczas gry w karty. Stomil chodzi w rozpiętej piżamie i zajmuje się nieudanymi eksperymentami teatralnymi, Eleonora sypia z Edkiem, Artur paradoksalnie buntuje się przeciwko buntowi rodziców, chce przywrócenia dawnego ładu, tradycyjnych ról.
- Komizm miesza się tu z tragizmem: Artur ginie z rąk prymitywnego Edka, babcia przed śmiercią mówi, gdzie zostawiła karty.

Wniosek (uogólnienie):

Groteskowa rzeczywistość w *Tangu* jest ostrzeżeniem przed władzą totalitarną, która dąży do zniewolenia społeczeństwa.

Podsumowanie

Konwencja groteskowa umożliwia twórcom mówienie o sprawach ważnych w nowatorski sposób. Gombrowicz opowiada historię zmagania się bohatera ze światem i samym sobą, walkę człowieka z wszechobecną formą, natomiast Mrożek pokazuje absurdalną rzeczywistość, w której możemy dostrzec ostrzeżenie przed totalitaryzmem.

Zadanie 55.

Człowiek wobec presji otoczenia.

Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Ferdydurke* Witolda Gombrowicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Ludzie odgrywają różne role, np. dzieci, rodziców, wnuków, uczniów, nauczycieli, pracowników. Wzajemny kontakt sprawia, że nieustannie przyjmują postawy podyktowane społecznymi oczekiwaniami i normami.
- Otoczenie w znacznym stopniu wpływa na jednostki, kształtuje ich sposób bycia i zachowywania się.

Zajęcie stanowiska (teza)

Życie w społeczeństwie wiąże się z doświadczaniem presji otoczenia, które próbuje narzucić nam sposób bycia i postępowania.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Ferdydurke* Witolda Gombrowicza.

Przykłady z utworu:

- Presję otoczenia, jakiej jest poddawany trzydziestoletni bohater książki, doskonale obrazują oczekiwania ciotek – kobiety życzyłyby sobie, aby Józio ustatkował się, został kimś, z kim można go identyfikować, np. adwokatem, lekarzem, kobieciarzem.
- Naciski na bohatera wywiera także profesor Pimko – sprowadza Józia do roli kilkunastoletniego ucznia i wysyła do szkoły, w której młodzież jest poddawana przez grono profesorskie tzw. upupianiu, wtrącana w permanentną niedojrzałość.
- Na pensji u rodziny Młodziaków, szczycącej się odrzuceniem konwenansów społecznych, Józio wywołuje presję na pensjonarce Zucie i tym samym demaskuje jej nowoczesność. Podgląda dziewczynę przez dziurkę od klucza, ona zaś świadoma sytuacji udaje, że jest jej to obojętne – w ten sposób tkwi w formie nowoczesności, nawet gdy zaczyna jej to przeszkadzać.

Wniosek (uogólnienie):

U Gombrowicza człowiek nieustannie jest poddawany presji międzyludzkiej, zmienia się pod wpływem relacji z innymi, przyjmuje narzucane mu formy bądź sam narzuca formy sobie i otoczeniu.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Scena rozpoczynająca *Wesele* zawiera pełną napięcia rozmowę Dziennikarza z Czepcem, będących przedstawicielami dwóch grup społecznych – inteligencji i chłopów.
- Inteligent traktuje chłopa w sposób protekcjonalny, z wyższością – nie odpowiada mu to, że Czepiec wykazuje zainteresowanie sytuacją w polityce i na świecie, takie zachowanie kłóci mu się z przyjętym stereotypowym postrzeganiem mieszkańców wsi.
- Chce widzieć polską wieś jako miejsce zaciszne, spokojne, oderwane od jakichkolwiek problemów, dlatego nawet nie próbuje porozumieć się z Czepcem, nie traktuje go jak partnera do rozmowy.

Wniosek (uogólnienie):

Rozmowa bohaterów pokazuje, jak bardzo relacje między inteligentami i chłopami były naznaczone presją społeczną, wynikającą z tradycyjnego podziału polskiego społeczeństwa na stany i ze stereotypowego postrzegania rzeczywistości.

Podsumowanie

Przykłady bohaterów z przywołanych utworów potwierdzają, że ludzie nieustannie są poddawani presji społecznej bądź sami wywierają ją na innych. Społeczne oceny determinują postawy jednostek, narzucają im role, formują ich tożsamość.

Tadeusz Borowski, *Proszę państwa do gazu*

Zadanie 56.

„Człowiek zlagrowany" jako ofiara zbrodniczego systemu.

Omów zagadnienie na podstawie utworu *Proszę państwa do gazu* Tadeusza Borowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Sprawdź w Vademecum PP

Proszę państwa do gazu, s. 296–298

Sprawdź w Vademecum PR

Proszę państwa do gazu, s. 342–344

Poszukaj motywów i kontekstów

app.nowa terazmatura.pl
Kod: 3NU1E7

Katalog motywów:
Wojna

Wprowadzenie

- Mianem *człowieka zlagrowanego* określa się postawę więźnia obozu koncentracyjnego. Osoba taka aby przetrwać, odrzuca wartości humanistyczne.
- Źródłem określenia jest wyraz *lager* – odnoszący się do niemieckiego (hitlerowskiego) obozu koncentracyjnego. *Człowiek zlagrowany* myśli wyłącznie kategoriami życia obozowego i postępuje zgodnie z obozową moralnością.

Zajęcie stanowiska (teza)

W ekstremalnych obozowych warunkach *człowiek zlagrowany* dba przede wszystkim o siebie, odrzucając wartości etyczne świata poza drutami lagru.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – opowiadania *Proszę państwa do gazu* Tadeusza Borowskiego.

Przykłady z utworu:

- Dla esesmanów życie ludzkie nie ma żadnej wartości, dla więźniów zaś ocalenie własnego życia, często za wszelka cenę, jest wartością najwyższą. Postawę więźnia obozu koncentracyjnego cechuje *zlagrowanie*, czyli przyjęcie reguł rządzących w obozie, a odrzucenie wartości humanistycznych, aby przetrwać. Przejmujące są znieczulenie na krzywdę, brak reakcji świadków na dokonywane na ich oczach zbrodnie i nihilizm – poczucie beznadziejności i odrzucenie wszelkich zasad. Jedyną wartością funkcjonującą w rzeczywistości obozu jest przetrwanie.
- Aby przetrwać, więzień musi być pokorny wobec oprawców, powinien nauczyć się kłamać oraz zdobywać jedzenie, a więc także kraść. Musi zobojętnieć na przemoc. W systemie obozowym często ofiara staje się katem, tak jak matka wyrzekająca się dziecka, aby uniknąć komory gazowej, czy gorliwi więźniowie wykonujący polecenia esesmanów.

Wniosek (uogólnienie):

W obozie koncentracyjnym panuje odwrócona hierarchia wartości. *Człowiek zlagrowany* przyjmuje zasady moralności obozowej. Jest ofiarą zbrodniczego systemu.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Innego świata* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Człowiek zmuszony do życia w obozie często stawał się obojętny na cudzą krzywdę.
- Tracił wiarę w Boga, np. pop Dimka, który cynicznie kpił z wiary, choć nie zatracił chrześcijańskiej moralności, przyczyniał się do śmierci innych. Tracił swoją godność i dumę, np. historia „generalskiej doczki". Zaczynał wierzyć w swoje przewinienia, np. „zabójca Stalina" naprawdę uwierzył w to, o co go oskarżano – stracił zmysły.

Wniosek (uogólnienie):

Zniewolenie, jakiemu poddawano więźniów, prowadziło do upodlenia, odarcia z człowieczeństwa i czyniło z ludzi bezwolne jednostki, podporządkowane systemowi.

Podsumowanie

Termin *człowiek zlagrowany* określa więźnia zniszczonego – zarówno fizycznie, jak i psychicznie – przez pobyt w obozie. Nieludzkie warunki, takie jak poniżenie, głód, lęk przed śmiercią, wpływają na wykształcenie się nowych postaw. Wartości respektowane w zewnętrznym świecie ulegają wypaczeniu i stają się przejawem słabości.

WOJNA

konflikt zbrojny, walka zbrojna, oblężenie, okupacja, zatarg, starcie, bitwa, wyprawa wojenna

Wprowadzenie

Wojna – walka zbrojna pomiędzy wrogimi ugrupowaniami: państwami, narodami, grupami etnicznymi, religijnymi, społecznymi itd. Jedną z jej konsekwencji jest przejęcie lub okupowanie zdobytych terenów. Dla zamieszkującej je ludności oznacza to często prześladowania niszczące pierwotną kulturę i zastąpienie jej kulturą najeźdźcy.

Motyw wojny w literaturze

Jan Parandowski, *Mitologia*

Wśród dwunastu bogów olimpijskich dwoje patronowało wojnie. Atena to bogini wojny obronnej, sprawiedliwej i rzemiosła wojennego. Towarzyszą jej atrybuty, takie jak zbroja, tarcza (egida) i włócznia. Wojnie okrutnej i brutalnej patronuje Ares. Ten bóg wojny jest przedstawiany jako młody mężczyzna, który porusza się wozem zaprzęgniętym w dwa ogniste rumaki: Bojaźń i Strach. Atena i Ares stanęli po przeciwnych stronach w wojnie trojańskiej. Atena opowiedziała się po stronie Greków, natomiast Ares wspierał Trojanów.

Homer, *Iliada*

Akcja utworu rozpoczyna się 50 dni przed zakończeniem zbrojnego konfliktu – w chwili, w której Achilles wpada w gniew i odmawia udziału w walce. O początkach wojny trojańskiej opowiada mit o jabłku niezgody, za którego pomocą bogini Eris zapoczątkowała kłótnię wśród olimpijskich bogiń: Afrodyty, Ateny i Hery. Spór rozstrzygnął Parys (syn króla Troi), który w nagrodę za wybór Afrodyty otrzymał miłość najpiękniejszej kobiety na świecie – Heleny – żony króla Sparty, Menelaosa. Aby odbić ją z rąk Parysa, Grecy zorganizowali wyprawę, na której czele stanął Agamemnon.

Bolesław Prus, *Lalka*

Motyw walki widoczny jest w biografiach dwóch bohaterów: Wokulskiego i Ignacego Rzeckiego. Pamiętnik Ignacego Rzeckiego poświęcony jest bieżącym sprawom, a także wydarzeniom historycznym. Rzecki wspomina przede wszystkim rok 1848 i Wiosnę Ludów, w tym swój udział w walkach na Węgrzech. W pamiętniku wzmiankuje m.in. o wojnach toczonych w Europie, Afryce i na Bliskim Wschodzie. Dla Wokulskiego wojna była sposobem na zdobycie majątku. Wojna rosyjsko-turecka, toczona w Bułgarii w 1877 r., umożliwiła mu szybkie wzbogacenie się – dzięki zapewnianiu dostaw broni dla wojska.

Henryk Sienkiewicz, *Potop*

Powieść opisuje przebieg wojny polsko-szwedzkiej toczonej na terytorium Rzeczpospolitej. Zawarte w niej liczne sceny batalistyczne bazują na prawdziwych wydarzeniach, takich jak: obrona klasztoru w Częstochowie, obrona miast (Zamość, Warszawa), starcia wojsk pod Warką czy pod Prostkami, a bohaterowie wzorowani są na postaciach historycznych (m.in. na Janie Kazimierzu, Karolu X Gustawie, Bogusławie i Januszu Radziwiłłach).

Tadeusz Borowski, *Proszę państwa do gazu*

Opowiadania Borowskiego przedstawiają działanie machiny zbrodni niemieckiego nazistowskiego obozu koncentracyjnego z perspektywy jego więźnia – uczestnika i świadka opisywanych wydarzeń. Więzień obozu to człowiek zlagrowany, czyli podporządkowany obozowym prawom i postępujący według zasad obozowej moralności. Człowiek ten jest odarty z godności i sumienia, ponieważ jego działania są determinowane przez strach, głód i walkę o przeżycie. Opowiadanie *Proszę państwa do gazu* pokazuje zobojętnienie na ludzką tragedię oraz metody odczłowieczania więźniów.

Hanna Krall, *Zdążyć przed Panem Bogiem*

Wyrazem niezgody wobec działań okupanta w czasie II wojny światowej były m.in. powstania. Powstanie o najbardziej dramatycznym przebiegu wybuchło 19 kwietnia 1943 r. w getcie warszawskim jako reakcja na zapowiedź ostatecznej likwidacji getta. Utwór zawiera osobiste świadectwo uczestnika wojny. Marek Edelman opisuje ekstremalne warunki życia w getcie i indywidualne historie ludzi w nim przebywających.

Gustaw Herling-Grudziński, *Inny świat* (fragmenty)

Zadanie 57.

Jakie znaczenie ma tytuł dla odczytania sensu utworu?

Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Innego świata* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Sprawdź w Vademecum PP
Inny świat, s. 298–303

Sprawdź w Vademecum PR
Inny świat, s. 344–348

Wprowadzenie

- Tytuł jako nazwa dzieła stanowi jego integralną część. Zwykle sygnalizuje temat utworu, wyraża jego sens lub wskazuje konkretny element świata przedstawionego, np. bohatera (*Pan Tadeusz* Adama Mickiewicza), społeczność (*Chłopi* Władysława Stanisława Reymonta), czas akcji (*Pamiętnik z powstania warszawskiego* Mirona Białoszewskiego) czy miejsce akcji (*Nad Niemnem* Elizy Orzeszkowej).
- Zdarza się, że tytuł nawiązuje do innego tekstu – wówczas dla pełnego zrozumienia konieczna jest znajomość problematyki dzieła stanowiącego odwołanie.

Zajęcie stanowiska (teza)

Tytuł jest dla czytelnika wskazówką do właściwego odczytania sensu utworu. Ukierunkowuje uwagę na istotne aspekty przedstawionej w dziele rzeczywistości.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Innego świata* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego.

Przykłady z utworu:

- Tytuł *Inny świat* nawiązuje do książki Fiodora Dostojewskiego *Zapiski z martwego domu*, opartej na wspomnieniach autora z katorgi na Syberii.
- W Jercewie życie ludzkie nie stanowiło wartości. Resocjalizacja skazanych była pozorem. Więźniowie byli brutalnie przesłuchiwani i poddawani manipulacji, katorżniczo pracowali, głodowali, dokonywali morderstw i gwałtów, donosili na siebie (m.in. w wyniku donosu została zablokowana amnestia autora i narratora) – każdy dzień był walką o przetrwanie.
- W obozie książkę Dostojewskiego czytali Gustaw Herling-Grudziński i Natalia. Oboje dostrzegli analogię między swoim losem a losem uwięzionych w Jercewie w XIX w. Lektura przysporzyła im cierpień, ale jednocześnie pozwoliła odzyskać świadomość własnego losu.

Wniosek (uogólnienie):

Poprzez odwołanie do tytułu powieści Fiodora Dostojewskiego Gustaw Herling-Grudziński metaforycznie zaakcentował nieludzkość praw panujących w łagrze. Podkreślił antycywilizacyjny charakter miejsca rządzącego się prawami właściwymi dla systemów totalitarnych.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Górą „Edek”* Marka Nowakowskiego (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Tytuł opowiadania nawiązuje do bohatera *Tanga* Sławomira Mrożka, Edka – człowieka prymitywnego, pozbawionego skrupułów, dzięki sile odnoszącego zwycięstwo nad mieszkańcami inteligenckiego domu Stomila, Eleonory i Artura.
- W opowiadaniu Nowakowskiego nazwanie kierowcy forda (człowieka bezczelnego, łamiącego niepisane prawo) Edkiem pozwala zinterpretować opisaną sytuację (zastawienie „malucha” należącego do inteligenta) jako zwycięstwo tupetu, prostactwa i siły nad kulturą.

Wniosek (uogólnienie):

Dzięki znajomości *Tanga* Sławomira Mrożka możemy właściwie ocenić sytuację opisaną w opowiadaniu Marka Nowakowskiego, dostrzec, jaki obraz społeczeństwa lat 90. ukazuje.

Podsumowanie

Tytuł jako integralna część dzieła przybliża jego sens i oddaje to, co w nim najważniejsze. Dzięki dialogowi z innymi utworami umożliwia głębszą interpretację – oddaje dramatyzm przedstawionego świata (*Inny świat*) lub ironiczne spojrzenie na rzeczywistość (*Górą „Edek”*).

Zadanie 58.

Konsekwencje zniewolenia człowieka.

Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Innego świata* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Druga wojna światowa była czasem zniewalania ludzi, dehumanizowania ich, wykorzystywania jako taniej siły roboczej.
- Ludzie, którzy stali się ofiarami zniewolenia, funkcjonowali w skrajnych warunkach, na co dzień będąc świadkami masowego okrucieństwa i ludobójstwa.

Zajęcie stanowiska (teza)

W rezultacie zniewolenia wiele osób odrzuciło zasady moralne i przystosowało się do nieludzkich warunków w imię przetrwania.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Innego świata* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego.

Przykłady z utworu:

- Człowiek żyjący w obozie stawał się obojętny na cudzą krzywdę, np. więźniowie złościli się na kurzych ślepców za nieporadność w pracy, urkowie dokonywali morderstw, gwałcili kobiety („Nocne łowy" – historia Marusi).
- Aby przetrwać, więźniowie wykorzystywali wiedzę o innych, np. Machapetian, którego Gustaw uważał za przyjaciela, donosem zablokował jego amnestię. Żyd odwiedzający narratora po wojnie wyjawił, że ze strachu, pod presją złożył fałszywy donos na trzech niemieckich współwięźniów, którzy na tej podstawie zostali rozstrzelani.
- Głodne kobiety ciałem płaciły za jedzenie, np. córka polskiego oficera, nazywana przez urków „generalską doczką", została złamana przez inżyniera Polenkę, zawiadowcę składu jarzyn.
- Więźniowie popadali w obłęd, np. mężczyzna więziony za postrzelenie portretu Stalina uwierzył w to, o co go oskarżano.
- Pojedynczy więźniowie podejmowali próby walki ze zniewoleniem, nawet za cenę życia, np. Kostylew.

Wniosek (uogólnienie):

Zniewolenie, jakiemu poddawano więźniów, prowadziło do upodlenia i czyniło z ludzi bezwolne jednostki, podporządkowane systemowi i pragnące jedynie przeżyć kolejny dzień.

2. Odwołanie do kontekstu – np. opowiadań *Proszę państwa do gazu* oraz *Ludzie, którzy szli* Tadeusza Borowskiego (kontekst literacki).

Przykłady z utworów:

- Przedstawieni w opowiadaniu *Proszę państwa do gazu* więźniowie, którzy pracują przy rozładunkach kolejnych ludzkich transportów, postrzegają tę sytuację jako okazję do zdobycia jedzenia, butów czy ubrań. Nie ma w nich współczucia, odczuwają wręcz złość na tych, którzy za chwilę zginą, chcą jak najszybciej skończyć pracę.
- Bohater i narrator opowiadania *Ludzie, którzy szli* bezemocjonalnie relacjonuje, jak przez obóz przechodzą transporty ludzi, podczas gdy wieloletni więźniowie grają w piłkę, rozmawiają, sadzą kwiaty.

Wniosek (uogólnienie):

Ludzie zniewoli przez rzeczywistość obozową wykonują pracę zleconą im przez oprawców, aby przetrwać. Szansę na ocalenie widzą w dostosowaniu się do nieludzkich reguł obozowych.

Podsumowanie

Metody zniewalania ludzi opisane przez Gustawa Herlinga-Grudzińskiego oraz Tadeusza Borowskiego są świadectwem najbardziej okrutnego niszczenia ludzi, poddawania ich dehumanizacji. Ludzie żyjący w wolnym świecie nie są w stanie i nie mają prawa ich osądzać.

Hanna Krall, *Zdążyć przed Panem Bogiem*

Zadanie 59.

Czy możliwe jest zachowanie godności w skrajnych sytuacjach?

Omów zagadnienie na podstawie *Zdążyć przed Panem Bogiem* Hanny Krall. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Sprawdź w Vademecum PP

Zdążyć przed Panem Bogiem, s. 303–306

Sprawdź w Vademecum PR

Zdążyć przed Panem Bogiem, s. 349–352

Wprowadzenie

- Godność to inaczej poczucie własnej wartości, szacunek dla siebie za to, jak żyjemy, jakimi wartościami się kierujemy, jak sprawdzamy się w różnych okolicznościach.
- Podczas II wojny światowej na masową skalę zanegowano wartość życia ludzkiego. Postawiono ludzi w skrajnych sytuacjach i wystawiono na próbę ich człowieczeństwo.

Zajęcie stanowiska (teza)

Zachowanie godności w skrajnych sytuacjach jest możliwe, ale wymaga heroizmu, na który nie każdego stać.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Zdążyć przed Panem Bogiem* Hanny Krall.

Przykłady z utworu:

- Marek Edelman przywołał historię Żyda stojącego na beczce i upokorzonego przez Niemców, aby wyrazić przekonanie, że w życiu chodzi o to, aby nie dać się wepchnąć na beczkę – nie można pozwolić na poniżenie, zniszczenie poczucia godności.
- Dla mieszkańców getta zachowanie godności polegało zarówno na heroicznym czekaniu na śmierć, jak i na pozbawionej szans na zwycięstwo walce z Niemcami – w rzeczywistości chodziło o wybór sposobu umierania.
- Edelman przywołał m.in. historię Poli Lifszyc, która zrezygnowała z szansy na przeżycie i zdecydowała się umrzeć z matką.
- Lekarz opowiedział również o bohaterskiej postawie Michała Klepfisza, który zasłonił ciałem karabin maszynowy, żeby inni powstańcy mogli przedostać się przez ostrzeliwany teren.

Wniosek (uogólnienie):

Przywołane przez Marka Edelmana historie potwierdzają, że zachowanie godności w skrajnej sytuacji jest możliwe, stanowi świadectwo heroizmu.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Innego świata* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Łagry pozbawiały ludzi godności, sprawiały, że każdy dzień był walką o przetrwanie za wszelką cenę, często kosztem innych. W *Innym świecie* odnajdujemy jednak przykłady postaw, które świadczą o zachowaniu godności. Autor opowiada o Miszy Kostylewie, który okaleczał się, aby nie pracować dla komunistów, ostatecznie popełnił samobójstwo – w ten sposób zdecydował o końcu swojego życia.
- Wspomina także postawę sióstr zakonnych, które w imię wiary odmówiły wykonywania pracy i zostały za to rozstrzelane.
- Strajk głodowy autora podjęty, aby odzyskać wolność w ramach amnestii, to także przykład zachowania człowieczeństwa w nieludzkich warunkach.

Wniosek (uogólnienie):

Zdarzenia przywołane przez Gustawa Herlinga-Grudzińskiego potwierdzają, że nawet w rzeczywistości łagru, gdzie wiele osób ulegało najniższym instynktom, jednostki walczyły o zachowanie godności.

Podsumowanie

Relacje pisarzy dowodzą, że w skrajnych sytuacjach człowiek nie godzi się na upodlenie, potrafi, nawet za cenę śmierci, zachować ważne dla siebie wartości. Ta postawa pełna heroizmu zasługuje na najwyższe uznanie.

Zadanie 60.

Zagłada z perspektywy świadka i uczestnika wydarzeń w getcie.

Omów zagadnienie na podstawie *Zdążyć przed Panem Bogiem* Hanny Krall. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Poszukaj motywów i kontekstów

app.nowa terazmatura.pl
Kod: 3NU1E7

Katalog motywów:
Wojna

Wprowadzenie

- II wojna światowa była czasem masowej dehumanizacji i zagłady ludzkości.
- Ludność żydowska, izolowana w gettach od reszty społeczeństwa, była szczególną ofiarą Holocaustu.

Zajęcie stanowiska (teza)

Świadkowie i uczestnicy wydarzeń w getcie ukazują czasy zagłady bez patosu.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Zdążyć przed Panem Bogiem* Hanny Krall.

Przykłady z utworu:

- Edelman opisuje postawę Żydów spokojnie czekających w kolejkach na transport do komór gazowych jako godne czekanie na śmierć, znacznie trudniejsze niż walka.
- Rekonstruuje pogarszającą się sytuację w getcie, nieludzkie doświadczanie głodu, prowadzące do aktów kanibalizmu, narastający brak współczucia.
- Wspomina także o odwadze cywilów, którzy decydowali się umrzeć z bliskimi (Pola Lifszyc dla matki wróciła do kolumny transportowej).
- Jako jeden z przywódców powstania w getcie zwraca uwagę, że było ono próbą zerwania ze stereotypem Żydów biernie czekających na śmierć – chodziło o ocalenie godności, zdecydowanie o sposobie umierania.
- Opisuje niewielkie siły powstańców i braki w uzbrojeniu, akty bohaterstwa (Michał Klepfisz) i słabości (zbiorowe samobójstwo Mordechaja Anielewicza i członków dowództwa ŻOB-u w bunkrze).
- Mówiąc o swojej pracy, wyjaśnia, jak bycie świadkiem i uczestnikiem wydarzeń w getcie go ukształtowało – jego lekarską misją jest walka o odroczenie śmierci.

Wniosek (uogólnienie):

Fragmentaryczna relacja Marka Edelmana, opowiedziana niekiedy brutalnie, niekiedy emocjonalnie i ironicznie, z pozornym dystansem, jest poruszającym świadectwem zdarzeń z getta, pomnikiem należącym się wszystkim ofiarom Holocaustu – tym zapamiętanym z imienia i nazwiska, i tym anonimowym.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Proszę państwa do gazu* Tadeusza Borowskiego (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Tadeusz Borowski opisał zagładę ludzi przybywających do obozu – ich doświadczenia są równie dramatyczne jak mieszkańców getta.
- Ukazał je z perspektywy narratora, który choć jest wyposażony w elementy biografii autora, stanowi kreację literacką, obrazującą zmiany w psychice ludzi zlagrowanych.
- Narrator wykonuje polecenia esesmanów, wynosi z pociągu zwłoki noworodków jak kurczaki, niecierpli-wi się na kobiety, które nie chcą ich odebrać.
- Wspomnienie pięknej dziewczyny skłania go do naturalistycznego opisania śmierci w komorze gazowej.

Wniosek (uogólnienie):

Ukazywanie w perspektywie narracyjnej ludzi wyłącznie przez pryzmat ich zachowań, nastawionych na przetrwanie, jest świadectwem dehumanizacji, która dotknęła więźniów obozu.

Podsumowanie

Ukazane przez świadków i uczestników zdarzeń realia czasów zagłady są pozbawione heroizmu i patosu. Uderzają brutalizmem i naturalizmem obrazowania, oszczędnością przekazu, przez co odkrywają nieludzkie, pozbawione chwały oblicze wojny.

Zadanie 61.

Walka o życie z perspektywy wojennej i powojennej.

Omów zagadnienie na podstawie *Zdążyć przed Panem Bogiem* Hanny Krall. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Kruchość życia, śmierć jak wyrok, ludzie jak skazani, na łasce losu, siły wyższej decydującej o długości życia – to dylematy egzystencjalne, które towarzyszą człowiekowi od zawsze.
- Szczególnego znaczenia dylematy te nabierały w czasie różnych wojen.

Zajęcie stanowiska (teza)

Tytuł książki Hanny Krall odzwierciedla życiową misję Marka Edelmana, najpierw jako jednego z dowódców powstania w getcie oraz świadka tragicznych wydarzeń, później jako lekarza.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Zdążyć przed Panem Bogiem* Hanny Krall.

Przykłady z utworu:

- Marek Edelman podejmuje walkę o ludzkie życie w dwóch rolach – jako świadek i uczestnik tragicznych wydarzeń, oraz – po wojnie jako lekarz.
- Edelman relacjonuje codzienne wywózki Żydów do obozu, kolejki spokojnie czekających na transport do komór gazowych, rozstania rodzin, szukanie nadziei wbrew rzeczywistości. Rekonstruuje pogarszającą się sytuację Żydów zamkniętych w getcie, w końcu ekstremalne doświadczenia: głodu, powszechnej śmierci, bezsilności wobec losu.
- Po wojnie Edelman zostaje lekarzem. Jest gotowy do walki o każde istnienie. Ma również świadomość, że ostatecznie każdy wyścig z Panem Bogiem jest przegrany, bo kończy się śmiercią – chodzi jedynie o to, by wydrzeć trochę czasu dla chorego.
- Można dostrzec analogię między sytuacją w getcie i pracą w klinice, np. sala szpitalna jak Umschlagplatz, palma w holu szpitala jak brama, przy której zapadały decyzje, kogo pośrednio skazać na śmierć, a komu z tłumu skazanych dać szansę na życie.

Wniosek (uogólnienie):

Obie perspektywy Marka Edelmana – świadka i uczestnika tragicznych wydarzeń oraz lekarza – łączą motyw walki o ludzkie życie i radości, którą daje ocalenie choćby jednego istnienia.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Ocalonego* Tadeusza Różewicza (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Wiersz jest wyznaniem młodego człowieka, który prowadzony na *rzeź*, jak zwierzęta niemające wpływu na swój los, przeżył kataklizm wojenny.
- Musi zmagać się z wojenną traumą, nie potrafi żyć, jednak nie poddaje się. Wie, że sam nie podoła temu zadaniu, więc szuka *nauczyciela i mistrza*, który na nowo zbuduje system wartości, przywróci porządek i nada sens życiu.

Wniosek (uogólnienie):

Podmiot liryczny ocalał z zagłady jedynie fizycznie, moralnie i duchowo został trwale okaleczony.

Podsumowanie

Postawa Marka Edelmana w czasie okupacji i po wojnie, w pracy zawodowej, ukazała jego odwagę moralną i humanistyczną służbę drugiemu człowiekowi. Każdy człowiek powinien mieć prawo do dobrego życia i godnej śmierci.

Albert Camus, *Dżuma*

Zadanie 62.

Co skłania człowieka do poświęceń?

Omów zagadnienie na podstawie *Dżumy* Alberta Camusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Sprawdź w Vademecum PP
Dżuma, s. 326–329

Sprawdź w Vademecum PR
Dżuma, s. 376–379

Wprowadzenie

- Ludzie mogą różnie reagować w sytuacji zagrożenia. Ich moralność, wierność zasadom zostają poddane próbie. Jednak czy można wymagać od ludzi poświęcenia własnego życia w imię zasad?
- Dramatyzm wyboru pomiędzy ratowaniem życia bliźnich a prawem do ratowania siebie ukazuje *Dżuma* Alberta Camusa.

Zajęcie stanowiska (teza)

W skrajnie trudnych sytuacjach człowiek zwykle poddaje się niskim instynktom. Istnieją jednak wyjątkowe jednostki, które w obliczu zagrożenia potrafią się poświęcić dla innych.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Dżumy* Alberta Camusa.

Przykłady z utworu:

- Bernard Rieux – bohater od razu przystępuje do walki z chorobą. Jako lekarz jest w pełni świadomy zagrożenia, ale heroicznie walczy, nie godzi się na cierpienie niewinnych. Czuje moralny obowiązek niesienia pomocy innym, a jego motywacja pozostaje całkowicie bezinteresowna.
- Raymond Rambert – francuski dziennikarz, nie może znieść rozłąki z ukochaną pozostawioną w Paryżu, próbuje więc wszystkimi sposobami, także nielegalnymi, wydostać się z miasta. Kiedy jednak pojawia się szansa ucieczki, postanawia zostać, aby walczyć z dżumą – przedkłada dobro ogółu nad szczęście osobiste.
- Jean Tarrou – gdy wybucha epidemia, nie zastanawia się nad sensem pomocy potrzebującym, na ochotnika wstępuje do formacji sanitarnych, uważa bowiem, że nie wolno się godzić na zło i cierpienie człowieka. Traktuje walkę z dżumą jako obowiązek moralny.

Wniosek (uogólnienie):

Dżuma Camusa ukazuje przykłady postaw heroicznych i poświęcenia dla innych w obliczu zła.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Innego świata* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Nieludzkie warunki obozowe doprowadzają ludzi do zezwierzęcenia. Wola przeżycia powoduje, że normą staje się zdrada, egoizm, oszustwo. Jednak nawet w takich warunkach mogą znaleźć się jednostki wierne swoim wartościom.
- Michaił Kostylew – bohater początkowo wierzy w ideały komunizmu, jednak wskutek osobistych doświadczeń poznaje przerażającą prawdę o systemie. Buntuje się przeciwko niemu, przypala sobie rękę, aby nie przykładać się swoją pracą do budowy komunizmu i pozostać wewnętrznie wolnym.

Wniosek (uogólnienie):

W świecie odwróconego dekalogu zdarzają się jednostki, które heroicznie pozostają wierne wartościom – zwykle jest to jednak heroizm przypłacony śmiercią.

Podsumowanie

Powieść Alberta Camusa można interpretować jako parabolę o zmaganiu się człowieka ze złem. Mimo że jest ono wszechogarniające, zdarzają się jednostki, które mu się nie poddają, które w obliczu zagrożenia potrafią się solidaryzować i nieść pomoc potrzebującym, poświęcać się dla innych. Camus pokazuje, że nawet w sytuacji ekstremalnej człowiek próbuje ocalić w sobie cząstkę dobra, choćby za cenę własnego życia.

Zadanie 63.

Poszukaj motywów i kontekstów

app.nowa terazmatura.pl
Kod: W8VKT3
Katalog motywów:
Cierpienie

Poszukaj motywów i kontekstów

app.nowa terazmatura.pl
Kod: EH236X
Katalog motywów:
Śmierć

Człowiek wobec cierpienia i śmierci.

Omów zagadnienie na podstawie *Dżumy* Alberta Camusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Cierpienie i śmierć to popularne motywy obecne w dziełach literackich. Kreacja bohaterów cierpiących uniwersalizuje wymowę cierpienia i czyni je często źródłem przemiany duchowej, moralnego doskonalenia, a nawet heroizmu.
- Człowiek ukazany w sytuacji dramatycznej, którego dotyka cierpienie bezpośrednio bądź pośrednio, poznaje samego siebie.

Zajęcie stanowiska (teza)

Postawy ludzi wobec cierpienia i śmierci są różnorodne, często heroiczne, czasem jednak przeciwności losu i nieszczęścia przerastają człowieka i sprawiają, że nie potrafi ich znieść i się poddaje.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Dżumy* Alberta Camusa.

Przykłady z utworu:

- Ukazanie śmierci dziecka – synek sędziego umiera w strasznych męczarniach – jest powodem do stawiania pytań o sens cierpienia niewinnego dziecka. Rieux uznaje je za absurdalne, nigdy nie będzie kochał świata, w którym dzieci są torturowane.
- Agonia chłopca wstrząsnęła także ojcem Paneloux. Początkowo głosił on, że zaraza jest karą za grzechy, jednak od kiedy zaczyna pomagać przy chorych i umierających, nabiera pokory, przyznaje, że nie potrafi odnaleźć odpowiedzi na pytanie o sens cierpienia.
- Decyzja Raymonda Ramberta o pozostaniu w mieście również charakteryzuje postawę bohatera wobec cierpienia – dziennikarz cierpi na skutek rozstania z ukochaną, w Oranie jest obcy, nic go nie łączy z mieszkańcami, a jednak ostatecznie nie ucieka z miasta i szlachetnie stawia dobro ogółu ponad swoje własne.

Wniosek (uogólnienie):

Zróżnicowanie postaw ludzi wobec cierpienia i śmierci staje się w *Dżumie* Alberta Camusa punktem wyjścia do rozważań o postawie człowieka wobec zła, które zawsze się odradza.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Zdążyć przed Panem Bogiem* Hanny Krall (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Obraz życia w getcie warszawskim w relacji Marka Edelmana jest wstrząsającym dokumentem zachowań ludzi wobec cierpienia i śmierci.
- Heroiczna decyzja o powstaniu w obliczu likwidacji getta i nieuchronnej śmierci jest przykładem nie tylko aktu odwagi, lecz także desperacji ludzi, którzy zdają sobie sprawę z nierównych sił w walce o godność i życie.
- Tragiczny obraz odliczania przy bramie po klęsce powstania na zawsze ukształtuje postawę Marka Edelmana wobec cierpienia i śmierci człowieka.

Wniosek (uogólnienie):

Zdążyć przed Panem Bogiem Hanny Krall jest przykładem refleksji o wartości życia i postawach ludzi wobec śmierci i cierpienia.

Podsumowanie

Autorzy ukazują bohaterów cierpiących i ludzi, którzy obok tego cierpienia nie przechodzą obojętnie lub przed obrazem cierpień uciekają. W ten sposób skłaniają odbiorców literatury do refleksji nad porządkiem świata i ludzkimi zachowaniami.

Zadanie 64.

Czy możliwa jest przyjaźń w sytuacjach skrajnych?

Omów zagadnienie na podstawie *Dżumy* Alberta Camusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Przyjacielem zwykle nazywamy kogoś, komu można bezgranicznie ufać, na kim można polegać, na kogo można liczyć, kto nas wspiera i jest przy nas, a nie tego, kto tylko wesoło spędza z nami czas.
- Dlatego prawdziwa przyjaźń zdarza się rzadko i jest niezwykle cenna.

Zajęcie stanowiska (teza)

Skrajne okoliczności, niezwykłe sytuacje są często próbą istniejącej przyjaźni, a jednocześnie to one właśnie powodują, że między ludźmi rodzi się prawdziwa więź, prawdziwa przyjaźń.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Dżumy* Alberta Camusa.

Przykłady z utworu:

- W dramatycznych okolicznościach panującej w Oranie dżumy narodziła się przyjaźń doktora Bernarda Rieux i Jeana Tarrou. W krańcowo niebezpiecznej sytuacji połączyło ich nie tylko podobieństwo światopoglądowe, lecz także postawa wobec zarazy. Obaj byli ludźmi zdecydowanymi, obaj mieli silną wolę i pragnienie pomocy ludziom, obaj też byli przeciwnikami poglądu traktującego dżumę jako dopust boży i karę za grzechy (ojciec Paneloux).
- Zarówno Rieux, jak i Tarrou wierzyli przede wszystkim w sprawczość człowieka, który własne cierpienia musi przeżyć sam, nie odwołując się do Boga. Tarrou ze wstrząsających doświadczeń dzieciństwa wyniósł przeświadczenie o konieczności pomocy ludziom oraz walce ze śmiercią i wszelkim złem. Podobne poglądy miał doktor Rieux, który powołanie lekarza rozumiał jako przeciwstawianie się śmierci i złu. To zbliżyło ich do siebie – obaj dżumę postrzegali jako zło, obaj za swój obowiązek uznali walkę z nim.

Wniosek (uogólnienie):

Czas epidemii był bardzo trudny dla powstawania więzi i tworzenia relacji międzyludzkich, dlatego przyjaźń, która rodzi się w takich warunkach, jest niezwykła, bowiem wynika ze świadomości wspólnego losu i wspólnej z nim walki.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Glorii victis* Elizy Orzeszkowej (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Przyjaźń Marysia Tarłowskiego i Jagmina narodziła się krótko przed powstaniem styczniowym. Obaj byli skrajnie różni. Maryś to delikatny, dość słaby fizycznie młody chłopak, przyrodnik i humanista, Jagmina natomiast cechowały tężyzna fizyczna, odwaga i świetna jazda konno.
- Mimo tych różnic obaj bez wahania zdecydowali się na walkę w powstaniu. I to właśnie skrajnie niebezpieczna sytuacja walk powstańczych udowodniła prawdziwość i siłę ich przyjaźni.

Wniosek (uogólnienie):

Losy bohaterów opowiadania Elizy Orzeszkowej dowodzą, że przyjaźń umacnia się i nabiera szczególnego znaczenia w sytuacjach skrajnie trudnych.

Podsumowanie

Prawdziwa przyjaźń może narodzić się lub też umocnić w sytuacjach skrajnie trudnych, bowiem są one często sprawdzianem postaw człowieka, szczerości jego uczuć, lojalności, a często także odwagi, odpowiedzialności i zdolności do poświęceń.

Zadanie 65.

Jakie postawy przyjmuje człowiek wobec zła?

Omów zagadnienie na podstawie *Dżumy* Alberta Camusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- O prawdziwym człowieczeństwie i wierze w wartości człowiek może się przekonać, kiedy znajduje się w sytuacji granicznej.
- Musi wówczas stawić czoło prawdzie o sobie samym, jest zmuszony dokonać wyboru, często dramatycznego, związanego z cierpieniem.

Zajęcie stanowiska (teza)

Dżuma Camusa ukazuje różne przykłady postaw w obliczu zła. Od natychmiastowej walki z epidemią, przez zwątpienie i przemianę, po heroizm i poświęcenie.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Dżumy* Alberta Camusa.

Przykłady z utworu:

- Heroiczną walkę ze złem podejmuje Bernard Rieux. Jako lekarz świadomy jest zagrożenia. Wie, że jego zwycięstwo nad dżumą (złem) jest jedynie tymczasowe, ale się nie poddaje. Walczy z epidemią, bo nie godzi się na cierpienie niewinnych.
- Podobną postawę przyjmuje Jean Tarrou. Jest obcy w mieście, jednak gdy wybucha epidemia, nie zastanawia się nad sensem pomocy orańczykom, na ochotnika wstępuje do formacji sanitarnych, uważa bowiem, że nie wolno się godzić na zło i cierpienie człowieka.
- Na szczególną uwagę w kontekście walki ze złem zasługuje postać Raymonda Ramberta – francuskiego dziennikarza. Bohater nie może znieść rozłąki z ukochaną pozostawioną w Paryżu, próbuje więc wszystkimi sposobami, także nielegalnymi, wydostać się z miasta. Kiedy jednak pojawia się szansa ucieczki, postanawia zostać, by walczyć z dżumą.
- Ojciec Paneloux uzasadniał pojawienie się dżumy jako kary za grzechy. Dopiero śmierć niewinnego dziecka burzy jego koncepcję pochodzenia zła. Nadal pozostaje ufny Bogu, uważa jednak, że należy podjąć walkę ze złem.

Wniosek (uogólnienie):

Mimo że zło jest wszechogarniające, a wygrana z nim przesądzona, to zdarzają się jednostki, które mu się nie poddają.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Innego świata* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Gustaw Herling-Grudziński pokazuje upadek człowieka. Nieludzkie warunki obozowe doprowadzają ludzi do zezwierzęcenia. Wola przeżycia powoduje, że normą staje się zdrada, egoizm, oszustwo.
- Jednak nawet w tym świecie odwróconego Dekalogu zdarzają się jednostki, które heroicznie pozostają wierne wartościom, czego przykładem jest Michaił Kostylew. Aby nie przykładać się pracą do budowy komunizmu i pozostać wewnętrznie wolnym, przypala sobie rękę.

Wniosek (uogólnienie):

Nawet w okrutnej obozowej rzeczywistości znajdują się jednostki zdolne do walki ze złem.

Podsumowanie

W powieści ukazane zostały różne postawy wobec zła. Wszystkich opisanych bohaterów łączą czynny opór przeciwko złu i solidarność z innymi.

George Orwell, *Rok 1984*

Zadanie 66.

Czy możliwe jest zbudowanie doskonałego państwa?

Omów zagadnienie na podstawie utworu *Rok 1984* George'a Orwella. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Sprawdź w Vademecum PP
Rok 1984, s. 329–333

Sprawdź w Vademecum PR
Rok 1984, s. 379–382

Poszukaj motywów i kontekstów
app.nowa terazmatura.pl
Kod: 4S8A3M
Katalog motywów: Społeczeństwo

Wprowadzenie

- Idealistyczne wizje społeczeństwa przyszłości stały się tematem wielu dzieł literackich i filmowych.
- Twórcy, kreując tego rodzaju światy, skłaniają odbiorców do zastanawiania się, jak powinno być zorganizowane społeczeństwo, w którym żyjemy, co może poprawić jakość życia, a co ją pogorszyć, czego należy się obawiać, a do czego warto dążyć.

Zajęcie stanowiska (teza)

Wizja społeczeństwa przedstawiona w powieści George'a Orwella *Rok 1984* jest przestrogą przed ustrojem, który powoduje zniewolenie społeczeństwa.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Roku 1984* George'a Orwella.

Przykłady z utworu:

- Akcja utworu toczy się w Londynie należącym do Oceanii, w której władzę sprawuje uznany za nieomylnego i wszechmocnego Wielki Brat.
- Struktura społeczna Oceanii jest hierarchiczna – o wszystkim decydują bogaci i uprzywilejowani członkowie Partii Wewnętrznej (mają prawo m.in. do własnego samochodu i używek). Osoby należące do Partii Zewnętrznej także posiadają pewne przywileje, ale podlegają kontroli Partii Wewnętrznej. Na samym dole drabiny społecznej znajdują się *prole* – wykorzystywani jako siła robocza.
- Partia rządzi za pośrednictwem czterech ministerstw: Ministerstwa Prawdy, które zajmuje się propagandą i manipuluje faktami, Ministerstwa Miłości, któremu podlega Policja Myśli – organizacja odpowiedzialna za aresztowania i polityczne morderstwa, Ministerstwa Pokoju prowadzącego wojnę i Ministerstwa Obfitości, ogłaszającego raporty o fikcyjnym wzroście gospodarczym.

Wniosek (uogólnienie):

Rzeczywistość ukazana w dziele Orwella jest antyutopią, w której idealnie zorganizowane zło podporządkowuje sobie ludzi.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Utopijną wizję szklanych domów roztacza przed Cezarym Baryką jego ojciec Seweryn. Umożliwiają one życie na wyższym poziomie, zmniejszają nierówności społeczne, ponieważ wszyscy mieszkają w podobnych warunkach, pozytywnie wpływają na moralny aspekt egzystencji. Są ideą kraju, w którym panują sprawiedliwość społeczna i dobrobyt.
- Po przybyciu do Polski młody Baryka dostrzega nędzę i zrujnowany kraj, a żadna z propozycji odbudowy kraju nie jest idealna. Cezary zdaje sobie sprawę, że szklane domy to utopijne odzwierciedlenie marzeń emigranta-patrioty, tęskniącego do ojczyzny.

Wniosek (uogólnienie):

Konfrontacja opowieści ojca z rzeczywistością rozczarowuje Cezarego. Kraj jest zniszczony materialnie, pełen społecznych kontrastów.

Podsumowanie

Idealistyczne wizje społeczeństwa przyszłości w dziełach literackich wynikają z tęsknoty człowieka za doskonałą organizacją życia, a wyobrażenia antyutopijne – z obaw, że zachodzące w świecie zmiany mogą poskutkować katastrofalnymi konsekwencjami. *Rok 1984* George'a Orwella jest popartym obserwacjami autora ostrzeżeniem przed tym, jak może wyglądać świat pod rządami totalitarnymi.

SPOŁECZEŃSTWO

wspólnota, zbiorowość, naród, państwo; stany społeczne; klasy i grupy społeczne

Wprowadzenie

Społeczeństwo to wspólnota ludzi żyjących razem na terenie danego kraju, pozostających ze sobą we wzajemnych relacjach wynikających między innymi z podziału pracy, miejsca zamieszkania itp.

Motyw społeczeństwa w literaturze

Rozmowa mistrza Polikarpa ze Śmiercią

W średniowiecznym wierszu alegorycznie przedstawiona Śmierć wyjaśnia uczonemu, że wobec niej wszyscy są równi – każdy bowiem kiedyś umrze. Aby uzmysłowić mistrzowi swoją potęgę, Śmierć wymienia poszczególne grupy ludzi, które będą musiały podążyć za nią (motyw *danse macabre*). W ten sposób w utworze powstaje obraz średniowiecznego społeczeństwa stanowego, które tworzą duchowni, szlachta, sędziowie, lekarze, żacy, dworzanie, karczmarze, żebracy itd. Śmierć podkreśla, że wszystkich spotka adekwatna kara lub nagroda.

Adam Mickiewicz, *Dziady* cz. III

W scenie *Salon warszawski* Mickiewicz scharakteryzował polskie społeczeństwo – dzieląc je na patriotów i zdrajców. Pierwsza grupa, stojąca przy drzwiach, składa się z kilku młodych ludzi i dwóch starszych Polaków – wszyscy mówią po polsku. Rozmawiają o trudnej sytuacji kraju, o prześladowaniach, więźniach politycznych, wywózkach na Sybir. Grupa druga, siedząca przy stoliku, to karierowicze: carscy urzędnicy, damy, literaci i wojskowi. Rozmawiają po francusku o balach, modnych strojach, poezji, chwalą Nowosilcowa.

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

Mickiewicz zilustrował polską XIX-wieczną szlachtę, która nie była grupą jednolitą. W poemacie została scharakteryzowana zubożała, zaściankowa szlachta (którą reprezentuje m.in. Maciej Dobrzyński), bogatsi szlachcice (tacy jak Sędzia), urzędnicy (np. Podkomorzy, Rejent, Asesor) oraz zamożni magnaci (Stolnik Horeszko, Hrabia).

Stanisław Wyspiański, *Wesele*

Wyspiański przedstawił polskie społeczeństwo zamknięte w kręgu narodowych mitów, niezdolne do przełamania marazmu. Przyczyn takiego stanu ducha narodu autor dramatu upatrywał przede wszystkim w braku zrozumienia między dwiema najważniejszymi warstwami społecznymi. Ostrze satyry wymierzył zwłaszcza w inteligencję krakowską. Gości weselnych z miasta ukazał jako ludzi owładniętych niemocą, którzy od życia uciekają w sztukę. Ich zainteresowanie ludem wynika, zdaniem autora, z fascynacji prostotą i witalnością chłopów, a nie z chęci zrozumienia ich aspiracji. Lud pragnie zaś przede wszystkim awansu społecznego, chce być równoprawną częścią narodu.

Sławomir Mrożek, *Tango*

Mrożek ukazuje w *Tangu* wielopokoleniową rodzinę, która jest odzwierciedleniem społeczeństwa. Role, które odgrywają przedstawiciele każdej z generacji, są jednak odmienne od stereotypowych zadań przypisanych członkom rodziny. Kryzys rodziny i kryzys kultury rodzi tęsknotę za powrotem do jasnych reguł i uporządkowanego systemu wartości. Artur, chcący ratować zasady społeczne, próbuje siłą przywrócić dawny porządek, ale ponosi klęskę. Ostatecznie zwycięża Edek – reprezentant nowej grupy społecznej, ludzi nieobytych, niewykształconych, prymitywnych, ale za to silnych i przebojowych.

George Orwell, *Rok 1984*

Rok 1984 opisuje mechanizmy sprawowania władzy totalitarnej oraz zawiera wnikliwą analizę języka propagandy politycznej (nowomowa) – ważnego elementu systemu opresji. Utwór prezentuje wizję świata, w którym prawa jednostki nie istnieją, a obywatele są poddawani pełnej inwigilacji. Jakakolwiek forma sprzeciwu wobec władzy nie ma sensu, gdyż spotyka się z natychmiastową brutalną reakcją.

Zadanie 67.

Jak zachować wolność w państwie totalitarnym?

Omów zagadnienie na podstawie utworu *Rok 1984* George'a Orwella. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Idea doskonałego państwa zakłada szczęście wszystkich obywateli. W literaturze nie brakuje wizji państw opartych na zasadach gwarantujących wszystkim obywatelom dobrostan, dostatek i sprawiedliwość. Takie wizje mają jednak charakter utopijny.
- Aby wdrożyć szlachetne idee, potrzeba zmiany w świadomości społecznej czy przygotowania programu naprawczego.

Zajęcie stanowiska (teza)

Rządy opierające się na systemie monopartyjnym, nacjonalizacji gospodarki, kulcie wodza oraz wyznaczaniu wrogów i obarczaniu ich winą za wszelkie niepowodzenia prowadzą do totalitarnej dyktatury.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Roku 1984* George'a Orwella.

Przykłady z utworu:

- W Oceanii panuje system totalitarny – władza jest skupiona w rękach jednej partii, która rządzi za pośrednictwem czterech ministerstw: Prawdy, Miłości, Pokoju i Obfitości. Ich nazwy sygnalizują, że rzeczywistość w państwie jest zafałszowana tak, aby służyła interesom rządzących.
- Ministerstwo Prawdy zajmuje się propagandą i manipuluje faktami. Ministerstwo Pokoju nieustannie prowadzi wojny. Ministerstwo Miłości posługuje się Policją Myśli, aby aresztować i likwidować (ewaporować) niewygodnych obywateli. Ministerstwo Obfitości – pomimo kryzysu – opracowuje propagandowe raporty o wzroście gospodarczym.
- Mieszkańcom Oceanii narzucony jest kult przywódcy – Wielkiego Brata, uważanego za nieomylnego i wszechmocnego wodza.
- Partia kontroluje najbardziej osobiste sfery życia obywateli (np. decyduje o tym, jakie związki mogą oni zawierać). W tym świecie nie ma miejsca na indywidualizm i samodzielne myślenie.

Wniosek (uogólnienie):

Państwo totalitarne opisane w *Roku 1984* George'a Orwella ukazuje triumf tyranii, która ubezwłasnowolniła społeczeństwo.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Innego świata* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Łagier jest tytułowym innym światem, odzwierciedla zasady, według których działa system totalitarny. Jego celem było zniszczenie osobowości człowieka i zastąpienie jej psychiką niewolnika.
- Bunt przeciw systemowi i obowiązującemu prawu zawsze kończył się niepowodzeniem, np. los Michaiła Kostylewa, który postanowił zaprotestować, kiedy zrozumiał, że został oszukany. Opalał sobie rękę nad ogniem, by otrzymać zwolnienie z pracy. Gdy jego tajemnica wyszła na jaw, dokonał ostatniego aktu woli – oblał się wrzątkiem i umarł w męczarniach.

Wniosek (uogólnienie):

Gustaw Herling-Grudziński dowodzi, że totalitaryzm sowiecki niczym się nie różni od hitleryzmu, a łagry (tworzone już w latach 30. XX w.) stanowiły wzór dla nazistowskich obozów koncentracyjnych.

Podsumowanie

Powieść Orwella to bez wątpienia dzieło przestrzegające przed ustrojami autorytarnymi. Panujące w nich rządy pod pozorem walki o szczytne cele sięgają po nieakceptowalne środki: zniewalają społeczeństwa, zastraszają ludzi i pozbawiają ich praw, a nawet życia.

Zadanie 68.

Znaczenie propagandy w państwie totalitarnym.

Omów zagadnienie na podstawie utworu *Rok 1984* George'a Orwella. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Jedną z cech totalitaryzmu jest przywiązywanie przez władzę szczególnej wagi do propagandy politycznej, traktowanej jako środek zniewalania obywateli.
- W ramach propagandy podejmuje się działania, których celem jest sterowanie społeczeństwem, uczynienie ludzi posłusznymi wyznawcami głoszonych idei, istotami pozbawionymi indywidualizmu i zdolności do samodzielnego myślenia.

Zajęcie stanowiska (teza)

Propaganda zniekształca obraz świata, służy władzy do manipulowania obywatelami, jest ważnym narzędziem zniewalania społeczeństwa.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Roku 1984* George'a Orwella.

Przykłady z utworu:

- W Oceanii jednym z narzędzi propagandy jest język – obowiązuje nowomowa zgodna z doktryną *angsoc*, aby uniemożliwić ludziom prowadzenie rozmów o godności, indywidualnych prawach jednostki, zubożyć ich intelektualnie i w rezultacie skłonić do posłuszeństwa.
- Kontrola nad językiem polega m.in. na permanentnym odwracaniu znaczeń słów oraz pojęć. Przejawia się to już w nazewnictwie ministerstw, np. Ministerstwo Obfitości, zarządzające gospodarką, w obliczu ciągłego kryzysu skupia się głównie na pisaniu niezgodnych z rzeczywistością komunikatów o poprawie zaopatrzenia. Ministerstwo Prawdy zajmuje się fałszowaniem rzeczywistości, kontrolą mediów.
- Język Oceanii jest pozbawiony słów, które w jakikolwiek sposób mogłyby się kojarzyć ze sprzeciwem wobec władzy (np. brakuje w nim słów typu: *honor*, *sprawiedliwość*, *moralność*).
- Wiele wyrazów ma zawężone znaczenie (np. słowo *wolność* stosuje się wyłącznie dla określenia braku czegoś, np. *pies jest wolny od pcheł*).
- Nowomowa cechuje się schematyzmem języka, aby ludzie myśleli utartymi schematami myślowymi, zgodnymi z polityką rządzących.
- Do działań propagandowych należą także codzienne dwie minuty nienawiści, czyli rytuał służący skanalizowaniu negatywnych emocji obywateli wobec wroga.

Wniosek (uogólnienie):

Propaganda w *Roku 1984* służy całkowitemu podporządkowaniu obywateli poprzez permanentną manipulację oraz zakłamywanie rzeczywistości.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Zdążyć przed Panem Bogiem* Hanny Krall (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- W wywiadzie Marek Edelman wspomina podróż tramwajem po wyjściu z getta i związane z tą sytuacją zderzenie z nazistowską propagandą.
- Lekarz ujrzał wówczas plakat: „Żydzi – wszy – tyfus plamisty" – to doświadczenie sprawiło, że poczuł się odrażający, zapragnął być niewidoczny dla innych, „ładnych" ludzi ze strony aryjskiej.

Wniosek (uogólnienie):

Propaganda nazistowska utrwalała wizerunek Żydów jako ludzi zagrażających innym – bazowała zatem na strachu obywateli. Jak wynika z relacji Marka Edelmana, sami Żydzi uwierzyli, że są ludźmi gorszego gatunku.

Podsumowanie

Działania propagandowe wykorzystywane przez systemy totalitarne prowadziły do zafałszowania rzeczywistości. Jako potężne narzędzie manipulacji pozwalały utrzymywać ludzi w strachu i bierności, kierować ich myślami i działaniami.

Zadanie 69.

Nowomowa jako sposób na ograniczenie wolności człowieka.

Omów zagadnienie na podstawie utworu *Rok 1984* George'a Orwella. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- *Nowomowa* to termin stworzony przez George'a Orwella w powieści *Rok 1984* na określenie języka propagandy totalitarnej, narzucającej mieszkańcom Oceanii zafałszowaną wizję rzeczywistości, odpowiadającą polityce Partii.
- W szerszym kontekście pojęcie to oznacza język propagandy stosowany przez władze totalitarne i kontrolowane przez nie organy. W Polsce cechy nowomowy można dostrzec w języku używanym przez władze komunistyczne w 2. poł. XX w.

Zajęcie stanowiska (teza)

Nowomowa jest narzędziem kształtowania i kontrolowania myśli obywateli, ponieważ stwarzając pozory naturalnej komunikacji, utrudnia lub uniemożliwia dyskusję na tematy niewygodne dla władzy.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Roku 1984* George'a Orwella.

Przykłady z utworu:

- W powieści Orwella język służy kreowaniu rzeczywistości, w której żyją ludzie, prowadzi ich do unifikacji, odbiera im zdolność samodzielnego myślenia.
- Ze *Słownika nowomowy* usunięto hasła o znaczeniu niekorzystnym dla władzy, np. *honor*, *sprawiedliwość*, *demokracja*. Zmieniono lub odwrócono znaczenie wielu słów. Widoczne jest to np. w nazwach czterech ministerstw Oceanii: Ministerstwo Miłości zajmuje się inwigilowaniem obywateli, aresztowaniami i morderstwami politycznymi.
- W słowniku pozostały wyłącznie wyrazy o zabarwieniu pozytywnym. Znaczenia negatywne oddawano za pomocą przedrostka *bez-*, np. *bezdobry* – 'zły'; przedrostki *plus-* oraz *dwaplus-* stosowano w celu zasygnalizowania rosnącego natężenia cechy, np. *plusciepły* – 'gorący', *dwaplusciepły* – 'bardzo gorący'.

Wniosek (uogólnienie):

Nowomowa pozbawiała mieszkańców Oceanii indywidualizmu, zmieniała nazywanie rzeczy, a zatem także ich wartościowanie – w ten sposób ingerowała w sposób myślenia człowieka.

2. Odwołanie do kontekstu – np. języka PRL-u (kontekst kulturowy).

Przykłady z utworu:

- W czasach PRL-u słowa miały inny sens, np. *bratnia pomoc* w rzeczywistości oznaczała zbrojną interwencję, sformułowanie *antypatriotyczny element* odnosiło się do patriotów szykanowanych przez władzę.
- Posługiwano się całkowicie pustymi znaczeniowo sloganami, np. *Jedność wszystkich Polaków*; stosowano eufemizmy – np. *regulacja cen* – 'podwyżka' lub *przerwa w pracy* – 'strajk'; posługiwano się czasownikami w pierwszej osobie liczby mnogiej, np. *popieramy*, *ufamy*, *budujemy*, *pragniemy*.

Wniosek (uogólnienie):

Za pomocą słów tworzono czarno-biały obraz świata. Wykorzystywano opozycję: *my – oni* (*my*, czyli ludzie popierający system, swoi; *oni* – bliżej nieokreśleni wrogowie systemu, zdrajcy narodu), aby wskazać przeciwnika, do którego obywatele mają kierować swoją niechęć.

Podsumowanie

Powieść *Rok 1984* ukazuje siłę nowomowy i tłumaczy, dlaczego tak chętnie posługują się nią politycy. Nowomowa oddziałuje na umysły z dużą siłą, ponieważ sposób mówienia o rzeczywistości i myślenia o niej jest kształtowany przez język. Język na usługach rządzących ingeruje w wolność jednostki, chroni władzę, a wprowadzanie nowomowy to proces zmierzający ku tyranii.

Sławomir Mrożek, *Tango*

Zadanie 70.

Bunt przeciwko porządkowi społecznemu.

Omów zagadnienie na podstawie *Tanga* Sławomira Mrożka. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Sprawdź w Vademecum PP
Tango, s. 333–336

Sprawdź w Vademecum PR
Tango, s. 383–385

Poszukaj motywów i kontekstów

app.nowa terazmatura.pl
Kod: KF7QNY
Katalog motywów: **Bunt**

Wprowadzenie

- Idee społeczne zmieniają się z każdym nowym pokoleniem, co nieuchronnie prowadzi do konfliktów między zwolennikami poszczególnych wizji.
- Jeśli konflikty idei społecznych przebiegają w sposób gwałtowny lub przemocowy, są częstą przyczyną podziałów społeczeństwa – mogą spowodować rozpad wspólnoty, a nawet przyczynić się do utraty wolności.

Zajęcie stanowiska (teza)

W *Tangu* Sławomira Mrożka Artur buntuje się przeciwko zastanemu porządkowi społecznemu, jednak jego cel jest dosyć absurdalny.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Tanga* Sławomira Mrożka.

Przykłady z utworu:

- Artur w dramacie posiada cechy bohatera romantycznego, są one jednak karykaturalnie zdeformowane. To idealista buntujący się przeciwko zastanemu porządkowi świata. Jego cel jest jednak absurdalny – buntuje się przeciwko temu, że nie ma przeciwko czemu się buntować, ponieważ pokolenie jego rodziców w wyniku rewolucji obyczajowej unieważniło wszelkie zasady. To pustka i brak wartości powodują, że decyduje się zostać obrońcą tradycyjnych zasad, ładu moralnego i ról społecznych. Chce przywrócić świat do normy poprzez konwencjonalne formy i rytuały (zamierza poślubić Alę).
- Bohater jest przekonany o należnej mu władzy (chce mieć *rząd dusz*), samotny i sfrustrowany, ma poczucie wyższości intelektualnej i moralnej nad otoczeniem, któremu chce narzucić swoją wolę. Gdy jego praktyki pedagogiczne nie odnoszą skutku, zaczyna tyranizować członków swojej rodziny w przekonaniu, że działa dla ich własnego dobra.

Wniosek (uogólnienie):

Artur to współczesne wcielenie bohatera romantycznego poszukującego nowej idei nadającej sens rzeczywistości.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Dziadów* cz. III Adama Mickiewicza (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Pierwszym przejawem buntu jest „pieśń wampiryczna", w której Konrad – wbrew etyce chrześcijańskiej oraz wierze w boską sprawiedliwość – namawia rodaków do krwawej zemsty.
- W *Wielkiej Improwizacji* domaga się od Boga władzy nad ludzkimi duszami, przekonany, że potrafiłby lepiej pokierować losami świata. Jak Prometeusz sprzeciwia się Stwórcy w imię dobra ludzkości (prometeizm). Zarzuca Mu, że przedkłada mądrość nad miłość – co z perspektywy romantyka jest ciężkim oskarżeniem.

Wniosek (uogólnienie):

Bunt Konrada, który ostatecznie ponosi klęskę, ponieważ ze strony Boga otrzymuje jedynie milczenie, wynika z niezgody na cierpienie Polaków skazanych przez rosyjskich zaborców.

Podsumowanie

I Artur z *Tanga*, i Konrad z cz. III *Dziadów* buntują się przeciwko porządkowi społecznemu. Obaj są młodymi indywidualistami, samotnikami wynoszącymi się ponad ludzkość i grzeszącymi pychą. Tworzą własną ideologię, a przekonanie o słuszności wybranej drogi, o tym, że mają monopol na prawdę, prowadzi ich do tyranii. Ostatecznie obaj ponoszą klęskę.

BUNT

sprzeciw, opór, niezgoda, kontestacja, przeciwstawienie się, protest, strajk, demonstracja

Wprowadzenie

Bunt to sprzeciw wobec siły wyższej reprezentowanej przez los, bogów, Boga lub wobec zastanej sytuacji. Wyraża się zazwyczaj poprzez odrzucenie dotychczas panującego porządku.

Można wyróżnić kilka rodzajów buntu, np.: indywidualny (jednostkowy), zbiorowy, wobec władcy, zaborcy, okupanta, wobec siły wyższej – Boga, śmierci, zła, czy wobec norm społecznych.

Motyw buntu w literaturze

Jan Parandowski, *Mitologia*

- Tytan Prometeusz stworzył ludzi, a następnie przekazał im ogień, aby poprawić ich byt. Nie podobało się to Zeusowi. Za bunt przeciw bogom ukarał tytana przykuciem do skał Kaukazu, aby przylatujący orzeł codziennie wyjadał mu wątrobę, która na nowo odrastała.
- Syzyf, ulubieniec mieszkańców Olimpu, buntuje się przeciwko śmierci i prawom boskim. Aby żyć wiecznie, oszukuje bogów, za co zostaje ukarany – musi wtaczać pod górę głaz, który zawsze tuż przed samym szczytem wymyka mu się z rąk i spada.
- Mitologicznym archetypem buntownika jest także Ikar. Młodzieniec złamał zakaz ojca i wzbił się zbyt blisko słońca, wosk w doczepionych skrzydłach stopniał, a Ikar spadł do wody i utonął.

Sofokles, *Antygona*

Kreon wydaje zakaz grzebania zwłok zdrajcy (Polinejkesa), jednak jego siostra Antygona nie zgadza się z decyzją władcy. Buntuje się przeciwko ludzkiemu prawu i samodzielnie organizuje pochówek brata, za co zostaje skazana na śmierć.

Adam Mickiewicz, *Dziady* cz. III

Konrad w *Wielkiej Improwizacji* przyjmuje postawę buntu prometejskiego. Wygłasza monolog skierowany do Boga, którego czyni odpowiedzialnym za cierpienia Polaków poddanych carskim represjom. Domaga się, aby Stwórca dał mu władzę nad ludzkimi duszami. Jest przekonany, że lepiej niż Bóg pokierowałby losami świata. Bunt Konrada jest wyrazem indywidualizmu, a także sprzeciwem wobec nieuzasadnionych cierpień Polaków.

Stefan Żeromski, *Przedwiośnie*

Cezary Baryka ma buntowniczy charakter, sprzeciwia się oczekiwaniom rodziców i szkolnym zasadom. Przyłącza się do rewolucjonistów. Dowiaduje się, że u źródeł rewolucji leżą nędza, głód i upodlenie niższych warstw społecznych. Bohater dostrzega też jej negatywne konsekwencje: kradzieże, morderstwa, tortury, cierpienia, zniszczenie, a przede wszystkim nieprawdopodobny chaos. Buntownicze działania idą w parze z dojrzewaniem bohatera. Cezary namawia chłopów z Chłodka do buntu, a w rozmowach z Gajowcem twierdzi, że tylko bunt może wyrwać społeczeństwo ze stagnacji.

Albert Camus, *Dżuma*

W powieści Camusa bunt oznacza niezgodę na cierpienie i śmierć drugiego człowieka. Sprzeciw wyraża się w codziennej, mozolnej pracy na rzecz chorych. Doktor Bernard Rieux podejmuje walkę ze śmiertelną chorobą, niesie pomoc zadżumionym, chociaż doskonale wie, że jest bezsilny wobec epidemii. Jego postawa wyrasta z przekonania, że człowiek musi nieustannie walczyć ze złem mimo świadomości, że tej walki nie wygra.

Sławomir Mrożek, *Tango*

Przewrót przeprowadzany przez Artura jest karykaturą klasycznego buntu pokoleniowego. Mężczyzna ma dość rozprężenia moralnego panującego w domu rodzinnym i stara się przywrócić tradycyjny podział ról w rodzinie (m.in. poprzez planowanie ślubu z Alą, zmuszenie Eugenii do położenia się na katafalku i rozmyślań o wieczności). Artur nie proponuje jednak nowej idei, chce tylko przywrócić formy, które już przebrzmiały.

Zadanie 71.

Poszukaj motywów i kontekstów

app.nowa terazmatura.pl
Kod: 3WFCR2

Katalog motywów:
Konflikt

Konflikt pokoleń.

Omów zagadnienie na podstawie *Tanga* Sławomira Mrożka. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Kolejne pokolenia budują swoją tożsamość często poprzez konflikt z poprzednimi generacjami. Cykl ten jest naturalny i odwieczny.
- Negacja starych form, bunt przeciwko nim ma charakter progresywny, jeżeli młode pokolenie zaproponuje atrakcyjne i wartościowe idee.

Zajęcie stanowiska (teza)

Przedstawiony w *Tangu* spór pokoleniowy ma opaczny, absurdalny charakter. Mrożek zwraca uwagę na upadek wartości po II wojnie światowej oraz jego konsekwencje – zagrożenie totalitarną dyktaturą.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Tanga* Sławomira Mrożka.

Przykłady z utworu:

- W dramacie opisana została wielopokoleniowa rodzina: najstarsze pokolenie – babcia Eugenia i wuj Eugeniusz, pokolenie rodziców – Eleonora i Stomil, pokolenie dzieci – Artur, Ala.
- Jakość życia rodzinnego, w którym panuje anarchia, chaos, brakuje zasad i wartości, nie odpowiada Arturowi. W świecie, w którym wszystko wolno, nie można się do niczego odnieść. Rodzi się konflikt – syn zarzuca swoim liberalnym rodzicom, że udają, są zdemoralizowani (Eleonora zdradza męża, a Stomil nie chce się tym przejmować) i dali sobie narzucić swoistą dyktaturę wolności, czym zniszczyli naturalny i odwieczny porządek świata, przewartościowali role społeczne, odrzucili jakiekolwiek hierarchie (nawet babcia nie chce być „tradycyjną staruszką" – nosi trampki, gra w karty).
- Artur to idealista, który niczym wybawca ludzkości chce stanąć na czele całej rodziny i wreszcie zaprowadzić ład. Paradoksalnie to on – najmłodszy członek rodziny jest bohaterem o konserwatywnych poglądach. Próbuje więc przeprowadzić rewolucję. Polega ona jednak głównie na przywróceniu dawnych, pustych form i rytuałów. Zabiegi Artura nie niosą za sobą głębszej treści i okazują się nieskuteczne.

Wniosek (uogólnienie):

Starsze pokolenie zanegowało wszystkie wartości, natomiast nowe proponuje jedynie powrót do dawnych, pustych form i konwencjonalnych ograniczeń.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Romantyczności* Adama Mickiewicza (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Konflikt światopoglądowy pokoleń w balladzie Mickiewicza wynika ze starcia dwóch perspektyw postrzegania świata: starca i narratora.
- Starzec odrzuca istnienie świata metafizycznego, duchów i zjaw, poznaje świat racjonalnie i empirycznie, zaleca, by ufać szkiełku i oku.
- Romantycy, których reprezentuje narrator, inaczej odbierają świat. Uznają za wartościowe prawdy żywe, irracjonalne.

Wniosek (uogólnienie):

Ballada jest wynikiem dyskusji starszego pokolenia poetów (klasyków) z młodymi (romantykami). Romantycy zaproponowali nowatorski, emocjonalny i odkrywczy sposób odbioru świata.

Podsumowanie

Głównym inicjatorem konfliktu w *Tangu* był Artur, który ostatecznie stał się ofiarą sporu. Idee rozważane przez tego bohatera zostały zdyskredytowane – młode pokolenie niczego nie wniosło, a stare stało się bezwolną masą.

Zadanie 72.

Normy społeczne – ograniczają człowieka czy porządkują życie?

Omów zagadnienie na podstawie *Tanga* Sławomira Mrożka. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Normy społeczne to inaczej zbiór zasad zachowania i postępowania, które obowiązują w danej społeczności.
- Stanowią one swego rodzaju moralny kompas, który reguluje relacje międzyludzkie, daje poczucie bezpieczeństwa.
- Wraz z rozwojem społeczeństw niektóre z przyjętych norm tracą rację bytu.

Zajęcie stanowiska (teza)

Normy społeczne porządkują życie, ale jednocześnie, gdy nie nadążają za społecznymi zmianami, mogą zostać uznane za ograniczenie wolności.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Tanga* Sławomira Mrożka.

Przykłady z utworu:

- Akcja *Tanga* rozgrywa się w swego rodzaju świecie na opak, w którym normy społeczne nie istnieją – zostały zanegowane przez pokolenie Eleonory i Stomila, zwolenników swobody i wolności.
- Stomil całymi dniami chodzi w niechlujnej piżamie i zajmuje się eksperymentami teatralnymi, nie przeszkadza mu, że Eleonora sypia z Edkiem. Babcia Eugenia, w młodzieżowym stroju, gra w karty i przeklina.
- Artur, syn Stomilów, buntuje się przeciwko brakowi zasad. Irytuje go chaos panujący w domu. Pragnie porządku i przywrócenia dawnych norm – w tym celu postanawia wziąć konserwatywny ślub z Alą.
- Ostatecznie ponosi klęskę – ginie z rąk Edka.

Wniosek (uogólnienie):

Sławomir Mrożek w groteskowy sposób ukazał prawdę o świecie rozchwianych wartości i norm społecznych. Taka rzeczywistość niesie za sobą niebezpieczeństwo, że po władzę sięgnie ktoś, kto nie zawaha się użyć przemocy wobec innych.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Nie-Boskiej komedii* Zygmunta Krasińskiego (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Rewolucja oznaczająca upadek wszelkich wartości zagraża tradycyjnemu światu w *Nie-Boskiej komedii*.
- Zbuntowany lud pragnie krwawej zemsty na panach. Odrzuca zasady moralne i wiarę, na których opierał się porządek dotychczasowego świata.
- Rewolucjoniści opowiadają się po stronie wolności pojmowanej jako przyzwolenie na dokonywanie zbrodni, terror, akceptację rozwiązłości.
- Pankracy twierdzi, że uciskany i wyzyskiwany lud ma prawo do zemsty na panach.
- Hrabia Henryk broni dawnego porządku – zwraca uwagę nie tylko na wady warstwy uprzywilejowanej, lecz także na jej zasługi w budowaniu świata.

Wniosek (uogólnienie):

Poprzez ukazanie racji obu obozów Krasiński zwrócił uwagę na archaiczność dotychczasowego porządku i potrzebę demokratyzacji społeczeństwa. Jednocześnie dowiódł, że rewolucja jako bunt wobec norm nie oferuje niczego dobrego w zamian, prowadzi do upadku.

Podsumowanie

Normy są potrzebne do nadawania porządku życiu, ale istotne jest to, aby były akceptowane i przyczyniały się do dobrostanu oraz rozwoju. Próba narzucenia norm innym bądź utrzymywanie zasad niesprzyjających dobru ogółu prowadzi do konfliktów i zniszczenia ładu.

Marek Nowakowski, *Górą „Edek”*

Zadanie 73.

W jakim celu autor nawiązuje w swoim tekście do innego tekstu?

Omów zagadnienie na podstawie utworu *Górą „Edek”* Marka Nowakowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Sprawdź w Vademecum PP
Górą „Edek”, s. 336–337

Sprawdź w Vademecum PR
Górą „Edek”, s. 391–392

Wprowadzenie

- W opowiadaniu Marka Nowakowskiego już tytuł odsyła bezpośrednio do dramatu Sławomira Mrożka *Tango* i jednego z bohaterów tego utworu, Edka.
- Tytuł stanowi integralną część tekstu i pozostaje z nim w wielorakich związkach. Jest rodzajem skondensowanej informacji o treści lub problematyce utworu i zależnie od elementu dzieła, na który wskazuje, zwraca na niego szczególną uwagę odbiorcy. Często tytuł odsyła do innego dzieła literackiego lub tekstu kultury.

Zajęcie stanowiska (teza)

Tytuł opowiadania Marka Nowakowskiego *Górą „Edek”* pełni różne funkcje i stanowi ironiczny komentarz do opowiadania.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – opowiadania *Górą „Edek”* Marka Nowakowskiego.

Przykłady z utworu:

- Edek z dramatu Mrożka to prostak i cham, który zamieszkuje w domu Stomila i Eleonory oraz ich zbuntowanego syna Artura. To dom inteligencki, w którym nie obowiązują sztywne reguły zachowania, co prowadzi do chaosu. Edek wykorzystuje chaos, aby objąć władzę w domu i zdominować jego mieszkańców.
- Z podobnym konfliktem mamy do czynienia w opowiadaniu Nowakowskiego *Górą „Edek”* – konflikt niepozornego inteligenta kierującego „maluchem”, który próbuje zaparkować, i prymitywnego kierowcy forda, wierzącego w siłę swoich pieniędzy, który chamstwem i dominacją osiąga swój cel.
- Tytuł opowiadania wskazuje bezpośrednio bohatera (*Edek*) oraz wydarzenie i problematykę utworu (*górą* – sugeruje dominację, przewagę nad kimś lub nad czymś).
- W tytule zwraca uwagę użycie cudzysłowu, w którym pojawia się imię bohatera – *„Edek”* ujęty w cudzysłów nie tylko jest odwołaniem do bohatera dramatu Mrożka, lecz także zaczyna funkcjonować jako uniwersalne określenie postawy prezentowanej przez Edka – brutalnej, bezwzględnej, chamskiej.

Wniosek (uogólnienie):

Tytuł opowiadania *Górą „Edek”* jest bezpośrednim odwołaniem do dramatu Sławomira Mrożka *Tango*.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Nie-Boskiej komedii* Zygmunta Krasińskiego (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Zygmunt Krasicki w swoim dramacie wprost nawiązuje do *Boskiej komedii* Dantego Alighieri.
- W obu utworach pojawia się motyw wędrówki – u Dantego jest to wędrówka w zaświaty (piekło, czyściec i raj), u Krasińskiego wędrówką przez piekło jest obóz rewolucjonistów.

Wniosek (uogólnienie):

Obaj autorzy w swoich dziełach odwołują się do porządku świata ustanowionego przez Boga i pokazują konsekwencje, jakie czekają tych, którzy ten porządek pragną zburzyć.

Podsumowanie

Marek Nowakowski poprzez nawiązanie do opowiadania Mrożka zarysowuje podobny konflikt inteligenta i człowieka prymitywnego, wierzącego w siłę swoich pieniędzy, co stanowi ironiczne przesłanie opowiadania. Autor uświadamia, że kapitalizm wydobywa ze zwykłych ludzi agresję, brutalność i chamstwo.

Andrzej Stasiuk, *Miejsce*

Zadanie 74.

Miejsca ważne w życiu człowieka.

Omów zagadnienie na podstawie *Miejsca* Andrzeja Stasiuka. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Przywiązanie do miejsca jest jedną z podstawowych cech człowieka, który chce mieć poczucie bezpieczeństwa i swojskości, chce mieć dom.
- Przestrzeń fizyczna nacechowana jest też znakami kulturowymi i religijnymi, które łączą człowieka z określoną wspólnotą i kształtują jego tożsamość.

Zajęcie stanowiska (teza)

W opowiadaniu Andrzeja Stasiuka tytułowe miejsce to przestrzeń wypełniona znakami kulturowymi, religijnymi, kształtująca tożsamość wspólnoty i jednostki.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Miejsca* Andrzeja Stasiuka.

Przykłady z utworu:

- Narrator rekonstruuje historię cerkwi i lokalnej społeczności na podstawie zasłyszanych opowieści odtworzonych z pamięci dawnych mieszkańców wsi. Powracający na ziemię przodków żyją wspomnieniami, odtwarzają dawny świat (starzec pamiętał domy i imiona mieszkańców wioski), przywołują wydarzenia realistyczne, materialne (ojciec starca zmieniał dach cerkwi) i mistyczne, duchowe (chrzest).
- Autor eksponuje pamięć jako najlepszy sposób zachowania lokalnej historii. Kulminacyjnym momentem opowieści jest obraz staruszek klękających na ziemi i żegnających się przed nieistniejącym już ikonostasem. Cerkiew jest w utworze przedstawiona przede wszystkim jako sfera sacrum, jej materią jest światło, moc blasku ożywiającego wizerunki świętych na ikonach prowadziła do silnych przeżyć.
- Śladem po zabranej świątyni jest słoneczna plama, znak świętości tego miejsca.

Wniosek (uogólnienie):

Według autora to miejsce stanowi o świętości cerkwi, a nie sam budynek, który przeniesiony do muzeum stanie się martwym eksponatem.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- W epopei Litwa jest miejscem tożsamości jednostkowej i zbiorowej, jest sacrum, wykreowana jako wspólnota sąsiedzka, swojskość i stabilność domostwa, arkadia i bezpieczeństwo.
- Soplicowo ze swoim dworem to symbol polskości – na każdym kroku można dostrzec symbole narodowe i nawiązania do historii Polski, np. obrazy znanych postaci historycznych, zegar kurantowy wygrywający *Mazurka Dąbrowskiego*, to ostoja tradycji szlacheckiej, staropolska gościnność i celebrowanie obyczajów.

Wniosek (uogólnienie):

Soplicowo odgrywa bardzo ważną rolę – jest miejscem, które emigrantom daje poczucie tożsamości i nie pozwala zapomnieć o tradycji i patriotyzmie.

Podsumowanie

Pierwotne miejsce z jego przyrodą, kulturą, historią i religią definiuje człowieka na całe życie, wartości wyznaczają tożsamość wspólnoty i jednostki, a wygnanie pomaga przetrwać wiara w powrót do choćby namiastki dawnego, utraconego świata. Miejsce to ślad w pamięci, dowód straty, symbolizuje tęsknotę za czasem minionym, utraconą przeszłością, za mistycznym wymiarem rzeczywistości.

Sprawdź w Vademecum PP
Miejsce, s. 337–340

Sprawdź w Vademecum PR
Miejsce, s. 392–395

Poszukaj motywów i kontekstów

app.nowa terazmatura.pl
Kod: T5VBCS

Katalog motywów:
Pamięć o przeszłości

Olga Tokarczuk, *Profesor Andrews w Warszawie*

Zadanie 75.

Stan wojenny z perspektywy obcokrajowca.

Omów zagadnienie na podstawie utworu *Profesor Andrews w Warszawie* Olgi Tokarczuk. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Sprawdź w Vademecum PP
Profesor Andrews w Warszawie, s. 340–342

Sprawdź w Vademecum PR
Profesor Andrews w Warszawie, s. 395–398

Wprowadzenie

- Wprowadzenie stanu wojennego 13 grudnia 1981 r. było wielkim dramatem dla milionów Polaków.
- Władzę w kraju przejęły wojsko oraz milicja, wprowadzono godzinę milicyjną, czasowo zamknięto szkoły i zawieszono zajęcia na uczelniach. Wyłączono telefony, wstrzymano druk gazet, z wyjątkiem kilku całkowicie podporządkowanych władzom, na ulicę wyjechały czołgi i transportery.

Zajęcie stanowiska (teza)

Olga Tokarczuk w swoim opowiadaniu buduje obraz stanu wojennego. Warszawa i jej mieszkańcy widziani są oczami obcokrajowca, profesora z Anglii.

Poszukaj motywów i kontekstów

app.nowa terazmatura.pl
Kod: BBLWNW

Katalog motywów:
Historia

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Profesora Andrewsa w Warszawie* Olgi Tokarczuk.

Przykłady z utworu:

- Nowe miejsce jest dla profesora obce. W przydzielonym mieszkaniu nie działa telefon, przewodniczka profesora, Gosia, gdzieś zniknęła. Profesor Andrews przez kilka dni błąka się samotnie po mieście. Nie zna żadnego adresu, żadnej nazwy ulicy, gubi się na osiedlu bloków, które wydają mu się identyczne. Warszawa jawi mu się jako labirynt. Na ulicach miasta znajdują się czołgi, transportery opancerzone, uzbrojeni żołnierze, zamknięte sklepy, a te, które są otwarte, oferują głównie ocet.
- Profesora, jako obywatela Europy Zachodniej, dzieli od przeciętnego Polaka ogromna przepaść cywilizacyjna. Bohaterowie, których spotyka profesor, nie znają języka angielskiego. Przybysz z Anglii nie rozumie mentalności Polaków i ich rytuałów (kolejki po chleb, żywe karpie w wannie, barszcz, zabijanie karpi sklepowym odważnikiem).

Wniosek (uogólnienie):

Stan wojenny dla profesora z Europy Zachodniej jest wydarzeniem niezrozumiałym, a nawet absurdalnym, Warszawa zaś miastem labiryntem, do tego mentalność jej mieszkańców pozostaje dla gościa z Anglii zupełnie niezrozumiała.

2. Odwołanie do kontekstu – np. opowiadania *Stan wojny* z tomu *Raport o stanie wojennym* Marka Nowakowskiego (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- W opowiadaniu *Stan wojny* otwierającym tom narrator relacjonuje zachowanie żołnierskiego patrolu i wprowadza nas w realia codzienności, której towarzyszą czołgi, wozy opancerzone, broń.
- Znamienne jest, że naprzeciw młodego żołnierza pojawia się stara kobieta, która próbuje skłonić go do refleksji. Jej wizja krwi na śniegu brzmi proroczo, ale zostaje zignorowana. Młody człowiek nie do końca zdaje sobie sprawę z tego, w czym uczestniczy.

Wniosek (uogólnienie):

Nowakowski ukazuje realia stanu wojennego, konfrontację przedstawicieli systemu – młodych niedoświadczonych żołnierzy – z prostą mądrością starszej kobiety.

Podsumowanie

Nieznający polskich realiów i języka profesor Andrews nie rozumie sytuacji, w której się znalazł. Czytelnik obserwuje świat przedstawiony oczami bohatera, który rejestruje fakty, lecz ich nie interpretuje, ponieważ niewiele wie na temat rzeczywistości PRL-u.

Ryszard Kapuściński, *Podróże z Herodotem* (fragmenty)

Zadanie 76.

Czym dla człowieka może być podróżowanie?

Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Podróży z Herodotem* Ryszarda Kapuścińskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Wprowadzenie

- Podróż i podróżowanie jest częstym tematem dzieł literackich.
- Motyw podróży jako doświadczenia siebie i świata pojawił się w literaturze już w czasach antycznych, a jego pierwowzorem jest mityczna droga Odyseusza powracającego z wojny trojańskiej do rodzinnej Itaki.

Zajęcie stanowiska (teza)

Podróż może być przygodą, źródłem wiedzy o świecie, może być również okazją do poznania siebie samego, do kształtowania własnej osobowości.

Argumentacja

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – *Podróży z Herodotem* Ryszarda Kapuścińskiego.

Przykłady z utworu:

- *Podróże z Herodotem* to książka zbudowana na zasadzie porównania podróży autora po Azji i Afryce do – napisanego wiele wieków wcześniej – dzieła Herodota *Dzieje*.
- Jednym z pierwszych fragmentów *Dziejów Herodota* przywołanych przez Kapuścińskiego jest epizod dotyczący starego Trazybula, dyktatora Miletu. Zapytany przez posłańca, co zrobić, by utrzymać ludzi w strachu i poddaństwie, wyprowadził swego rozmówcę w rosnący za miastem łan zboża. Tam, nic nie mówiąc, wyrywał co jakiś czas każdy kłos zboża, który wyrastał ponad inne. W ten aluzyjny sposób przekazał straszną mądrość tyrana – aby utrzymać lud w strachu, trzeba wymordować wszystkich wybitnych obywateli.
- Kapuściński konfrontuje własne przemyślenia na temat odległych krain i zamieszkujących je społeczeństw ze słowami Herodota i podkreśla, że z antycznym pisarzem łączą go m.in.: nienasycona ciekawość, rozmowa z Innym jako metoda poznawania świata, podobne wnioski.

Wniosek (uogólnienie):

Ryszard Kapuściński uświadamia czytelnikom, że wiedza płynąca z podróżowania może być nie tylko podstawą refleksji o problemach współczesnego świata, lecz także o nas samych.

2. Odwołanie do kontekstu – np. *Odysei* Homera (kontekst literacki).

Przykłady z utworu:

- Po skończonej wojnie trojańskiej najważniejszym celem Odyseusza był powrót do ukochanej Itaki. Jednak przez klątwę, jaką nałożył na niego Posejdon (kara za oślepienie cyklopa Polifema), powrót bohatera do ukochanej rodziny trwał aż 10 lat.
- W czasie powrotu do domu Odyseusz zmagał się z wieloma przeszkodami, np. na wyspie władcy wiatrów Eola otwarcie otrzymanego worka z wiatrami wygnało okręty Achajów w odległe rejony morza, a czarodziejka Kirke zamieniła towarzyszy Odyseusza w świnie.

Wniosek (uogólnienie):

Odyseusz, aby osiągnąć swój cel, musiał zmierzyć się z przeciwnościami. Jego tułaczka to metafora ludzkiej egzystencji, będącej wyprawą w nieznane.

Podsumowanie

Ludzkie życie jest wędrówką zarówno w sensie fizycznym, jak i duchowym. Z powyższych przykładów wynika, że podróżowanie może być przygodą, źródłem wiedzy o świecie oraz okazją do poznania siebie samego i kształtowania własnej osobowości.

Sprawdź w Vademecum PP
Podróże z Herodotem, s. 343–346

Sprawdź w Vademecum PR
Podróże z Herodotem, s. 402–404

Poszukaj motywów i kontekstów

app.nowa terazmatura.pl
Kod: MWX9SQ

Katalog motywów:
Podróż

PODRÓŻ

wędrówka, wyprawa, wyjazd, włóczęga, wojaż, pielgrzymka, tułaczka, droga, emigracja

Wprowadzenie

Podróż w dosłownym znaczeniu to przemieszczanie się z miejsca na miejsce, pokonywanie odległości np. w celu poznania świata, konfrontacji z nieznanym, wypoczynku czy sprawdzenia swoich możliwości. Czasem może przybrać formę pielgrzymki, emigracji, a nawet tułaczki. W znaczeniu przenośnym podróż to metafora ludzkiego życia, może być wędrówką dusz albo podróżą w czasie.

Motyw podróży w literaturze

Homer, *Odyseja*

Po zakończeniu wojny trojańskiej Odys, podobnie jak reszta greckich wojowników, wyruszył w podróż powrotną do domu. Za sprawą nieprzychylnych mu bogów podróż ta trwała aż dziesięć lat. Podczas wędrówki sprytny król Itaki (pomysłodawca budowy konia trojańskiego) przeżył wiele niesamowitych i niebezpiecznych przygód. Bohater stał się symbolem wytrwałości w dążeniu do celu, człowieka podróżującego ku swej ojczyźnie, a także ludzkiego losu, który zawsze jest wędrówką ku czemuś.

Adam Mickiewicz, *Sonety krymskie*

Bohaterem i podmiotem lirycznym całego cyklu jest Pielgrzym, człowiek obcy w egzotycznej dla siebie krainie. Rolę jego przewodnika odgrywa Mirza, który oswaja bohatera z otaczającą rzeczywistością i wyjaśnia jej tajemnice. Pielgrzym podziwia piękno przyrody, kulturę i metafizykę Orientu, intensywnością doznań próbuje zagłuszyć nostalgię za ojczystym krajobrazem, znajomą przestrzenią i zaprzyjaźnionymi ludźmi.

Bolesław Prus, *Lalka*

Stanisław Wokulski, główny bohater powieści, za udział w powstaniu styczniowym został ukarany zsyłką na Syberię. Wokulski nie wspomina jednak źle tego etapu swojego życia. Wprawdzie stracił szanse na ukończenie studiów, ale paradoksalnie Syberia dała mu inne możliwości rozwoju. W przeciwieństwie do Warszawy tam brak arystokratycznego pochodzenia bohatera nie stanowił dla nikogo przeszkody, aby z nim współpracować, przyjaźnić się czy ubijać interesy. Przeciwnie – to na zesłaniu Wokulski zaczął realizować swoje naukowe pasje i nawiązał cenne kontakty handlowe. Do Paryża Wokulski udaje się, aby uciec przed nieszczęśliwą miłością. Podróże są obecne także we wspomnieniach Rzeckiego, który po zakończeniu kampanii węgierskiej podróżował po Europie.

Bruno Schulz, *Sklepy cynamonowe*

Bohater opowiadań Schulza przeżywa podróż w czasie i przestrzeni. Dzięki wyobraźni powraca do rodzinnego miasta i domu, gdzie próbuje zreinterpretować wydarzenia ze swojego dzieciństwa.

Stefan Żeromski, *Przedwiośnie*

W czasie podróży do Polski Seweryn Baryka roztacza przed synem Cezarym wizję szklanych domów – nowoczesnych i higienicznych. W trakcie podróży do ojczyzny stary Baryka zmarł, a Cezary po dotarciu na miejsce przekonuje się, że opowieści ojca to tylko wyidealizowany obraz rzeczywistości.

Ryszard Kapuściński, *Podróże z Herodotem*

Wybitny polski reportażysta opisuje swoje podróże do Azji i Afryki, w których towarzyszy mu dzieło Herodota, greckiego historyka i podróżnika. Dziennikarz konfrontuje własne przemyślenia dotyczące charakteru odległych krain i zamieszkujących je społeczeństw ze słowami antycznego pisarza. Zauważa, jak wiele łączy go z autorem *Dziejów*: nienasycona ciekawość, rozmowa z Innym jako metoda poznawania świata, podobne wnioski.

Ramowy plan wypowiedzi na egzaminie ustnym z języka polskiego

Ramowy plan wypowiedzi:

- pomoże Ci uporządkować treści, które będziesz rozwijać i omawiać podczas wystąpienia
- pozwoli zapanować nad kompozycją wypowiedzi
- pomoże zachować spójność i przejrzystość
- zmniejszy stres – zawsze możesz zajrzeć do notatek i sprawdzić, w którym miejscu jesteś.

Pamiętaj, że planu nie czytasz, tylko do niego zaglądasz podczas wystąpienia, dlatego

- zasygnalizuj w nim najważniejsze zagadnienia
- zapisuj krótkie hasła
- stosuj punkty i podpunkty.

Przykładowy plan wypowiedzi do zadania 1. (jawnego)

I. Wstęp

1. Wprowadzenie (np. wyjaśnienie kluczowego pojęcia, ogólna refleksja dotycząca zagadnienia, zarysowanie tła poprzez przywołanie kontekstu): .....
   .....
2. Sformułowanie stanowiska (teza): .....
   .....

II. Rozwinięcie

1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu.
   a) Argumentacja uzasadniająca tezę poparta przykładami z lektury: .....
   .....
   .....
   b) Wniosek (uogólnienie): .....
   .....
2. Przywołanie kontekstu (np. kontekstu literackiego – innej lektury)
   a) Argumentacja pogłębiająca omawiane zagadnienie poparta przykładami z utworu: .....
   .....
   .....
   b) Wniosek (uogólnienie): .....
   .....

III. Zakończenie

Podsumowanie – wnioski końcowe (wynikające z argumentacji): .....
.....

Przykładowy plan wypowiedzi do zadania 2. (niejawnego)

I. Wstęp

1. Wprowadzenie: .....

.....

2. Sformułowanie stanowiska (teza): .....

.....

II. Rozwinięcie

1. Odwołanie do materiału źródłowego załączonego do zadania (np. obrazu, utworu literackiego, tekstu nieliterackiego).

a) Argument 1.: .....

.....

b) Przykłady (z materiału źródłowego potwierdzające argument): .....

.....

c) Wniosek cząstkowy: .....

.....

2. Odwołanie do innego tekstu kultury lub własnych doświadczeń komunikacyjnych.

a) Argument 2.: .....

.....

b) Przykłady (z tekstu kultury lub własnych doświadczeń komunikacyjnych): .....

.....

c) Wniosek cząstkowy: .....

.....

III. Zakończenie

Podsumowanie – wnioski końcowe (wynikające z argumentacji): .....

.....

Zadania niejawne

Zadanie 1. niejawne z materiałem do analizy językowej – przykładowa realizacja

Zadanie 1. niejawne z materiałem do analizy językowej z komentarzami

Jaką rolę w języku odgrywają frazeologizmy? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego, albo własnych doświadczeń komunikacyjnych.

Pytanie zawierające zagadnienie do omówienia

Zadanie do wykonania

Wskazanie obowiązkowego materiału, który posłuży do argumentacji

Określenie wyboru i rodzaju materiału, który należy przywołać, aby uzasadnić przyjęte stanowisko

Władysław Broniewski

Do poezji

Moje życie podobne lustru,
w którym zły przegląda się los:
każde prawo i każdy ustrój
w całopalny rzuca mnie stos.

Ty, poezjo, pierwsza wznieć iskrę
i na skrzydłach mnie nieś a nieś,
bo z popiołów wzleci Feniksem
buntownicza i gniewna pieśń.

Potępiony w niebie i w piekle,
słyszę tylko, kiedy mnie zwiesz,
i nie rzucam za siebie przekleństw,
tylko rzucam przed siebie wiersz.

Wiele razy los mnie oszukał,
ale tyś najwierniejsza z gwiazd,
całe życie płynę i szukam
w oceanie ludzi i miast,

całe życie jestem na froncie,
Ikarowy zacząwszy lot,
jak samolot z tych nieb mnie strącisz,
żebym spadł jak miażdżący młot,

żebym runął sercem płonącym,
jak przedwiecznej legendy ptak:
obietnicą umierającym,
a walczącym – bojowy znak.

Władysław Broniewski, *Do poezji*, [w:] tegoż, *Wiersze i poematy*, Warszawa 1981.

Przykładowa realizacja

WSTĘP

Wprowadzenie

Frazeologizmy to utrwalone w języku połączenia dwóch lub więcej wyrazów, które mają przenośne znaczenie. Związki frazeologiczne odnoszą się do różnych zjawisk, zachowań ludzkich, przekonań, wierzeń. Jest w nich zawarta wiedza o świecie, realiach oraz tradycji i historii naszych przodków. Wiele frazeologizmów wywodzi się z Biblii (biblizmy), np. *hiobowe wieści*, *kainowe znamię*, oraz mitologii (mitologizmy), np. *pięta Achillesa*, *paniczny strach* – aby właściwie odczytać ich znaczenie, trzeba mieć wiedzę na temat pochodzenia danego związku.

Ogólne informacje dotyczące zagadnienia sformułowanego w poleceniu – wyjaśnienie, czym są frazeologizmy, jakie jest ich pochodzenie

Zajęcie stanowiska: Frazeologizmy odgrywają bardzo ważną rolę. Przede wszystkim wzbogacają język. Dzięki przenośnym znaczeniom i skondensowanej formie pozwalają obrazowo wyrazić myśli, przekonania lub skomentować rzeczywistość.

Sformułowanie stanowiska – określenie, jaką rolę odgrywają frazeologizmy w języku, jak wpływają na treść komunikatów

ROZWINIĘCIE – część argumentacyjna

Odwołanie do załączonego wiersza – *Do poezji* Władysława Broniewskiego

1. Władysław Broniewski posłużył się w wierszu *Do poezji* związkami frazeologicznymi, aby oddać przeżycia podmiotu lirycznego. W tym celu dokonał twórczych przekształceń frazeologizmów, rozbił stałe struktury.
   a) W pierwszej strofie występuje modyfikacja zwrotu *przeglądać się w lustrze* – podmiot liryczny porównuje swoje życie do *lustra, w którym zły przegląda się los* – w ten sposób wyraża odczucia związane z sytuacją egzystencjalną.
   b) Do podkreślenia uwikłania w dzieje historii i ustroju wykorzystuje frazeologizm *rzucać na stos*, którego wymowę wzmacnia epitet *całopalny – każde prawo i każdy ustrój / w całopalny mnie rzuca stos*.
   c) W kolejnych strofach, których adresatem jest poezja, można dostrzec modyfikacje frazeologizmów biblijnych i mitologicznych:
      - *wzniecić iskrę* (przekształcenie frazeologizmu: *iskra boża* oznaczającego talent, coś, co inspiruje do działania) – podmiot liryczny chciałby, aby poezja doprowadziła do rozpalenia talentu, natchnienia
      - *z popiołów wzleci Feniksem* (frazeologizm: *odrodzić się jak Feniks z popiołów* – oznacza dźwignięcie się z ruin, trudnych sytuacji) – podmiot liryczny zapowiada, że pieśń buntownicza odżyje na nowo (odrodzi się niczym Feniks z popiołów)
      - *ikarowy zacząwszy lot* (frazeologizm: *ikarowe loty* – nawiązujący do historii mitycznego Ikara oznacza przedsięwzięcie zakończone porażką) – poprzez modyfikację mitologizmu podmiot liryczny dookreśla swój los jako poety skazanego na unicestwienie.

Funkcjonalna analiza załączonego tekstu – zwrócenie uwagi na konteksty interpretacyjne uruchamiane dzięki zastosowaniu frazeologizmów oraz na wzmocnienie obrazowości wypowiedzi podmiotu lirycznego

Wniosek cząstkowy: Wykorzystane w wierszu związki frazeologiczne oraz ich przekształcenia posłużyły poecie do oddania przeżyć i odczuć podmiotu lirycznego, przedstawienia jego uwikłania w bieg historii. Frazeologizmy wzbogacają treść utworu oraz poszerzają konteksty interpretacyjne.

Odwołanie do wybranego tekstu kultury – reklamy

2. Związki frazeologiczne są środkiem językowym chętnie wykorzystywanym przez twórców reklam, ponieważ uatrakcyjniają przekaz, wprowadzają element zaskoczenia i tym samym wzmacniają perswazyjność komunikatu.
   a) W reklamach wykorzystywane są stałe związki frazeologiczne, dzięki którym reklamowany produkt staje się bardziej wiarygodny, np. Kup naszą książkę i zostań *alfą i omegą* – wykorzystanie związku *być alfą i omegą* działa na wyobraźnię odbiorcy, który chce stać się autorytetem w danej dziedzinie.
   b) Podobnie wykorzystanie związku *walczyć z wiatrakami* poprzez dodanie partykuły *nie* (*nie walcz z wiatrakami*) zachęca odbiorcę do skorzystania z produktu, który pozwoli mu na powodzenie w jakiejś beznadziejnej sprawie, pomoże mu wygrać walkę z czymś urojonym.
   c) Reklamy wykorzystują również przekształcenia (kontaminacje) stałych związków frazeologicznych, co sprawia, że nowy związek wyrazowy nawiązuje do utartego znaczenia, ale wprowadza też nowe treści, np. *manna z nieba sama się nie ugotuje*, co odnosi się do biblijnego nieoczekiwanego daru, jednak w życiu nic samo się nie stanie, na wszystko trzeba zapracować; *miłość od pierwszego włączenia* – nawiązuje do frazeologizmu *miłość od pierwszego wejrzenia* i sygnalizuje odbiorcom łatwość i przyjemność korzystania z urządzenia.
3. Wprowadzenie frazeologizmów do reklam, zwłaszcza tych kojarzących się z językiem potocznym, nadaje komunikatom bardziej poufały charakter, wprowadza do nich nierzadko humor, zmniejsza dystans między nadawcą a odbiorcami, sprzyja zjednaniu ich przychylności.

Funkcjonalna analiza tekstu kultury – zwrócenie uwagi na atrakcyjność i perswazyjność reklam dzięki zastosowaniu frazeologizmów

Zadania niejawne

a) Wykorzystanie w reklamie produktu frazeologizmu *uszy do góry* – sugeruje odbiorcom, że zakup danej rzeczy pozwoli pozbyć się zmartwień.

b) Frazeologizm *tani jak barszcz* – wzmacnia przekaz reklamy o istotny dla odbiorców komunikat dotyczący finansów: nie musisz się martwić, że nie masz pieniędzy, bo nasz produkt jest bardzo tani.

c) Bardzo popularnymi reklamami, w których wykorzystano związki wyrazowe z języka potocznego, są spoty produktów spożywczych. Reklamy te swoją popularność zawdzięczają grze słów oraz zrozumiałym dla odbiorców zwrotom, np. *wpadła jak śliwka w kompot*; *ale klops*; *ale mi się upiekło.*

Wniosek cząstkowy: Wykorzystywanie w reklamach frazeologizmów oraz tworzenie nowych związków wyrazowych wzmacnia funkcję perswazyjną tych tekstów kultury. Frazeologizmy podkreślają plastyczność i wyrazistość prezentowanych produktów, czynią je bardziej wiarygodnymi, a odwołanie do tych samych doświadczeń językowych zmniejsza dystans między nadawcą a odbiorcą.

ZAKOŃCZENIE

Wnioski końcowe

Frazeologizmy ożywiają język, czynią utwory literackie i wypowiedzi bardziej obrazowymi, sprawiają, że komunikaty stają się bogatsze o dodatkowe konteksty interpretacyjne, skłaniają odbiorców do wysiłku, do odczytywania gry słów i nowych znaczeń; odczytanie tych znaczeń może być źródłem satysfakcji dla użytkownika języka. Jako nośnik treści frazeologizmy pozwalają nazywać zachowania człowieka, jego emocje i przeżycia, opisywać świat i zachodzące w nim przemiany w skondensowany sposób, co wpisuje się we współczesną tendencję do ekonomicznego stosowania języka, ale bez uszczerbku dla jego bogactwa.

Podsumowanie – potwierdzenie stanowiska zajętego we wstępie oraz refleksje końcowe związane ze stosowaniem frazeologizmów w codziennych wypowiedziach

Zadanie 2. niejawne z materiałem ikonicznym – przykładowa realizacja

Zadanie 2. niejawne z materiałem ikonicznym z komentarzami

Jaką rolę sztuka odgrywa w życiu ludzi? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego utworu literackiego.

Pytanie wskazujące zagadnienie do omówienia

Zadanie do wykonania

Wskazanie obowiązkowego materiału, który posłuży do argumentacji

Określenie rodzaju tekstu, który należy przywołać, aby uzasadnić przyjęte stanowisko

Maurice Denis

Hołd dla Cézanne'a[1]

Musée d'Orsay w Paryżu, olej na płótnie, 1900

[1] Paul Cézanne – (1839–1906), jeden z najważniejszych francuskich malarzy, postimpresjonista. Jego obraz *Miska na owoce, szkło i jabłka* (1879–1780) jest centralnym elementem obrazu Maurice'a Denisa *Hołd dla Cézanne'a*.

Przykładowa realizacja

WSTĘP

Wprowadzenie

Sztuka towarzyszy ludziom od najdawniejszych czasów. Jej obecność i ciągły rozwój na każdym etapie cywilizacji – od malowideł na ścianach jaskiń, poprzez cuda świata, okazałe budowle, cieszące się uznaniem obrazy i inne wytwory sztuki w różnych okresach dziejów – są świadectwem roli, jaką odgrywa w życiu ludzi, zarówno tych, którzy ją tworzą, jak i jej odbiorców.

Ogólna refleksja dotycząca zagadnienia sformułowanego w poleceniu – zwrócenie uwagi na obecność sztuki w życiu ludzi od najdawniejszych czasów

Zajęcie stanowiska: Sztuka stanowi dla człowieka ogromną wartość. Jest źródłem inspiracji, daje możliwość twórczego spełniania się, pomaga zrozumieć otaczający go świat (ma walory poznawcze), pobudza do refleksji, dostarcza wzorców postępowania, zachęca do działania, zaspokaja potrzeby duchowe i emocjonalne.

Sformułowanie stanowiska – zwrócenie uwagi na role, jakie sztuka może odgrywać w życiu ludzi

ROZWINIĘCIE – część argumentacyjna

Odwołanie do załączonego obrazu – *Hołd dla Cézanne'a* Maurice'a Denisa

1. Obraz Maurice'a Denisa jest wyjątkowy, ponieważ jako dzieło służy oddaniu hołdu twórczości Paula Cézanne'a.

   a) Na obrazie jest widoczna grupa osób, prawdopodobnie artystów i krytyków, którzy – jak wynika z tytułu dzieła – chcą oddać hołd malarzowi Paulowi Cézanne'owi.

   b) W centralnej części dzieła został umieszczony obraz Cézanne'a *Miska na owoce, szkło i jabłka* – mamy zatem rozwiązanie nietypowe – obraz w obrazie; Maurice Denis skopiował na swoim płótnie dzieło cenionego artysty, osadził je w kontekście sytuacyjnym, aby wyeksponować rangę sztuki mistrza Cézanne'a, jej wpływ na odbiorców, rolę, jaką odgrywa.

   c) Przedstawiona na obrazie sytuacja ma miejsce w galerii bądź sklepie z dziełami sztuki, co można stwierdzić na podstawie wyglądu pomieszczenia, np. na ścianach wiszą obrazy.

   d) Malarz przedstawił pełne sylwetki licznych postaci w ciemnych strojach, przez co scena jest zatłoczona. Uwagę mężczyzn przykuwa umieszczony na sztaludze obraz Cézanne'a, który jest przedmiotem dyskusji; na twarzach zgromadzonych widoczne są zachwyt i zdumienie.

   e) Uwagę przyciągają dwie postacie mężczyzn stojących najbliżej obrazu. Są twarzami zwróceni do siebie. Jeden z nich wyciąga ręce do drugiego. Ich przyjazne spojrzenia i przedstawiony gest otwartych dłoni wskazują na to, że są zgodni w ocenie dzieła Cézanne'a – obcują ze sztuką stanowiącą inspirację, wybitną.

Funkcjonalna analiza załączonego materiału – zwrócenie uwagi na elementy kompozycyjne i kolorystyczne w budowaniu wymowy dzieła

Wniosek cząstkowy: Dzieło Maurice'a Denisa jest wyjątkowym gestem artysty wobec artysty, jest świadectwem artystycznego uznania i chęci upamiętnienia własnego odbioru sztuki mistrza. Obraz Denisa jest swego rodzaju pomnikiem dla Cezanne'a, nietypową realizacją toposu *exegi monumentum*.

Przywołanie kontekstu historycznoliterackiego pogłębiającego rozważania

Odwołanie do wybranego utworu literackiego – *Lalka* Bolesława Prusa

2. Literatura jest jedną z dziedzin sztuki. Od najdawniejszych czasów miała ogromny wpływ na życie ludzi. Dzięki literaturze dowiadujemy się o przeszłości narodów, historii przodków, odbywamy podróże, przenosząc się w czasie i przestrzeni, poznajemy losy bohaterów, przeżywamy ich uczucia i emocje.
3. Książki – tak powieści, jak również poezja – miały ogromny wpływ na losy bohaterów literackich. Przykładem takiego bohatera literackiego jest Stanisław Wokulski z powieści *Lalka* Bolesława Prusa.

   a) Literatura – szczególnie poezja romantyczna – miała zgubny wpływ na wspomnianego bohatera. Czytana w młodości, ukształtowała jego osobowość i ugruntowała sposób patrzenia na miłość (idealizowanie kobiety i uczucia do niej). Jednak rzeczywistość okazała się inna niż ta opisana w poezji.

Funkcjonalna analiza wybranego utworu literackiego – *Lalki* Bolesława Prusa. Zwrócenie uwagi na kształtującą rolę literatury w życiu Stanisława Wokulskiego i jej zgubny wpływ na decyzje bohatera. Ukazanie pozytywnych aspektów oddziaływania literatury na życie bohatera

Wokulski, będąc w Paryżu, kupił w antykwariacie tom poezji Mickiewicza, który znał z młodości, ale kiedy w hotelowym pokoju zaczął czytać romantyczne utwory, ze złością rzucił książkę na podłogę. Uświadomił sobie, że to właśnie ta poezja i wykreowany w niej świat sprawiły, że niewłaściwie ocenia rzeczywistość, nie może zaznać szczęścia w miłości.

b) Literatura romantyczna Mickiewicza, Słowackiego, Krasińskiego nie tylko miała wpływ na postrzeganie miłości i kobiety przez Wokulskiego. Dzięki tym dziełom nieobce mu było zaangażowanie w sprawy kraju, np. wziął udział w powstaniu styczniowym, został zesłany na Sybir.

c) Nie tylko poezja i utwory wieszczów romantycznych odegrały istotną rolę w życiu Wokulskiego. Bohater czytał również m.in. *Żywot św. Genowefy*, *Różę z Tannenburgu*, *Robinsona Kruzoe*, *Baśnie tysiąca i jednej nocy* – to one przynosiły bohaterowi spokój i ukojenie, przenosiły go do światów sprawiedliwych, które zamieszkują szlachetni ludzie.

Wniosek cząstkowy: Literatura miała ogromny wpływ na życie Stanisława Wokulskiego. Ukształtowała jego charakter, nauczyła patriotyzmu, była motorem napędzającym do działania. Z jednej strony uczyniła go szczęśliwym, z drugiej zaś – unieszczęśliwiła go, szczególnie w sferze uczuciowej. Bohater zdał sobie sprawę, że to właśnie przez lekturę poezji romantycznej jego życie uczuciowe legło w gruzach.

ZAKOŃCZENIE

Wnioski końcowe

Sztuka odgrywa w życiu ludzi różne role. Dzieła malarskie zachwycają, inspirują, upamiętniają dokonania artystów (*Hołd dla Cézanne'a*). Literatura zaś angażuje w sprawy społeczne i narodowe, pobudza do refleksji, skłania do odrzucenia obojętności i przyjmowania w życiu wartościowych postaw, jednak może mieć też zgubny wpływ, jeśli wykreowane w niej złudne wizje świata i ludzi człowiek uzna za rzeczywiste (Stanisław Wokulski).

Podsumowanie – potwierdzenie stanowiska zajętego we wstępie oraz refleksje końcowe związane z oddziaływaniem literatury na życie człowieka

Zadanie 3. niejawne z materiałem literackim – przykładowa realizacja

Zadanie 3. niejawne z materiałem literackim z komentarzami

W jaki sposób literatura wykorzystuje topos życia jako teatru? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego.

Pytanie wskazujące zagadnienie do omówienia

Zadanie do wykonania

Wskazanie obowiązkowego materiału, który posłuży do argumentacji

Określenie rodzaju tekstu, który należy przywołać, aby uzasadnić przyjęte stanowisko

Wisława Szymborska

Życie na poczekaniu

Życie na poczekaniu.
Przedstawienie bez próby.
Ciało bez przymiarki.
Głowa bez namysłu.

Nie znam roli, którą gram.
Wiem tylko, że jest moja, niewymienna.

O czym jest sztuka,
zgadywać muszę wprost na scenie.

Kiepsko przygotowana do zaszczytu życia,
narzucone mi tempo akcji znoszę z trudem.
Improwizuję, choć brzydzę się improwizacją.
Potykam się co krok o nieznajomość rzeczy.
Mój sposób bycia zatrąca zaściankiem.
Moje instynkty to amatorszczyzna.
Trema, tłumacząc mnie, tym bardziej upokarza.
Okoliczności łagodzące odczuwam jako okrutne.

Nie do cofnięcia słowa i odruchy,
nie doliczone gwiazdy,
charakter jak płaszcz w biegu dopinany –
oto żałosne skutki tej nagłości.

Gdyby choć jedną środę przećwiczyć zawczasu,
albo choć jeden czwartek raz jeszcze powtórzyć!
A tu już piątek nadchodzi z nieznanym mi scenariuszem.
Czy to w porządku – pytam
(z chrypką w głosie,
bo nawet mi nie dano odchrząknąć za kulisami).

Złudna jest myśl, że to tylko pobieżny egzamin
składany w prowizorycznym pomieszczeniu. Nie.
Stoję wśród dekoracji i widzę, jak są solidne.
Uderza mnie precyzja wszelkich rekwizytów.
Aparatura obrotowa działa od długiej już chwili.
Pozapalane zostały najdalsze nawet mgławice.
Och, nie mam wątpliwości, że to premiera.
I cokolwiek uczynię,
zamieni się na zawsze w to, co uczyniłam.

Wisława Szymborska, *Życie na poczekaniu*, [w:] tejże, *Wiersze wybrane*, Warszawa 2005.

Przykładowa realizacja

WSTĘP

Wprowadzenie

Jedną z odpowiedzi na odwieczne pytanie o sens i cel ludzkiej egzystencji jest koncepcja życia jako teatru i człowieka jako aktora odgrywającego swoją rolę, czyli topos *theatrum mundi*. Koncepcja ta pojawiła się w filozofii Platona, który twierdził, że życie człowieka jest reżyserowane przez istotę wyższą, będącą jednocześnie stwórcą wszystkiego. Topos życia ludzkiego jako teatru występuje także w wielu dziełach literackich, np. w *Makbecie* Szekspira – człowiek jest tu aktorem miotającym się na scenie życia, odgrywającym narzuconą mu rolę.

Omówienie toposu wskazanego w poleceniu na przykładach utworów

Zajęcie stanowiska: Zgodnie z koncepcją życia jako teatru człowiek nie ma wpływu na swój los. Jako mniej lub bardziej świadomy wykonawca z góry przeznaczonych i często zaskakujących go ról podejmuje starania, aby wypaść jak najlepiej, lub poddaje się determinującemu działaniu nieznanej siły.

Sformułowanie stanowiska – zwrócenie uwagi na pesymistyczną wymowę toposu *theatrum mundi*

ROZWINIĘCIE – część argumentacyjna

Odwołanie do załączonego wiersza – *Życie na poczekaniu* Wisławy Szymborskiej

1. W wierszu Wisławy Szymborskiej *Życie na poczekaniu* podmiot liryczny snuje refleksje nad swoim życiem i możliwościami wpływania na jego przebieg. Są to refleksje dość pesymistyczne.

   a) Podmiot liryczny postrzega życie jako teatr, a siebie jako aktora, który czuje się niepewnie, jest nieprzygotowany do roli życia (*nie znam roli, którą gram*).

Funkcjonalna analiza załączonego tekstu. Określenie postawy podmiotu lirycznego pojmującego ludzką egzystencję jako życie na scenie i związane z tym refleksje

b) Przydzielona rola jest niezmienna i zmusza podmiot liryczny do improwizowania, czego skutkiem jest popełnianie błędów (*Improwizuję, choć brzydzę się improwizacją. / Potykam się co krok o nieznajomość rzeczy*).

c) Mimo nieprzygotowania, poczucia własnej nieudolności podmiot liryczny ma świadomość odpowiedzialności za swoje decyzje i czyny (*I cokolwiek uczynię, zamieni się na zawsze w to, co uczyniłam*).

d) Utwór ukazuje zasadniczą różnicę między życiem człowieka a rolą aktora. Aktor, jeśli popełni błąd podczas premiery, może go naprawić w kolejnym spektaklu, człowiek zaś niczego nie może poprawić i zmienić, bo jest mu dane tylko jedno życie (*Nie do cofnięcia słowa i odruchy*).

Wniosek cząstkowy: Z rozważań tych można wysnuć wniosek, że życie to konieczność podejmowania decyzji *na poczekaniu*, bez przygotowania i żadnych prób. Wisława Szymborska wykorzystała topos życia jako teatru do podjęcia ważnej problematyki egzystencjalnej. Zachowując ironiczny dystans (*Kiepsko przygotowana do zaszczytu życia*), przedstawiła problem niepowtarzalności życia i przeżywania go przez każdego na miarę swoich możliwości. Wskazała, że każdy człowiek jest jedyną osobą ponoszącą za swoje życie pełną odpowiedzialność.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego – *Lalka* Bolesława Prusa

2. Topos życia jako teatru jest źródłem dość gorzkiej refleksji nad kondycją człowieka w *Lalce* Bolesława Prusa.

a) Sceny, w których Rzecki nakręca mechaniczne zabawki, mają wymiar filozoficzny. Wspomniany bohater snuje refleksje, w których wyraża przekonanie, że ludzie są niczym wprawiane w ruch marionetki, rządzi nimi nieznana siła lub przypadek. Nie mogą sobie pomóc, mogą za to zniszczyć czyjeś szczęście.

b) Prus, ukazując przemyślenia Rzeckiego, zwraca uwagę na świat ludzi uwikłanych w różne determinujące ich życie wzajemne zależności, takie jak pochodzenie społeczne, wiek, zamożność czy wykształcenie. To właśnie te czynniki decydują o ich losie i relacjach z innymi ludźmi.

Funkcjonalna analiza wybranego utworu literackiego – *Lalki* Bolesława Prusa. Ukazanie znaczenia scen nakręcania mechanicznych zabawek przez Rzeckiego i towarzyszących temu refleksji bohatera na temat życia

Wniosek cząstkowy: Topos życia jako teatru w *Lalce* ukazuje pesymistyczną wizję ludzkiego losu, który jest z góry ustalony; starania człowieka nie mogą go zmienić.

ZAKOŃCZENIE

Wnioski końcowe

Ukazywanie świata jako teatru i ludzi jako grających w nim aktorów to topos często wykorzystywany w utworach literackich, podejmujących refleksję nad sensem ludzkiej egzystencji. Mimo prób przełamywania wykreowanego w tym toposie pesymistycznego obrazu człowieka jako wykonawcy narzuconej mu roli, sytuacje bohaterów najczęściej potwierdzają obawy związane z brakiem sprawczości. Jednak – jak mówi podmiot liryczny wiersza Wisławy Szymborskiej – życie jest zaszczytem i warto starać się wypaść na jego scenie jak najlepiej.

Podsumowanie – potwierdzenie stanowiska zajętego we wstępie oraz refleksje końcowe związane z wymową toposu *theatrum mundi*

Zadanie 4. niejawne z materiałem do analizy językowej + WSKAZÓWKI

Funkcje stylizacji językowej w tekstach kultury. Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego, albo własnych doświadczeń komunikacyjnych.

Henryk Sienkiewicz

Potop

To rzekłszy pan Wołodyjowski ruszył woskowanymi wąsikami, które mu wyżej nosa sterczały – bo kontent był z siebie, że od razu wszedł *in medias res* i swój sentyment jakoby na stole położył. Ona zaś siedziała zmieszana i milcząca, ale tak piękna jak dzień wiosenny. Słabe rumieńce wystąpiły jej na policzki, a oczy nakryła długimi rzęsami, od których padały cienie na jagody. [...]

I odchrząknąwszy mówił dalej:

– Waćpanna wiesz, żem ja po jej dziadku laudańskimi ludźmi dowodził?

– Wiem – odpowiedziała Oleńka – dziaduś nieboszczyk sam na ostatnią wyprawę iść nie mógł, ale okrutnie był rad słysząc, komu książę wojewoda wileński tę chorągiew oddał, i mówił, że zna waćpana z reputacji jako sławnego żołnierza.

– Także to o mnie mówił?

– Sama słyszałam, jak waści pod niebiosa wynosił, a potem laudańscy ludzie to samo po wyprawie czynili.

– Prosty ja żołnierz, niegodzien, żeby mnie wynoszono nie tylko pod niebiosa, ale i wyżej od innych. Wszelako rad jestem, żem dla waćpanny niezupełnie obcy, bo już nie pomyślisz, że ci nie znany i niepewny gość razem z deszczem ostatnim z chmur upadł. Milej to zawsze wiedzieć, z kim się ma do czynienia. Siła ludzi się włóczy, którzy się familiantami powiadają i w godności stroją, a Bóg wie kim są, może często i nie szlachtą.

Henryk Sienkiewicz, *Potop*, t. 1, Warszawa 1983.

Wskazówki

1. Przeczytaj uważnie polecenie.
2. Wyodrębnij (podkreśl, wypisz, zaznacz) zagadnienie, które należy omówić w wypowiedzi.
3. Zastanów się, jak rozumiesz zagadnienie, którego ma dotyczyć Twoja wypowiedź. W tym celu przypomnij sobie, jakie znasz rodzaje stylizacji językowej, w jakim celu stosuje się zabieg stylizacji.
4. Zwróć uwagę, że masz omówić problem, odwołując się do:
   - podanego fragmentu *Potopu* Henryka Sienkiewicza
   - wybranego tekstu kultury albo innego utworu literackiego, albo własnych doświadczeń komunikacyjnych.
5. Przemyśl, co będzie odpowiednim odwołaniem, które pozwoli Ci w pełni zrealizować temat. Pamiętaj, że stylizacja najczęściej występuje w utworach literackich.
6. Zastanów się, z jakiego rodzaju stylizacją masz do czynienia w załączonym fragmencie *Potopu* Henryka Sienkiewicza (pamiętaj, że *Potop* to powieść historyczna, a więc odmiana powieści, w której ważne jest oddanie kolorytu opisywanej epoki – zarówno poprzez realia, jak i język).
7. Pracuj z tekstem – podkreśl w zacytowanym fragmencie *Potopu* słowa i sformułowania świadczące o występowaniu stylizacji. Pamiętaj, że nie wystarczy wymienić cechy stylizacji – należy dokonać analizy językowej fragmentu oraz podać przykłady z tekstu.
8. Zastanów się, na jakim materiale oprzesz swoje rozważania w dalszej części wypowiedzi. Jeśli zdecydujesz się na utwór literacki, wybierz taki, w którym występuje inny rodzaj stylizacji niż w *Potopie* (np. możesz się odwołać do *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego, *Chłopów* Stanisława Władysława Reymonta).
9. Sformułuj plan wypowiedzi ustnej.
   - Zadbaj o kompozycję (wprowadzenie do tematu, zajęcie stanowiska, argumentacja, wnioski cząstkowe wynikające z argumentów, wnioski końcowe).
   - Zajmij stanowisko wobec problemu określonego w poleceniu – może mieć ono charakter ogólnej myśli, uogólniającego stwierdzenia.
   - Sformułuj argumenty, które poprzesz trafnie dobranymi przykładami z zacytowanej lektury oraz z innego utworu literackiego. Pamiętaj o wnioskach cząstkowych.
   - Pamiętaj o wnioskach końcowych, którymi podsumujesz swój wywód.
10. Dobrze zaplanuj swoją wypowiedź, właściwie gospodaruj czasem.

Sprawdź w Vademecum PP
Rodzaje i funkcje stylizacji, s. 430–435

Sprawdź w Vademecum PR
Rodzaje i funkcje stylizacji, s. 494–499

Sprawdź w Vademecum PP
np. *Wesele*, s. 247–255

Sprawdź w Vademecum PR
np. *Wesele*, s. 278–286

Zadanie

Przygotuj plan (konspekt) swojej wypowiedzi. Pamiętaj, że masz dokonać analizy zagadnienia na podstawie fragmentu *Potopu* Henryka Sienkiewicza oraz wybranego tekstu kultury lub innego utworu literackiego albo własnych doświadczeń komunikacyjnych.

Wstęp

Rozwinięcie

Zakończenie

→ **Przykładowa realizacja zadania (konspekt), s. 136–137**

Zadanie 5. niejawne z materiałem do analizy językowej + WSKAZÓWKI

Jakie funkcje języka są wykorzystywane w tekstach? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego, albo własnych doświadczeń komunikacyjnych.

Adam Mickiewicz

Pan Tadeusz

Litwo! Ojczyzno moja! ty jesteś jak zdrowie.
Ile cię trzeba cenić, ten tylko się dowie,
Kto cię stracił. Dziś piękność twą w całej ozdobie
Widzę i opisuję, bo tęsknię po tobie.

Panno Święta, co jasnej bronisz Częstochowy
I w Ostrej świecisz Bramie! Ty, co gród zamkowy
Nowogródzki ochraniasz z jego wiernym ludem!
Jak mnie dziecko do zdrowia powróciłaś cudem
(Gdy od płaczącej matki pod Twoją opiekę
Ofiarowany, martwą podniosłem powiekę
I zaraz mogłem pieszo do Twych świątyń progu
Iść za wrócone życie podziękować Bogu),
Tak nas powrócisz cudem na Ojczyzny łono.
Tymczasem przenoś moją duszę utęsknioną
Do tych pagórków leśnych, do tych łąk zielonych,
Szeroko nad błękitnym Niemnem rozciągnionych;
Do tych pól malowanych zbożem rozmaitem,
Wyzłacanych pszenicą, posrebrzanych żytem;
Gdzie bursztynowy świerzop, gryka jak śnieg biała,
Gdzie panieńskim rumieńcem dzięcielina pała [...].

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*, Wrocław 2018.

Wskazówki

1. Wyodrębnij w poleceniu zagadnienie, które należy rozważyć w wypowiedzi.
2. Zastanów się, jak rozumiesz zagadnienie postawione w poleceniu. Przypomnij sobie, jakie znasz funkcje językowe, czemu służy każda z nich, co dzięki nim można wyrażać, jakie cele komunikacyjne realizować.
3. Zwróć uwagę, że w swojej wypowiedzi masz uwzględnić dwa elementy:
   - odwołać się do podanego fragmentu *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza
   - przywołać inny wybrany tekst kultury albo utwór literacki, albo własne doświadczenia komunikacyjne.
4. Pamiętaj, że masz skupić się na zagadnieniu podanym w poleceniu, a nie na treści utworu.
5. Zastanów się, jakie co najmniej dwie funkcje dostrzegasz w zacytowanym fragmencie *Pana Tadeusza*. Co świadczy o ich obecności (jakie środki językowe). Pamiętaj, że nie wystarczy wymienić cech funkcji – należy dokonać analizy załączonego fragmentu utworu, podać przykłady zastosowanych w nim środków językowych i określić, jaki efekt dzięki nim osiągnięto.
6. Pomyśl, który utwór przywołasz w swojej wypowiedzi bądź do jakich własnych doświadczeń komunikacyjnych się odwołasz, aby omówić podane zagadnienie. Tu także nie wystarczy tylko wymienić funkcji tekstów lub wypowiedzi – należy wyjaśnić, w jaki sposób każda z nich wpływa na komunikat.
7. Sformułuj plan wypowiedzi ustnej.
   - Zadbaj o kompozycję (wprowadzenie do tematu, zajęcie stanowiska, argumentacja, wnioski cząstkowe wynikające z argumentów, wnioski końcowe).
   - Zajmij stanowisko wobec problemu określonego w poleceniu – może mieć ono charakter ogólnej myśli, uogólniającego stwierdzenia, odpowiedzi na postawione pytanie.
   - Sformułuj argumenty, które poprzesz trafnie dobranymi przykładami z przytoczonego fragmentu, innego tekstu kultury lub wybranego utworu literackiego, lub własnych doświadczeń komunikacyjnych.
   - Pamiętaj o wnioskach końcowych, którymi podsumujesz swój wywód.
8. Pamiętaj o tym, że Twoja wypowiedź powinna być spójna i logiczna, poprawna pod względem językowym i stylistycznym, wygłoszona zgodnie z zasadami retoryki.
9. Dobrze zaplanuj swoją wypowiedź, właściwie gospodaruj czasem.

Sprawdź w Vademecum PP
Funkcje wypowiedzi, s. 414–418

Sprawdź w Vademecum PR
Funkcje wypowiedzi, s. 476–480

Zadanie

Przygotuj plan (konspekt) swojej wypowiedzi. Pamiętaj, że masz dokonać analizy zagadnienia na podstawie fragmentu *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego, albo własnych doświadczeń komunikacyjnych.

Wstęp

Rozwinięcie

Zakończenie

→ Przykładowa realizacja zadania (konspekt), s. 137–138

Zadanie 6. niejawne z materiałem do analizy językowej + WSKAZÓWKI

W jaki sposób środki retoryczne oddziałują na odbiorcę? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego, albo własnych doświadczeń komunikacyjnych.

Przemówienie Bronisława Komorowskiego wygłoszone w 25. rocznicę wyborów z 4 czerwca 1989 r.

Wasze Królewskie Mości, Panie i Panowie Prezydenci,
Pani Marszałek, Panie Marszałku,
Panowie Premierzy,
Panie i Panowie Ministrowie,
Panie i Panowie Posłowie i Senatorowie,
Wielce Dostojni Goście,
Drodzy Rodacy!

Stoimy przed Zamkiem Królewskim w Warszawie – symbolem polskiej państwowości. Symbolem także trudnej historii naszego kraju. 1 września 1939 roku wybuchła II Wojna Światowa. Zamek spłonął zbombardowany przez Luftwaffe 17 września, a więc w dniu, gdy w następstwie paktu Hitler-Stalin na broniącą się Polskę uderzyła również Armia Czerwona. Polska utraciła niepodległość. Polacy brali udział w wojnie od jej pierwszego do ostatniego dnia. Bili się nieomal na wszystkich frontach. A jednak nie było nam dane cieszyć się wolnością po alianckim zwycięstwie nad hitlerowską III Rzeszą.

Tej szansy pozbawiły nas ustalenia w Jałcie. Zwycięskie mocarstwa dokonały tam podziału Europy na strefy wpływów. Polska, podobnie jak wiele innych krajów naszego regionu, znalazła się w obszarze dominacji Związku Sowieckiego, w świecie rządzonym przez Stalina. Na kilkadziesiąt długich, ciemnych lat Europę przegrodziła żelazna kurtyna!

Ale nasze marzenia i nasze dążenia do wolności przetrwały. Źródłem naszej siły była tradycja narodowa [...]. Źródłem siły była polska rodzina – jedna z ostatnich enklaw niezależności i trwania życia narodowego. Źródłem siły był Kościół katolicki – opoka niezależności duchowej, wyraźny znak naszej przynależności do świata Zachodu. [...]

Zmieniały się okoliczności, zmieniały się formy walki o wolność. [...]

[...] Najpierw były nas dziesiątki, później setki i tysiące. W 1980 roku, po zwycięskich strajkach zainicjowanych przez stoczniowców, było nas 10 milionów. [...] Do tych milionów przemawiał – trafiając do ich serc – papież Polak, dzisiaj Święty Jan Paweł II, który wołał „Niech zstąpi Duch Twój i odnowi oblicze ziemi. Tej ziemi!". Na czele tych milionów stał Lech Wałęsa. Dzięki temu, że było nas tak wielu, ruch „Solidarności" przetrwał stan wojenny, przetrwał krwawe pacyfikacje zakładów pracy, przetrwał więzienia i obozy internowania. Przetrwał do czasu, gdy ujawniły się oznaki wewnętrznego rozkładu Związku Sowieckiego. Wtedy poczuliśmy wszyscy, że nadchodzi czas decydującej walki o wolność.

System komunistyczny, propaganda i dyktatura bankrutowały pod względem politycznym, moralnym i ekonomicznym. W Polsce towarzyszył temu krzepnący opór podziemnej „Solidarności" – podziemnego obozu wolności. Każda kolejna ofiara reżimu wzmacniała ten opór i jednoczyła ludzi opozycji. [...]

O losie Polski zdecydował cały Naród! Wygrał kartą wyborczą. Bez użycia przemocy. Bez przelewu choćby jednej kropli krwi.

25 lat temu, 4 czerwca 1989 roku skończył się w Polsce komunizm. Zerwaliśmy żelazną kurtynę propagandy i zakłamania, po to, by móc żyć w prawdzie. Zerwaliśmy żelazną kurtynę, za którą chowali się rządzący PRL-em, by zbudować demokrację, system odpowiedzialności władzy przed obywatelami. Po raz pierwszy w tym dniu wybory były nie fikcją propagandową, ale wyborami naprawdę.

Wybraliśmy życie w wolności! [...]

Dziękuję więc za przybycie dzisiaj do Warszawy tak licznych przywódców Wolnego Świata. Państwa obecność to dla Polaków źródło dumy i radości. Państwa obecność tutaj, przed Zamkiem

odbudowanym z gruzów na nowo, to także potwierdzenie wiary, że obrona wolności nadal porusza nasze serca i umysły.

To potwierdzenie przekonania, że obrona wolności jest nadal źródłem naszej solidarności i naszej siły!

Przemówienie Bronisława Komorowskiego wygłoszone w 25. rocznicę wyborów z 4 czerwca 1989 r., https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/801396,pelny-tekst-przemowienia-bronislawa-komorowskiego-wygloszonego-w-25-rocznice-wyborow-z-4-czerwca-1989.html [dostęp: 17.05.2023].

Wskazówki

1. Przeczytaj uważnie polecenie. Wyodrębnij (podkreśl, wypisz, zaznacz) zagadnienie, które należy omówić w wypowiedzi.
2. Zastanów się, jak rozumiesz zagadnienie, którego ma dotyczyć Twoja wypowiedź. W tym celu przypomnij sobie, jakie znasz środki retoryczne oraz w jakim celu się je stosuje.
3. Zwróć uwagę, że masz omówić problem, odwołując się do:
   - podanego fragmentu przemówienia Bronisława Komorowskiego
   - wybranego tekstu kultury albo innego utworu literackiego, albo własnych doświadczeń komunikacyjnych.
4. Przemyśl, co będzie odpowiednim odwołaniem, które pozwoli Ci w pełni zrealizować temat. Pamiętaj, że środki retoryczne występują w różnych odmianach przemówienia, np. w kazaniu, laudacji, przemówieniu okolicznościowym.
5. Pracuj z tekstem – podkreśl w przytoczonym fragmencie zastosowane środki retoryczne, nazwij je i określ ich funkcję, np. w jaki sposób autor przemówienia nawiązuje kontakt z odbiorcami, w jaki sposób podkreśla myśl przewodnią swojego wystąpienia, czy odwołuje się do przykładów, autorytetów.
6. Zastanów się, na jakim materiale oprzesz swoje rozważania w dalszej części wypowiedzi. Możesz wybrać utwór literacki, np. *Kazania sejmowe* Piotra Skargi, inny tekst kultury, np. znane Ci przemówienia Jana Pawła II, Steve'a Jobsa czy innego znanego mówcy, lub odwołać się do własnych doświadczeń komunikacyjnych, jako odbiorcy czyjegoś przemówienia lub osoby wygłaszającej własną mowę.
7. Sformułuj plan wypowiedzi ustnej.
   - Zadbaj o kompozycję wypowiedzi (wprowadzenie do tematu, zajęcie stanowiska, argumentacja, wnioski cząstkowe wynikające z argumentów, wnioski końcowe).
   - Zajmij stanowisko wobec problemu określonego w poleceniu – może mieć ono charakter uogólniającego stwierdzenia, tezy.
   - Sformułuj argumenty, którymi potwierdzisz zajęte stanowisko – pamiętaj, że argument powinien być poparty przykładem z wykorzystywanych tekstów oraz powinien zawierać wniosek cząstkowy.
   - Pamiętaj o wnioskach końcowych, którymi podsumujesz swój wywód.
8. Pamiętaj o tym, że Twoja wypowiedź powinna być spójna i logiczna, poprawna pod względem językowym i stylistycznym, wygłoszona zgodnie z zasadami retoryki.
9. Dobrze zaplanuj swoją wypowiedź, właściwie gospodaruj czasem.

Sprawdź w Vademecum PP
np. Figury retoryczne, s. 445

Sprawdź w Vademecum PR
np. Figury retoryczne, s. 512

Zadanie

Przygotuj plan (konspekt) swojej wypowiedzi. Pamiętaj, że masz dokonać analizy zagadnienia na podstawie zamieszczonego fragmentu przemówienia Bronisława Komorowskiego oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego, albo własnych doświadczeń komunikacyjnych.

Wstęp

Rozwinięcie

Zakończenie

→ Przykładowa realizacja zadania (konspekt), s. 138–139

Zadanie 7. niejawne z materiałem do analizy językowej + WSKAZÓWKI

Za pomocą jakich środków językowych można wyrażać uczucia i mówić o emocjach? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego, albo własnych doświadczeń komunikacyjnych.

Sprawdź w Vademecum PP
Lalka, s. 203–210

Sprawdź w Vademecum PR
Lalka, s. 231–238

Bolesław Prus

Lalka

Wokulski siedział milczący, z szeroko otwartymi oczyma. Wreszcie rzekł cichym głosem:

– Masz racją...

Doktór pochwycił go za rękę i gwałtownie targając nią, zawołał:

– Mam racją?... ty to powiedziałeś?... A więc – jesteś ocalony!... Tak, jeszcze będą z ciebie ludzie... Pluń na wszystko, co minęło: na własną boleść i na cudzą nikczemność... Wybierz sobie jaki cel, jakikolwiek, i zacznij nowe życie. Rób dalej majątek czy cudowne wynalazki, żeń się ze Stawską czy zawiąż drugą spółkę, byleś czegoś pragnął i coś robił. Rozumiesz?... I nigdy nie pozwól nakrywać się spódnicą... rozumiesz?... Ludzie twojej energii rozkazują – nie słuchają, prowadzą – nie zaś są prowadzeni... Kto, mając do wyboru ciebie i Starskiego, wybrał Starskiego, ten dowiódł, że niewart nawet Starskiego... Oto moja recepta, pojmujesz?... A teraz bądź zdrów i zostań z własnymi myślami.

Wokulski nie zatrzymywał go.

– Gniewasz się? – rzekł Szuman. – Nie dziwię się, wypaliłem ci tęgiego raka; a to, co jeszcze zostało, samo zginie. Bywaj zdrów.

Po odejściu doktora Wokulski otworzył okno i rozpiął koszulę; było mu duszno, gorąco i zdawało mu się, że go krew zaleje. Przypomniał sobie Zasławek i oszukiwanego barona, przy którym on sam odgrywał wówczas prawie taką rolę, jak dzisiaj przy nim Szuman... Zaczął marzyć i obok wizerunku panny Izabeli w objęciach Starskiego ukazała mu się teraz gromada zziajanych wilków uganiających się po śniegu za wilczycą... A on był jednym z nich!...

Znowu ogarnął go ból, a zarazem wstręt i obrzydzenie do samego siebie.

Bolesław Prus, *Lalka*, wydanie I elektroniczne, Wrocław 2019.

Wskazówki

1. Przeczytaj uważnie polecenie.
2. Wyodrębnij (podkreśl, wypisz, zaznacz) zagadnienie, które należy rozważyć w wypowiedzi – za pomocą jakich środków można wyrażać uczucia i mówić o emocjach.
3. Zauważ, że w wypowiedzi masz się odwołać do dwóch elementów:
   - podanego fragmentu *Lalki* Bolesława Prusa,
   - wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego, albo własnych doświadczeń komunikacyjnych. Cała wypowiedź powinna stanowić wnikliwą analizę zagadnienia sformułowanego w poleceniu, bez pominięcia któregokolwiek z elementów.
4. Przeczytaj uważnie fragment *Lalki*. Zwróć uwagę, o jakich uczuciach jest mowa oraz jakie środki językowe zastosowano, aby je wyrazić i ukazać ich siłę.
5. Zastanów się, w jakich tekstach wykorzystuje się środki językowe, aby mówić o emocjach. Na pewno możesz się odwołać do innego utworu literackiego (np. *Dziady* cz. III Adama Mickiewicza, *Lament świętokrzyski*, *Przedwiośnie* Stefana Żeromskiego, *Treny* Jana Kochanowskiego) bądź do własnych doświadczeń komunikacyjnych (np. krótka wiadomość tekstowa, post w mediach społecznościowych, list).
6. Sformułuj plan swojej wypowiedzi.
   - Zadbaj o kompozycję wypowiedzi (wprowadzenie do tematu, zajęcie stanowiska, argumentacja, wnioski cząstkowe wynikające z argumentów, wnioski końcowe).
   - Zajmij stanowisko wobec problemu określonego w poleceniu – może mieć ono charakter ogólnej myśli, uogólniającego stwierdzenia.
   - Podaj argumenty, które poprzesz trafnie dobranymi przykładami sformułowanymi na podstawie przytoczonego w zadaniu fragmentu utworu oraz wybranego przez siebie utworu literackiego lub własnych doświadczeń komunikacyjnych.
   - Nie zapomnij o wnioskach końcowych, którymi podsumujesz swój wywód.

7. Zwróć uwagę na to, że Twoja wypowiedź powinna być spójna i logiczna, poprawna pod względem językowym i stylistycznym, wygłoszona zgodnie z zasadami retoryki.
8. Pamiętaj o właściwym gospodarowaniu czasem swojego wystąpienia. Pomoże Ci w tym dobre zaplanowanie jego poszczególnych elementów.

Zadanie

Przygotuj plan (konspekt) swojej wypowiedzi. Pamiętaj, że masz dokonać analizy środków językowych, za pomocą których można wyrażać uczucia i mówić o emocjach na podstawie zamieszczonego fragmentu *Lalki* Bolesława Prusa oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego, albo własnych doświadczeń komunikacyjnych.

Wstęp

Rozwinięcie

Zakończenie

→ Przykładowa realizacja zadania (konspekt), s. 139–140

Zadanie 8. niejawne z materiałem ikonicznym + WSKAZÓWKI

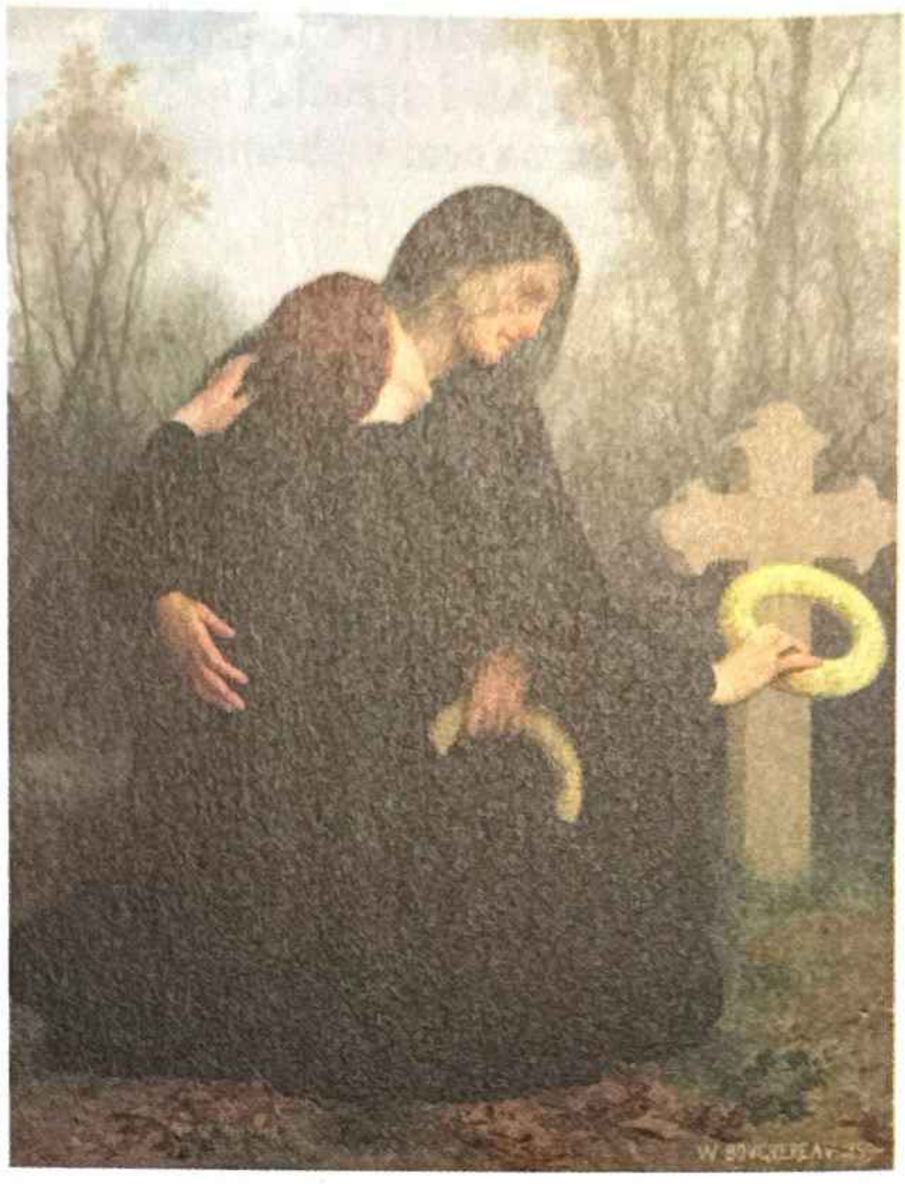
W jaki sposób teksty kultury mówią o śmierci? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego utworu literackiego.

Poszukaj motywów i kontekstów

app.nowa terazmatura.pl
Kod: EH236X

Katalog motywów:
Śmierć

William-Adolphe Bouguereau
Dzień śmierci

Musée des Beaux-Arts de Bordeaux, olej na płótnie, 1859

Wskazówki

1. Wyodrębnij w poleceniu zagadnienie, które należy rozważyć w wypowiedzi.
2. Zastanów się, jak rozumiesz zagadnienie, którego ma dotyczyć Twoja wypowiedź – w jaki sposób jest ukazywana śmierć w tekstach kultury, do jakich refleksji skłaniają artystyczne realizacje tematu śmierci.
3. Zapisz objaśnienia, skojarzenia, synonimy – wykorzystasz je we wprowadzeniu do wypowiedzi.
4. Pamiętaj, że musisz się odwołać do dwóch elementów:
   - zamieszczonego obrazu
   - wybranego utworu literackiego.

   To oznacza, że Twoim zadaniem jest przedstawić, w jaki sposób sztuka i literatura mówią o śmierci. Cała wypowiedź powinna stanowić wnikliwą analizę zagadnienia sformułowanego w poleceniu, bez pominięcia któregokolwiek z elementów.
5. Przyjrzyj się scenie przedstawionej na obrazie – przeanalizuj jej kompozycję i kolorystykę oraz jej wpływ na nastrój dzieła.
6. Przypomnij sobie, w których utworach literackich został podjęty temat śmierci (np. w micie o Orfeuszu i Eurydyce, w *Rozmowie mistrza Polikarpa ze Śmiercią*, w trenach Jana Kochanowskiego, w *Dziadach* cz. II Adama Mickiewicza, *Przedwiośniu* Stefana Żeromskiego). Zastanów się, w jaki sposób została ukazana śmierć w wybranym utworze, jak ta wizja wpisuje się w kontekst epoki, w której dzieło powstało, jakie emocje wywołuje.
7. Sformułuj plan swojej wypowiedzi.
   - Zadbaj o kompozycję wypowiedzi (wprowadzenie do tematu, zajęcie stanowiska, argumentacja, wnioski cząstkowe wynikające z argumentów, wnioski końcowe).
   - Zajmij stanowisko wobec problemu określonego w poleceniu – może mieć ono charakter ogólnej myśli, uogólniającego stwierdzenia.
   - Sformułuj argumenty, które poprzesz trafnie dobranymi przykładami sformułowanymi na podstawie obrazu oraz wybranego przez siebie dzieła literackiego.
   - Pamiętaj o wnioskach końcowych, którymi podsumujesz swój wywód.
8. Pamiętaj o tym, że Twoja wypowiedź powinna być spójna i logiczna, poprawna pod względem językowym i stylistycznym, wygłoszona zgodnie z zasadami retoryki.
9. Dobrze zaplanuj swoją wypowiedź, właściwie gospodaruj czasem.

Sprawdź w Vademecum PP
np. *Treny*, s. 97–99

Sprawdź w Vademecum PR
np. *Treny*, s. 111–115

Zadanie

Przygotuj plan (konspekt) swojej wypowiedzi. Pamiętaj, że masz się odwołać do obrazu Williama-Adolpha Bouguereau *Dzień śmierci* oraz do wybranego utworu literackiego.

Wstęp

Rozwinięcie

Zakończenie

→ Przykładowa realizacja zadania (konspekt), s. 140

Zadanie 9. niejawne z materiałem ikonicznym + WSKAZÓWKI

Jakie funkcje w tekstach kultury może pełnić przyroda? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego utworu literackiego.

Józef Chełmoński
Owczarek

Muzeum Narodowe w Krakowie, olej na płótnie, 1897

Wskazówki

1. Wyodrębnij w poleceniu zagadnienie, które należy rozważyć w wypowiedzi.
2. Zastanów się, jak rozumiesz zagadnienie, którego ma dotyczyć Twoja wypowiedź – funkcje przyrody w tekstach kultury (w jaki sposób przyroda jest przedstawiana, czemu dany sposób kreacji służy).
3. Zapisz objaśnienia, skojarzenia, synonimy związane z zagadnieniem, którego ma dotyczyć Twoja wypowiedź – wykorzystasz je w przygotowaniu wprowadzenia do wypowiedzi.
4. Zauważ, że w swojej wypowiedzi musisz uwzględnić dwa elementy:
   - odwołać się do dołączonego materiału ikonicznego
   - przywołać inny wybrany przez siebie utwór literacki.
5. Przeanalizuj informacje podane przy obrazie – zauważ, że dzieło powstało pod koniec XIX wieku i jest utrzymane w konwencji realistycznej. Przypomnij sobie, jak twórcy tworzący w tej konwencji przedstawiali rzeczywistość.
6. Przyjrzyj się postaci przedstawionej na obrazie – ustal, kim jest, z jakiego środowiska się wywodzi, czym się zajmuje. Zastanów się, jaką rolę w tej scenie odgrywa przyroda.
7. Zwróć uwagę na kompozycję dzieła, jego kolorystykę oraz zastosowany światłocień. Zastanów się, jak środki wyrazu artystycznego wpływają na nastrój przedstawionej sceny.
8. Przypomnij sobie, w których znanych Ci utworach twórcy eksponowali obecność przyrody – w jakim celu to czynili, jaką rolę natura odgrywała w tych dziełach: czy stanowiła tło wydarzeń, czy miała wpływ na losy bohaterów, ingerowała w ich rzeczywistość, wpływała na ich nastrój (np. *Na lipę* Jana Kochanowskiego, *Pan Tadeusz* Adama Mickiewicza, *Sonety krymskie* Adama Mickiewicza, *Melodia mgieł nocnych* Kazimierza Przerwy-Tetmajera). Pamiętaj, żeby skupić się na zagadnieniu podanym w poleceniu, a nie na ogólnej treści wybranego utworu literackiego.
9. Sformułuj plan wypowiedzi ustnej.
   - Zadbaj o kompozycję (wprowadzenie do tematu, zajęcie stanowiska, argumentacja, wnioski cząstkowe wynikające z argumentów, wnioski końcowe).
   - Zajmij stanowisko wobec problemu określonego w poleceniu – może mieć ono charakter ogólnej myśli, uogólniającego stwierdzenia.
   - Sformułuj argumenty, które poprzesz trafnie dobranymi przykładami odnoszącymi się do obrazu oraz wybranego przez siebie dzieła literackiego.
   - Pamiętaj o wnioskach końcowych, którymi podsumujesz swój wywód.
10. Pamiętaj o tym, że Twoja wypowiedź powinna być spójna i logiczna, poprawna pod względem językowym i stylistycznym, wygłoszona zgodnie z zasadami retoryki.
11. Dobrze zaplanuj swoją wypowiedź, właściwie gospodaruj czasem.

Sprawdź w Vademecum PP
np. *Sonety krymskie*, s. 153–155

Sprawdź w Vademecum PR
np. *Sonety krymskie*, s. 176–178

Zadanie

Przygotuj plan (konspekt) swojej wypowiedzi. Pamiętaj, że masz się odwołać do obrazu Józefa Chełmońskiego *Owczarek* oraz do wybranego utworu literackiego.

Wstęp

Rozwinięcie

Zakończenie

→ Przykładowa realizacja zadania (konspekt), s. 141

Zadanie 10. niejawne z materiałem ikonicznym + WSKAZÓWKI

Poszukaj motywów i kontekstów

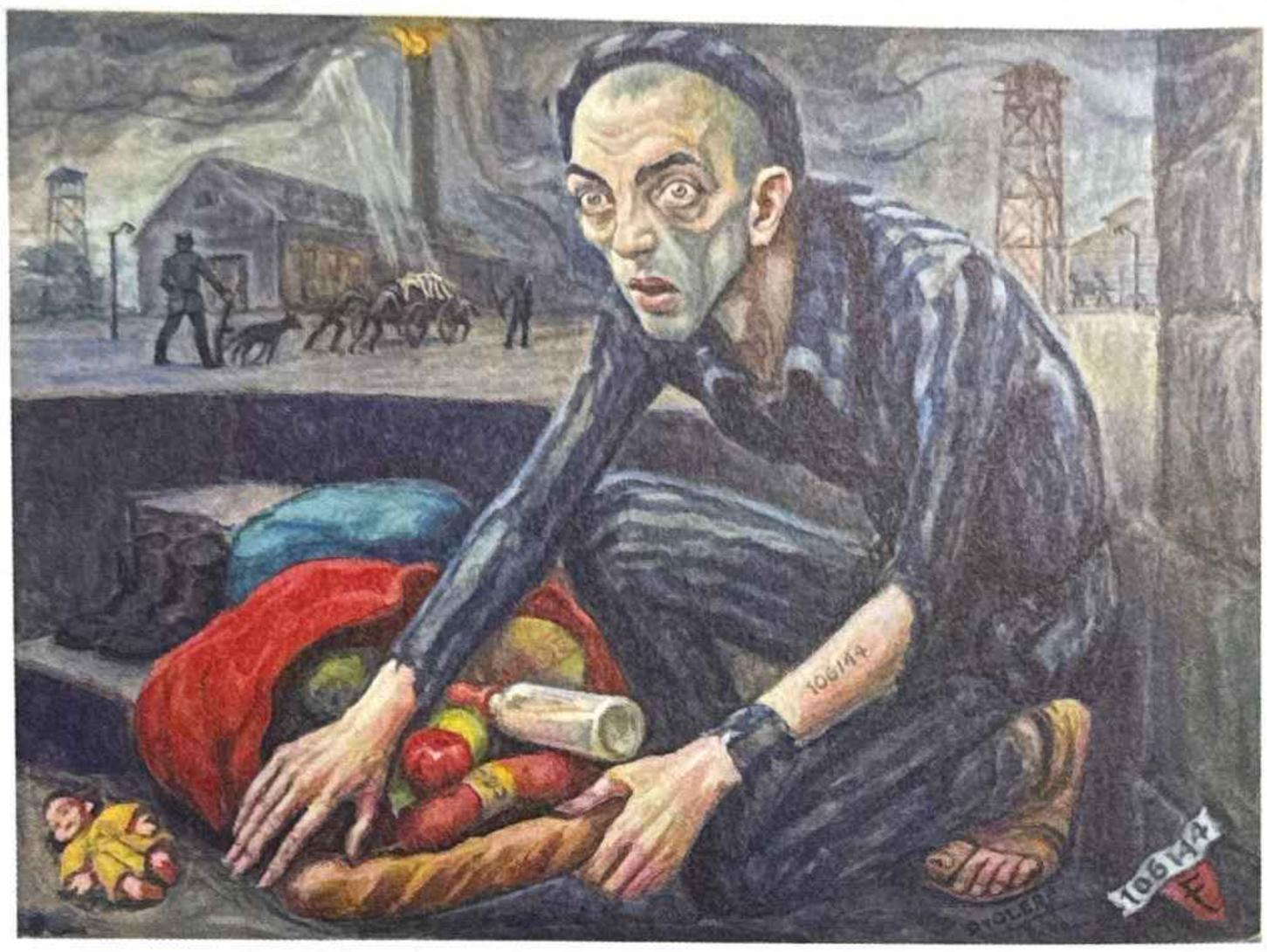
app.nowa terazmatura.pl
Kod: 3NU1E7

Katalog motywów:
Wojna

W jaki sposób literatura i sztuka mówią o Holokauście? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego utworu literackiego.

David Olère[1]

[Jeden z obrazów upamiętniających obozową rzeczywistość]

[1] David Olère był więźniem Sonderkommanda, czyli specjalnej grupy roboczej złożonej wyłącznie z Żydów, którą delegowano do obsługi komór gazowych i krematoriów. W swoich pracach artysta łączył apokaliptyczny obraz Zagłady z realiami obozowej rzeczywistości.

Wskazówki

1. Przeczytaj uważnie polecenie.
2. Wyodrębnij (podkreśl, wypisz, zaznacz) zagadnienie, które należy rozważyć w wypowiedzi – sposób, w jaki literatura i sztuka mówią o Holokauście.
3. Zastanów się, jak rozumiesz problem, którego ma dotyczyć Twoja wypowiedź. Zapisz wszelkie objaśnienia, skojarzenia, synonimy – wykorzystasz je we wprowadzeniu.
4. Pamiętaj, że musisz się odwołać do dwóch elementów: zamieszczonego obrazu oraz wybranego utworu literackiego. Cała wypowiedź powinna stanowić wnikliwą analizę zagadnienia sformułowanego w poleceniu, bez pominięcia któregokolwiek z elementów.
5. Przyjrzyj się scenie przedstawionej na obrazie – przeanalizuj kompozycję i kolorystykę oraz jej wpływ na nastrój dzieła.
6. Zapoznaj się z informacjami zamieszczonymi pod obrazem, pomogą Ci one w zrozumieniu dzieła.
7. Przypomnij sobie, czym jest Holokaust i w których znanych Ci utworach twórcy poruszali jego temat, np. *Zdążyć przed Panem Bogiem* Hanny Krall, *Proszę państwa do gazu* Tadeusza Borowskiego, *Campo di Fiori* Czesława Miłosza. Pamiętaj, żeby skupić się na zagadnieniu podanym w poleceniu, a nie na ogólnej treści wybranego utworu literackiego.
8. Sformułuj plan swojej wypowiedzi.
   - Zadbaj o kompozycję wypowiedzi (wprowadzenie do tematu, zajęcie stanowiska, argumentacja, wnioski cząstkowe wynikające z argumentów, wnioski końcowe).
   - Zajmij stanowisko wobec problemu określonego w poleceniu – może mieć ono charakter ogólnej myśli, uogólniającego stwierdzenia.
   - Podaj argumenty, które poprzez trafnie dobranymi przykładami sformułowanymi na podstawie obrazu oraz wybranego przez siebie dzieła literackiego. Zapisz też wnioski cząstkowe – to pomoże Ci uporządkować i uspójnić wypowiedź.
   - Pamiętaj o wnioskach końcowych, którymi podsumujesz swój wywód.
9. Zwróć uwagę na to, że Twoja wypowiedź powinna być spójna i logiczna, poprawna pod względem językowym i stylistycznym, wygłoszona zgodnie z zasadami retoryki.
10. Dobrze zaplanuj swoje wystąpienie, właściwie gospodaruj czasem.

Sprawdź w Vademecum PP
np. *Zdążyć przed Panem Bogiem*, s. 303–306

Sprawdź w Vademecum PR
np. *Zdążyć przed Panem Bogiem*, s. 349–352

Zadanie

Przygotuj plan (konspekt) swojej wypowiedzi. Pamiętaj, że masz się odwołać do obrazu Davida Olère'a oraz do wybranego utworu literackiego.

Wstęp

Rozwinięcie

Zakończenie

→ Przykładowa realizacja zadania (konspekt), s. 141–142

Zadanie 11. niejawne z materiałem literackim + WSKAZÓWKI

Rola artysty w świecie zniewolonym. Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego.

Czesław Miłosz

Który skrzywdziłeś

Który skrzywdziłeś człowieka prostego
Śmiechem nad krzywdą jego wybuchając,
Gromadę błaznów koło siebie mając
Na pomieszanie dobrego i złego,

Choćby przed tobą wszyscy się skłonili
Cnotę i mądrość tobie przypisując,
Złote medale na twoją cześć kując,
Radzi że jeszcze jeden dzień przeżyli,

Nie bądź bezpieczny. Poeta pamięta
Możesz go zabić – narodzi się nowy.
Spisane będą czyny i rozmowy.
Lepszy dla ciebie byłby świt zimowy
I sznur i gałąź pod ciężarem zgięta.

Washington D.C., 1950

Czesław Miłosz, *Który skrzywdziłeś*, [w:] tegoż, *Wiersze*, Kraków 1987.

Wskazówki

1. Przeczytaj uważnie polecenie.
2. Wyodrębnij (podkreśl, wypisz, zaznacz) zagadnienie, które należy rozważyć w wypowiedzi – rola artysty w świecie zniewolonym.
3. Zastanów się, jak rozumiesz zagadnienie, którego ma dotyczyć Twoja wypowiedź – zapisz objaśnienia, skojarzenia, synonimy – wykorzystasz je w przygotowaniu wprowadzenia do wypowiedzi.
4. Zauważ, że w swojej wypowiedzi musisz uwzględnić dwa elementy:
   - odwołać się do dołączonego materiału literackiego
   - przywołać inny wybrany przez siebie tekst kultury albo utwór literacki.
5. Przeczytaj uważnie wiersz *Który skrzywdziłeś*. Zwróć uwagę na sytuację, w jakiej znajduje się podmiot liryczny: kim jest, do kogo się zwraca, jak charakteryzuje adresata. Zastanów się kim jest, ten, do którego zwraca się podmiot liryczny, jakie stanowisko wobec niego ma poeta?
6. Aby w pełni zrealizować zadanie, w swojej wypowiedzi musisz odwołać się do tekstu kultury lub innego utworu literackiego. Zastanów się, czy będzie to tekst kultury, czy utwór literacki, np. socrealistyczna architektura i sztuka – Pałac Kultury i Nauki w Warszawie, *Podaj cegłę* Aleksandra Kobzdeja, panegiryki na cześć wodzów – np. *Rzeka* Adama Ważyka, film *Powidoki*, *Człowiek z marmuru*, *Człowiek z żelaza* w reż. Andrzeja Wajdy. A może wiersze Zbigniewa Herberta, np. *Potęga smaku*, *Przesłanie Pana Cogito*, *Ornamentatorzy* lub powieść *Rok 1984* George'a Orwella).
7. Gdy wybierzesz utwór literacki lub dzieło sztuki, rozważ, co wyróżnia postawę artysty wobec systemu: jaki jest jego stosunek do władzy, jaką postawę wobec prawdy o świecie przyjmuje, jakie działania podejmuje, by zachować wolność – lub przeciwnie – sławić system.
8. Sformułuj plan swojej wypowiedzi.
   - Zadbaj o kompozycję wypowiedzi (wprowadzenie do tematu, zajęcie stanowiska, argumentacja, wnioski cząstkowe wynikające z argumentów, wnioski końcowe).
   - Zajmij stanowisko wobec problemu określonego w poleceniu – może mieć ono charakter ogólnej myśli, uogólniającego stwierdzenia.
   - Sformułuj argumenty, które poprzesz trafnie dobranymi przykładami sformułowanymi na podstawie przytoczonego utworu oraz wybranego przez siebie dzieła literackiego lub tekstu kultury. Nie zapomnij o wnioskach cząstkowych, ich formułowanie pomoże Ci uporządkować i uspójnić wywód.
   - Pamiętaj o wnioskach końcowych, którymi podsumujesz swój wywód.
9. Pamiętaj o tym, że Twoja wypowiedź powinna być spójna i logiczna, poprawna pod względem językowym i stylistycznym, wygłoszona zgodnie z zasadami retoryki.
10. Dobrze zaplanuj swoją wypowiedź, właściwie gospodaruj czasem.

Zadanie

Przygotuj plan (konspekt) swojej wypowiedzi. Pamiętaj, że masz dokonać analizy zagadnienia na podstawie wiersza Czesława Miłosza *Który skrzywdziłeś* oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego.

Wstęp

Rozwinięcie

Zakończenie

→ Przykładowa realizacja zadania (konspekt), s. 142–143

Zadanie 12. niejawne z materiałem literackim + WSKAZÓWKI

Jak w tekstach kultury przedstawiane są relacje między starym a młodym pokoleniem? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego.

Adam Asnyk

Do młodych

Szukajcie prawdy jasnego płomienia!
Szukajcie nowych, nieodkrytych dróg...
Za każdym krokiem w tajniki stworzenia
Coraz się dusza ludzka rozprzestrzenia,
I większym staje się Bóg!

Choć otrząśniecie kwiaty barwnych mitów,
Choć rozproszycie legendowy mrok,
Choć mgłę urojeń zedrzecie z błękitów,
Ludziom niebiańskich nie zbraknie zachwytów,
Lecz dalej sięgnie ich wzrok.

Każda epoka ma swe własne cele
I zapomina o wczorajszych snach...
Nieście więc wiedzy pochodnię na czele
I nowy udział bierzcie w wieków dziele,
Przyszłości podnoście gmach!

Ale nie depczcie przeszłości ołtarzy,
Choć macie sami doskonalsze wznieść;
Na nich się jeszcze święty ogień żarzy,
I miłość ludzka stoi tam na straży,
I wy winniście im cześć!

Ze światem, który w ciemność już zachodzi
Wraz z całą tęczą idealnych snów,
Prawdziwa mądrość niechaj was pogodzi –
I wasze gwiazdy, o zdobywcy młodzi,
W ciemnościach pogasną znów!

Adam Asnyk, *Do młodych*, [w:] tegoż, *Wiersze wybrane*, Warszawa 1988.

Wskazówki

1. Wyodrębnij w poleceniu zagadnienie, które należy rozważyć – relacje między starym a nowym pokoleniem. Zastanów się, jak je rozumiesz (pamiętaj, że relacje międzypokoleniowe możesz dostrzec nie tylko w polemikach ideologicznych między pokoleniami, lecz także np. w relacjach między dziećmi i rodzicami).
2. Zapisz skojarzenia, synonimy z podanym zagadnieniem – wykorzystasz je we wprowadzeniu.
3. Zauważ, że w swojej wypowiedzi musisz uwzględnić dwa elementy:
   - odwołać się do dołączonego materiału literackiego – wiersza
   - przywołać inny wybrany przez siebie tekst kultury albo utwór literacki.
4. Przeczytaj wiersz *Do młodych*. Określ jego tematykę, charakter, zwróć uwagę na adresatów oraz kontekst epoki, w której tworzył poeta. Zastanów się, jaki przykład relacji międzypokoleniowej został zobrazowany.
5. Pomyśl, jaki tekst wydaje Ci się najlepszy do omówienia problemu zawartego w poleceniu (np. *Oda do młodości* Adama Mickiewicza, *Tango* Sławomira Mrożka).
6. Sporządź plan swojej wypowiedzi.
   - Zadbaj o kompozycję wypowiedzi (wprowadzenie do tematu, zajęcie stanowiska, argumentacja, wnioski cząstkowe wynikające z argumentów, wnioski końcowe).
   - Zajmij stanowisko wobec problemu określonego w poleceniu – może mieć ono charakter uogólniającego stwierdzenia, tezy.
   - Sformułuj argumenty, którymi potwierdzisz zajęte stanowisko – pamiętaj, że argument powinien być poparty przykładem z wykorzystywanych tekstów oraz powinien zawierać wniosek cząstkowy.
   - Pamiętaj o wnioskach końcowych, którymi podsumujesz swój wywód.
7. Pamiętaj o tym, że Twoja wypowiedź powinna być spójna i logiczna, poprawna pod względem językowym i stylistycznym, wygłoszona zgodnie z zasadami retoryki.
8. Dobrze zaplanuj swoją wypowiedź, właściwie gospodaruj czasem.

Sprawdź w Vademecum PP
np. *Tango*, s. 333–336

Sprawdź w Vademecum PR
np. *Tango*, s. 383–385

Zadanie

Przygotuj plan (konspekt) swojej wypowiedzi. Pamiętaj, że masz dokonać analizy zagadnienia na podstawie wiersza Adama Asnyka *Do młodych* oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego.

Wstęp

Rozwinięcie

Zakończenie

→ Przykładowa realizacja zadania (konspekt), s. 143–144

Zadanie 13. niejawne z materiałem literackim + WSKAZÓWKI

Poszukaj motywów i kontekstów

app.nowa terazmatura.pl
Kod: W8VKT3

Katalog motywów:
Cierpienie

Obraz cierpiącego ojca. Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego.

Jan Kochanowski

Tren VIII

Wielkieś mi uczyniła pustki w domu moim,
Moja droga Orszulo, tym zniknienim swoim.
Pełno nas, a jakoby nikogo nie było:
Jedną maluczką duszą tak wiele ubyło.
Tyś za wszytki mówiła, za wszytki śpiewała,
Wszytkiś w domu kąciki zawżdy pobiegała[1].
Nie dopuściłaś nigdy matce sie frasować[2]
Ani ojcu myśleniem zbytnim głowy psować[3],
To tego, to owego wdzięcznie obłapiając[4]
I onym swym uciesznym śmiechem zabawiając.
Teraz wszytko umilkło, szczere pustki w domu,
Nie masz zabawki, nie masz rośmiać sie nikomu.
Z każdego kąta żałość człowieka ujmuje,
A serce swej pociechy darmo upatruje[5].

Jan Kochanowski, *Tren VIII*, [w:] tegoż, *Treny*, Wrocław 1978.

[1] Zawżdy pobiegała – zawsze obiegała.
[2] Sie frasować – martwić się.
[3] Głowy psować – niepotrzebnie (kogoś) martwić.
[4] Obłapiając – obejmując.
[5] Darmo upatruje – na próżno wypatruje.

Wskazówki

1. Przeczytaj uważnie polecenie.
2. Wyodrębnij (podkreśl, wypisz, zaznacz) zagadnienie, które należy rozważyć w wypowiedzi – obraz cierpiącego ojca.
3. Zastanów się, jak rozumiesz problem, którego ma dotyczyć Twoja wypowiedź. Zapisz wszelkie objaśnienia, skojarzenia, synonimy – wykorzystasz je we wprowadzeniu.
4. Zauważ, że musisz się odwołać do dwóch elementów: dołączonego materiału literackiego oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego. Cała wypowiedź powinna stanowić wnikliwą analizę zagadnienia sformułowanego w poleceniu, bez pominięcia któregokolwiek z elementów.
5. Przeczytaj uważnie *Tren VIII*. Zwróć uwagę, w jakiej sytuacji został ukazany podmiot liryczny (ojciec), jakie emocje mu towarzyszą, do kogo się zwraca.
6. Zastanów się, jaki inny tekst przywołasz – czy będzie to tekst kultury, czy utwór literacki (np. biblijna przypowieść o synu marnotrawnym, *Przedwiośnie* Stefana Żeromskiego, *Sklepy cynamonowe* Brunona Schulza). Gdy dokonasz wyboru, rozważ, co wyróżnia postać, którą uwzględnisz w swojej wypowiedzi: jaka jest jej relacja z dzieckiem, co stanowi przedmiot jej troski, jaką postawę wobec trudności przyjmuje, jakie działania podejmuje.

Sprawdź w Vademecum PP
np. *Przedwiośnie*, s. 275–283

7. Sformułuj plan swojej wypowiedzi.
   - Zadbaj o kompozycję wypowiedzi (wprowadzenie do tematu, zajęcie stanowiska, argumentacja, wnioski cząstkowe wynikające z argumentów, wnioski końcowe).
   - Zajmij stanowisko wobec problemu określonego w poleceniu – może mieć ono charakter ogólnej myśli, uogólniającego stwierdzenia.
   - Podaj argumenty, które poprzesz trafnie dobranymi przykładami sformułowanymi na podstawie przytoczonego utworu oraz wybranego przez siebie dzieła literackiego lub tekstu kultury. Zapisz też wnioski cząstkowe – to pomoże Ci uporządkować i uspójnić wypowiedź.
   - Pamiętaj o wnioskach końcowych, którymi podsumujesz swój wywód.

Sprawdź w Vademecum PR
np. *Przedwiośnie*, s. 308–314

8. Zwróć uwagę na to, że Twoja wypowiedź powinna być spójna i logiczna, poprawna pod względem językowym i stylistycznym, wygłoszona zgodnie z zasadami retoryki.
9. Dobrze zaplanuj swoje wystąpienie, właściwie gospodaruj czasem.

Zadanie

Przygotuj plan (konspekt) swojej wypowiedzi. Pamiętaj, że masz dokonać analizy zagadnienia na podstawie *Trenu VIII* Jana Kochanowskiego oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego.

Wstęp

Rozwinięcie

Zakończenie

Poćwicz więcej

app.nowa terazmatura.pl
Kod: HPR6ZG

dodatkowe zadania:
zadania niejawne z matury ustnej

→ **Przykładowa realizacja zadania (konspekt), s. 144**

NOTATKI

Odpowiedzi do zadań

Zadanie	Przykładowa realizacja zadania
31. zadanie jawne CKE + WSKAZÓWKI	**Praca jako pasja człowieka.** **Omów zagadnienie na podstawie *Lalki* Bolesława Prusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.** **WSTĘP** **Wprowadzenie** • Praca odgrywa w życiu człowieka ważną rolę. Organizuje rytm dnia, jest obowiązkiem, zaspokaja potrzeby bytowe, daje poczucie bezpieczeństwa. • Co istotne, praca może być nie tylko obowiązkiem, lecz także pasją, zajęciem, które umożliwia samorealizację, daje poczucie satysfakcji i spełnienia. **Zajęcie stanowiska (teza)** Praca utożsamiana z pasją często staje się sposobem na życie, dzięki któremu człowiek czuje się potrzebny i doceniony. **ROZWINIĘCIE** **Argumentacja** **1. Odwołanie do lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu – „Lalki" Bolesława Prusa.** **Przykłady z utworu:** • Praca ukształtowała charakter Rzeckiego już od dzieciństwa – bohater uczył się zawodu subiekta w sklepie starego Mincla. • Jako dorosły człowiek spędzał w pracy całe dnie: otwierał sklep, przeglądał towary na półkach, wieczorem zasiadał do rachunków, w niedziele zaś projektował wystawy sklepu. • Bycie subiektem stało się dla Rzeckiego sensem życia – bohater nie miał potrzeby prowadzenia życia towarzyskiego, najlepiej czuł się w sklepie, wykonując obowiązki. • Jako pracownik Rzecki był oddany swojemu pracodawcy i przyjacielowi – Wokulskiemu, który mógł powierzyć mu prowadzenie interesu podczas swojej nieobecności (sklep zarządzany przez Rzeckiego bardzo dobrze prosperował). • Gdy właścicielem sklepu został Szlangbaum, pozycja Rzeckiego zmieniła się – utracił prestiż, był traktowany z podejrzliwością (Szlangbaum wysyłał pracownika, aby pilnował, czy Ignacy nie kradnie). **Wniosek (uogólnienie):** Rzecki jako pracownik był człowiekiem pełnym pasji – stanowił wzór rzetelności i sumienności. Historia jego doświadczeń zawodowych pokazuje, jak ważne dla zbudowania zaangażowania pracownika są dobra atmosfera i zaufanie. Ich brak sprawia, że nawet najbardziej oddana obowiązkom osoba traci zapał. **2. Odwołanie do kontekstu – np. „Nad Niemnem" Elizy Orzeszkowej (kontekst literacki).** **Przykłady z utworu:** • Marta Korczyńska jako stara panna i rezydentka na dworze brata, Benedykta Korczyńskiego, nie miała życia prywatnego. • Jej dni wypełniała praca – Marta prowadziła dom, nie unikała najcięższych obowiązków, nie dbała o zdrowie, była przekonana, że jest niezastąpiona. • Dzięki pracy Marta nie czuła się ciężarem dla rodziny. • Słowa uznania dla jej poświęcenia wypowiedziane przez Benedykta sprawiły jej radość, dały poczucie dowartościowania. **Wniosek (uogólnienie):** Całkowite poświęcenie się pracy sprawia, że człowiek znajduje w niej poczucie sensu życia, nawet jeśli nie jest to łatwe życie, jak w wypadku Marty. Świadomość bycia docenionym powoduje, że człowiek czuje się potrzebny. **ZAKOŃCZENIE** **Podsumowanie** Praca może stać się pasją, jeśli przynosi człowiekowi satysfakcję, umacnia jego poczucie własnej wartości, nadaje życiu sens. Literatura pokazuje, że dla człowieka wykonującego pracę z pasją ważniejsze od korzyści finansowych są jej walory niematerialne – bycie docenionym, potrzebnym.

Zadanie	Przykładowa realizacja zadania
Zadanie niejawne 4. z materiałem do analizy językowej	**Funkcje stylizacji językowej w tekstach kultury. Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego, albo własnych doświadczeń komunikacyjnych.** **WSTĘP** **Wprowadzenie** Stylizacja językowa to zabieg polegający na wprowadzeniu do tekstu bądź wypowiedzi cech charakterystycznych dla innego stylu. Wyróżniamy różne odmiany stylizacji językowej, np. archaizację, dialektyzację, kolokwializację, stylizację biblijną czy środowiskową. **Zajęcie stanowiska:** Stylizacja pełni w tekstach i wypowiedziach różne funkcje. Pisarze wykorzystują ją, aby oddać koloryt, realia dawnej epoki lub jakiegoś środowiska i tym samym uzyskać wrażenie autentyczności. Jest także stosowana w kreacji bohaterów – dzięki indywidualizacji języka postaci można określić np. ich status społeczny, mentalność, cechy charakterystyczne.

ROZWINIĘCIE – część argumentacyjna
Odwołanie do załączonego fragmentu „Potopu" Henryka Sienkiewicza
1. W przywołanym fragmencie „Potopu" Henryka Sienkiewicza występuje archaizacja. Ten rodzaj stylizacji polega na świadomym wprowadzeniu do utworu archaizmów – wyrazów, wyrażeń i konstrukcji zdaniowych właściwych językowi minionych epok.
   a) W wypowiedziach bohaterów występują wyrazy, które wyszły z użycia (archaizmy leksykalne), np. „kontent" (zadowolony), „waćpanna", „waści", „waść", „familiant" (członek rodziny).
   b) Autor wprowadził do wypowiedzi pana Wołodyjowskiego także archaizm semantyczny, czyli słowo, które obecnie ma inne znaczenie: „siła ludzi" – wielu ludzi.
   c) W dialogu obecne są również formy fleksyjne, które nie występują we współczesnej polszczyźnie (archaizmy fleksyjne), np. „alem", „gdym", „żem dowodził".
   d) Można ponadto dostrzec składnię charakterystyczną dla dawnych czasów, polegającą na umieszczaniu orzeczeń (osobowych form czasownika) na końcu zdań, np. „dziaduś nieboszczyk sam na ostatnią wyprawę iść nie mógł", „laudańscy ludzie to samo po wyprawie czynili".

Wniosek cząstkowy: Dzięki zastosowaniu archaizacji w omawianym fragmencie „Potopu" Sienkiewicz odtworzył sposób mówienia szlachcianki i żołnierza, relację społeczną opartą na szacunku wobec damy i wzajemnej grzeczności.

Odwołanie do innego utworu literackiego – „Wesela" Stanisława Wyspiańskiego
2. Innym utworem, w którym został zastosowany zabieg stylizacji językowej, jest dramat Stanisława Wyspiańskiego „Wesele". W tym utworze mamy do czynienia ze stylizacją gwarową, czyli dialektyzacją.
   a) Zastosowanie dialektyzacji w dramacie służy ukazaniu różnic dzielących warstwy społeczne – inteligencję i chłopów. Mieszkańcy Bronowic posługują się innym językiem niż przybysze z miasta, np. Pan Młody pyta: „Kochasz ty mnie?", Panna Młoda odpowiada: „Moze, moze – cięgiem ino godos o tem". Dialektyzacja w wypowiedziach dotyczy różnych aspektów języka.
   b) Na poziomie fonetycznym mieszkańcy wsi mazurzą, czyli wymawiają głoski „s", „z", „c" zamiast głosek szumiących, np. „Chińcyki", „cytamy", „moze", „godos".
   c) Innym przykładem dialektyzacji na poziomie fonetycznym jest realizacja głosek „a" jako „o", „ą" jako „om", „e" jako „i", na przykład w słowach Czepca: „pon nos obśmiwajom".
   d) W wypowiedziach pojawiają się również słowa charakterystyczne dla gwary, np. „kajsi" (gdzieś), „ino" (tylko), „zezuć" (zdjąć), „syćko" (wszystko).

Wniosek cząstkowy: Zastosowana przez Wyspiańskiego dialektyzacja pełni funkcję przestrzenną – dzięki sposobowi mówienia mieszkańców wsi wiemy, że akcja rozgrywa się pod Krakowem. Umożliwia też charakterystykę bohaterów, przybliża kulturę wsi tamtych czasów.

ZAKOŃCZENIE
Wnioski końcowe
Zarówno Henryk Sienkiewicz, jak i Stanisław Wyspiański to mistrzowie stylizacji. Zastosowana przez Sienkiewicza archaizacja języka, a przez Wyspiańskiego – dialektyzacja jako zabiegi celowe wzbogacają walory artystyczne tekstów – wzmacniają koloryt świata przedstawionego w każdym z tych utworów, pozwalają określić pochodzenie i status bohaterów, a także ustalić miejsce i czas, w których rozgrywa się akcja utworów.

Zadanie	Przykładowa realizacja zadania
Zadanie niejawne 5. z materiałem do analizy językowej	**Jakie funkcje języka są wykorzystywane w tekstach? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego, albo własnych doświadczeń komunikacyjnych.** **WSTĘP** **Wprowadzenie** Język służy przede wszystkim porozumiewaniu się, dlatego każda wypowiedź, zarówno ustna, jak i pisemna, pełni funkcję komunikatywną. W zależności od sytuacji komunikacyjnej oraz od celu wypowiedzi ma ona jednak różne odmiany. Wyróżniamy następujące funkcje językowe: informatywną, ekspresywną, impresywną (w tym perswazyjną), poetycką i metajęzykową. **Zajęcie stanowiska:** Dobór funkcji językowych zależy od intencji wypowiedzi, celu komunikatu. **ROZWINIĘCIE – część argumentacyjna** **Odwołanie do załączonego tekstu – „Pana Tadeusza" Adama Mickiewicza** 1. W podanym fragmencie „Pana Tadeusza" dominuje funkcja ekspresywna polegająca na wyrażaniu uczuć przez nadawcę wypowiedzi. a) Występujące we fragmencie apostrofy: „Litwo! Ojczyzno moja!"; „Panno święta [...]" świadczą o emocjach narratora wobec ojczyzny – wskazują one na nostalgię za krajem, pokazują, że kraj lat dziecięcych to miejsce święte, są wyrazem szacunku. b) Narrator posługuje się także epitetami i słownictwem wartościującym, np. „dusza utęskniona" – słowa te wskazują na osamotnienie narratora przebywającego z dala od ojczyzny, oddają jego stan emocjonalny. c) Wykorzystane w wypowiedzi porównanie „Litwo! Ojczyzno moja! ty jesteś jak zdrowie / Ile cię trzeba cenić, ten tylko się dowie, / Kto cię stracił" stanowi nawiązanie do fraszki Jana Kochanowskiego „Na zdrowie". W ten sposób narrator pokazuje, że ojczyzna jest dla niego największą wartością; człowiek zaczyna w pełni doceniać jej piękno i wyjątkowość w wyniku utraty. 2. Wzmocnieniem funkcji ekspresywnej jest zastosowana w tym fragmencie funkcja poetycka, która podkreśla artystyczną formę komunikatu. Jej celem jest wzbudzenie zachwytu nad pięknem krajobrazu i wywołanie wzruszenia u odbiorcy.

	a) W zacytowanym fragmencie epopei narrator, posługując się licznymi środkami stylistycznymi, przedstawia piękno stron, w których spędził beztroskie lata dzieciństwa. Dzięki epitetom i porównaniom: „pagórki leśne", „łąki zielone", „błękitny Niemen", „gryka jak śnieg biała" oddaje piękno i doskonałość ojczystej przyrody. Za pomocą uosobień i ożywień: „panieńskim rumieńcem dzięcielina pała" nobilituje przyrodę poprzez nadanie jej cech istot żywych. **Wniosek cząstkowy:** Dzięki funkcjom poetyckiej i ekspresywnej ujawniającym się w bogactwie środków językowych autor oddał wizję ciepła i bezpieczeństwa ojczystego kraju, wyraził uczucia tęsknoty i zachwytu związane z rodzinną Litwą. **Odwołanie do innego utworu literackiego – „Lamentu świętokrzyskiego"** 3. Funkcję ekspresywną wzmocnioną funkcją poetycką można dostrzec także w średniowiecznym utworze „Lament świętokrzyski". a) Utwór wyraża ból, bezradność i żal Matki Boskiej stojącej pod krzyżem, na którym umiera jej syn. Uosabia ona nie tylko świętość, lecz także człowieczeństwo. b) Maryja w kolejnych apostrofach zwraca się do wszystkich ludzi: matek, młodych, starych z prośbą o wysłuchanie jej opowieści. c) Zastosowane epitety: „zamęt ciężki", „uboga żena" wyrażają ogromny ból i żal, a metafory: „krwawa godzina", „krwawa głowa", „krwawe gody" ukazują drastyczność i tragizm sytuacji, w jakiej się znalazła. 4. O łączeniu w utworze funkcji ekspresywnej z poetycką świadczą także zastosowane w tekście zdrobnienia, które wskazują na wielką miłość matki do syna: „synku", „główka" i czułe określenie – „miły". **Wniosek cząstkowy:** Liczne środki językowe w utworze podkreślają emocje podmiotu lirycznego. Matka Boska ukazana została nie jako postać ze sfery „sacrum", a jako zwykła kobieta, doświadczająca bólu i cierpienia. **ZAKOŃCZENIE** **Wnioski końcowe** Występujące w tekstach funkcje są ściśle związane z procesem porozumiewania się. Zastosowane środki wyrazu dostarczają nam informacji o celu wypowiedzi, skupiają naszą uwagę na najważniejszych w danym tekście kwestiach. Przywołane przykłady dowodzą, że twórcy literatury intencjonalnie wykorzystują zasoby języka charakterystyczne dla różnych funkcji (np. ekspresywnej i poetyckiej), aby ukazać ludzkie uczucia, np. tęsknotę, żal, ból, smutek i miłość, pobudzić do refleksji.

Zadanie	Przykładowa realizacja zadania
Zadanie niejawne 6. z materiałem do analizy językowej	**W jaki sposób środki retoryczne oddziałują na odbiorcę? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego, albo własnych doświadczeń komunikacyjnych.** **WSTĘP** **Wprowadzenie** Retoryka to jedna z najstarszych dziedzin nauki, której początki sięgają czasów starożytnych. Dziedziną tą zajmowali się wybitni retorzy, mówcy, filozofowie, którzy w swoich dziełach spisywali zasady retoryki. Sztuka ta uprawiana jest również współcześnie, a dzięki wykorzystywanym środkom retorycznym przemowy stają się bardzo skuteczne. **Zajęcie stanowiska:** Mówcy w swoich przemówieniach używają różnych środków retorycznych, aby wpłynąć na odbiorców (perswazja), obrazowo przedstawić im temat oraz własne przekonania, skłonić do refleksji czy wywołać zachwyt u swoich słuchaczy. **ROZWINIĘCIE – część argumentacyjna** **Odwołanie do załączonego materiału – fragmentu przemówienia Bronisława Komorowskiego** 1. Przytoczony fragment przemówienia ze względu na rangę i okoliczności jego wygłoszenia ma charakter uroczysty, podniosły. Jest skierowane do dostojnych gości oraz zostały w nim wykorzystane różnorodne środki retoryczne. a) Przemówienie rozpoczynają zwroty do słuchaczy, apostrofy: „Wasze Królewskie Mości, Panie i Panowie Prezydenci", „Państwa obecność". Mają one charakter uroczysty, podkreślają rangę słuchaczy oraz szacunek mówcy do swoich odbiorców. b) Liczne powtórzenia, np. „Źródłem siły była/był [...]" czy wielokrotne użycie słowa „wolność", podkreślają ważne dla Polaków wartości, wzmacniają wywód i pomagają słuchaczom zapamiętać najistotniejsze treści. c) Dzięki wykrzyknieniom – np. „O losie Polski zdecydował cały Naród!", „Wybraliśmy życie w wolności!" – mówca wyraża swój emocjonalny stosunek do omawianego zagadnienia i podkreśla mądrość oraz odpowiedzialność swojego narodu. d) Zawarte w przemówieniu wyliczenia podkreślają bogactwo argumentacji, np.: „Dzięki temu, że było nas tak wielu, ruch „Solidarności" przetrwał stan wojenny, przetrwał krwawe pacyfikacje zakładów pracy, przetrwał więzienia i obozy internowania. Przetrwał do czasu, gdy ujawniły się oznaki wewnętrznego rozkładu Związku Sowieckiego". e) W przemówieniu nie brakuje słownictwa podniosłego, np. „symbol polskiej państwowości", „żelazna kurtyna", słownictwa emocjonalnego i wartościującego, np. „po zwycięskich strajkach", „krzepnący opór", dzięki którym mowa ta staje się podniosłą, uroczystą lekcją historii.

	2. Ponadto mówca uwiarygodnia swój wywód licznymi przykładami i odwołaniami do autorytetów, ludzi, którzy w historii kraju odegrali dużą rolę, np. Jan Paweł II i przytoczenie jego znamiennych słów, Lech Wałęsa jako twórca „Solidarności". **Wniosek cząstkowy:** Dzięki zastosowanym różnorodnym środkom retorycznym mówca przekazał ważne treści, zbudował racjonalną, bogatą argumentację oraz wpłynął na emocje odbiorców. **Odwołanie do innego utworu literackiego – „Kazań sejmowych" Piotra Skargi** 3. Jedną z wielu odmian przemówienia jest kazanie, czyli przemowa duchownego do wiernych, najczęściej podczas nabożeństw. W literaturze polskiej jednym z najbardziej znanych utworów tego typu są „Kazania sejmowe" Piotra Skargi. a) Skarga stosuje apostrofy do słuchaczy, przeważają zaimki „wam", „was". b) Kaznodzieja wykorzystuje alegorie, np. ojczyzny jako okrętu, porównania, np. wizja ojczyzny jako żywego organizmu, metafory i hiperbole, dzięki którym podkreśla złą sytuację kraju i obrazowo, przesadnie snuje wizje skutków takiego stanu rzeczy. c) Odwołuje się do przykładów z Pisma Świętego, np. do motywu marności z Księgi Koheleta, Księgi Mądrości czy postaci biblijnych. d) Stosuje pytania retoryczne, wykrzyknienia, inwersje, dzięki którym składnia wiernych do refleksji i porusza ich sumienia. **Wniosek cząstkowy:** Zastosowanie przez Piotra Skargę różnorodnych środków retorycznych pozwala zbudować sugestywny i perswazyjny obraz chorej ojczyzny i skłonić wiernych do radykalnych zmian – wzmocnienia władzy królewskiej oraz roli Kościoła i odnowy moralnej rządzących. **ZAKOŃCZENIE** **Wnioski końcowe** Środki retoryczne wykorzystywane w przemówieniach służą nie tylko wyrażeniu intencji mówcy, lecz także mają podkreślić ważne dokonania historyczne i wzruszyć odbiorców, jak w przypadku przemówienia Bronisława Komorowskiego, albo przemówić do rozsądku i skłonić do działania, co było celem kazań Piotra Skargi.
Zadanie	**Przykładowa realizacja zadania**
Zadanie niejawne 7. z materiałem do analizy językowej	**Za pomocą jakich środków językowych można wyrażać uczucia i mówić o emocjach? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego, albo własnych doświadczeń komunikacyjnych.** **WSTĘP** **Wprowadzenie** Środki językowe to elementy języka, które kształtują styl wypowiedzi, wzbogacają przekaz i wprowadzają określone znaczenia. Stosowane są zarówno w literaturze, jak i innych tekstach kultury czy – w pewnym stopniu – w codziennych sytuacjach komunikacyjnych. Umożliwiają wyrażenie myśli i poglądów, ale też emocji: oddanie siły uczuć, zobrazowanie stanu wewnętrznego. **Zajęcie stanowiska:** Zastosowanie przez nadawcę komunikatu środków językowych w celu wyrażenia uczuć pozwala lepiej zrozumieć jego intencje oraz sytuację, w której się on znajduje. Dobór środków językowych zależy od charakteru wypowiedzi i sytuacji komunikacyjnej. **ROZWINIĘCIE – część argumentacyjna** **Odwołanie do załączonego materiału – fragmentu „Lalki" Bolesława Prusa** 1. Sposób ukształtowania wypowiedzi doktora Szumana i Wokulskiego w części dialogowej podanego fragmentu „Lalki" oddaje siłę emocji odczuwanych przez bohaterów dzięki zastosowanym środkom językowym. a) W wypowiedziach doktora Szumana, przejętego sytuacją Wokulskiego, dominuje funkcja ekspresywna. Bohater mówi krótkimi, często urywanymi zdaniami, stosuje wykrzyknienia („jesteś ocalony!...") i pytania retoryczne („Rozumiesz?", „Pojmujesz?"). b) W wypowiedzi doktora występują też elementy funkcji impresywnej, o czym świadczy obecność takich środków językowych jak formy trybu rozkazującego („Pluń na wszystko, co minęło"; „Rób dalej majątek"). c) Doktor wyraża emocje nie tylko za pomocą środków językowych, lecz także w sposób niewerbalny – gwałtownie chwyta rękę Wokulskiego i nią potrząsa. d) W dalszej części tekstu, w której dialog zostaje zastąpiony narracją trzecioosobową mającą charakter mowy pozornie zależnej, o emocjach przeżywanych przez bohatera świadczą opisane reakcje ciała: „otworzył okno i rozpiął koszulę; było mu duszno, gorąco i zdawało mu się, że go krew zaleje" – zastosowany w tym fragmencie frazeologizm krew zaleje wskazuje na eskalację gniewu, stan nieomal furii. **Wniosek cząstkowy:** Nagromadzenie środków artystycznych, zarówno w dialogach postaci, jak i w narracji, pozwala na zrozumienie uczuć wyrażanych przez bohaterów, a także ułatwia interpretację ich postaw oraz zachowań. **Odwołanie do własnych doświadczeń komunikacyjnych** 2. Współcześnie bardzo często przestrzenią wyrażania uczuć stają się media społecznościowe. a) Język internetu różni się od języka literackiego. Osoby, które publikują posty, korzystają z zupełnie innych środków językowych niż te, którymi posłużył się Bolesław Prus w „Lalce". b) Najczęściej pojawiają się skróty lub neologizmy zapożyczone z języka angielskiego, a niekiedy także przekształcone, np.: „plz" (please), „thx" (thank you, thanks), „lovju" lub „lofciam" (I love you).

	c) Emocje bywają podkreślane za pomocą emotikonów, czyli znaków graficznych wyrażających miłość, radość, smutek, płacz itd. Dla użytkowników portali społecznościowych emotikony stanowią czytelny system komunikacji. d) W mediach społecznościowych można też znaleźć wiele przykładów zabarwionych emocjonalnie form adresatywnych, np.: misiu, kochanie, ale też: głupcze, zdrajco. **Wniosek cząstkowy:** Współczesny świat zmienia się w szybkim tempie, dlatego narzędzia językowe stosowane, by oddać uczucia w tekście publikowanym w mediach społecznościowych, mają zupełnie inny charakter niż środki literackie. Są wynikiem spontaniczności i dynamiki przekazu, jego dużego zasięgu oraz automatyzacji języka. **ZAKOŃCZENIE** **Wnioski końcowe** Emocje można wyrażać za pomocą różnych narzędzi językowych, w zależności od sytuacji komunikacyjnej. Przekaz użyty w tekście literackim będzie miał inną postać niż post lub komentarz w mediach społecznościowych. W literaturze stosowane są najczęściej różne środki stylistyczne i językowe, w internecie zaś wypowiedzi cechuje skrótowość i spontaniczność.
Zadanie	**Przykładowa realizacja zadania**
Zadanie niejawne 8. z materiałem ikonicznym	**W jaki sposób teksty kultury mówią o śmierci? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego utworu literackiego.** **WSTĘP** **Wprowadzenie** Śmierć jest nieodzowną częścią życia ludzkiego, dlatego motyw ten jest popularny w literaturze i dziełach sztuki. Twórcy nieustannie stawiają pytania o to, czym jest kres życia i co czeka nas po odejściu z ziemskiego świata. Ich wizje śmierci są różnorodne, a każda epoka tworzy swój wizerunek śmierci, np. średniowieczna personifikacja śmierci (kościotrup z kosą w ręku). **Zajęcie stanowiska:** Twórcy w swoich dziełach różnie przedstawiają śmierć, jest to zależne od poglądów dominujących w danej epoce lub osobistych doświadczeń, jednak śmierć zawsze jest powodem cierpienia, ludzkiego strachu, tajemnicy i stawiania pytań egzystencjalnych. **ROZWINIĘCIE – część argumentacyjna** **Odwołanie do obrazu Williama-Adolphe'a Bouguereau „Dzień śmierci"** 1. Jednym z artystów, który ukazuje motyw śmierci, jest dziewiętnastowieczny francuski malarz William-Adolphe Bouguereau, twórca obrazu „Dzień śmierci". a) W centrum obrazu zostały ukazane dwie kobiety w czarnych szatach, obok nich znajduje się grób. Tytuł jednoznacznie wskazuje, że jest to dla nich dzień odejścia kogoś bliskiego. b) Kobiety to najprawdopodobniej matka i córka, które rozpaczają po stracie bliskiej osoby – być może męża i ojca. Obie pogrążone są w żałobie, o czym świadczą ich czarne suknie. Starsza z nich dodatkowo ma głowę przykrytą czarnym welonem. c) Postacie, klęcząc przy mogile, przytulają się do siebie, szukają pocieszenia i wzajemnego wsparcia. d) Wrażenie smutku potęguje przyroda. Jesienne barwy kojarzą się z umieraniem świata natury, co potwierdzają opadające z drzew liście. Przyroda synchronizuje się ze światem ludzi – nie tylko człowiek umiera, natura także. **Wniosek cząstkowy:** Obraz „Dzień śmierci" koncentruje się na przedstawieniu doświadczania żałoby po utracie bliskiej osoby. Zwraca także uwagę na rolę przyrody, która odzwierciedla stany emocjonalne człowieka i podkreśla ulotność życia. **Odwołanie do innego utworu literackiego – „Trenu X" Jana Kochanowskiego** 2. Szeroki kontekst przeżywania śmierci bliskiej osoby, związanych z nią stanów emocjonalnych ukazują „Treny" Jana Kochanowskiego, napisane po odejściu jego ukochanej córki Urszuli. a) Odnosząc się do własnych doświadczeń, Jan Kochanowski – w związku z bolesnym doświadczeniem – podzielił się refleksją nad sensem życia, ukazał kryzys światopoglądowy. W „Trenie X", stanowiącym kulminację rozpaczy nieszczęśliwego ojca, podmiot liryczny rozważa, co się stało z jego córką po śmierci, gdzie przebywa. b) Snując refleksje filozoficzne, zadaje liczne pytania z kręgu „Ubi sunt?" (Gdzie są? [dusze zmarłych]), jednak jest świadomy, że nie uzyska na nie odpowiedzi. Zdaje sobie bowiem sprawę, że nikt nie wie, co czeka na człowieka po drugiej stronie. c) Pytania zrozpaczonego ojca przyjmują formę lamentu, są błagalnym wołaniem w stronę utraconego dziecka oraz wyrazem niewypowiedzianej tęsknoty. d) Poszukując miejsca pobytu dziecka, filozof i renesansowy humanista odwołuje się do różnych systemów filozoficznych i wierzeń: do tradycji chrześcijańskich (anioły, raj, czyściec), wierzeń starożytnych Greków i Rzymian (nawiązania antyczne, Szczęśliwe Wyspy, Charon), do religii Wschodu (reinkarnacja) czy do filozofii platońskiej. **Wniosek cząstkowy:** „Tren X" ukazuje, jak bolesne jest doświadczenie śmierci ukochanej osoby oraz jak trudno przetrwać żałobę. **ZAKOŃCZENIE** **Wnioski końcowe** Śmierć od wieków jest dla ludzi wielką tajemnicą, dlatego artyści kolejnych epok próbują się z nią zmierzyć, nazwać i oswoić uczucia związane ze stratą, pokonać własne lęki. Wpływ na to mają między innymi doświadczenia osobiste, jak w wypadku Jana Kochanowskiego, oraz zainteresowanie ludzką egzystencją, jak w twórczości francuskiego malarza.

Zadanie	Przykładowa realizacja zadania
Zadanie niejawne 9. z materiałem ikonicznym	**Jakie funkcje w tekstach kultury może pełnić przyroda? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego utworu literackiego.** **WSTĘP** **Wprowadzenie** Przyroda to jeden z najczęstszych motywów literackich podejmowanych przez artystów i pisarzy różnych epok. Kreacje artystyczne natury potrafią budzić zachwyt, ale też wywoływać lęk przed przerażającą potęgą żywiołów. Mogą eksponować zarówno przyjazne, jak i wrogie nastawienie wobec człowieka i jego decyzji, stanowić tło wydarzeń lub pełnić funkcję ich świadka, który skłania do refleksji lub wymierza sprawiedliwość. **Zajęcie stanowiska:** Przyroda w tekstach kultury pełni zatem różnorodne funkcje. **ROZWINIĘCIE – część argumentacyjna** **Odwołanie do obrazu Józefa Chełmońskiego „Owczarek"** 1. Jednym z artystów, który ukazał w swoim dziele przyrodę, był Józef Chełmoński, twórca obrazu „Owczarek". a) W centralnej części obrazu widać bosonogiego chłopca, którego codzienność – z racji miejsca zamieszkania i obowiązków – polega na obcowaniu ze światem przyrody. Chłopiec pochodzi z ludu, o czym świadczy brak obuwia oraz za duży i podniszczony płaszcz, a także poszarpany słomiany kapelusz. Pastuszek gra na skrzypcach. Jest skoncentrowany na muzyce tak bardzo, że właściwie nie interesuje się bydłem pasącym się na polanie. b) Przyroda ukazana na płótnie stanowi tło przedstawionej sceny, jest świadkiem wydarzenia, które rozgrywa się podczas pilnowania pasących się zwierząt. c) Blask słońca, uwypuklony za pomocą cieni, które rzucają sylwetki chłopca i psa, nasuwa skojarzenie ze sceną oświetloną reflektorem – bohater jest niczym artysta, który odgrywa koncert na scenie swojego życia. d) Postawa psa, który – tak jak jego właściciel – odszedł od obowiązków, daje wrażenie błogości (zwierzę drzemie, wygrzewając się w słońcu i słuchając muzyki). e) Przestrzeń zamyka rysujące się w oddali pasmo lasu, które stanowi wyraźną granicę między ziemią i niebem. **Wniosek cząstkowy:** Ukazana na płótnie przyroda tworzy bezpieczną przestrzeń dla chłopca, sprzyjającą jego pasji do muzyki. Przedstawienie natury właśnie w taki sposób uwypukla jej pozytywny stosunek do człowieka. **Odwołanie do wybranego utworu literackiego – „Stepów akermańskich" Adama Mickiewicza** 2. Inną funkcję niż na obrazie Józefa Chełmońskiego przyroda pełni w sonecie „Stepy akermańskie". a) Podmiot liryczny porównuje podróż przez step do żeglugi okrętem. b) Zwraca uwagę na bezkres stepu, jego bogactwo – zielone falujące trawy, powódź kwiatów, zapadający zmrok. Potęga przyrody wywołuje w podmiocie lirycznym poczucie smutku, zagubienia i niepewności. c) Podmiot liryczny wsłuchuje się w ciszę, pragnie usłyszeć głos z Litwy, który jednak do niego nie dociera. Słowa kończące utwór: „Jedźmy, nikt nie woła" potęgują dramatyzm sytuacji osoby mówiącej. **Wniosek cząstkowy:** Akermański step staje się pretekstem do rozmyślań o ukochanej ojczyźnie i do wyeksponowania uczucia samotności wędrowca. **ZAKOŃCZENIE** **Wnioski końcowe** Przyroda w literaturze i kulturze pełni różne funkcje. Jest tłem i świadkiem wydarzeń, potęgą oczarowującą swoim pięknem i zarazem inspiracją do refleksji. Budzi uczucia, skłania do wyrażania emocji. Właśnie taki jej obraz kreują Adam Mickiewicz i Józef Chełmoński w swoich dziełach.

Zadanie	Przykładowa realizacja zadania
Zadanie niejawne 10. z materiałem ikonicznym	**W jaki sposób literatura i sztuka mówią o Holokauście? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego utworu literackiego.** **WSTĘP** **Wprowadzenie** Holokaust to masowa zagłada narodu żydowskiego, ludobójstwo przeprowadzone podczas II wojny światowej – historia mówi o sześciu milionach Żydów zamordowanych w tym okresie. Termin odnosi się do hebrajskiego słowa oznaczającego całopalenie. Tragedia wojny i los narodu żydowskiego były wielokrotnie poruszane przez twórców literatury i sztuki, zarówno tuż po wojnie, jak i wiele lat po jej zakończeniu. **Zajęcie stanowiska:** Zagłada narodu żydowskiego podczas II wojny była moralnym wstrząsem, dlatego zdaniem twórców należało o niej mówić. **ROZWINIĘCIE – część argumentacyjna** **Odwołanie do obrazu Davida Olère'a** 1. Rzeczywistość obozowa oraz przeżycia więźnia ukazane na obrazie. a) Na pierwszym planie widać mężczyznę, który przebywa w obozie zagłady. Świadczy o tym wygląd postaci – zniszczony strój, pasiaki, ogolona głowa oraz numer wytatuowany na przedramieniu. Twarz mężczyzny wyraża przerażenie i wyniszczenie fizyczne. Jest on wychudzony, rysy twarzy są bardzo ostre, a oczy wypukłe.

	b) Mężczyzna zbiera lub zasłania żywność znajdującą się w torbie obok niego. Być może ją znalazł i próbuje ukryć. c) Scena została ukazana na zasadzie kontrastu – mężczyzna jest szary, a torba z żywnością kolorowa, w barwach kojarzących się ze szczęśliwym, normalnym życiem. d) Scena ukazuje dramat ludzi zniewolonych. Ich życie jest ponure, szare, pełne grozy i lęku, to wegetacja. Świadczy też o tym tło obrazu, które przedstawia więźniów ciężko pracujących przy wywożeniu ciał pod nadzorem esesmana, trzymającego na smyczy groźnego psa. Za nimi widać krematorium, z którego wydobywa się dym. Scena potwierdza, że życie mieszkańców obozu przebiega w ciągłym strachu i niepewności. **Wniosek cząstkowy:** Obraz ukazuje traumatyczne doświadczenie Holokaustu, życie w cieniu kominów krematoryjnych, w ciągłym strachu i niepewności, niewyobrażalne okrucieństwo oprawców. To świadectwo Zagłady oraz ogromnej woli życia i nieustannej walki o przetrwanie w świecie obozowym. **Odwołanie do utworu literackiego – „Campo di Fiori" Czesława Miłosza** 2. Temat Holokaustu został poruszony także przez Czesława Miłosza w wierszu „Campo di Fiori". a) Poeta w wierszu zestawia ze sobą dwie przestrzenie i dwa wydarzenia – spalenie na stosie renesansowego filozofa Giordana Bruna oraz likwidację getta warszawskiego. Tragizmu obu wydarzeniom dodaje brak reakcji ze strony świadków. b) Włoski filozof ginie pośrodku placu targowego, wśród tłumu ludzi. Krzyki ludności żydowskiej natomiast zagłusza karuzela znajdująca się przy murach getta. Tym samym płonące getto staje się tu symbolem cierpienia niezawinionego i niesprawiedliwego. c) Dramatyzm sceny podkreśla fakt, że wystrzały są zagłuszane przez skoczną muzykę, a ludzie za murem pozostają obojętni na krzywdę Żydów. Nie zwracają uwagi na dramat, który rozgrywa się na ich oczach. d) Podmiot liryczny zarzuca ludziom, że zapomnieli o tych tragicznych wydarzeniach. Uważa, że należy o nich pamiętać – wskazuje, że na tym szczególnie polega rola poety. **Wniosek cząstkowy:** „Campo di Fiori" to wiersz, który ukazuje tragiczny los narodu żydowskiego w czasie II wojny światowej, jego bezsilność i samotność w chwili śmierci. Zwraca też uwagę na fakt, iż ludzkość nie dorosła do tolerancji i poszanowania życia. **ZAKOŃCZENIE** **Wnioski końcowe** Temat Holokaustu jest niezwykle trudny i bolesny, jednak twórcy literatury i sztuki poruszają go, aby dać świadectwo tamtych wydarzeń oraz przestrzec ludzkość przed zobojętnieniem na los drugiego człowieka i brakiem tolerancji. Opisują zarówno własne doświadczenia, jak i swoje refleksje na ten temat.
Zadanie	**Przykładowa realizacja zadania**
Zadanie niejawne 11. z materiałem literackim	**Rola artysty w świecie zniewolonym. Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego.** **WSTĘP** **Wprowadzenie** Na przestrzeni dziejów określano różne koncepcje artysty i sztuki. Bywał on sługą muz stawiającym sobie pomnik własną twórczością, anonimowym twórcą chwalącym potęgę Boga, wieszczem czy kapłanem. Szczególna rola spoczywa na artyście, gdy funkcjonuje on w opresyjnym systemie – wówczas jego postawa twórcza związana jest ze sferą etyki. Niektórzy artyści przybierali wobec systemu postawę uległą, współtworząc w nurcie socrealizmu, inni – jak Czesław Miłosz czy Zbigniew Herbert– wyrażali otwarcie swój sprzeciw. **Zajęcie stanowiska:** Wiersz Czesława Miłosza „Który skrzywdziłeś" jest przykładem wypowiedzi lirycznej stanowiącej protest wobec stosowania metod opresyjnych przez władzę totalitarną, na co wskazuje rok napisania utworu – 1950 – apogeum epoki stalinowskiej w Polsce. **ROZWINIĘCIE – część argumentacyjna** **Odwołanie do załączonego materiału – „Który skrzywdziłeś" Czesława Miłosza** 1. Podmiot liryczny – poeta – jest tym, który ujmuje się za zwykłym człowiekiem cierpiącym na skutek represji. a) Monolog skierowany jest bezpośrednio do adresata – władcy mającego cechy tyrana, który w obliczu skrzywdzonych zachowuje się cynicznie (wybucha śmiechem), otacza się błaznami, czyli służalcami. b) Władca wykorzystuje swoich podwładnych do nieetycznych zachowań, manipuluje dobrem i złem, żąda od nich poklasku i całkowitego oddania. c) Podwładni natomiast schlebiają tyranowi (kują na jego cześć medale, układają zgrabne panegiryki) pod groźbą utraty życia. d) Podmiot liryczny formułuje otwartą groźbę – tyran nie może być bezpieczny, gdyż poeta pełni w tym świecie rolę świadka historii, jego pamięć i pióro są nieprzekupne. e) Poeta nie ugnie się nawet przed śmiercią – jego dzieło podejmie inny artysta, by bronić uciskanych przez władzę obywateli oraz dokonać dzieła zemsty. Tyran w walce z artystą nie ma szans – lepiej byłoby mu umrzeć.

	Wniosek cząstkowy: Z wiersza „Który skrzywdziłeś" wynika jasno, że artysta w świecie zniewolonym powinien podjąć się walki z tyranią oraz odważnie bronić prostych ludzi. Wiersz stanowi manifest oporu wobec władzy totalitarnej. **Odwołanie do innego utworu literackiego – „Ornamentatorzy" Zbigniewa Herberta** 2. Wiersz Herberta to portret artystów współpracujących z systemem. a) Podmiot liryczny formułuje ironiczny monolog, chwaląc ornamentatorów za gorliwość w dbałości o fałszowanie obrazu świata: są to poeci, fleciści, sztukatorzy, twórcy aniołków fruwających – wymieniane profesje przy pomocy ironii zostają pozbawione rangi artystycznej. b) Współpracujący z władzą artyści przedstawiają rzeczywistość nieprawdziwą – to wszyscy ci, którzy pomagają nie dopuszczać do ukazania prawdy – ukazują radosne pochody (aluzja do pochodów pierwszomajowych) oraz panujący wokół pokój (jednym z symboli pojawiających się w wierszu jest gołąbek). c) Artyści współpracujący z systemem to „partia życia i radości" – malują na wstążkach napisy krzepiące oraz mur więzienny na różowo. **Wniosek cząstkowy:** Podmiot liryczny ostrzega przed unikaniem mówienia prawdy o rzeczywistości w sztuce. Zadaniem artysty jest docieranie do niej oraz kształtowanie postaw moralnych. Bez tego dzieło będzie miałkie, a artysta stanie się jedynie nędznym rzemieślnikiem, ornamentatorem. **ZAKOŃCZENIE** **Wnioski końcowe** W obu wierszach ukazana jest postawa artysty w świecie zniewolonym – bezkompromisowy opór wobec tych, którzy odbierają wolność innym. Poeci jednoznacznie opowiadają się za obroną wartości – stawania w obronie pokrzywdzonych, mówienia i utrwalania prawdy, wywierania pomsty za krzywdy, oporu wobec tyranii, wierności wartościom etycznym.
Zadanie	**Przykładowa realizacja zadania**
Zadanie niejawne 12. z materiałem literackim	**Jak w tekstach kultury przedstawiane są relacje między starym a młodym pokoleniem? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego.** **WSTĘP** **Wprowadzenie** Relacje międzypokoleniowe to ważny temat w tekstach kultury – ukazuje dynamikę zmian w sposobie myślenia następujących po sobie generacji, skłania do refleksji nad znaczeniem dorobku starszych pokoleń i nad rolą, którą mogą odegrać młode pokolenia w budowaniu świata wartości. **Zajęcie stanowiska:** Każde młode pokolenie ma własne drogowskazy, według których zwykle chce zmieniać świat – jedni czynią to, doceniając dorobek poprzedników, inni – radykalnie się od niego odcinając. **ROZWINIĘCIE – część argumentacyjna** **Odwołanie do wiersza – „Do młodych" Adama Asnyka** 1. Utwór ma formę apelu. Już tytuł wiersza ujawnia adresata, któremu podmiot liryczny wyznacza cele do osiągnięcia. a) Podmiot liryczny zachęca młodych do podejmowania odważnych kroków, bo nowy sposób patrzenia na świat poszerzy ludzkie horyzonty. Zmiana pokoleń jest zatem mechanizmem cyklicznym, który z założenia zmierza do tworzenia doskonalszego świata. b) Mimo że podmiot liryczny poleca młodym szukać prawdy i nowych dróg, to podkreśla, że nie można rezygnować z przeszłości i jej zaprzepaścić („Ale nie depczcie przeszłości ołtarzy"). Nakazuje szacunek wobec osiągnięć starego pokolenia. c) Podmiot liryczny podkreśla, że młodzi powinni m.in: napędzać postęp dziejowy, nieustannie się rozwijać, tworzyć wspólne dzieła pokoleń – wykorzystać to, co najlepsze z poprzedniej epoki, i budować swój świat nowych idei, poszerzać horyzonty i kierować się rozumem. **Wniosek cząstkowy:** Relacja pokoleń ukazana w wierszu Adama Asnyka opiera się na uczeniu szacunku wobec dorobku minionych generacji i jednoczesnym dostrzeganiu potencjału młodego pokolenia w budowaniu świata. **Odwołanie do innego utworu literackiego – „Tanga" Sławomira Mrożka** 2. Relacje międzypokoleniowe zostały również ukazane w „Tangu" Sławomira Mrożka. Dominuje w nich bunt, który dotyczy nie tylko młodego pokolenia, lecz także starszego. a) Bunt Stomila i Eleonory przeciw staremu światu doprowadził do chaosu i moralnego upadku – w rezultacie dotychczasowe role społeczne straciły ważność: babcia Eugenia chodzi w trampkach, rzuca przekleństwami, gra w karty i brata się z Edkiem, który chce przejąć władzę nad domownikami. Eleonora oficjalnie zdradza męża z Edkiem. Stomil całymi dniami chodzi w piżamie, interesują go tylko własne eksperymenty teatralne, lecz nie podejmuje żadnych działań, pozostaje bierny wobec Edka. Wuj Eugeniusz, choć chciałby powrotu do czasów sprzed rewolucji obyczajowej, jest zadowolony, że może chodzić w krótkich spodenkach. b) W świecie, w którym bunt wobec starych wartości stał się jedynym sposobem osiągania celów, zapanowała wolność absolutna. Powstała jednak rzeczywistość, na którą Artur – syn awangardowych artystów – nie może się zgodzić, świat anarchii i rozkładu, na opak, w którym młode pokolenie ma ambicję wychowania starego. c) Artur tęskni za ładem i tradycyjnymi zasadami. Chce przywrócić dawny porządek na drodze rewolucji (ślub z Alą), bezskutecznie próbuje podburzyć ojca przeciwko Edkowi, jego starania kończą się klęską.

Odpowiedzi

	Wniosek cząstkowy: Mrożek na podstawie rodzinnego mikroświata ukazał konflikt między starym a młodym pokoleniem w sferze obyczajowej. Absurdalnie sprowadza się on do tego, że Artur jako reprezentant młodej generacji jest pozbawiony możliwości buntu, który zwykło się określać jako bunt młodzieńczy. **ZAKOŃCZENIE** **Wnioski końcowe** To, jak przedstawiane są relacje między pokoleniami, wskazuje na ich złożoność i archetypiczność. Utwory literackie sugerują, że możliwe jest współdziałanie między starymi i młodymi, szacunek wobec ich osiągnięć i ideałów (przykładem jest wiersz Adama Asnyka). W świecie pozbawionym autorytetów (jak ma to miejsce w „Tangu" Sławomira Mrożka) bunt wobec zastanej rzeczywistości stworzonej przez stare pokolenie jest formą walki o własną niezależność.
Zadanie	**Przykładowa realizacja zadania**
Zadanie niejawne 13. z materiałem literackim	**Obraz cierpiącego ojca. Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego.** **WSTĘP** **Wprowadzenie** Ojciec odgrywa ważną rolę w życiu dziecka. Troszczy się o nie, opiekuje się nim, uczy i udziela wskazówek, cierpi, gdy dzieje mu się krzywda. Kocha je i pragnie zapewnić mu godny byt oraz poczucie bezpieczeństwa. Analizując postać ojca w różnych utworach literackich, można zauważyć, że cechuje je podobieństwo w doświadczaniu uczuć. Są to zatem wizerunki uniwersalne. **Zajęcie stanowiska:** Obraz ojca pojawia się w utworach różnych epok. Kreacje tych postaci są uwarunkowane czasem powstania dzieła, kontekstem kulturowym, doświadczeniem życiowym. Najczęściej przyczyną cierpienia ojca stają się krzywdy i nieszczęścia, jakie spotykają jego dziecko. **ROZWINIĘCIE – część argumentacyjna** **Odwołanie do załączonego materiału – „Trenu VIII" Jana Kochanowskiego** 1. Ojciec ukazany w utworze cierpi po stracie ukochanej córki Urszuli. a) Podmiot liryczny wyraża swoją rozpacz i głęboki smutek. b) Odejście Urszulki sprawiło, że wartości, które nadawały sens jego życiu, straciły na znaczeniu. c) Utwór ma bardzo osobisty charakter i jest wyrazem uczuć cierpiącego poety. Wcielając się w rolę ojca, Kochanowski w przejmujący sposób opisuje swój ogromny smutek i żal. Jego cierpienie potęguje pustka, o której wspomina na początku i końcu utworu. d) Ojciec rozpamiętuje utracone szczęście i radosne życie z córeczką pod jednym dachem. Zwracając się do zmarłej słowami: „Wielkieś mi uczyniła pustki w domu moim, / Moja droga Orszulo, tym zniknienim swoim", skupia się na jej postaci. Mówi, jak wyglądało życie, gdy była blisko i dawała wszystkim radość. Można dostrzec, że ojciec został tu ukazany na zasadzie kontrastu wobec córki – ona radosna, on cierpiący. Wraz z odejściem Urszulki jego dom stał się pusty, nieszczęśliwy, martwy. **Wniosek cząstkowy:** „Tren VIII" ukazuje ojca, który został doświadczony przez życie i cierpi z powodu utraty ukochanego dziecka. Czuje się samotny, bezradny i nieszczęśliwy, skupia się na swoich emocjach. Takie przedstawienie ojca pozwala czytelnikowi lepiej zrozumieć odczucia cierpiącego rodzica i wczuć się w jego położenie. Jest to wizerunek wzbudzający ogromne współczucie. **Odwołanie do utworu literackiego – przypowieści o synu marnotrawnym** 2. Obraz ojca został ukazany także w biblijnej przypowieści o synu marnotrawnym. a) Przypowieść to utwór o charakterze parabolicznym, dlatego należy odczytywać go na dwa sposoby – dosłownie i alegorycznie. Ojciec w utworze to bowiem Bóg, cieszący się z każdego grzesznika, który się nawraca. b) Bohater ma dwóch synów, którzy w odmienny sposób kierują swoim życiem. Tytułowy syn marnotrawny to grzesznik pragnący przyjemności i rozrywek, ulega pokusom życia doczesnego, odchodzi od ojca. Oddalając się od niego, popełnia wiele błędów, upada, jednak ostatecznie wraca, wyraża skruchę i prosi o przebaczenie. Ojciec jest wówczas dla niego wyrozumiały i przyjmuje go do swego domu. Przebacza synowi i każe wyprawić na jego cześć ucztę, ciesząc się z powrotu. c) Ojciec to alegoria Boga, którego cieszy powrót nawracających się grzeszników. Jest dobry, wyrozumiały, cierpliwy. W chwili, gdy starszy syn nie potrafi zrozumieć jego postawy i odczuwa zazdrość o młodszego brata, ojciec cierpliwie tłumaczy mu, że to, co należy do niego, należy też do syna. Tym samym daje do zrozumienia, że Bóg jest łaskawy i kocha wszystkich tak samo. **Wniosek cząstkowy:** Przypowieść o synu marnotrawnym ukazuje ojca jako wzór. To alegoria Boga, który jest nieskończenie dobry i miłosierny. To ojciec, który cierpi, kiedy jego dziecko schodzi na złą drogę, ale nie karze, tylko przebacza i przyjmuje swoje dziecko – grzesznika – z otwartymi ramionami, ciesząc się z jego powrotu. **ZAKOŃCZENIE** **Wnioski końcowe** Obraz ojca w literaturze jest niezwykle ważny, dlatego pojawia się w kulturze różnych epok. Na jego wizerunek niejednokrotnie wpływa kontekst danego okresu, ale też przeżycia osobiste twórcy. Zaprezentowane obrazy ojca łączy troska o dziecko, obawa o fizyczne bądź psychiczne oddalenie, głębokie uczucia rodzicielskie. Ukazując wizerunek ojca, twórcy literatury przedstawiają jego wzór oraz uczą godnych postaw i zachowań.

Nowa
teraz matura

I wiesz, jak zdać maturę

nowa era
Twoje mocne strony

VADEMECUM
powtarzanie wiadomości
połączone z rozwiązywaniem
zadań typu maturalnego

ZBIÓR ZADAŃ MATURALNYCH. MATURA PISEMNA
rozwiązywanie zadań i arkuszy

CYFROWE WSPOMAGANIE NAUKI

- **APLIKACJA** – materiały cyfrowe zintegrowane z Vademecum i Zbiorem zadań maturalnych ułatwiające przygotowania do egzaminu
  app.nowaterazmatura.pl
- **SERWIS MATURALNY** – wszystkie niezbędne informacje o maturze
  nowaterazmatura.pl

Nowa Era Sp. z o.o.
www.nowaera.pl nowaera@nowaera.pl
Centrum Kontaktu: 58 721 48 00

ISBN 978-83-267-5323-7